

శ్రీ రస్తు

పురాణమణిమంజరి.

అంకితముగా వ్రాసినది

సంపాదకులు

గొప్పయ్య పాపన్న పాపన్న పాపన్న పాపన్న పాపన్న

రాజరాజుల విశాఖరము మహారాజువారి కళాశాల పండితులగు

కె. గౌరీశంకరయ్య రాయల

ప్రొఫెసరులు వ్రాసినది

కె

మద్రాసు.

ఆర్. పంత్ ప్రెస్ లో ప్రింట్ చేసినది

ఆంధ్ర ప్రదేశ్ ప్రభుత్వమునకు

అంకితముగా

1922.

Copyright Registered

మొదటి అంకము 12

[Price Rs 12]

పీఠిక.

ఈ 'యాంధ్రవాఙ్మయపాఠావళి' గూర్చివలయునను సూహా నా
కొకప్పుడు పాడమి నామిత్రులగు నీగ్రంథకర్తలకు నూచించి, వారిని యు
ద్యమయనకుఁ బురికొల్పితిని. వారతి శిష్యులుగ నే నాలోరికఁదీర్చి యాశీతి
కత్రాయుమని నన్నుఁ గోరుటచే రెండుమాటలు వ్రాయవలసివచ్చెను.

ఈ పాఠావళియొక్క ముఖ్యోద్దేశమేమన (1) బాలికా బాలకుల
కు భాషభిరుచిఁ గల్గించుట, (2) వాఙ్మయచరిత్రప్రవేశము [3] బాలికా
వైభవము, నాగరికత, ధర్మబలును సుబోధకమగునట్లు చేయుట. కావు
న నియ్యది యున్నతపాఠశాలలో [హైస్కూల్స్లో] 3 మొదలు వైతరగతు
లకుఁ ప్రధానములకుఁ గాఢపఠము [intensive study] నకువయ్యుక్తమ
గుచుఁ గలకాలలో (college) ధావస్థిత (Nondetailed study)
మునకుఁ దగియుండును. ఉపోద్ఘాతములోని పెక్కు విషయము లన్ని రిరగ
తుల వారికిఁ బనివచ్చునట్టివే చేర్పఁబడినవి.

ఈ పాఠావళిలో నీ పురాణములఁగూర్చిన భాగము ప్రథమము. దీని
తొలపొంది ప్రబంధముల విషయమైనది. మఱియొకటి కావ్యపరిశిష్టమును
గుఱించినది. ఇట్లు విడఁదీయుటలోఁ గొంత సౌకర్యముకలదు. కాలాను
క్రమమునుబట్టి సరిగాఁ బురాణములరికునాతివి ప్రబంధములన్నియుఁ గా
కపోయినను, కొన్ని పురాణములు ప్రబంధప్రపత్తికట్ట ననుసరించియు
న్నను, మఱికొన్ని పురాణములు ప్రబంధములుగ నే వ్రాయఁబడియున్నను,
పురాణములకును, ప్రబంధములకునుగల స్థూలమైన భేదముకట్టి రెండువా
రిని లక్ష్యమగుచున్నది. పురాణములు విశ్రీసప్తరీతులని, ప్రబంధములు
కాంతాసప్తరీతులనియున్నది ఎట్టికి విసమము చేకాక, చాని ననుసరించి

వాఙ్మయప్రాబల్యము, ప్రధానముగాఁ బురాణములలో నున్నదని యెల్లవారం గీకరింపఁగలదు. ప్రబంధములు ధ్వనిప్రధానములయి యుండును. ప్రధానమైన రసధ్వనికాకపోయినను, ఎస్తుధ్వని యలంకారధ్వనియైనను బ్రతురముగ వానియందుఁ గనఁబడఁగలదు. ఈకారణముచేఁ బురాణములకు వాండ్రపాఠావశ్యతయందుఁ బ్రాథమ్యము నిచ్చుటయైనది.

మఱియు నిప్పటికిఁ గన్పట్టు వాండ్రవాద్యములలో, కాలానుక్రమణికనుబట్టియు నివియే ప్రథమప్రయత్నిములని కనఁబడుచున్నది. నన్నయగారి మార్కమాండ్రకపుటుండి తీలవలయునని కొంతమంది సందితులయి తిప్రాయము. ఆగత్యము లేదని కొందఱు యభిప్రాయము. దీనిఁ గూర్చి వివాదపెరిగియున్నది. చర్చయిచ్చుట నప్రస్తుతము. ఒక్కవిషయము మాత్రమిచట సందర్భవశమున వ్రాసునగు. సమ సభాషలయందును ప్రథమకావ్యము లనఁదగినవి మహావీరుల కథలు వీరభక్తిరసములతో నిండియుండుట కనఁబడుచున్నది. సంస్కృతవాద్యములతో ఋగ్వేదమిట్టిదై యని పాశ్చాత్యపండితాభిప్రాయము. వేదము లఘాదుషేయము లనువారినుతమునఁ బ్రథమకావ్యము రామాయణము. దీని నీరెండొరసములుపూర్తిగ విలసిల్లియున్నవి. పురాణమును నామము పాశ్చాత్యచరిత్రవ్యవహారమున భారతమునకును జేందియున్నది. తెనుఁగునఁగూడ సామాన్య వ్యవహారములో భారతపతనము పురాణము విదువుటయనియే చెప్పఁబడుచున్నది. సంస్కృత పురాణకావ్యములు రామాయణపురాణకావ్యమునకుఁ దరువాతి వని యొప్పినవిషయమే. అట్లే గ్రీకుభాషలో సహితము ప్రథమకావ్య దుర్బుధి దైవమానుషచర్యల వివరించు 'హోమరు' కవివరునిది యని విందుము. అంగ్లేయుల ప్రారంభభాషయగు 'ఆంగ్లోశాక్సను' నిందుఁగూడ 'స్కాత్' లనుగాయకులు ప్రప్రథమమున గానరూపకావ్య నిర్మాత లనియు, వారిపాటలు వారిప్రభువుల గౌరవరాక్రమములు చెందలగునని యనియు, కాని తరువాత క్రైస్తవమతావలంబన మభివృద్ధివొంది, యిహోద్రక్షుము తగ్గి, కాలి కలిగివిచ్చుట 'రెండొన' పాట భక్తిప్రధానమైదైవాదుభి

తచర్యలను వెల్లడించుచున్న దనియుఁ జెలియుచున్నది. భాగవతము ప్రథమద్వితీయ శతాబ్దములనాటికే కావ్యవ్యాపకము కలదని ప్రాచీనము కృష్ణస్వామి అయ్యంగారి మతానుసారమునఁ దమిళభాషలో నాదికావ్యమై 'మణిమేఖలై' యనునది శాస్త్రమతధర్మములను వాఙ్ మహిమలను వివరించుచున్నది. ఇట్లే, శూంధ్రభాషయందును బ్రథమయత్నములు పాటలు పద్యములు మున్నగువి దైవమానుషాద్భుత చర్యలుగల పురాణగ్రంథములు నగుట, నాబ్ధియసంప్రదాయానుసారముగనే కనిబడుచున్నది. దేశభాషలలోఁ గావ్యకల్పనాప్రారంభము శాస్త్రులవలన నైవో, తత్సూర్యులవలన నె యైనదో, తెలియదుకాని... శాస్త్రులు తమ మతవ్యాప్తిగొఱిగై సంస్కృతియనే కాక, దేశభాషనుగూడ విరివిగా వాడుకొనిరని తెలియుచున్నది. సంస్కృత భాషాకావ్యములు పండితప్రాధీనియము చాలకాలము రచింపఁబడుచుండినను సంఘముబోధము గొఱికును, మతవ్యాప్తి గొఱికును, దేశభాషయగుదేశ (వ్యవహార) భాషనే వాడక తీలదని యెఱిగి, శాస్త్రులట్లు ప్రారంభించి యుందురు. రాను, రాను, సంస్కృతాభ్యాసము పలుచినై, దేశభాషాభ్యాసము ప్రబలమై, దేశీయ భాషాకావ్యము లవసరములము యుండిననుట యుక్తిరహితము. ఈ హేతువులచేతనే, కన్నడ ప్రభువుల యాస్థానములయందుఁ జాధి గొనుటకుఁ గల్గిటకావ్యరచన, యంద్రదేశప్రాధీనియ కాంధ్రకావ్యకల్పన, దేశమందెల్లడలను వాసి గాఠముటకై సంస్కృతికవిత్వమును బయలుపెడలి యుండును.

సంస్కృతిపరిచయము రాజులకును, ప్రజలకును, తగ్గినకాలము— నగుల్పదములయందలి పాఠమును ద్రవిళమునఁ బరిపూర్ణమున రచించి ద్రావిడులు వ్యవహరించు మండ, పంచమవేదమై వేదపారిమైన భారతమును దెలుగునఁ బరిపర్చనముచేయు నుద్దేశము నన్ని పాఠ్యులకుఁ గలుగుట వ్యాఖ్యానిము క్లమూపాత్రము నైయున్నది.

ఇట్లాంక వేదమత నీతివ్యాప్తిగొఱు దేశీయభాషలోఁ బురాణకల్పన ప్రబలుచుండఁ, గావ్యగౌరవ శూంధ్రగ్రంథములకును రావలయు

నని యొక పంకః బ్రబంధరచన ప్రారంభ మయ్యెను. పురాణశైలి కులభ మై, కథాప్రధాన మై, శాతీర్థివాక్యమయ్యి యుండును. ప్రాచీనా ఛారములఁ బట్టి జనసంఘమునకుఁ బండితులు పురాణములు చదువ వలయు ను. అట్లు చెదివినంత నే వానియర్థము స్పష్టపడ వలయును ఈ హేతువు లే, వై శైలి పురాణముల కవసరము. సంస్కృతమునందు నిట్లే కావు ననీ, భారతమున నన్న పాద్యుఁడు కథనడుపు నపుడు గద్యకాని, దేశీయ ములయిన గీతికలు, నీపములు, ఆటవెలఁదులు గాని, బహుళముగా వాడి, ఘనమైన నీతి, స్తుతి, ప్రార్థన, ఇగ్గ వాదికములపట్ల కావ్యులది సంస్కృ తవృత్తములఁ జొందుపఱుచుచు వచ్చెను.

ఈ శ్రీది విందులకుఁ దార్కాణములు.—

1. ఉదంసుని కథలోని యిరువది గద్య పద్యములలో నాఱుమాత్ర మే వృత్తములు కలవు. ఈ వృత్తములయినను, ప్రబంధరచనామార్గ దర్శ కములై, రసస్ఫోరకములై విలసిల్లినవి.

ఉ. నిందుమనెలు నవ్యనవనీతసమానము పల్కు దారుణా

ఖండల శస్త్రీకుల్యము జగన్నుత విశ్రులయందు, నిక్క మీ

రెండును రాజు లందు విపరీతము గావున విశ్రుఁడోవు నో

పం దతికాంతుఁ డయ్యు నరపాణుఁడు కాపము క్రమ్మఁజింపఁగన్.

ఇందు, స్వభావతత్వము నీతిగా వివరింపఁ బడింది.

ఇట్టివి శ్రుతిశ్రుతి పఠనచింతనాదుల కుపయుక్తము లని యే ప్రబంధ శైలిని వాక్రచ్చుట. అయిన, నిందు వాక్యములు కులభములు శాతీర్థి ములు. పిమ్మట నాల్గ వృత్తపద్యములును నాగపతిస్తుతిరూపము లగు టను, సంస్కృత జటిలములయి యున్నవి. అం దీ మొదటిది మిక్కిలి జటిలము.

చ. బహువన పాదపార్థి కులసర్వకపూర్ణ సరస్వరస్వతీ

ననీతమహామహాధర మజస్రసహస్ర ఫణారిఁ దార్చి దు

స్సహితరమాత్రిక జలధికాయీః బాఱక శయ్య యైన య

య్యహాపతి దుష్కృతాంతకుఁ డనంకుఁడు మాకుఁ బ్రసన్నుడయ్యెడున్.

తక్కిన చింతకన్న గులభము లయి, శతకమకుట మట్టులు “మాకుఁ బ్రసన్నుఁ డయ్యెడుకొ” అను దానితో నంత మయినది.

ఈ క్రింది పుత్ర పద్య మద్భుతరసమృత్తిగలిగి మిక్కిలి జటిలమైనది.

కా. పాతకైకనికేతనాంతరమునం బర్చెం దదశ్వాళిల

ప్రాలోహర్ణవినిర్గతోగ్రదహనాద్యుల్ ప్నగవ్రాతిముల్

భీతిల్లెన్ భుజగాధినాభుమనయన్ భేదిల్లెఁ గల్పాంతసం

జాతిప్రొద్ధతబాడబాసలలిఖాశంకాధికారింకమై.

(2) దువ్యంతుమహారాజు చరిత్రముచందలి శతాధిక గద్యపద్యాత్మక ఖండములో 15 మాత్రమే పుత్తపద్యములున్నవి. ఇందు మొదట దువ్యంతుని మహిమ విల్లింపఁ బడినది. రెండవదాసలో వెనలత లారాజును గౌరవించెనని ప్రబంధకైలిగా విల్లిత మయ్యె. మూడవ దానియందు శకుంతల విల్లన కొంత చేయఁబడి యున్నది. పిమ్మటి మూడను విశ్వామిత్ర మహిమను విల్లించునని. తరువాతిది కేనక యుయ్యారపు విల్లన. ఆపయి మఱల దువ్యంతి హృదయోన్నతి విల్లితిమైనది. ఇట్లు విల్లనాంశములు ప్రబంధములందువలెనే సూక్ష్మముగ విల్లింపఁబడినవగుట నీభారత భాగము ప్రబంధ రూపమున వ్రాయఁబడినదనుటకు సందియములేదు.

మ. ఆమితోగ్రాటవిలోనఁ గ్రుమ్మరువరాహవ్యాకళార్థులఖ

క్షమదేభాదులఁ బట్టి తెచ్చినునుడై కన్యాశ్రమపాంశభూ

జములం దోలిన కట్టయం బలిమిమై కాకుంతిలం దొప్పె న

న్యమదేధంబుల నెక్కియం దిగిలి నానాకైకవైడలన్.

అనునది, పెద్దనాధ్యుని యీక్రింది విల్లనకుఁ బునాది కాఁగలదు.—

ప్రథమం॥ గ్రుమ్మన్ గోత్రాచలంబుల్ గులగులయిపోగోతముల్ గ్రుమ్మరింన్.

ఖండింజెండాడుమాకుల్. కవుఁగిటికొలందుల్ కత్తిసొక్కొక్కసూతం

ప్రొద్దాదుప్రొద్ది వాతాద్భుతిగతిఁ బఱచున్ భూమిజవ్యాడఁగా ని

ట్లదేసినదనుం డరియనుమబలుడై యాచనారంభవేళన్.

ఈ పైయదాహరణములవలన ఎర్లవాంశములు మొదలగు వానికై పురాణకైరి యచ్చటచ్చట నతిక్రమింపఁ బడినట్లు తెలియును. అయినను, కథాంశములనడిపించుట కిందుఁ బ్రయత్నముగ ధారాళమై తేటయైన చిన్న వాక్యములు గల చిన్న చిన్న పద్యములును వచనములును గనఁబడును. నీసపద్యము పుత్రపద్యములకన్నఁ బెద్దదియైనను, పాదాంతములను, పాద మధ్యములను నిలుపుల చేతను, దేశీయములగు గణములకూర్పుచేతను గుల భమై దేశీయమై పురాణమున కుపయుక్తమైయున్నది. ఇదియే వివిధములగు వచనా సమర్థులచేఁ బ్రబంధోపయుక్తమునగుచున్నది ఈ క్రింది పద్యములఁ బరికించినచో నీ భేదము స్ఫుటముకాఁగలదు.—

సీ. అనఘుఁడు రాజునియై తతశ్చక్తి మై

బ్రహ్మర్షిభావంబుఁ బడసియున్న
సన్మునీశ్వరుఁడు విశ్వామిత్రుఁడతిహూరి
తపమువేయుచునున్నచిత్తపమున
కంతయు వెలచిదేవేశ్వరుఁడప్పలో
గణములలోనగ్రగణ్యుడైన
దానిమేనకయను ధవరాక్షిఁబిరిచి వి
శ్వామిత్రుపాలికిఁ జనితదీయ

అ. హూరతపము చెలిచి కోమలి నాదైన

దేవరాజ్యమహిమఁ దివిరికివు

గావు మనిన నదియొక గడుభయంపడియమ

శేష్యరువకు మ్రొక్కియిట్టులనియె.

(శీ పు)

ఈ పై పద్యమునకును వచనమునకును గమనికలోఁగాని రచనలోఁ గాని భేదము కనఁబడదు. ఛందోబద్ధమని పరికింపనపైని తేలునుగాని చెడువు నప్పుడంతగాఁ గనఁబడదు. ఈ క్రింది ఛందోబద్ధమయి కనఁ బడినను, పాదరచనలో నమతయనుపై చిత్రియున్నను, పురాణకైరి కనుక్రిగా నున్నది.

సీ. సామంబుచే శక్రుసాధింతుమంటిమా,
 సామంబు ఖలునందు సేమమగునె?
 భృత్యులతో దాయభేదింకమంటిమా,
 యసహాయసాహసుం డసురవరుడు;
 దానంబువశ్యవిధాయకమంటిమా,
 మొల్ల మెల్లనువాడు కొల్లగొనియె;
 పండితనంబున పండింకమంటిమా,
 చెనకి యజేయునిర్జింపరాదు.

గీ. కానఁ జతురుపాయంబులు కార్యస్థితి
 జనకములు గావు మఱి మాడసంధివిగ్ర,
 హరులైన పద్మణ్యులు నప్రయోజ,
 నములు పగతుఁడు మనఁడు దుర్దయుఁడుగాన.

ఈ క్రింది ప్రబంధోద్భృతములు రచనాసౌష్ఠ్యమున నేమి, సమత్వ
 సంపూర్ణత చేతనేమి, గమనిక చేతనేమి మిగుల నెన్నికఁ గన్నవి.

సీ. స్వామియై నిగమాది భూమియై సురపుఁగో
 గామియై యభిజా కానియుండ,
 హరియై పాలహలాహరియై భవనంతు,
 ధారియై ప్రసవాయుధాః యుండ,
 ధారియై కిశలసంధాతయై భువనని,
 హరియై వాగ్మనూనేతియుండ,
 మిత్రుండై పరమపవిత్రుండై విమలచా,
 రిత్తుండై నళినీకశ్మరుఁడుండఁ.

గీ. నొలుకొలుకఁ గృష్ణవర్ణి కుఁగళయొసంగి,
 నంటుగావించు పెల్ల నవాధయొనెరి,
 జన తనూజాహసాహయ్యమునకుఁగాక.
 కానవా వారి కెవ్వారిఁ గమలవైరి.

బి. మొలుగొప్పు నెఱిగొప్పు నెఱగప్పు, మురిగుప్పు

జలదమారిక చొప్పు దెలుపలేదో?

బలువాలుగల నేలు తెలివాలుగను దాలు,

కలువపూఁదెర మేలు దెలుపలేదో?

బలువై నకలలీనఁ గలలేవగవుసోన,

కలకాల్చి తెరమేన నిలుపలేదో?

కనకంపు ననసాంపు కడనుంపురుచి పెంపు,

పసిడి తీగలగుంపు మెనఁగలేదో?

గి. ప్రాణసఖులార నెయ్యంపుటలుఁబూని,

యేలయ్యాచాలయ్యావేళ నీవికాల

యివనికాభ్యంతరంబున కరిగెననఁగ,

ననుగునెచ్చెలిమిటియు నెయ్యమునఁ జేరి.

ఇట్లు పురాణ కైలిని ప్రబంధకైలిని భేదముఁ గమనింపవగు.

మొదటిరచనలలో పురాణకైలి యైనై పద్ధతుల ననుసరించినను, ప్రబంధ

రచనలు ప్రాచీనంబుమైన విచ్చటివగు పురాణములు ప్రబంధకైలి నే చాగుగ

నవలంబించినవి. ఈక్రింది పద్యములవలన నీవిషయము స్ఫుటముకాఁగలదు.

బి. కాకేందులింబమై రవిలింబమై యొప్పు,

నీరజాతేక్షణ నెమ్మొగ్గలు,

కందర్పకేతువై ఘనధామ కేసునై,

యలరుఁ బూజోడి చేలాంచలంబు,

భావజా పరిధియై ప్రళయార్కు పరిధియై

మెఱయు నాకృష్ణమై మెలఁకచాప

మమృతప్రవాహమై యనల సంహోహమై

తనరారునింతిసువగ్ధనంబు

ఆ. హర్ష దాయయై మహారోషదాయయై,

పటచుముద్దరాలి బాణవృత్తి

హరికినరికిఁ జూడ నందంబశృంగార,

పీఠరసము లోలివి స్తుతి.

(పుట 107)

మ. పటువిస్ఫుల్లిత పంక్తిమ స్థక మణిప్రస్థాగ బాహోశ్రుఁడుం
గుటిలభ్రూకుటి భీమధూమఁటుల కూరస్ఫులింగన్నటో
వృట్టగోపాగ్ని శిఖాకుశే క్షణుఁడు బ్రహ్మస్థ్య పలంకోష్ఠవి
స్ఫుటచంద్రాశికరాశ నక్షత్రుఁడును జతుర్భుజ సాకారుఁడున్. పుట 116

ఉ. అనుమోము చేన్న శశియందును బంకరువాంబు నందుశే
దా మనఃపథ త మనవాస్త్రములందు మెటుంగులందు శే
వాననామే కాంఠిలలి కానలి చుందుఁ జెసిండియందు శే
వానలి నా అనాక్ష లలితాకృతి నాచుది బాచునేర్చునే. పుట 185

ఈ మణిమంజు యంబో భాగములు చాలనాకుఁ బురాణకై లిగిలవి
గ నే గొంచు మెల్లఁబడెవి. ఈగ్రంథములు నానారస భూయిష్టములును,
సహాయకములును, గురుభక్తి, భూతిరయ, మాత్సర్యభక్తి, పాపఫలము,
శతభక్తి, పాతివ్రత్యమాహాత్మ్యము, సైధ్యభక్తి, పూర్వమర్యాదలు, స్త్రీపు
గుమపరాక్రమము, పవిత్రిత్రేయ, శాంభర్యోదార్యములు, మున్నగు వాని
సోప్తపకములమున గర్విత ధర్మములచే నీపాతాళ విరాజిల్లుచున్నవ
నాముటకెరియు నంతరించుచున్నాడను. సుదిటికియును గొంతవాఁడు
గూర్చిరుది గర్వింపసాచుపడును. ఇట్టిలోపకారమునకుఁ బాలుపదం
దులకు నామగ్రులు కృతిజ్ఞ సామగ్రులగుదురని నాద్యువాఁభిప్రాయము.
రెండవభాగమును జూసినా ధీచింపద. శీమమున వెలువడవచ్చును. ఇట్లే
యాంధ్రవాఁడు విషయముగోరి వార్తవర్తికము కావునభాషాభిమాను
జ్ఞులను దూమపడి దీని నాచరింతురుగాక.

ఓక.

విషయసూచిక.

పుట.

ఉపోద్ఘాతము.---

పురాణవిష్పత్తి	...	...	1
పురాణనిర్వచనము	...	...	2
పురాణపరిగణనము	...	...	2
ఉపపురాణములు	...	...	3
పురాణలక్షణము	...	...	4
పురాణాదినిరూపణము	...	...	5
పురాణప్రయోజనము	...	...	7
పురాణవిషయసంగ్రహము	...	...	9
పురాణసామరస్యము	...	...	19
పురాణభేదము	...	...	14
పురాణాంశ్రీకరణము	...	...	20
పురాణశ్రీ	...	...	31
విషయవిస్తృతి	...	...	32
విషయభిన్నత	...	...	34
మూలాధిక్యము	...	...	38
కవిభేదము	...	...	37
కథాంతము	...	...	37
వివరణాంతము	...	...	37
వర్ణనాంతము	...	...	38

... చింతనాంశము	...	...	39
వికర్మాంశము	...	...	40

పురాణములనుండి యొత్తిన భాగాములు.

భారతము :—

1. ఉపంకుడు పావ్యమహాదేవికుండలంబులం దేవోవుట	...	...	48
2. దువ్యంశమహారాజచరిత్రము	...	...	46
3. ప్రాణికామి ద్రాపదిని సభకు దోడ్కొని వచ్చుట	...	...	68
4. ధర్మవ్యాధుడు గౌతమ కహింసాస్వరూపంబు చెప్పుట	...	...	74
5. ఉత్తరుడుకురుపైన్యంబు గనుంగొని భయభ్రాంతుఁ డగుట	...	...	75
6. అభిమన్యునివివాహమహోత్సవము	...	...	80
7. శ్రీకృష్ణుడు ధృతరాష్ట్రునితో సంభాషించుట	...	...	88
8. మంకిచరిత్రము	...	...	88
9. గరుత్మంతునిచరిత్రము	...	...	90

భాగవతము :—

10. సత్యభామ చేసిన యుద్ధము	...	...	104
11. నృగచరిత్రము	...	...	108

రామాయణము :—

12. లంకాదహనము	...	...	114
13. విభీషణునివివాదము	...	...	124

హరివంశము :—

14. బలరామవ్రజగమనము	...	...	128
15. స్కందకృష్ణలయుద్ధము	...	...	131

మార్కండేయపురాణము :—

16. పాతివ్రత్యమాహాత్మ్యము 134

నృసింహపురాణము :—

17. హిరణ్యకశిపుఁడు పెట్టు బాధలు 142

బ్రహ్మోత్తరఖండము :—

18. అష్టదశపురాణరహస్యములు 145

19. శ్రద్ధాభక్తులను గూర్చిన యితీహాసము 152

మూర్త్యురాణము :—

20. జయధ్వజాని విష్ణుభక్తి 159

టిప్పణము.

			త్రుట.
1. ఉదంకుఁడు	...	...	163
2. దువ్యంతుఁడు	...	...	165
3. వ్రాపదీ వస్త్రాపహరణము	...	...	174
4. అసింస	...	...	179
5. ఉత్తరపారధ్యము	...	...	180
6. అభిమన్యునివాదము	...	...	186
7. శ్రీకృష్ణరాయబారము	...	...	189
8. మంకిచరిత్రము	...	...	193
9. గరుత్మాంకునిచరిత్రము	...	...	194
10. సత్యభామయుద్ధము	...	...	201
11. నృగచరిత్ర	...	...	204
12. లంకాదహనము	...	...	205
13. విభీషణునివివాదము	...	...	207

14. బలరామప్రణామనామము ...	...	..	210
15. స్కందకృష్ణయోధము ...	...	...	211
16. పాతివ్రత్యమాహాత్మ్యము ..	...	...	212
17. హిరణ్య కశిపు కాధలు	...	...	213
18. అష్టాదశ పురాణ రహస్యములు	...	...	215
19. శ్రద్ధాభక్తులు ...	...	..	216
20. జయధ్వజ విష్ణు భక్తి	...	...	218

శ్రీ రస్తు.

పురాణకవులు.

పురాణనిష్పత్తి.

మన ప్రాచీన మహర్షులు విశ్వశ్రేయోర్థము ధర్మమునందు బుద్ధి
 విశిష్టతగలవేదాంశములను గ్రహించి విమలజ్ఞానాంబున వెలు
 వెంది విశ్వజనెంద్రులైరి. ఆప్పుడు వారు బ్రాహ్మసపంచమాలమున
 విశేషించి భగవత్స్థితిని గ్రహించి వైదికయోగానుభవమున నావంగ
 ము దుమండిరి. ఆనంతరము వేదాంశములను ప్రధానములన బ్రహ్మజ్ఞానము
 నందిమించి జీవితసార్థక్యము నందిరి. కాలక్రమమున వారు పురాణయో
 గము నొనరించి మానవసామాన్యజీవితమునందును, వివిధవృత్తలందును,
 సకలవ్యాపారములందును సత్వేత్సవీలావిలాసములను సంపర్కించి సమగ్ర
 ధర్మజ్ఞానమును సరికొల్పిరి.

ధర్మకర్మప్రజ్ఞానప్రతిపాదకము వేదము. వేదభాష వేదభాష.
 అందును పాదించబడిన ధర్మములన్నియు సామాన్యమునకు సులభగ్రావ్య
 ములగుటచే సంస్కృతిపురాణముల బయలు వెడలివి. కాలక్రమమున
 సంస్కృతిభాషాప్రచారము తగ్గి మన గారిప్రభాషావ్యాప్తి హెచ్చిన
 కాలమున దాసంస్కృతిపురాణముల నాంధ్రమునందును తెప్పవలకిన
 యావశ్యకత కలిగినది. దిన్నవేదములవారలకుఁ గూడ వివిధప్రభావలక్షణ
 కల గొలిరాలబడి నిత్యసరివార్తలుగాఁ జేయఁబడినవి. దివ్యమర్త్య
 పాత్రల సంఘేషణము నందుఁ జొందుపడినవి.

పురాణసిగ్ధచనము.

పూర్వమును జూచునది, పురాతనములైనవి పురాణము లని చెప్పఁ బడుచున్నవి. బహుయుగములలో నైహికముష్మిక సౌఖ్యానందముల నందిన ధార్మికుల పవిత్రచరిత్రములు, నుష్కర్మములశీలితవిపర్యయములు, పురాణములుగా నె పరిగణింపఁబడుచున్నవి. బహుప్రాచీనములైన ప్రసిద్ధ పురాణేతిహాసములే కాక యర్వాచీనములైన గ్రంథములు సహితము పురాణములై యనఁబడుచున్నవి. పెక్కుండ్రు వినుచుండ నొక్కడఁ గూరుచుండి జనరంజకముగ వివిధకథాకలాపములఁ జదువుటయుఁ బురాణపర్యాయము గనె వ్యవహరింపఁబడుచున్నది.

పురాణపరిగణనము.

ప్రసిద్ధములయిన సంస్కృత పురాణములు పదునెనిమిది.

శ్లో॥ బ్రాహ్మం పాద్మం వైష్ణవంచ, శైవం లైంగంచ గారుడమ్,
నారదీయం భాగవతం, మాగ్నీయం స్కాందసంజ్ఞకమ్.
భవిష్యం బ్రహ్మవైవర్తం, మార్కండేయంచ నామనమ్,
నారాదా మత్స్యి కార్తీశి, బ్రహ్మాండాఖ్య మితి త్రిషట్.

—భాగవతము.

ఇవి ముల్లేతండుల నున్నవి. సాత్త్వికములు, రాజసములు, తామసములు.

- (1) విష్ణు, నారద, గారుడ, భాగవతములు—సాత్త్వికములు.
- (2) బ్రహ్మ, పద్మపురాణములు—రాజసములు.
- (3) శివ, మార్కండేయ, భవిష్య, లింగ, నారాదా, స్కాంద, నామన, మత్స్య, మత్స్యి, బ్రహ్మాండములు—తామసములు.

ఆగ్నేయము అగ్ని సంబంధమైనది.

బ్రహ్మవైవర్తము సూర్యసంబంధమైనది.

ఇందు సాత్త్వికము బుద్ధిమయులుగాను, రాజసయులు మధ్యమయులుగాను, తామసము బుద్ధిమయులుగాను విజ్ఞులచే నెన్నఁబడుచున్నవని మత్స్య, పద్మపురాణములలో నిరూపింపఁబడినవి.

పురాణనామ జ్ఞాపక స్లోక మొకటి కలదు.

శ్లో॥ మద్వయం భద్వయం చైవ, బ్రతియం వ చతుష్టయమ్,
అనాపరింగతాస్కాని, పురాణాని పృథక్ పృథక్.

క్రితూర్ణపురాణమునఁ జేర్కొనఁబడిన పురాణపట్టిక పరికింపఁగా అన్నిపురాణము మాటయే కాన విచ్చుటలేదు. దానికిమాటు, నాయు పురాణ మున్నది. అన్నిపురాణములో శివపురాణముసంగతి విడువఁబడి యాస్థానమున నాయుపురాణము చెప్పఁబడియున్నది. విరాహపురాణములో గాదుడ బ్రహ్మాండపురాణములకు మాటు నాయుపురాణ, నరసింహపురాణములు వక్కానింపఁబడినవి. మత్స్య, మార్కండేయ, విష్ణుభాగవతపురాణములలో సయిత మిట్టివినిమయమే చూపట్టుచున్నది. అన్ని, మత్స్య, పద్మ, భాగవతపురాణములలో పురాణస్లోకసంఖ్య వాల్మలకు లని చెప్పఁబడినది.

ఉపపురాణములు.

ఇవి పదునెనిమిది. నవకుమార, నరసింహ, నంది, శివధర్మ, దుర్వాస, వారద, కపిల, మను, ఉశన, వరుణ, కాలీ, విశ్వ, లింగ, సాంబ, సౌర, పరాశర, మరీచి, భార్గవములు.

బృహన్నారదీయము వారదీయముగానె యెన్నఁబడుచున్నది. గణపత్యుపపురాణమని ఘటియొకటి కలదు. దీనినె ముద్గలోపపురాణ మందురు. పురాణపట్టికలో నుదాహరింపఁబడిన లింగ, వారద, పురాణము లిం దుపపురాణములుగా గ్రహింపఁబడినవి. దేవీపురాణము భార్గవోపపురాణ మని

ప్రతీతి. మనుషంశపురాణము, కల్కిపురాణము, నైశ్యపురాణము, చామర
డికాపురాణము ననునవియుం గలవని తెలియజేయుదు.

పూర్వోక్తపురాణములలో స్థాపన మన్నిటికంటె బెధవిగాను.
బ్రహ్మవామనములు చిన్నివిగాను గానపెప్పుచున్నవి. విష్ణుపురాణము పర్వ
విధములఁ బరవార్త మైనదని కొందఱుచున్నారు.

ఇందనేకములు వేలకొలది యేండ్లు కిందజేయుచు యుండును. ఇది
యిది యిప్పుడు పుట్టిన వని విశ్వమునగా నిర్ణయింప వలగుచున్నది. ఇది
ప్రాయికముగా నార్యసర్వబోధకములు; ప్రతి స్మృతుల నుపరించినవి.

* పురాణ లక్షణము. *

పురాణలక్షణములు భిన్నగ్రంథములయందు వివిధములుగా జూపబడి
చున్నవి. కొన్నివిషయములలో వివిధింపబడినవి, గొన్నిటిని కేవలము
నిపుణముగఁ బరిశీలించు కొనుమీఁదఁ బొందు సర్వసామాన్యత వారి భా
వము.

(1) శ్లో॥ సర్గశ్చ ప్రతిసర్గశ్చ మహామన్వంతరాశిచ,
వంశానుచరితం చేతి పురాణం పుణ్యక్షణమ్. —మహాభా.

[సర్గము=సృష్టి; ప్రతిసర్గము = మహావ్యాధికర్మముగా నుపసృష్టి
వంశము=సూర్యచంద్రవంశముల యుత్పత్తి; మన్వంతరము = మాయంధు
వాదిమనువులకాలము లందఱు ధర్మక్షయముగా; వంశానుచరితం = వంశము
శక్తుల ముప్రసిద్ధచరిత.]

(2) శ్లో॥ సర్గోఽస్యస్య విసర్గశ్చ వృత్తిరీతీయరాశిచ,
వంశో వంశానుచరితం సంసారేతు రసాశ్రయః,
చశభి ర్లక్ష్మణైరుక్తం పురాణం తిద్ధిగో విదుః."

—సంస్కృతముననుసరించి.

[సర్గము=బ్రహ్మసృష్టి; విసర్గము = ప్రళయము; వృత్తి=వ్యవహార
ధర్మము; రక్ష=రక్షణము; అంతరము = మన్వంతరము; సాశ్రయ=మూర్త్య

చంద్ర సంకవిషయము; వింశానుకరణము = అరాజులచరిత్ర; సంస్థ = న్యాయ
నీతి; హేళి = ప్రయోజనము; అపాశయము = రాజారబ్రహ్మవిషయము.

(3) పర్గము (పృష్ఠి); విసర్గము (బ్రహ్మపృష్ఠి; స్థానము విష్ణువు
మల్లల శిక్షించి లోకరక్షణముచేసిన విజయాకల్పము); పోషణము (భక్త
సంస్థానము) ఊతులు (కర్తవ్యాపాలు); మన్వంశరము (మనుకాల ధర్మ
ములు; ఈశానుచరిత్రము (భగవాన్చరిత్ర); సరోధము (అవాంతర ప్రళయము);
సుక్తి (పాఠరూపగుట); ఆశ్రయము (ఉత్పత్తి స్థలములు
లెందు బ్రకాశించునో యాచ్రమము.)

—అంధ్రబాగవతము

* పురాణాది విరూపాక్షము. *

పై జేర్చినది బహుళములనుండి కావ్యేతిహాస ప్రపంచము
ముద్దవించిన పురాణాది కథాభాగవతాదికములను ప్రధానమై పద్యములను
మృత్యుముఖమున దృష్టింపక సాధ్యముపాదము మట్లు సత్కీర్తి
గల భీష్మాగ్రములు కావ్యకాళానామన సుత్తిరించి పద్యప్రపంచము
నుండి మృత్యు కవితలు లుగిరితిరిగిరి. రసోన్మథణమై లస
చల కారిణులు పద్యముల కల్పనాద్యుత్పత్తి గలది కావ్యము పురాణము
లలో పర్వసామాన్యముగ నేకవిధగతి గల పద్యములై యున్నవి. కావ్య
ప్రపంచమునందు దృష్టి అజగితమైన వానాదిసవిలసేతిచిత్తస్పర్శ
కథాసామాన్యము విస్ఫోర్తము వ్యాదయకమలవికాసమును గలిగించు
మన్ను. దీనిని పురాణములలో చక్రరూపమునను, కావ్యములలో శ్రేమ
రూపమునను, విజృంభించి స్థానాధిపతీవముచే నొప్పురాగము చంద
మున వ్యాపియింపను ద్రవింపజేయుచున్నది. అంధ్రమున వీ కావ్యములనే
ప్రబంధములని వాడుచున్నారు. పెద్దవాదిమధ్యకవుల కాలమునుండి యిది
విజృంభింపని తొచ్చినది. పురాణ ప్రసిద్ధకథాంతములే యితివృత్తములుగా
గ్రహించి విద్యజ్ఞులు తమతమపాండితీమహర్ష మచ్చుపడ రసస్వర్ణ

మునఁ జెందిన వర్ణించిన దే ప్రబంధమునఁ బరచుచున్నది. నన్నయ, శ్రీశా కాభ్యులయిన యాదిమధ్యకవులు కూడ నీప్రబంధమునే మహాకావ్యమని, కావ్యమని తమ తమ గ్రంథములలో వాళించి యుండిరి.

కావ్యములు పురాణాంధ్రీకరణకాలమునుండియు బయల్పడలఁ జొచ్చినవి. నన్నయ భారతభాగమునే గాక యింద్రవిజయమును; తిక్కన భారతపర్వములనే గాక నిర్వచనోత్తరరామాయణమును; మఱి యెట్టావైగడ భారతపరిశిష్టము, నృసింహపురాణమును గాక పారివంక మును; మడికి సింగన పద్మపురాణమి గాక వాసిష్ఠరామాయణమును ; శ్రీశాఖుఁడు కాశీఖండ, భీమఖండములే గాక నైషధమును, హరవిలాస మును; నందిమల్లయ, ఘంట సింగయలు విరాటపురాణమి గాక ప్రబోధ చంద్రోదయ ప్రబంధమును రచించుచు వచ్చిరి.

ప్రబంధములందుఁ బదు నెనిమిదివర్ణనము అండవలయునని కొంద యును, ఇర్వదిరెండు వర్ణనము అండఁదగునని మఱి కొందఱును దలంచు చున్నారు.

పదు నెనిమిదివర్ణనము అనుటకుః

శ్లో॥ నగరార్ణవశైలర్థ చంద్రాశ్శోదయవర్ణనమ్,
ఉచ్ఛ్వాససలిలక్రీడా మధుపానరతోత్సవాః.
విప్రబంధో వివాహాశ్చ కూమారోదయవర్ణనమ్,
మంత్రద్యూత ప్రయాణాః నాయకాఞ్శ్శృదయా అపి.
ఏతాని యత్ర వర్ణ్యంతే తన్నహాకావ్యమధ్యతే,
ఏషామష్టదశాశాం యైః శైశ్చ దూత మపీష్యతే.

—ప్రతాపరూప్రియము.

ఇరుదిరెండువర్ణనము అనుటకుః—

చి॥ పరిణయ యాన శైల ఋతు పాన జయాశాసన చాత్యమంత్రసా
గర విరహాంగవారతి మృగవృత్తి ములేందు దివాక రాక్రమాం

తర పురకావ్యచామ్యతవంబుల సంస్థితు లొప్పుఁ జెప్పచో
నిరుపదిరెండువర్ణ సతి సన్నిక కెక్కుఁ బ్రబంధ మిద్దరక॥

—చాటువు.

ఇం దొండు రెండు లోపించినను ప్రబంధ మనిపించుకొనకపోదు.
కావ్యము శ్రవ్యదృశ్యభేదమునందియు శ్రవ్యమే ప్రాయశఃకముగఁ దన్నా
మమున వ్యవహరింపఁబడుచున్నది. దృశ్యములు రూపకములు. పురాతన
ప్రసిద్ధచరిత్రము లితిహాసములు.

శ్లో॥ ధర్మార్థకామ మోక్షాదు ముపదేశమన్వితమ్,
పూర్వవృత్తకథాయుక్త మితిహాసః ప్రచక్షతే॥

ధర్మార్థకామమోక్షముల సుపదేశించునది, పూర్వవృత్తములనోఁ
గూడినది యితిహాసముగాఁ జెప్పఁబడుచున్నది.

పురాణములయందు ఒక నాయకుఁడని, యొక రసమని నియమము
లేదు; కథయే ప్రధానము. కథావిస్తరము కాపించువట్ల సందర్భ మంత
గా లేకున్నను కవులు కామ చెప్పఁదలఁచి నట్టియు, దెలియుఁజుట
వలసినట్టియు సర్వవిషయములు సందందుఁ జొందుపజుచుచు వచ్చిరి.
కావ్యమందన్న నో నాయకుఁడు, రసము, రచనాచమత్కృతి ప్రధాన
విషయములు; మఱి వివాహమో, విజయమో యితివృత్తమగునపుడు కృంగ
రమో, వీరమో క్రమానువర్తితములయి యంగాంగిభావమున నితర రసము
లును బోపింపఁబడు చుండును.

* పురాణప్రయోజనము. *

పురాణములు విశవుల చిత్రవృత్తులను ధర్మతరములనుండి నిఁ
ర్తించి స్వధర్మ విషయములఁ బ్రవర్తింపఁజేయు చున్నవి. ఇట్లైనర్పఁ గలి
గిననే కాని యెవ్వయు యథార్థ విద్యాభుదాయకములు కాఁజాలవు. అతి
కార జాతిభేదములతో నిమిత్తము లేక యిది స్త్రీ సూద్ర ద్విజబంధు
ప్రభృతులకు నయితము పతనార్హములుగా నేర్పఁబడఁబడినవి.

శ్లో॥ పఠనాచ్చవిజ్ఞాన్యమం న్మాతాం పాపక్షయో భవేత్,
ధర్మాధర్మపరిజ్ఞానం సదాచార ప్రపర్తనమ్.
గతిశ్చ పరమా తద్వేత్ భక్తిర్భగవతి ప్రథమః॥

పురాణములు చదువుటవలన, వినుటవలన మానవులకు మహాపాపములు పరిహారము లగుటయేగాక ధర్మధర్మవివేకము జనించి, సదాచారి ప్రపర్తన మలనడి, భగవద్భక్తి హెచ్చి, యుద్ధిమగతి లభించుచున్నది. నిష్కళంకి మనస్ తిత్తిభక్తి, నిరంతరమైన గురుభక్తి, నిర్మలమైన మనభక్తి, నిశ్చలమైన దేశభక్తి, స్థితిమైన రాజభక్తి యను భక్తిపంచకము పురాణశ్రవణపఠన మనముల వలననే పొదుకొనచున్నది. అనాదిగాఁగి సత్యధర్మములను, మానవాకాశలస్థులను, వ్యాపయగుహాంతరములలోఁ బ్రతిధ్వనింపఁ జేయుచున్న చీపురాణములే. ప్రేమయునే నష్టియమాల్యమైన యాత్మకాంతిని, వికాసమును, ప్రవిమలానందమును నుజ్జిపాలుచేసికొని సుర్భరజీవయాత్ర చేయువానికి శ్రేయోదాయకము లగు సత్యమార్గములను ప్రవర్పించునది యీ పురాణములే. సంసారకింటికి నాన్దమునఁ బడి నిరూపకాత్మకాంధకారమున నుండిపడు నడమరులకు జ్ఞానభానూదయు లే పురాణములే. శేవైహికవిషయలోలురై శ్లోచికవిషయ పాశములలోఁ దగులుకొని కాంతిలేక కొట్టుమిట్టాడు మానవమాతలను తమోద్రమంకి మేలుకొలుపు భేరిభాంగరణము చీపురాణములే. పరిమేష్టరుడు దూరమం దెక్కడనో యున్నవాడను సామాన్యభాషయు కలుగ నీయక సకల జీవిత సంఘటనలలో, సర్వలోకానుభవములలో, సమస్త సత్యచింతనములలో, నిఖిల దర్శనములలో నభివ్యక్తిమై తాండవమాడుచున్నవాడనువిశ్వాసవిశేషము నెలకొలిపి యక్షయ సుఖాంకురములను మొలక పెత్తింప ననువగు నమృతధార లే పురాణములే.

శ్లో॥ అదిత్య స్వాద్యక్షస్తాని సౌఖ్యం భారతీ కథా,
ఇష్టా భార్యా సుమిత్రం చాభ్యుపార్వాణి తిగేదితీ॥

అన్నిట్లు, నూర్యోదయ మెన్ని పర్యాయము లగుచున్నను, బంగార మెంత వారకినను, భారతకథ యెన్ని మాణులు విన్నను, ప్రియభార్య యెప్పుడు కనబడినను, స్వస్మితము నెన్నఁడు చూచినను విసువు జంపక యెప్పుటికిని గ్రోతగానే తోయనట్లు పురాణము లెంతవదిలినను, నెన్ని సారులు విన్నను, సంతోషజనకములే కాని యిసుమంత యేని భారము గలిగింప నేరవు. ఇప్పటివలె నప్పుడు బహుగ్రంథసాహాయ్య మక్షేపింప పలసిన యవసరము లేకయె విజ్ఞానప్రజ్ఞానముల ననుసంధించునట్లు ౭ జితము—శకునము—స్వప్నము—నామద్రుకము—త్యాగివము—భూగోళము—ఖగోళము—కాగీరము—యోగము—మన్నగున నెన్నెన్నో పురాణములయందే యిచుద్వబడినందుననే జనులు లోకజ్ఞానము బడసి స్వర్గ సురిక్షణ మొనరించుకోఁ జాలిరి. బోకానుభవసిద్ధుఁడు, వృద్ధుఁడు నయిన గురుమహాశయునితోడి సంవర్సన సంభాషణములందుం బోలె సకల పురాణోపాస శ్రవణపఠనములందును నారణ, విశ్వాసము లెట్టివాటికి సమ గూఢకపోవు.

పురాణవిషయసంగ్రహము.

సంస్కృతపురాణ విషయసంగ్రహము.

(1) బ్రహ్మపురాణము.

ఇది బ్రహ్మ మహాచరిత్రమునది పదివలగ్రంథము.

ఇందు లెండుభాగములు కలవు పూర్వభాగములో—దేవాసురుల—దక్షాదిప్రజాపతుల యుత్పత్తి, సూర్యచంద్రవంశవివరణము, ద్వీప-సముద్ర-వర్ణ-స్వర్గ-పాతాళ-వరకవిర్ణయము, పాగ్యతీజననము, లెద్దివాహవిష్ణాంతము, దక్షోపాఖ్యానము మున్నగునవి కలవు. ఉత్తరభాగములో—తీర్థయాత్రావిధి, పురుషోత్తమ—శ్రీకృష్ణచరిత్రము, యోగకథనము, బ్రహ్మనిర్ణయము వర్ణింపబడినవి.

---

(2) పద్మపురాణము.

ఇది బ్రహ్మచే జెప్పఁబడినది. ఏఁబదియైదువేల గ్రంథము. ఇది యైదు ఖండములుగ విభజింపఁబడినది. (1) సృష్టిఖండములో—సృష్టి క్రమము, పుష్కరమాహాత్మ్యము, బ్రహ్మయజ్ఞవిధి, వేదపాఠము, దాన ధర్మకీర్తనము, పార్వతీవివాహము, తారకాసుతోపాఖ్యానము, గోమహిమ, కాలకేమాదిదైత్యవిధ, గ్రహపూజావిధి కలవు. (2) భూమిఖండములో— మాతాపితృపూజ్యత, శివశర్పాపాఖ్యానము, పుత్రాసురవిధ, పృథుచరిత్ర, వేణుచరిత్ర, ధర్మవిషయము, సహుషయయాత్యుపాఖ్యానములు, శుద్ధ విశుద్ధ దైత్యవివరణము మున్నగునవి వివరింపఁబడినవి. (3) వ్యర్ణఖండములో—బ్రహ్మాండోత్పత్తి, లోకసంస్థితి, తీర్థవివరణము, నర్మదానది యుత్పత్తి, కురుక్షేత్రకాశీగయా ప్రమాగాది తీర్థమాహాత్మ్యము, ఎల్లా శ్రమధర్మములు, కర్మయోగము, వ్యాసశైమినిసంవాదము, సముద్రమథ సమమున్నగునవి తెలుపఁబడినవి. (4) పాతాళఖండములో—శ్రీరామ రాజ్యాభిషేకము, అగస్త్యుని మహర్షుల యాగమనము, రావణోపాఖ్యానము, రామచంద్రునికి జేయఁబడిన యశ్వమేధోపదేశము, జగన్నాథవివరణము, బృందావనమాహాత్మ్యము, శ్రీకృష్ణుని విత్యలీలలు, పృథ్వీవరాహ సంవాదము, యమ బ్రాహ్మణసంవాదము, కృష్ణస్తోత్రము, దధీత్యుపాఖ్యానము, శివమాహాత్మ్యము, దేవరాతనుతోపాఖ్యానము, గౌతమీపాఖ్యానము మున్నగునవి కీర్తింపఁబడినవి. (5) ఉత్తరఖండములో—పర్వతోపాఖ్యానము, జాలంధరకథ, సగరోపాఖ్యానము, గంగా మాహాత్మ్యము, ప్రయాగమాహాత్మ్యము, అమ్రాదిదాన మాహాత్మ్యము, ఏకాదశీమాహాత్మ్యము, విష్ణుసహస్రనామములు, కార్తికేయవ్రత మాహాత్మ్యము, మాఖ పూర్ణిమము, నృసింహావతారము, జంబూద్వీపాంతరగత తీర్థసమాహామాహాత్మ్యము, భాగవతసూహాత్మ్యము, భక్తికీర్తనము, మత్స్యద్వ్యవతారములు, భృగుకర్తృక విష్ణుమహిమ పరీక్ష మున్నగునవి జెప్పఁబడినవి.

(3) విష్ణుపురాణము.

ఇది పరాశరుఁడు చెప్పినది. ఎనుబదివేల గ్రంథము. ఇందు రెండు భాగములున్నవి. ప్రథమభాగములో—అది సృష్టిక్రమము, దేవాదుల యుత్పత్తి, సముద్రమథనము. ద్రువచరిత్ర, పృథూపాఖ్యానము, ప్రహ్లాద చరిత్ర, ప్రియవ్రతోపాఖ్యానము, ద్వీపవర్ష నిరూపణము, నరక పాతాళ వర్ణనము, భరతోపాఖ్యానము, ముక్తిమార్గకథనము, మన్వంతరివిర్ణనము, వేదవ్యాసోద్భవము, నరకనివారక కర్తవ్యశేషములు, నర్వధర్మ నిరూపణము, వర్ణాశ్రమధర్మ నిర్ణయము, శ్రాద్ధవిధానము, సదాచారము, సూర్య చంద్రవంశవివరణము, శ్రీకృష్ణావతారము; శ్రీకృష్ణుని చాల్య, యావన, కౌమారలీలలు; అష్టాంగసాధనము; కవిచరిత్ర; శకుర్విధ లయములు; బ్రహ్మజ్ఞానము; మొదలగు విషయము లిందు వివరింపఁబడి యున్నవి. ద్వితీయ భాగములో—నానావిధ ధర్మకథలు, ఫలనియమములు, ధర్మశాస్త్రము, అర్థశాస్త్రము, వేదాంతము, శ్యాతిషము మున్నగునవి నిరూపింపఁబడినవి.

ఇది పురాణనిర్వచనము నకు మిక్కిలి తగియున్నది.

(4) శైవపురాణము.

ఇది వాయుమూర్తి చెప్పినది. ఇరువది నాలుగువేల గ్రంథము. ఇందు రెండుభాగములు కలవు. పూర్వభాగమున—స్వర్గాదిలక్షణము, మన్వంతరి భేదములలోని రాజవింశముల నిరూపణము; గయాసురవధ, మానసాచార్యుని, దానధర్మము, రాజధర్మము, స్వర్గమర్త్యపాతాళ సంచారుల నిర్దేశము, వ్రతాదులు సృష్టపలుపఁబడినవి. ఉత్తరభాగమున—నర్మదాతీర్థ వర్ణనము, రేవాసాగర సంగమాది సకలతీర్థ వర్ణనము కావించఁబడినవి.

(5) భాగవతము.

ఇది శుకయోగిండుఁడు పరీక్షిన్న రెండునకుఁ చెప్పినది. పదునెనిమిదివేల గ్రంథము. ఇది త్యాదేశస్కంధములుగ విభజింపఁబడినది. ప్రథమ

స్కంధమున—నాకునికడకు ఋతు లరుదెంచుట, వ్యాసచరిత్ర, పక్షి
దుపాభ్యాసము; ద్వితీయస్కంధమున—పరీక్షిత్తుకడకు శుకయోగినచ్చుట,
బ్రహ్మనారదసంవాదము, అనతారకథనము, పురాణలక్షణము, సృష్టి
క్రమము; తృతీయస్కంధమున—విద్యోపాభ్యాసము, విమర మైతేయ
సంవాదము, సృష్టిప్రకరణము, కపిల సాంఖ్యయోగము; చతుర్థస్కంధ
మున—వక్షయజ్ఞము, ధ్రువచరిత్ర, పృథూపాభ్యాసము; పంచమస్కంధ
మున—ప్రియవ్రతోపాభ్యాసము, తద్వంశవిణాసము, బ్రహ్మంధాంతర్గత లోక
వివరణము, నరకవివరణము; షష్ఠస్కంధమున—అశామివోపాభ్యాసము,
వక్షసృష్టిప్రకరణము, పుత్రాసురాభ్యాసము, నాయుగవిజ్ఞానము; సప్తమ
స్కంధమున—ప్రహ్లాదచరిత్ర, కర్తవ్యాసనా సమాలోచనము, నరిసింహాన
తారము; అష్టమస్కంధమున—గజేంద్రమోక్షణము, మన్వంతర నిరూప
ణము, సముద్రమథనవృత్తాంతము, బలిచక్రవిజృంభణచరిత్ర, వామనానతార
ఘట్టము, మత్స్యవివరణము; నవమస్కంధమున—సూర్యచంద్రవంశ
నిరూపణము; దశమస్కంధమున—శ్రీకృష్ణనిత్యాల్యకైశోరి యీశ
లీలలు, భూభారహరణము; ఏకాదశస్కంధమున—శ్రీకృష్ణుడు దుష్టప నార
దులకు కర్తృత్వము కల్పింపఁగలఁడును, నిరూపించుట; ద్వాదశస్కంధమున—
భవిష్యత్కలియంగ ధర్మవివరణము, పరీక్షితుని మోక్షలాభము, మార్కం
డేయచరిత్ర రసవంతముగఁ జెడింపఁబడినది.

(6) నారదీయపురాణము.

కలియుగమునుగూర్చి నారదుడు చెప్పినది. 22 వేల గ్రంథము.

ఇందు లెండుభాగములు కలవు. ప్రథమభాగమున:—సంతేషముగా
సృష్టిప్రకరణము, నానావిధధర్మకథలు, మోక్షధర్మము, శుకోత్పత్తి,
పశుపాశవిమోక్షణము, మంత్రకోధనము, దీక్ష, పూజ, కవచములు, గణేశ
స్తుతి, పురాణలక్షణము, దానము, దానకాలము, వివిధవ్రతములును నిరూ
పింపఁబడినవి.

ద్వితీయభాగముః—ఏకాదశీవ్రతము, వసంతమాంసాత్మ సంవాదము, రుక్మాంగదోపాఖ్యానము, ఐనుకాపము, కాశీగంగాదిమహిమ, పురుషోత్తమ శ్లోత్రము, ప్రయాగాది తీర్థమాహాత్మ్యము, గౌతమోపాఖ్యానము, బృందావన సుహస్తు, మోహినీచరిత్ర కలవు.

(7) మార్కండేయపురాణము.

శ్రీమనిసునికీః బత్తులు చెప్పినట్లు మార్కండేయుఁడు చెప్పినది. ముప్పవరెండు వేల గ్రంథము.

ఇందు ధర్మనామక పక్షిగణము, బలరామతీర్థయాత్ర, వాసిష్ఠఁ డ్రోపాఖ్యానము, మదాలస చరిత్ర, ఆలర్కచరిత్ర, సృష్టికథనము, భిన్న విధపుణ్యనిరూపణము, కల్పవృక్షము, యక్షసృష్టి, రుద్రాదిసృష్టి, మనుచి నరణము, దుష్టాకథ, మూర్తాండజన్మవృత్తాంతము, భవిత్రచరిత్ర, అక్షిమపా ఖ్యానము, ఇక్ష్వకుచరిత్ర, కులసీచరత్ర, రామచంద్రోపాఖ్యానము, కుశవంశ నిరూపణము, గండ్రవంశకీర్తనము, పురూరవత్పరిత్ర, యదువంశకథనము, కృష్ణచరిత్ర, యోగ ధర్మవివరణములు వివరింపఁబడినవి.

(8) అగ్నిపురాణము.

భృగుమహర్షి యాగవిధిని బోధించినది. 80 వేలు. ఇందు సృష్టిప్రక రణము, విష్ణుభావానిత్యము, అగ్నికార్యము, దీక్షావిధి, కేవలయాది నిర్మాణము, సత్త్వి, సౌలగ్రామలక్షణము, పూజ, వ్యాసాదులు, బ్ర హ్మాండనిరూపణము, తీర్థమహిమ, ద్వీపవివరణము, వ్యోతిక్యాస్త్రము, వట్కర్మములు, హోమవిధి, ఆశ్రమధర్మములు, కాగ్నివిధి, గ్రహయా గము, ప్రాయశ్చిత్తవిధి, వ్రతాదులు, వరకవర్ణనము, సంహృతివిధి, గాయత్రీ పరమార్థము, నింజస్తుతి, రాజాభిషేకధర్మకళ్యాణములు, స్వప్నాధ్యాయము, శకునములైనర్థము, యుద్ధము, దీక్ష, నీతి, రత్నలక్షణము, ఛమర్చివ్య, వ్యవహారవిధి, ఆయుర్వ్యయము, పశుచికిత్స, నానావిధపూజావిధులు, శం

తిక్కనము, ఛందశ్శాస్త్రము, శబ్దామకాశనము, ప్రళయము, బ్రహ్మజ్ఞానము మున్నగునవి తెలుపఁ బడినవి.

(9) భవిష్య పురాణము.

శతావధియు నుమంతునికై జెప్పినది. 31 వేల గ్రంథము. ఇందు ఆదిత్యచరిత్ర, సృష్టిలక్షణము, సంస్కారలక్షణము, తిథినిరూపణము, తిథి విశేషములు, వైష్ణవపర్వము, శైవసౌలోపానకభేద తిథినియము, వివిధవ్రతనిరూపణము మున్నగునవి చెప్పఁబడినవి.

(10) బ్రహ్మవై వర్తపురాణము.

అంబరీషునకు విసింఘుఁడు చెప్పినది. 12 వేలు. ఇది నాలుగు ఖండములుగ విభజింపఁబడినది. (1) బ్రహ్మాండఖండమున—సృష్టినిరూపణము, బ్రహ్మనారదవివాదము, శివుఁడు జ్ఞానోపదేశము చేయుట. (2) ప్రకృతిఖండమున—నారదుఁడు సావర్ణికి కృష్ణబ్రాహ్మర్ష్యము తెల్పుట, ప్రకృతి మాహాత్మ్యము, పూజాదికము; (3) గణేశఖండమున కార్తికేయ గణాధిపతుల జన్మవృత్తాంతము, పరశురామపాశ్వానము, పరశురామగణేశ్వరుల యుద్ధము, (4) శిశువృక్షజన్మ ఖండమున శ్రీకృష్ణనిజన్మము, రాష్ట్రకీడ, పూతనాదివధ, మథురాగమనము, కంసవధ, ద్వారకానిర్మాణము, జరాసంధవధ, నరకవధ, కృష్ణమహిమ మున్నగునవి యున్నవి.

(11) లింగపురాణము.

శివునిగుఱించి నంది చెప్పినది. 11 వేలు. ఇందు రెండుభాగములుకలవు. (1) పూర్వభాగమున యోగకల్పవివరణము, లింగోత్పత్తి, లింగపూజ, దధీత్యుపాఖ్యానము, యోగధర్మనిర్ణయము, భువనకోశవర్ణనము, త్రిత్రరాసురోపాఖ్యానము, లింగప్రతిష్ఠ, శివవ్రతము, సదాచారక్రమము, ప్రాయశ్చిత్తవిధి,

కాశీవర్ణనము, అంధకోపాఖ్యానము, వరాహచరిత్ర, వృషింహచరిత్ర, జలంధరవధ, శివ సహస్రనామములు, దక్షాధ్వరధ్వంసము, మదన భస్మము, పార్వతీ పరిణయము, వినాయకోపాఖ్యానము, శివసృత్యము, ఉపమన్యుపాఖ్యానము; (2) ఉత్తరభాగమున—విష్ణుమాహాత్మ్యకీర్తనము, అంబరీషోపాఖ్యానము, సనత్కుమార నందినంవాదము, శివమాహాత్మ్యము, సూర్య పూజావిధి, శివపూజావిధి, దానప్రకరణము, శ్రాద్ధప్రకరణము, ప్రతిష్ఠావిధి, గాయత్రీమహిమ మొదలగునవి వర్ణింపఁబడినవి.

(12) వరాహపురాణము.

భూదేవికి వరాహమూర్తి చెప్పినది. 24 వేలు. ఇందు రెండు భాగములు కలవు.

పూర్వభాగమున—రథ్యచరిత్ర, కాశీవర్ణవిధి, గారీజననము, వినాయకాద్యుపాఖ్యానము, ప్రతనిర్ణయము, అగస్త్యగీత, రుద్రగీత, మహిషాసుర వధార్థము త్రిశక్తులు దేవిగా నుద్భవించుట, తత్వాహాత్మ్యము, తీర్థములు, తీర్థమాహాత్మ్యము, తీర్థశ్రాద్ధ విధి, ద్వాత్రింశదపరాధప్రాయశ్చిత్తము, యమలోకవర్ణనము, కర్మవిపాకము, విష్ణువెతనిరూపణము, [2] ఉత్తరభాగమున—పులస్త్యకురురాజనంవాదము, సర్వతీర్థమాహాత్మ్యము, బహువిధ ధర్మలక్షణములు మున్నగునవి వర్ణింపఁబడినవి,

(18) స్కందపురాణము.

ఇది యూశ్వరుడు కుమారస్వామికిఁ జెప్పినది. 100,000, లక్ష. ఇం దేడు ఖండములు కలవు. (1) మాహేశ్వరఖండమున—దక్షయజ్ఞము, సముద్రమంధనము, పార్వతీనివాహము, శార్దూలేయజననము, తారకాసుర యుద్ధము, పంక తీర్థాఖ్యానము, తారకవధ. బ్రహ్మాండవివరణము, తీర్థవివరణము, పాండవోపాఖ్యానము, మహావిద్యాసాధనము, మహిషాసురవధ; [2] నైష్ఠ్యఖండమున—పృథ్వివరాహాఖ్యానము, కులాలో

పాఖ్యానము, పురుషోత్తమ మాహాత్మ్యము, అంబరీషోపాఖ్యానము, ఇంద్రద్యుమ్నోపాఖ్యానము, రథయాత్రావిధి, డోలయాత్ర, యోగమోక్షనిరూపణము, దశావతారికధనము, తీర్థమాహాత్మ్యము, వ్రతవివరణము, మాన మాహాత్మ్యము, యోగమాహాత్మ్యము, త్రియోదశ తీర్థవివరణము, [3] బ్రహ్మఖండమున—గాలనోపాఖ్యానము, బహువిధతీర్థమహాత్మ్యము, ఋషివంశనిరూపణము, షష్ఠాశ్రమధర్మములు, త్రిరామచరిత్ర, జీర్ణోద్ధారవిధి, జాతిభేద, స్మృతిధర్మనిర్ణయము, దానమహత్తు, వ్రతమహత్తు, సాలగ్రామలక్షణము, జ్ఞానయోగము, శివమహిమ, శంబరోపాఖ్యానము, రుద్రాధ్యాయము; [4] కాశీఖండమున—వింధ్యనారదసంవాదము, పతివ్రతాచరిత్ర, అగ్నిద్యుత్పత్తి, లోకవిర్లనము, గంగా, కాశీమాహాత్మ్యములు, కళావత్సలపాఖ్యానము, కార్యకార్యనిరూపణముగృహియోగి ధర్మనిర్ణయము, దివోదాసోపాఖ్యానము, కాశీవిర్లనము, కాశీపుట్టమాహాత్మ్యము; [5] అశంతిఖండమున—మహాకాలయనోపాఖ్యానము ప్రాయశ్చిత్తివిధి, తీర్థక్షధనము, లింగసంస్కృతి, హిరిణ్యాక్షవధ, అంధకవధ, దానధర్మము, ఋశ్యశృంగోపాఖ్యానము, బహువిధతీర్థవివరణము, [6] వాగరిఖండమున—లింగోత్పత్తి, వాంశృండ్రోపాఖ్యానము, వైత్రాసురవధ నానావిధతీర్థములు, నదులు తిత్థలములు, [7] ప్రభాసఖండమున—లింగవివరణము, శర్వాశక్త్యసంవాదము, తీర్థక్షధలు, తదీయోపాఖ్యానములు మున్నగు భిన్నాంశములు నిందు విశదీకరింపఁబడినవి.

(14) హమనపురాణము.

బ్రహ్మచెప్పినది. పదునాణ్ణగుతేల గ్రంథము. ఇదిరెండు భాగములుగ నున్నది. పూర్వభాగమున—దక్షయాగవివాదము, కామదహనము, ప్రహ్లాద నారాయణుల యుద్ధము, దేవాసురసంగ్రామము, దుర్గాచరిత్ర, తపశ్శ్రుతిపాఖ్యానము, పార్వతిజననము, తపస్సు, వివాహము, కాశీశ్రుతిపాఖ్యానము, అంధకవధ, జాకాలిచరిత్ర, వాయుగణపై పుత్రాంతము, బలిచక్ర

పత్రికధ; ఉత్తరభాగమున—మాహేశ్వరీ, భాగవతీ, సారీ, గాతేశ్వరీ, సంహితలు మున్నగునవి విస్తరింపఁబడినవి.

(15) కూర్మపురాణము.

కూర్మమూర్తి చెప్పినది. ఆఱువేల గ్రంథము.

ఇయ్యది రెండు భాగములు గలవి. పూర్వభాగమున— ఐర్వాత్రమధర్మములు, విశ్వోత్పత్తి, కాపరిమాణము, దేవీసహస్రనామములు, యోగములు, భృగువంశము, దేవాసురులయుద్ధము, దక్షయజ్ఞము, కశ్యపవంశవివరణము, కృష్ణచరిత్ర, యుగధర్మము, కాశీప్రయాగాది తీర్థవిర్ణనము, ఉత్తరభాగమున—శివగీత, వ్యాసగీత, తీర్థమహత్తు, ఐర్వాచారములు, వృత్తులు మున్నగునవి కలవు.

(16) మత్స్యపురాణము.

మత్స్యమూర్తి మనువునకుఁ జెప్పినది. 14 వేలు.

ఇందుమనుమత్స్యసంవాదము, బ్రహ్మాండోత్పత్తి, దేవాద్యుత్పత్తి, మన్వంతరసిహాసణము, పితృపంశవివరణము, శ్రాద్ధకాలము, చంద్రోత్పత్తి, చంద్రపంశకీర్తనము, కార్తవీర్యోపాఖ్యానము, భృగుకాపమున విష్ణు వనతరించుట, పూరుపంశము, కర్మయోగము, వ్రతములు, దానములు, తారకోత్పత్తి, పార్వతీజన్మము, తిషసు-వివాహము, కార్తికేయ జననము, తారకనిధి, పితృగాథలు, సావిత్ర్యుపాఖ్యానము, ఉత్పాతగ్రహకాంతులు, వామనమాహాత్మ్యము, ప్రతిమాలక్షణము, తత్త్వతిష్ఠ, భవిష్యద్రాజపంశములు, మహాదానములు మొదలయినవి విస్తరింపఁబడినవి.

(17) గరుడపురాణము.

విష్ణువు గరుడునికేఁ జెప్పినది. 16 వేలు. ఇందు రెండుఖండములు.

పూర్వఖండమున—సృష్టిసంక్షేపము, పూజావిధి, దీక్షావిధి, యోగాధ్య

యము, విష్ణుసహస్రనామములు, పూజా వ్యాసాది పద్ధతులు, దేవప్రతిష్ఠ, దానధర్మములు, ప్రాయశ్చిత్తవిధులు, ద్వీప సరక విర్లనము, శ్వాతిద సాముద్రిక వివరణము, రత్నపరీక్ష, తీర్థమహాత్మ, మన్వంతరనిరూపణము, గ్రహయాగములు, ఆశాచవిధులు, చంద్రసూర్యవంశములు, అవతారములు, రామాయణము, హరివంశము, ఆయూర్వేదము, గృహస్థనిత్యకర్మవిధులు, యోగధర్మములు, యోగము, విష్ణుమహాత్మ, బ్రహ్మజ్ఞానము; ఉత్తరఖండమున, పునర్జన్మకారణములు, యమలోకమార్గము, షోడశక్రొధములు, యమపురి, ప్రేతపీఠ, ప్రేతత్వహేతువు, తన్నివృత్తిసాధనములు, మృత్యుపూర్వక కృత్కార్యములు, వారాయణబలి, వృషోత్సర్గము, కర్మవిపాకము, కృత్యాకృత్యవిచారము, సప్తలోక వివరణము, బ్రహ్మజీవనిర్ణయము, ఆత్మంతికలయము మున్నగునవి కలవు.

(18) బ్రహ్మండపురాణము.

బ్రహ్మచిప్పనది. 12 వేలు. ఇందు మూడుభాగములు కలవు.

పూర్వభాగమున.—కర్మనిరూపణము, బ్రహ్మోత్పత్తి, లోకసృష్టి, కల్పమన్వంతర వివరణము, బ్రహ్మమానససృష్టి, రుద్రోత్పత్తి, శివవిభూతి, ఋషిసృష్టి, ఉద్ధవాధోలోక, సప్తద్వీపవర్ణనము, యుగతత్త్వలక్షణములు, ప్రజాలక్షణములు, యజ్ఞము, పృథ్వీదోహనము; మధ్యమభాగమున —సప్త దేవాదిజననము, క్రాధవిధి, వైవస్వతసృష్టి, ఋషివంశనిరూపణము, అశ్రీక్షృకువంశకీర్తనము, యమాచరిత్ర, యదువంశము, కార్తవీర్యోపాఖ్యానము, సగరోత్పత్తి, పరశురామచరిత్ర, దేవాసురయుద్ధము, బలివంశనిరూపణము, భవిష్యద్రాజవంశనిర్ణయము; ఉత్తరభాగమున —భావిమానవచరిత్ర, ప్రళయము, కాలపరిమాణము, చతుర్దశలోక, నరక, శివపురి విర్లనములు, ప్రాకృతికలయము, జీవులు కర్మానుసారమునఁ జొందుగతులు, బ్రహ్మవస్తుస్వరూపము మున్నగునవి విస్తరింపఁబడినవి.

పురాణ సామరస్యము.

పురాణములయందు సామాన్య ధర్మబోధకము లివి, మతనిరూపకము లివి యని విభజింప వలన పడదు. మతవిషయకనందర్శములలోనే మానవలోక కళ్యాణస్థితికై పలసిన సర్వధర్మములు నినుసంధింపబడినవి. దేశకాల పాత్రముల ననుసరించి పరమార్థానుభవము నొందుటలో మాత్రము మతరూపములు భిన్నము లయినవి. ఆయా సందర్భములు వచ్చినప్పుడుప్పటి పెద్దలు తమతమ మతోద్దేశముల బలిపఱచి, దృఢవిశ్వాసము నెలకొలిపి, సదాచరణములోనికిఁ దెచ్చుటకై, శైలియు, వైష్ణవము, సౌరము, ఆగ్నేయము, కాత్తేయము నని భిన్న పురాణములు వెలువరించిరి. ఇట్లు, పురాణము రెట్టి భిన్నగతుల నొందినను, సృష్టిక్రమము—పుణ్య పాపవివరణము—దానధర్మములు—తీర్థమహాత్మ్య—తౌత్తికము—శకునము—స్వప్నము—ధనుర్విద్య—అయుర్వేదము—రాజర్షి చరిత్రములు—ప్రకృతివిలాసములు—ప్రళయము—బ్రహ్మజ్ఞానము మున్నగునవి ప్రాయశః ముగా నన్నిట సామరస్య మాత్రముననే కూర్పబడినవి. ప్రతిపురాణమునందు నిట్టి సాధారణధర్మములై చరిత్రచర్యణముగా పునర్వ్యాధితములగుట శ్రమి కారణ మని పరికింప, సహజసధర్మ సందర్శణమునకై, సదాచార ప్రవర్తనమునకై, సర్వజనమనో నికర్షణమునకై యని స్పష్టమగుచున్నది.

పురాణ భేదము.

పూర్వోక్తము లయిన పురాణోపపురాణములై గాక, మఱికొన్నియు బయలు వెడలినవి. ఇవి, జల, స్థల, కైల, కాం, మహాత్వనిరూపకము లయి యున్నవి. ఇందలి కథాంశములు కొన్ని పురాణములనుండి కైకొనినవి; మఱికొన్ని న్యాయముగా గ్రహించినవి. వీనినే విషయవిస్తరము గావించి పెక్కుండు ప్రత్యేకగ్రంథములుగ నాంధ్రమునను రచియించి యున్నారు. కైలీవిషయమునమాత్రమివిప్రబంధకారము నేత్రొక్కినది.

జలపురాణములు తీర్థమహాత్మ్యముం దెలుపుచున్నవి. గౌతమీమహాత్మ్యము కవీరాజు శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి కాస్త్రీగారును, సాగరసంగమహాత్మ్యమును కూచిమంచి తిమ్మకవి సార్వభౌముడును, ఇటీవల మధిర ముప్పన్న దీక్షితులుగారును రచించిరి.

స్థలపురాణములు శ్రీరమహిమాదులఁ దెలియఁజేయునవి. శ్రీరంగమహాత్మ్యమును భైరవకవియు, ఒడయనంది విలాసమును అజ్జరపుషేరయలింగకవియు, కాళహస్తీమహాత్మ్యమును ధూర్జటికవియు, సర్వపురమహాత్మ్యమును కూచిమంచి తిమ్మకవియు, కాశీమహాత్మ్యమును ముల్లపూడి వేంకటకవియు వ్రాసిరి.

శైలపురాణములు పర్వతప్రదేశములలో దేవతలు వెలసిన విశేషములను వివరించుచున్నవి. శ్వేతాచల మహాత్మ్యమును బొబ్బిలి రంగరాయని కంఠితులుగా కొటికలపూడి వేంకటకృష్ణకవియు, వేంకటాచలమహాత్మ్యమును తరిగొండ వెంకమ్మయు, శ్రీశైలమహాత్మ్యమును నాగులూరి శేషనారాయణుడును, ఘటికాచల పాండురంగమహాత్మ్యములు తెనాలి రామకృష్ణకవియు వ్రచించిరి.

కాలపురాణములు కాలవిశేషాదుల బోధించునవి. మాఖపురాణము, కార్తికపురాణము నీ తరగతిలోనివి.

మన యీ పవిత్రాంధ్రదేశమునందు మనము ప్రత్యహము గ్రోక్కడు ప్రతిస్థలమునందును, ఎక్కడు ప్రతి పర్వతమునందును, మునఁగిడు ప్రతి తీర్థమునందును, ఏదో యొక యాశ్వరమహిమ శుభ్యక్తిమై ప్రవిమల భక్తిరసము నావిర్భవించఁజేయు చున్నది.

పురాణాంధ్రీకరణము.

‘మఖే మఖే సరస్వతీ’ యన్నట్లు ఒకని కవితాధార వేటొకని రెడు. ఒకనికై నీ మఱియొకని రాదు. ‘పురినికాచి నక్కవార పెట్టు

కొన్నట్లు', ఒకని కవిత ననుకరింత మనుకొన్నను, తెచ్చిపెట్టుకొన్నట్టులే యుండును గాని యది యదికినట్టు కన్పట్టదు. 'కవితా పనితాచైవ న్యయమేవాగతా పరా' యనునట్లు, కవిత్వాధార తనంత రావలసినదే కాని బలవంతముగా నిఘంటువులు చూచి మాటలేర్పి కూర్చిన కూరు పంతగా రుచింపనేరదు. కవిత కచ్చచ్చునఁ దీసిన బంగారు తీగలాగున పాఁగవలసినదే. పాదరసము ప్రాఁకినట్లు పరుగెత్తలవలసినదే. అట్టిదే కవిత్వము.

మానవుల యభిరుచులయందు భిన్నత యెట్లొ యట్లే, కవుల కవితా రసములయందును భేదము చూపట్టుచున్నది. ప్రబంధకవులు పెక్కండ్రు పూర్వమార్గములనే త్రొక్కినను, పురాణాంధ్రీకరణములలో మాత్రము శలువురు పలు తెఱంగులఁ బోయిరి. ప్రాథమికులు గాక యాధునికులు తమ యాంధ్రీకరణములయందు పురాణము లనుమాట మఱచియో, తత్కాశీనమైన ప్రబంధగౌరవము నందుఁ జూనుపఁ దలచియో, ఎర్లనావిశేషములఁ గావించుచు వెచ్చిరి. తత్తత్కాలిక ప్రభువుల యుత్సాహ ప్రోత్సాహముల మూలముననే యాంధ్రీకరణములు ప్రారంభింపఁబడినట్లు తత్తద్రాజాంకితములే ప్రబల నివర్తనములుగ నున్నవి. 'కవివాచవిభుద్విభునాచ కవిః' అన్నట్లు, కవి ప్రభువుల సమైక్యనంబునఁగాని పరస్పరశోభ సంఘటిల్లదు.

మున్ను, ప్రభువులు లోకహితార్థము గ్రంథములు వ్రాయఁ బ్రోత్సహించి కృతు లందుచు వచ్చిరి. సింహుట, రాజులు స్వార్థమై కృతు లందఁ జూచ్చిరి తరువాతి వారు నిరుత్సాహులై యుండ, తమంతఁ దామె కవులు కృతిపతులను వెదకి కృతు లిచ్చిరి. ప్రకృతియు జనరంజనము మూలమున ధన సంపాదనార్థము బహుగ్రంథములు వ్రాయఁబడుచున్నవి.

ఇప్పటికీ దెలిసినంతవట్టు పురాణము లాంధ్రీకరించుటలో ప్రాథమికులు కవిత్రియమువారే సర్వసాధారణముగా మన యాంధ్రులు ఇదువుచు చదివించుచు, వచ్చుచున్న యభిమాన గ్రంథములు మూడు. భారత భాగవత రామాయణములు. చిహికాముష్మిక ధర్మములెల్ల నిందెపొందు

పడి యుండుటంబట్టి, నీని కింత ప్రాముఖ్యము కలిగినది. భారత మితి
హాసము; భాగవతము పురాణము; రామాయణము కావ్యము. ఇట్లార్యు
లచే విధజింపఁబడినను, తెనుఁగున పురాణములుగానే పరిగణింపఁ
బడుచున్నవి.

అదెట్టి దైవికమో కాని, యివి మూఁడును బహుకర్తృకములు
గానే యున్నవి. ఇం దాద్యమయిన భారతమందే యాంధ్రప్రబంధమార్గము
ప్రదర్శింపఁబడు చున్నది:—

ఉ. ఇమ్ముగ విశ్వకర్త రచియించినకాంచనహర్ష్యకుంగళ్యం
గమ్ముల రత్నిరేఖలు ప్రకాశములై కడుఁ బర్వి తత్సమీ
పమ్మునఁ బాటుచున్న నునపంతులయం దచిరద్యుతిప్రతా
నమ్ముల గ్రేణినీయుచు నహారితముక్ విలసిల్లు నప్పరిక్. నన్నయ.

నీ. పఱుమొయిల్ గప్పినఁ బాడఱి నునుఁగాంతిఁ

గదలిన యమృతాంకుశకయుఁబోలెఁ

తెనుమంచు మీఁదఁ బర్విన వికాసము దప్పి

చెలువు గుండిన సరోజివివిధమున

ధూమంబు వొడివినఁ దుఱుంగలి మెఱుఁగులు

నలఁగి బాసిన దీపకలికపగిది

ధూరిపైఁ జొరసినఁ దొంగలించుట మాని

లావణ్య మెడలిన లతిక భంగి

గీ. గంధకారికానేషంబుకతన మూర్తి

యుజ్జ్వలత్వంబు మఱువడి యుండఁ కాండు

తనయ మహిషి శుంచితిగతిఁ జనఁగ రాజ

• వీధిఁ జొరజనంబు లవ్వెలఁదిఁ జూచి.

తిక్కన.

కా. గీర్వాణప్రదిముక్తకాణపటలక్రీడావిముక్తంబులై

గర్వోన్నతమరారిశీర్షములు వీరక దొల్లఁ గల్పచ్చివా

నిర్వృత్తాంబుడ మండలోద్ధతమహా నిర్వాసిపాతానధూ
 తోర్వభృద్ధన గండకలములతో మాహింపఁ దుల్యంబులై. ఎఱ్ఱన.

భారతము.

గోదావరీ కృష్ణా మండలముల నడుమ వేఁగినాటికిఁ బ్రభు నయిన
 విష్ణువర్ధన విరుదాంకితుఁ డగు రాజరాజ నరేంద్రున కంకితముగా, పదు
 నొకండవ శతాబ్దము ప్రారంభమున నన్నయభట్టారకునిచే భారతములో
 నాదిపర్వము, సభాపర్వము, నరణ్యపర్వములోఁ గొంతవట్టును దెలింగింపఁ
 బడినది. నన్నయకుఁ దరువాత రెండునందలయేండ్లకు, మనుమసిద్ధిరాజు కాల
 ములో తిక్కన సోమయాజి విరాటాది పదునేను పర్వములు హరిహరాంకి
 తముగ విరచించెను. ఇతనికి నూతేండ్లతరువాత, నెల్లూరి మండలనివాసి
 యెఱ్ఱాప్రగడ యరణ్య పర్వశేషమును పూరించి కొదవ తీర్చెను. ఆరణ్య
 పర్వ మధ్యముననే నన్నయ గతించె నన్న భీతిచేతనే కాఁబోలు, తిక్కన
 దాని తోలికిఁ బోలేదు. మఱి యితరులుం బూనుకొన రైరి. ఏమి యుద్దే
 శించు కొనెనో కాని శంభుదాసుఁడు సాహసించె. సర్వేశ్వర సాహాయ్యం
 బున సంపూర్తిని గావించెను. అయిన, ఎందుఁ దా నేకృతిం గూర్చక రాజ
 రాజనరేంద్ర కృతిగానే యుంచెను. ఇప్పటికి నదేమి ఖగ్యమో యారణ్య
 పర్వకథ మొదటినుండి తుదదాఁకఁ జదువఁ రాదనియే యాచారము.

ఆంధ్రభాష కి పూర్వగౌరవముం గొనివచ్చినవారిలో నగ్రగణ్యు
 లీ కవిశ్రయము వారే. ఆంధ్రభాషకు వీరు త్రొక్కినదే త్రోవ. వీరు
 ప్రయోగించినదే ప్రమాణము. ఇందుచేతనే పంచమవేద మనఁబరఁగు భార
 తము పరమ ప్రమాణమైనది; కావ్యలక్షణమైనది. ఇందు, నన్నయ యాది
 కవిగా నెన్నఁబడుదున్నాఁడు. ఇతనికిఁ బూర్వము ప్రసిద్ధ కవితారచ
 నలు కానరామింకేసి యీ ప్రఖ్యాతి వచ్చినది. మున్ను, గానట వీనటగా
 నుండిన తెనుంగుకానను సంస్కరించి రచనాప్రచారమునకుఁ దెచ్చినందున
 వాగనుకాననుఁ డను బిరుద మితఁడు సంపాదించెను. ఇతని కవిత్యము

మృదుమధుర భారాశోభోరణియు, సమయోచిత రసస్ఫూర్తియు, గలది. శకుంతలా దువ్యంతుల కథ యిందులకు నిదర్శనము. ఇతని కవిత్వమందు రెండువంతులు సంస్కృతపదములు నొకవంతు తెనుగుపదములుం గలవు. సాధ్యమగునంతవఱ కర్థబోధక మగునట్లు కవిత్వము చెప్పఁబె యితని యభిమతము. ఇతఁడు తన శైలియందు యతిప్రాస నియమములను భిన్న గతులుగ నీసపద్యములలోఁ జొప్పించెను. మొత్తముమీఁద నితఁడు పద్య గద్యముల నొకటి వెంటడి నొకటిగాఁ బొందుపఱచుచును వచ్చెను. పద్యాదియందున్న గూడంబరము పద్యాంతమున కుంటుపడుట చూడఁగా నప్పటి యాంధ్రభారతి రిప్పు టడుగులు వెట్టుచున్నదో యన్నట్లు చూ పట్టును. నన్నియ తనకు నారాయణభట్టును వాఙ్మయ ధరంధరుఁడు చేవోడు వాదోడయినట్లు కృతిజ్ఞుఁడని చెలిపెను. వీరి యిద్దఱు కవిత్వి శైలి విలుపులు నిపుణముగాఁ బరికింపవలసి యున్నది.

తిక్కన పంచమవేదము నాంధ్రీకరింపఁబూని వైదిక నిష్ఠాగరిష్ఠుఁ డయిన సోమయాజి యయ్యెను. సంస్కృతాంధ్రకవితా ధరీణుఁడై యాభయ కవిమిత్రుఁ డనఁబరఁగెను. ఇచ్చునొకవియు నన్నయమార్గమునే ప్రమాణీకరించి, పద్యములతోను గద్యములతోను రచనాప్రణాళిక నను సంధించెను. ఈతని కవితాధార శివజటాజాట నిర్గతానర్గళ గంగాతరం గిణి భంగి నాంధ్రహృదయ క్షేత్రముల సరసగతులఁ బ్రవహించి ఫలవంత ములుగఁ జేయుచున్నది. ఇతని కవిత్వమున సంస్కృతపదము లొక పాలును, తెనుగు పదములు రెండు పాళ్లును గలవు. దీర్ఘసమాసము లంతగాఁ గానరావు. రస స్ఫూరణము గావించుటలో నీతఁడు పెట్టినది కేరు. కవిత్వము నవనోన్మేషము నంది చదువువారికి, వినువారికి, హృద యంగముమగ నుండును. రచనాచమత్కృతిచే రసము చిహ్నించు నెంత చదివినను వినువు పుట్టింపదు. ఆంధ్రమం దింతరచనావిస్తృతి యొనర్చిన తేటి యింకొక్కఁడు గానరాఁడు. సంస్కృతపరమార్థము నాంధ్రావ బోధ మొనరించుట నీతఁడె మార్గదర్శి. రాజమండలికిఁ దన రచనామాల

ముననే సమయోచితముగ వీరకాంత రసోజ్జీవనములు గావించిన కవిత్వా పట్టభద్రుఁ డీతఁడ.

ఎఱ్ఱన ప్రబంధపర మేశ్వరుఁ డను విరుదు గలవాఁడు. పరమేశ్వర భక్తుఁ డగుటచే శంభుదాసుఁ డనియు వ్యవహరింపఁబడుచున్నాఁడు. ఇతఁడు నన్నయ తిక్కనల మార్గములనే యవలంబించి, సంస్కృతాంధ్ర జటిలముగా సరస రచన సమకూర్చినవాఁడు, మహాకవి ద్వయమధ్యమున నభేద్యముగఁ గవిత్వ వాహినిని నడిపింపఁ గలిగిన ధీరాగ్రగణ్యుఁ డీతఁడు.

ఇంతటి మేటి కవులు వ్రాయుటం బట్టియే భారతమున కజరామర మైన ప్రశస్తి సంఘటిల్లినది. ఇందుచేతనే, 'అంటే గారెతినవలె, ఎంటే భారతమె వినవలె' నన్న లోకోక్తి ప్రవర్తించినది.

పదునేడవ శతాబ్దములో నిష్ఫలపల్లి పెద్దనామాత్యుని కృతిపతిగఁ జేసి చరిగొండ ధర్మనామాత్యుఁడు చిత్రభారతమును, పదునేవ శతాబ్దమున బళ్లారి మండలమున ఆనెగొంది సంస్థాన ప్రభువగు పాళువగుండ భూపాలున కంకిత మిచ్చి పిల్లల మఱ్ఱి పినవీరభద్రుఁడు జై మినభారతము (అశ్వమేధపర్వము)ను, రచియించిరి. భారతములోని హరిశంకమును సంపూర్ణముగ నెఱ్ఱాప్రగడయు, ఉత్తరభాగమును నాచిన సోమనాథుఁ డును తెనిగించిరి. ఈ నాచిన సోమనాథుఁడు సర్వజ్ఞుఁ డని పేరందిన వాఁడు. ఇతఁడు 1376 వ సంవత్సరి ప్రాంతమందలి బుక్కరాయని కాలము లోనివాఁడు. ఇతని కవిత్వము భారత కవిత్వమునకంటె సర్వవిధముల విశేషించిన దని ప్రసిద్ధి. ఇందు జాతీయములు మెండుకవితాధార యుద్గర్భము

భాగవతము.

పదుమూడవ శతాబ్దములో కడపమండలమునందలి యేకశిలానగర వాస్తవ్యుఁడు బుక్కరసోతనామాత్యుఁడు శ్రీమద్భాగవతము నాంధ్రీకరించెను. ఇందుఁ గొన్ని భాగము లుత్పన్నములుకాగా నైదవస్కంధము బొప్పన యాజనస్కంధము సింగన్న, పదునొకాండు పండ్రెండు స్కంధ

ములు కారయ, పూరించిరి. పోతన సిద్ధనిరామమంత్రోపదేశప్రభావమున
సహజ పాండిత్యమందినవాడు, భక్తిరసము గురిపించుటలో నింతటివాడు
మఱిలేడు. కావుననే సంస్కృతమునఁగల యిరువదిరెండువేల గ్రంథ
మును తెనుఁగన ముప్పదివేలుగఁ బెనిచియున్నాడు. ఇతని కవిత్వము
శబ్దార్థాలంకారభూయిష్టమై దీర్ఘసమాసజటిలమై యున్నను లలితమై
హృదయరంజకమై కర్లరసాయనముగనె యుండును. సమయోచితముగ
రసము తొలఁకాడుచుండును. భక్తి నెమ్మేనఁ బులక రెత్తించును. భాగవ
తము సర్వజనసమ్మతమైన గ్రంథరాజము. కావుననే యందలి రుక్మిణీ
కల్యాణము, ప్రహ్లాదచరిత్ర, ధ్రువోపాఖ్యానము, కుచేలోపాఖ్యానము,
గజేంద్రమోక్షణము మిన్నగుభాగములు ప్రత్యేకముగాఁ జదువుకొనుచు
న్నారు. నిఱువేదయయ్య, నయాచితముగ రాజాశ్రయము లభ్యమగు
చున్నను, భక్తి నె పెన్నిధిగనెంచి కృతిలహూక్యకులఁదృఢీకరించి మించిన
యార్థిగౌరవముతో భగవదంతిరముఁ గావించి చరితార్థుఁడైన మహాను
భావుఁ డీతడొక్కఁడే యిప్పటికిఁ గన్పట్టుచున్నాడు. ఇతఁడువీరభద్ర
విజయమును గూడ రచియించి యున్నాడు.

పంచాంగినివ శతాబ్దమున దేవీభాగవతమును త్రిపురాన తప్తము
దొర, తిరుపతివేంకటేశ్వరకవులు, దాను శ్రీరామపండితుండును, దోనేరు
కోనేరుకవులు బాలభాగవతమును ఆంధ్రీకరించి యున్నారు. ఇవంత
వాడుకలో రేవు.

రామాయణము.

పదునాలవ శతాబ్దము మొదట భాస్కరిమంత్రీ ప్రతాపరుద్రుని
కాలములోని సాహితీహారునకుఁ గృత్యమిచ్చి వాట్కి రామాయణము
సాంధ్రీకరించె. ఇందలి భాగములు కొన్ని దీర్ఘములుకాఁగా బాలక్ష్మింధా
నుందరకాండములు మల్లికార్జున భట్టును, అయోధ్యాకాండము కుమారగుద్ర
దేవుఁడును, ఆరణ్యకాండము, యుద్ధకాండములో నగమును హళక్కిభా

స్కరుడను, పెటనగము నయ్యలార్యుడను, రచించినట్లు కన్పట్టుచున్నది. ఈరామాయణము కావ్యలక్షణములకు లక్ష్యమై, స్వభావోక్తులకు నిలయమై జీవితధర్మముల కాదర్శకమైయున్నది. అవతారకథావిశేషసంగతమగుటంబట్టి పుణ్యఫలప్రద మనుమాట యటుండనిండు జనోపయోగవిషయము లెల్ల నిండియుండినందున నిత్యపఠవార్హమైనది. దేవీనవరాత్రములందుఁగాని యేదేని కార్యసిద్ధికోరుటయందుఁగాని నుందరకాండ పారాయణము చేయుంతురు. ఇట్టి విశేషము లీగ్రంథమునఁ గలుగుటంజేసి దీనిని పెక్కండ్రు పలువిధములైన గ్రంథములుగ విరచించిరి.

|| ౪ ||

1198 తిక్కన నిర్వచనోత్తర రామాయణము,

1230 రంగనాథుడు ద్విపదరామాయణము,

1420 మడికిసింగన వాసిష్ఠరామాయణము,

1530 మొల్ల మొల్లరామాయణము,

1732 కూచిమంచి తిమ్మకవి అచ్చలెనుఁగురామాయణము,

1790 కంకంటిపాపరాజు ఉత్తరరామాయణము,

1870 వేల్పురి వేంకటేశ్వరకవి విచిత్ర రామాయణము,

కోటంరాజునాగయ్య అధ్యాత్మ రామాయణము,

ఘట్టు వేంకటరామకృష్ణకవి పట్టాభిరామాయణము,

గోపీనాథం వేంకటకవి గోపీనాథరామాయణము,

మఱియు నిటీవలఁ గొందఱు వ్రాసి వాసి గాంచిరి. ఇందు, కూచిమంచి తిమ్మకవి కవిసార్వభౌముడనఁ బడినవాడు. ఇతఁడు రచించినన్ని యాంధ్రప్రబంధములు ఆధునికులలో నెవ్వరును వ్రాసియుండలేదు. ఇతని కవిత్వము మృదుమధురము. రసవంతము, కైలిధారాళము, నర్లనము లీతని సొచ్చనవచ్చును. అచ్చలెనుఁగునఁ గావ్యములు చెప్పినవాడు, తనకు విరుదమిచ్చిన మాధవస్వపతికి నైతము కృతి యొసంగక తనకృతులన్నిటికీకాపురకుక్కుటేశ్వర స్వామికి సమర్పించిన మహానుభావుడు.

రంగనాథుడు ద్విపదకావ్యము వ్రాసినను, ప్రబంధ గౌరవము నిలిపి సమయ సముచితముగా నానారసములను ధారాశక్తి లిని బ్రవహింపఁ జేసిన కవిశిఖామణి.

కంకటిపాపరాజు తన ఉత్తర రామాయణములో పురాణశైలిని మాని ప్రబంధపాకము ప్రదర్శించిన సరస కవితా ధురంధరుడు.

ఆంధ్ర వసూమణులలోఁ గవిత్వము చెప్పటయం దగ్రగణ్యురాలు మొల్ల. ఈమె కవితాశైలి చాతీయమై సరసమై తనరారుం గావుననే పరీక్షాపతనీయ మయ్యెను.

గోపినాథము వెంకటకవి సంస్కృతమునకు సరిగ నాంధ్రీకరించిన కవి. ఈతని రసగుంభితశైలి విన్నచో నాధునికమో ప్రాథమికమో వేర్వేరుప శక్యము గాదు, ముద్దులు మూటగట్టుచుండును.

పురాణములు.

1180 పిడుపర్తి సోమనాథుడు బసవపురాణము,

1325 మారనకవి ప్రతాపరుద్ర సేనానాయకుండగు నాగయగ్న మంత్రి కంఠితమిచ్చి మార్కండేయ పురాణము,

1340 ఎఱ్ఱాప్రగడ నరసింహస్వామి కృతిగా నృసింహపురాణము,

1400 శ్రీనాథమహాకవి స్కందపురాణము నందలి కాశీఖండము వీరభద్రారెడ్డి పేరను, భీమఖండము పెండపూడి యన్నయ మంత్రిపేర, తురగా రాజకవి నాగర ఖండము.

1420 మడికిసింగన కందనమంత్రికిఁ గృతి యొసంగి పన్నపురాణము, దీనినే కమలనాథుడు 1350 లోను,

1460 పిల్లలమఱ్ఱి నినవీరభద్రకవి నారదపురాణము, దీనినే 1600 లో నల్లాడ నరసింహకవి యాంధ్రీకరించిరి.

శ్రీనాథకవి నైషధాద్యనేక గ్రంథకర్త. బహుధరాధీశ సంమాన మాననీయుడు. పరమ శివభక్తికిని కవిత్వ మహత్త్వమునకును అతని కృతు

లే నిదర్శకములు. పినవీరభద్రకవి యొక కవిత్వతత్వమందే గాక దైవ మహత్త్వమునందును బ్రసిద్ధుఁడు 'వాణినారాణి'యని సభలోఁ జెప్పి కవి బ్రహ్మ యని మెప్పించినవాఁడు.

నంది సింగయ ఘంటమల్లయులు శ్రీకృష్ణదేవరాయల తండ్రి నరిసిం హదేవరాయలకుఁ గృతియిచ్చి పరాహపురాణము రచించిరి. వీరిద్దఱు మేన మామ, మేనల్లుండ్రు. కలసియే గ్రంథములు వ్రాయుచువచ్చిరి. జంటకవు లలో వీరే ప్రాథమికులు. వేదాంతగ్రంథము ప్రబంధరూపమునఁ గూర్చి రసము కురిపించిన మహాఘనులు.

1500 వెన్నెలగంటి సూరన కృష్ణా మండలములోని రావూరి రాఘ వరెడ్డి పేర విష్ణుపురాణము వ్రాసె.

దీనినే యిటీవల సీతారామ సిద్ధాంతికూడ రచించె.

1500 లింగమగుంట తిమ్మకవి మత్స్య, వామనపురాణములు,

1508 ఎద్దనపూడి పెద్దయమంత్రి పురుషోత్తమ పట్టణివాసి దాసరి చిన గంగయ్య చావరి కంఠితులచేసి వాయుపురాణము,

1530 పింగళి సూరన గరుడపురాణము.

తెనాలి రామకృష్ణకవి లింగపురాణము, వ్రాసిరి. పింగళి సూరన యిప్పటి సవిలాప్రక్రియగానే కళాపూర్ణోదయమనెడి యద్భుత చరిత్రము చిత్రించినవాఁడు. ఈతని ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నమును మించిన ప్రాథ ప్రబంధము లేదందురు. దృఢి కావ్యమును రచించుటలో నగ్రస్థానము వహించినమహాత్ముఁడు. రామకృష్ణకవి కూలంకషప్రజ్ఞాశాలి.

1550 వాసిరాజు రామన బృహన్నారదీయము తెల్లించె. శ్రాత్ర లంక మృత్యుంజయుఁడు 1800లో దీనినే విరచించినాఁడు.

1600 మనువంశపురాణము. భాస్కరపంతులు కన్యకాపురాణము,

1700 కొండూరి వేంకటకవి భార్గవపురాణము,

1800 అత్తలూరి పాపయామాత్యుఁడు కందుకూరి యమృతలింగము

గారి పేర చెన్నబసవపురాణము,

„ పట్టిమట్టి సోమనాథకవి విక్రమనోలి కామారెడ్డిపేర
స్కాండపురాణములోని నూత సంచికను.

„ కోడూరి వేంకటాచలకవి ముకురు ముకువాగరు ప్రభువి
కంకిత మొనర్చి శివరహస్యఖండము,

„ శ్రీధర మల్లె వేంకటాచలకవి శోభితమొప్పిన పుస్త్రులి
ప్రేరణమున బ్రహ్మోత్తరఖండమును,

1850 వేంకటగిరి సంస్థానకవి గోపినాథము వేంకటకవి బ్రహ్మవైవర్తము నందలి శ్రీకృష్ణ జన్మఖండము వ్రాసిరి.

1898 చిల్మపాటి రామానుజశర్మ కల్కిపురాణము, మండకామే
శ్వరకవి కూర్చుపురాణము,

1910 జనమంచి శేషాద్రిశర్మ. బ్రహ్మాండపురాణము, హృదయముగా
వాంఛికరించిరి.

బ్రహ్మాండపురాణ మింత మున్నె రేహరి యొల్లనకవి రచించినట్టు
కన్నట్టుచున్నది.

మహాపురాణములలో బ్రహ్మ, శివ, భవిష్యోత్తర, అగ్ని పురాణ
ములు, స్కంద, బ్రహ్మవైవర్త శివభాగములు, నృసింహభార్గవములు
తక్కు దక్కిన యావపురాణములు, వాంఛికరింపవలసి యున్నవి. పురా
ణములు పెద్ద పవుటచే జాలవలె జన్నచిన్న భాగములనే, అందు రస
వంతములైన, భారతాదులందు లేని, ప్రజలకు సంబంధించిన, భాగములనే
తీసి వూర్చు లాంఛికరించుచు వచ్చిరి. ముద్రితముద్రితము లం దిందుఁ
గొన్ని ములభ్యములు గాకయున్నవి.

ఆంధ్రభారతీయముజ్జోధనావసరసమాగమమున భాషాభిమాన మాన
నీయుల దృక్పథమునం బడి యాపురాణాదర్శములు సర్వ ధర్మసంద
ర్భకములై చిరమూలకకోఠిలో జెన్నొందుఁ గాక !

పురాణశైలి.

భావబోధక మైన నే కాని యేదియు హృదయరంజకము కా నేరదు. కావుననే లోకసామాన్యమునకుఁ గావలసిన పర్వాశ్రమధర్మములు, నిత్యకర్మములు, విధివిషేధములు, రాజనీతులు, లోకనీతులు, దాన్యవంశ నాది భక్తిలక్షణములు బోధించుటకై ద్రాక్షపాకముననె పురాణములు రచింపఁబడినవి. కృతికర్తల వాంఛిత్య మహత్త్వము వెల్లడింప నివి యేర్పడినవి కావు. వేదవిహిత ధర్మములను ముగ్రాశ్వాములు గావించుటయే పురాణోద్దేశము. తత్తత్కర్తలు, తమతమ బుద్ధిబలము కొలది, కవితయందును, విశేషవైశద్యమును కావఁ జొచ్చిరి. పురాణములయందు భావ గాంభీర్యము గాని, శబ్దకాఠిన్యముగాని, యన్వయ సందిగ్ధత్వము గాని, లేకమును గానిపింపదు. శైలి సరళమై, మనోహరమై జనసామాన్య గ్రాహకమైన ధారాళభోరణి నలరారు చున్నది. సంస్కృతమున 'అమఘ్ట' శ్లోకము లట్ల యాంధ్రమున నీస,గీత, కంఠ, చంఢశోత్పల, మత్తేభ, కాన్దూల పద్యములతోనే కథావిధానము నడిపఁబడుచున్నది. చరిత్రాంశముల, పురాణకథల, రచనలకు ద్విపదలు సహితము సహకారు లగుచున్నవి. పురాణాదులయందు మధ్యమధ్య సందర్భానుసారముగా విషయ బోధముం గలిగింప ననునై, బహువిధ చిత్రగతులు గల గద్యములు మొలభకై లిని హృద్యములుగఁ గూర్పఁబడుచున్నవి. ప్రబంధమధ్యగత గద్యములన్ననో, శబ్దార్థాలంకారాడంబరములతో నిండియుండును. అది నె ప్రత్యేకవచన రచనలు కానరావు. గద్యములవీడి పద్యములతోనే కథ నడుపఁ బడెడిది.

పురాణము లాంధ్రీకరించుటలో మక్కి మక్కిగాక కొంతివల్లు న్యేచ్ఛ గైకొనఁ బడుటచే శైలి తీగతీసినట్లు సాగుచు వచ్చినది. ఇట్లు భాషాంతరీకరించిన కవు లందఱు ప్రాయీకముగా మూలగ్రంథములందలి

కథలు కొన్ని తగ్గించి, కొన్ని హెచ్చించి, కొన్ని తార్కాణాలు కావించి
వివిధమార్గములఁ బోయిరి.

విషయ విస్తృతి.

పురాణేతిహాసము లందలి స్వల్పకథా సూచనములు సంగ్రహించి
ప్రబంధములలో వికేషించి రసపోషణయు కావించుచున్నారు. ఇందులకు
నిదర్శనముగా, భారతములో నన్నయభట్టారకుఁ డారణ్యపర్వమున నలో
పాఖ్యానమునందు నలుఁడు దమయంతీ ద్వితీయుఁడై యడవులకు వెడలు
సందర్శమున,

క. అడవులలో నాతోఁగడు, నిడుమలఁ బడఁ జాల వెరుగు మిందుముఖీ యి
ప్పుడు నీబంధుజనంబుల, కడఁ కనవుడుఁ దరుణి శోకగద్గన యగుచున్.

అని వ్రాసినదానికి, పిరిప్రసాద ధర్మశామాశ్వుఁడు తన నలచెట్రి
మనెడు ప్రబంధమునందు—

క. అడవుల నావెంబడిఁ గడు, నిడుమలు పడఁసేల మనల కెంతయు మేలాం
దెడునంతకుఁ దలిదండ్రుల, కడఁ జేరుట నీతిగాదె? కంజదళాక్షి!

అని వ్రాయుటతో మాత్రము తృప్తి నొందక,

నీ. క్రూరసత్త్వవిహార ఘోర మీ విషినంబు
మందిరారామమే ? యిందువదన !

కై వాలజంకాల సహిత మీమడువు శే
నీసరోవరమే ? నాటికగంధ !

యకుల కార్కరకర్క కాయికం బీశేల
కులికాతల్పమే ? తోయబాక్షి !

నిలిడ కంటక సమన్వితము నీ వ్రతకులు
మేమడోలికలె ? మల్లేభయాన !

గీ. భూరికర్ణకతోరఘ్నిరవంబు,

కుకపికానీకనాదమే ? నుండరాంగి !

ఏల నవయంగ నాతోడ నిచట నీకు ?

త్రుటినింటికి జనఁ గాదె ? పువ్వబోడి!

అని, పట్టణస్థి సుఖములకు విరుద్ధము లయిన యరణ్యవాస కష్టము లను జక్కఁగా సరిపోల్చి యొక్కడుగ వర్ణించియున్నాఁడు.

భాగవతములో సహితము, బమ్మెర పోతనామాత్యుఁడు, కుచేలో పాఖ్యానమున—కుచేణినితో సుకీల 'మన దారిద్ర్యమును విష్ణునందత్త నము చేసి పోఁగొట్టు' మని చెప్పి సందర్భమున—

గీ. బాలసఖుఁడైన యప్పద్ద పత్ర నేత్రుఁ

గాన నేఁగి దారిద్ర్యాంధకారమన్న

లయిన మము మద్ధరింపుము హరికృపాక

టాక్షరవిదీప్తి పడసి మహార్త ! నీవు.

అని సంగ్రహముగా వ్రాసిన దారిద్ర్యవిషయమును ఘట్టుప్రభువు తన కుచేలోపాఖ్యాన ప్రబంధమునందు,

వీ. రూపింప నిర్మల రూపంబు వెడలించు

ర క్తమాంసముల భారము లడంచు

మద్యోగములకునై యూహ సేరఁగ నీడు

మగల కింతులకును బిఱచి నేయు

బహుళంబు లైన లోభంబు లుత్పాదించు

నూనృతవాక్యంబు చూపుచు

జాల దురాకానిచారంబు గల్పించు

మానంబు చెడ బలిమాలిపించు

గీ. నశద్యకానంద వనమున కన్నికీల

యతికయాత్రాంత చింతావిహారభూమి

భూరి దుఃఖంబులకు నెల్లఁ బట్టినిల్లు

ప్రజల కింక లేమికంటెఁ బాపంబు గలక ?

అని, విస్తరించి చెప్పియున్నాఁడు.

విషయ భిన్నత.

‘మహామునీనాం మతముశ్చ భిన్నాః’ అన్నట్లు, పురాణములలో ముఖ్యకథా విషయములలోనే భేదము పొడకట్టు చున్నది.

విష్ణుపురాణమునందును, భాగవతమునందును, ధ్రువచరిత్రముచెప్పఁ బడినది. ఈ రెండింటిలో ధ్రువుఁడు పరిభవింపఁబడుట, పరితపించుట, భాగవత్ప్రసాదమున నత్యున్నతపద మందుట సామ్యములేయైనను, విష్ణు పురాణములో:—

“క. సురుచియు సునీతియును ను, నిరువురు భార్యల వలించి.....”

అని యుక్తానపాదునకు సురుచి ప్రథమభార్యగాఁ జెప్పఁబడి యుండఁగా, భాగవతములో:—

“క. వినుము సునీతియు సురుచియు, ననుభార్యలు గలరు వాఁడయందు..”

అని సునీతి ప్రథమభార్యగాఁ జేర్కొనఁ బడినది.

విష్ణుపురాణములో:—

“.....ఇందు నే, మండఁగ నొల్ల వేల్పులకు

కున్నతి వైనపదంబునందు నే, మండెన.....”

అని ధ్రువుఁడు తనంత నే తపము నేయఁజేయినట్లుండఁగా, భాగవతములో:—

క. నిను వాడినయాసురుచి, పనములు సర్వంబు లగును సర్వకరణ్యం
డవఁ గలహరిచరణంబులు, గను జనకునియంక మెక్కఁగాఁదలఁలేని

అని. రత్నమాటలను బట్టి బోంబునట్లున్నది.

విష్ణుపురాణములో:—

సప్తమహర్షులు ధ్రువునకుఁ బ్రత్యక్షమై ద్వాదశాక్షరి నుపదేశించి నట్లుండఁగా,

భాగవతములో:—

నారదమహాముని వచ్చి వాసుదేవమంత్రము నుపదేశించి నట్లున్నది.

విష్ణుపురాణములో:—

మధువనము'తనకుఁ దపంబునేయఁ దగిలపట్టుగాఁగ నిశ్చయంబుచేసి'

అని, మధువనమునఁ దపమొనర్పఁధ్రువుడే నిశ్చయించుకొన్నట్లుండఁ,

భాగవతములో:—

క. వరయును నాతటయున నగు

నారిసాన్నిధ్యంబు శుచియు నతిపుణ్యమునై

సరఁగిన మధువనమునకును

సరసగుణా! చనుఁ మెలు సమమిటు ననటన్.

అని, నారదుఁడు దుపదేశించినట్లున్నది.

విష్ణుపురాణములో:—

ధ్రువునిఘోరతపంబునకు వెఱచి, సురపతి యాము లనుచేతకులను
ప్రేరేపఁగా, నాదు కేక్కులెఱంగుల నాతనింగలించియు, నాడు ధేనుర్ద
యుండుట గాంచి సునీతిరూపమున నొక్కమాయావినిబనిది తిపంబునాండీ
మరల్ప సాతోపదేశ మొనరించినట్లు చెప్పబడిన విషయము

భాగవతములో—లేనేలేదు

భాగవతములో, ధ్వివుడు మానక్రమమున ఫల, పర్ణ, జల, వాయు
భక్షకుడై, స్తుతవమానమున నిరుత్సాహుడై ఘోరనిష్ఠమయి, దపం
బొనర్చినసంగతి విష్ణుపురాణములోఁ గానబడిదు. విష్ణుపురాణములో, భగ
వంతుడు ప్రసన్నుడు కాఁగానే ధ్రువుడు తోడనే స్తుతించినట్లుండఁగా

—భాగవతములో, భృగువ్రాతా నిశ్చేష్టకుండయి యుండ, నతనితలంపెఱింగి విష్ణువు తనచేతిశంఖముతో నతని కిహితలమునంట, నతడు చైతన్య మంది సంస్తుతించిన ట్లున్నది. విష్ణుపురాణములో, మాతృసహితుండ వైద్రువపదమందు మని క్రీహరి వరమిచ్చిన ట్లున్నదానికీ మాట, భాగవతములో 'నీ విర్వదియాయవేలయేండ్లు గేలయేలీ పిదప ద్రువస్థాన మొందు' మన్న ట్లున్నది.

మూలాధిక్యము.

స్కాందపురాణమునందలి బ్రహ్మాత్మరఖండము నాంధ్రీకరించుటలో శ్రీధరమల్లవేంకటరామకవి మూలాధిక్య మొనరించినందుల కీక్రింద నిదర్శించఁ బడుచున్నది.

మూలము:—

శ్లో॥ కై వల్యమార్గదీపాయ మవిద్యాసింధుశాడబః ।

మహాపాతకదావాగ్ని స్సోయం మంత్రవృక్షక్షరః॥

అంధ్రము—

మ. కలుషధ్వంత దివాకరం బమృతమార్గస్వచ్ఛదీపంబు ని
శ్చల తాపత్రయదాపపావకము సంసారాధిపాతంబు ని
ర్మల కళ్యాణఫలప్రదంబు విలసన్నంత్రాధిరాజంబు నై
యలరుక్ శైవవక్షరంబు నిఖిలార్థస్తుత్యమై నిత్యముక.

ఇందు, కై వల్యమార్గదీపమను విశేషణ మొక్కటి తక్కు, మూలములోని యవిద్యాసింధుశాడబ మనుటకు సంసారాధిపాత మని, మహాపాతకదావాగ్ని యనుటకు తాపత్రయదాపపావ కమని, వినిమయము చేయఁబడుటయేకాక తక్కినవిశేషణము లెక్కువగాఁ జేర్చఁబడినవి. ఇట్లు, నకలపురాణములయందును గోచరించును.

శైలిభేదము.

సందర్భానుసారముగా, పురాణశైలి కథాంశములతోడను, వివరణాంశములతోడను, వర్ణనాంశములతోడను, చింతనాంశములతోడను, వితర్కాంశములతోడను నిండియుండి సమగ్రసమ్మూర్తిని వెలయించుచున్నది.

కథాంశము.

చ. సరసవిదర్భదేశమున సత్కృతభుండునుభూవరుండు భా
నురతరధర్మశీలుఁడు యశోధనుఁ డాశ్రితరంజనుండు నై
నిరతము ధారుణీతలము నీతిపథంబున నేలు చుండఁగా
నరిగె న నేకవత్సరము లానరపాలునకుఁ గుఱుంబుగఁ.

ఉ. అంతఁ గృతాంతతుల్యులు మహాబలవంతులు దుర్బదాంధుల
క్రాంతజయాభిలాషులు ససైన్యము నై చనుదెంచి శత్రుభూ
కాంతవరుల్ విదర్భకటకంబునఁ దన్నగరంబుచుట్టు న
త్యంతపరాక్రమంబు వెలయన్ విడియించి సర్వసేనలఁ.

(స్కాందపురాణము)—బ్రహ్మాత్తరఖండము.

వివరణాంశము.

ఉ. ఎంగిలితోడ గోవును మహీసురవహ్నుల నంటినట్టియా
వెంగలికేలు కుండశిథి వేమఱుఁ గాలెచ్చెద రట్ల కైరవా
పుం గమలాపుఁ జాక్కలను బోలఁగఁ జూచినవారికన్నులం
దింగిల మిడ్డవా రదె నరేశ్వర! కర్తవ్యంబు దప్పు నే!

మ. జననిం దండ్రి సహోదరుఁ జెలియలిఁ జ్ఞాతిఁ గురువుద్ధు వి
ప్ర్రాని గోవుక శిథి నల్కఁ దన్ననయతిక్రూరాత్తుపాదంబులఁ

ఘనతీవ్రానతర ప్త శృంఖలలతో గాఢంబుగాఁ గట్టి ప
ట్టినవాఁడు దొడబంటినిప్పుకలలో డిందుకొ మహిష్మతా !

మార్కండేయపురాణము.

వర్ణనాంశము.

- చ. పాలుపుగ నెల్లనాఁడు నుడివోవక పెల్లుగఁ బూతురీఁగెలం
దెలుపులు మీతి లోయనిధితీరవనంబులు చూడ్కికెప్పడే
నెలమి యొనర్చు వేల్పు లచలేంద్రునిఁ గవ్వముచేసి త్రచ్చుచోఁ
జిలికిననాటి యయ్యమృతశీకర సేకము'పాయదో యనకొ.
- ఉ. అక్కలతోడి కొండలనెటికొ దనలోన నడంబికొన్న నీ
సెక్కి బలారి ఎంచెనొకొ యీజలపూరముజేర్చి యంతయుకొ
దక్కువసేయ నన్నత్రీయ దందడి నెందును వేర్చి పెల్లుగా
మొక్కట నీరు గ్రోలెడుఁ బయోదసముచ్చయములో పయోనిధికొ-
- శీ. సిరిపుట్టనిల్లు రాజీవలోచనుసెల్ల
పట్టు మహికాంత కట్టుచీర
గిరులు దాఁగెడు గొంది గిరిభేది పగలుకు
బలుకోట బడబాగ్ని బ్రదుకుచోటు
పటుపయోధరములపాలి ప్రపాసీమ
యమృతాంకుపాడవున కనుగలంబు
మరియాదలకు గుటి మహిమల కందువ
యభిలరత్నములకు నాకరంబు
- గీ. శురత భవనంబు వాహినీమందరాలకుఁ
గూర్చి నిల్కడ గంభీరగుణము నెలవు
తనరునొప్పిదముల కెల్లఁ దానకంబు
ఐనధిఁ గొనియాడఁ జతురాననునకు పశమి?

నృసింహపురాణము.

చింతనాంశము.

ఉ. అన్న! కుమారచంద్ర! తగునయ్య? నిరంతరదుఃఖవార్ధిలో
నన్నిటు మంచి యీవిధమునకే భయదాటవులం దశంబు నే
యన్నడతెంచి తిట్టినిను నన్యులు మెత్తురె? పిన్న బిడ్డలకే
నన్నుఁడు మెచ్చి యెన్నఁ దోసవేకె ఐరముల్ నినువంటివారికి?

కా. ఆరం బండినపైరు పోవిడిచి దుర్వాప్యపారచిత్తంబుతో
ఘోరారణ్యములోన మ్రోడునఱకకే గొడ్డండ్లు సేయించిన
ట్టిరాజ్యంబు సమస్తము న్విడిచి నీ వేలా తపోనిష్ఠకుకే .
జేరకే వచ్చితి భావికాలఫలముల్ చింతించి సత్పుత్రుకా!

ఉ. దట్టపు లజ్జతో సవితెల్లి దురుక్తుల నెచ్చనంబునం
తెట్టి విరక్తి వుట్టి పటుభీషణ వృత్తిఁ జరింప నేల? నీ
కిట్టి చలంబు చాలఁగల దేని మహితల మెల్ల నేలఁగాఁ
బట్టము గట్టునేర్చున కుపాయ మెఱింగితి రమ్మ పుత్రుకా!

కా. నోముల్ పెక్కులు నోచి యుజ్జ్వలతపోనుష్ఠానకర్తంబులు
ద్వామప్రీతి నొనర్చి సత్కుతునిగాఁ దండ్రి నినుం గాంచితికే
నామాట ల్విను రాజ్యభోగములకుకే ర మ్మింక రాకుండినకే
నీమీఁదకే బడి ప్రాణము ల్విడిచెదకే నిక్కంబుగా నిచ్చుటకే.
విష్ణుపురాణము.

నీ. సాధకీతిరత్నశకల మొక్కటి చాలు
భాస్కరతేజంబుఁ బరిహసింపఁ
బొలుపొందు నవచారభూజ మొక్కటి చాలు
నభిలలోకముల కిష్టార్థ మొసఁగ
నభినుతింపఁగను నామాక్షి యొక్కతె చాలుఁ
గ్రతుభోజనాంగ నాగర్వ మడఁచు
బరికింప నచ్చోటిపురుషుఁ డొక్కఁడే చాలు
నన్నదాదుల కనిత్యతను దెలుప

గీ. మహిమతో ని ట్లలోకసామాన్యధర్మ
ములకుఁ దానక మయ్యుఁ బ్రమోద మొసవ
వివిధపరిపూర్ణమై నిత్యవిభవములకుఁ
దానకం బన విలసిల్లుఁ దత్పరంబు.

మర్మ్యపురాణము.

ఉ. శ్రీనిధి యిట్లు నన్నుఁ బనరించి ఘనంబుగ విత్తమింతయే
నీనితెఱంగు గానఁబడె నెన్న దరిద్రుఁడు సంపదంధుఁడై
కానక తన్నుఁ జేరఁ డని కాక క్రితార్తిహరుండు సర్కృపాం
భోనిధి సర్వవస్తు పరిపూర్ణునిగా ననుఁ జేయకుండునే ?

భాగవతిము.

వితర్కాంశము.

ఉ. కర్మము చూడఁగాఁ బురుషకారమె యా నని కొందఱుండు రీ
కర్మము దైవమంచు, నిదికాదు స్వభావమటంచుఁ గొందఱీ
కర్తమురీతిఁ బుట్కదురుగా! యిఁకఁభారుష దైవకర్మముల్
పేర్చి ఫలప్రవృత్తికటు పేర్చు స్వభావము లాయె నెప్పుడుకొ.
చ. ఇదియిటు లెను గా ది దిటు లియ్యవి రెండునుగావు రెండు నా
సదమలరీతినం చెపుడు సత్త్వయుక్తుల్ సమదర్శనుల్ కృపా
హృదయులు నైననూరిజను లీవిధిఁ జెప్పుదు రిట్లు భూత సౌ
ఖ్యదుఁడగు సంకతోద్భవుఁ డఖండచమత్కృతిఁ జేసె సృష్టలకొ.

బ్రహ్మాండపురాణము.

పై పద్యములనుబట్టియే పురాణములయందలి ధారాళధోరణి
గ్రహింప ననునై యున్నను, మఱికొన్ని ప్రాచీనాంధ్రపురాణముల
యందు సహిత మెంతపదలాలిత్యము, ఎంతకయ్యాసంపద, మెచ్చులు
గుఱుచు నచ్చువడి యున్నదో, యీక్రింది పద్యములను బట్టియు విస్ప
ష్టము కాఁగలదు.

ఉ. మిక్కిలి కిరలాంబువులు మేనికి గీడు మహోష్ణవారిచే
బొక్కుకీర మీయుభయముం దొరలించిన నిం పొనర్చు ని
ట్లాక్కనయంబ యొండె భయ మొండె నొనర్చక తద్వ్యయంబుఁ దా
నిక్కు వెటింగి చూపుమనుజేంద్రునకున్ పశులొదు రందఱున్.

చ. ఘనతరకవృత్తోభిఁ దమకంబునఁ జంపెడునంతయులకు నె
ప్పునమునఁ బుట్టెనేని విషమారణకర్తృకృపాణముఖ్య సా .
ధనములు గూర్చనేల? ప్రమదంబున డగ్గటి కానువీన మి
ప్పునుటయ చాలు వాని నిమిషార్థమునన్ మృతినొందఁ జేయఁగన్.

వరాహపురాణము.

ఉ. అతరుణీలలామకుఁ బ్రియంబుగ వే చని కాంచె నాజగ
త్పూతము నక్షయార్తి పరిభూతివిధానసమర్థ సత్ఫల
వ్రాతము నవ్యపుష్పమకరందవిలోలుపమ త్తపట్నదో
పేతము దత్తనిర్జరసమిహితజాతముఁ బారిజాతమున్.

పద్మపురాణము.

ఉ. ఇంద్రుడ వీవు దుఃఖపడ నేటికిఁ గౌశికమానిచేయు ని
స్తాద్రతపంబు మాన్పుటకు శక్యము కా దననేల ధీరతన్
రుద్రమతిన్ శుభింపుము నిరూఢిగనే నిదె చక్కఁజేసెదన్
జంద్రముభీవిలోకనమనంగతిఁ జొక్కరె యెట్టివారఱున్ ?

వాయుపురాణము.

మ. ఇతఁడా శ్రీగిరిమల్లికార్జునుఁడు సామీ! లెస్స కాగాయె నీ
మతిలోనేమి తలంచి దైవ మని సంభావించి కాన్పింపఁ జా
చితి? నే వెట్టిని గాను వేలుపని దర్శింపంగ నాతోడనా
చతురత్యంబులు? చాలు! దేవునిక దాచంబోక కాన్పింపవే.

చెన్నలనవిపురాణము.

ఉ. కాంతులు నీతిపారగులు సభ్యులహింసకు లప్రమత్తు లా
 గంతుకు లాహితాగ్నులు పకారులు కోవిదు లప్రతిగహుర్
 దాంతులు పాపసుర్ పరమధార్మికు లాశ్రీతు లీశ్వరార్చన
 స్వాంతులు సత్యవాదు లనవద్యులు పంక్తికి యోగ్యు లారయన్.

కూర్మపురాణము.

పురాణమణిమంజరి.

భారతము - ఆదిపర్వము.

(1.) ఉదంకుండు పౌష్యమహాదేవికుండలంబులం
దేఁ బోవుట.

ప. అయ్యుదంకుండు గురుహితకార్యధురంధరుం డయి గురుపత్నినియో-
గంబునం బౌష్యం డను రాజదేవికుండలంబులం బ్రతిగ్రహించి తేరం
బూని వనంబులోనొక్కరుండ చనువాఁ డెదుర నొక్క మహాక్షంబు
నెక్కి చను దెంచువాని నొక్కదివ్యపురుషాంశుగని వానిపన్నినవృషభ
గోమయభక్షణంబు నేనె యుచ్చహాత్తు ననుగ్రహంబు ఐడసి యతిత్వరిత
గతిం జని పౌష్యమహారాజం గాంచి దీవించి గృహీత సత్కారుండై
యిట్లనియె.

1

తే. ఏను గుర్వర్థ మర్థి నై మానవే!,
కడఁగి ఐచ్చితి నిపుడు నీకడకు వేడ్క
దండితారాతి! నీదేవికుండలమ్మ,
లిమ్ము నాపూనిక యిది సఫలమ్ము గాఁగ.

2

ప. అనినం బౌష్యం డిట్టిహహాత్తున కీఁ గాంచితిఁ గృతార్థుండ నైతి నని
మంబున సంతసిల్లి యుదంకున కిట్లనియె నయ్యా మదీయధర్మపత్ని
యొక్కండలంబులు దొడుగ నవసరంబై యున్నయది మద్వచనంబున
వాని నిప్పించుకొ మ్మనిన నుదంకుం డంతఃపురంబునకుఁ జని పౌష్య
మహాదేవిం గానక క్రిచ్చటి పౌష్యపాలికిఁ బెచ్చి నీదేవి నెందును గానక
యిట ఐచ్చితి నీవె యొక్కండలంబులు దెప్పించి యిచ్చునిన నుదంకునకుఁ
బౌష్యం డిట్లనియె.

3

క. భూవినుత! నిన్నుఁ ద్రిభువన, పావను నశుచివని యెట్లు పలుకఁగ నగున
ద్దేవి పవిత్ర పతివ్రత, గావున నశుచులకుఁ గానఁ గా దనవద్యా. 4

ప. అనిన విని యుదంకుం డప్పడు దలంచి యావృషభగోమయభక్షణంబున
నైన యశుచిభాణంబునఁ గాకేమి యప్పరమపతివ్రత మదీయదృష్టిగోచర
గాకున్న దయ్యో నని పూర్వాభిముఖుండయి శుద్ధోదకంబులం బ్రక్షాళిత
• పాణిపాదపదనుం డయి యాచమించి పాష్యానుమళింబున నద్దేవి
యొద్దకుం జనిన నదియొను నమ్మహామునికి నమస్కరించి కుండలమ్ము
లిచ్చి యిట్లనియె. 5

క. తక్షకుఁ డీకుండలము ల, పేక్షించుచు నుండు నాఁ డభేద్యుఁడు మాతా
దక్షుండు వానివలన ను, రక్షితముగఁ జేసి చనుము రవినిభ లేచా! 6

ప. అనిన నుదంకుం డట్ల చేయుదు నని యద్దేవి వీడ్కొని రాఁ జామ్యం
డయ్యా! నీ పతిభివి మాయంటఁ గృతభోజనుండవై పాముని క్షణి
యించిన నొడంబడి యుదంకుండు గుడుచుచో నన్నంబు కేశదువ్వుం
బైన రోసి కరం బలిగి యి ట్లపరీక్షితం బైనయశుద్ధాన్నంబు పెట్టి
నాఁడ వంఘుండ వగు మని కాపం బిచ్చిన నల్పదోషంబున నాకు
కాపం బిచ్చినవాడవు నీ వనపత్యుండ వగు మని ప్రతికాపం బిచ్చిన
నుదంకుండు నే ననపత్యుండఁగానోప దీనిం గ్రమ్మఱింపు మనినఁ
జామ్యం డిట్లనియె. 7

ఉ. నిండుమనంబు నవ్యనవనీతసహనము పట్టు చాదుతా
ఖండలక స్త్రీకుల్యము జగముత విభ్రలయందు, నిక్క మీ
రెండును రాకాలందు విపరీతము గావున విభ్రః దోపు నో
పం డతికాంతుఁ డయ్య నరపాణుఁడు కాపము గ్రమ్మఱింపఁగన్. 8
తక్షకుండు కుండలంబు లపహరించుట.

ప. కావున నాకేశ్యంబు నీయిచ్చినకాపంబు గ్రమ్మఱింపు మనిన నుదంకుం
డట్లేని నీకు నల్పకాలంబున కాపమోక్షం బగు నని పామృతకు ననుగ్ర

హించి మగిడి పోవుడగురుడత్తుకః గుండలంబు లీగంటి ననిమనంబున
సంతోషించి చనువాఁ డెదుర నొక్కజలాశయంబు గని కుచిప్రదే
శంబునఁ దన చేతికుండలంబులు పెట్టి యాచమించు చున్నంతఁ దన
తోడన వచ్చి తక్షకుండు నగ్నవేషధరుం డై యక్కుండలంబులు గొని
పాతిన నుదంక్షండును వానిపిఱుందన పాటి పట్టికొనుడు. 9

క. విడిచి దిగంబరవేషము, విడువక మణికుండలములు విషధరపతి యే
ర్పడ నిజరూపముతో న,ప్పడ యహిలోకమున కరిగెభూవివరమునన్.

వ. ఉదంక్షండును వానితోడన తగిలి యవ్వవరంబున నురగలోకంబున
కరిగి నాగపతుల నెల్ల నిట్లని స్తుతియించె. 11

చ. బహువనపాదపాల్ధికులపర్వతపూర్ణసరస్వతీ
సహితమహామహీధర మజన)సహస్రభాళిఁ బాల్చి దు
స్సహితరమూర్తికిఁ జలధికాయుఁకః కాయక శయ్య యైనయ
య్యహిపతి దుష్కృతాంతకుండనంతుఁడుమాకుఁ బ్రసన్నుఁడయ్యెడున్.

చ. అరిదిరపోవిభూతి నమరారులబాధలు వొంద కుండఁగా
నురగుల నెల్లఁ గాచినమహోరగవాయుకుఁ డానమగ్గురా
నురమకుట్రగరత్నరుచిశోభితపాదున కద్రినందనే
శ్వరునకు భూషణం బయినవాసుకి మాకుఁ బ్రసన్నుఁడయ్యెడున్. 13.

ఉ. దేవమనుష్యలోకములఁ ద్రిమరుచుకొ నితలప్రతాపసం
భావితకైకార్యులు సహారవిహితకటకోపవిష్కర
త్పావకతాపితాభిలవిపక్షులు నైనమహాసుభావు లై
రాక్షతోటిఘోరఫణిరాజులు మాకుఁ బ్రసన్ను లయ్యెడున్. 14

ఉ. గోత్రమహామహీధరనికుంజమఃలకొ విసినంబులం గురు
క్షేత్రమునం బ్రకామగతి భేలన నొప్పి సహశ్యసేమఁడై
ధాత్రిఁ బరిభ్రమించువలదర్పపశ్చాత్తమదత్తుఁ డీక్షణ
శ్రోత్రవిభుండు తక్షకుండు కూరుండు మాకుఁ బ్రసన్నుఁడయ్యెడున్ 15

చ. అని యిట్లు నాగకులంబు నెల్ల స్తుతియించి యందు సీతాసితరంగుసంతాన
పటంబు ననువయించు చున్నవారి నిద్దఱ స్త్రీలను ద్వాదశారచక్రంబుం
బరివర్తింపించు చున్నవారి నార్కురఁ గుమారుల నతిప్రమాణ తురం
గంబు నెక్కినవాని మహాతేజస్వి నొక్కదిన్యపురుషుం గని విపులార్థ
వంతుంబు లైనమంత్రంబుల నతిభక్తియుక్తుండై స్తుతియించినం
బ్రసన్నుండై యద్విన్యపురుషుం డయ్యుదంకున కిట్లనియె. 16

క. మితవచన! నీయధార్థ, స్తుతుల కతిప్రీతమానముడ నైతి ననిం
దితచరిత! నీకు నభివాంఛిత మెయ్యది దానిఁ జెపుమ చేయుదు ననినన్.

ప. ఉదంకుండు గరంబు సంతసిల్లి యిన్నాగకులం బెల్ల నాకు వశం బగు
నట్టులు ననుగ్రహింపు మనిన నప్పురుషుం డెట్లెని నీయశ్వకర్ణరంధ్ర
ధ్వానంబు నేయు మనిన పల్లె యని అద్వచనానురూపంబు నేయుడుఁ
దక్షిణంబు. 18

కా. పాతాళై కనిశేతనాంతరమునం బర్వెం దద్యాభిల
స్రాతోమార్గవినిర్గతోగ్రదహనార్చుల్ పన్నగవ్రాతముల్
భీతిల్లెన్ భుజగాధి నాశుమనమున్ భేదిల్లెన్ గల్పాంతసం
జాతప్రోక్షణ బాడబానలకిఘాశంకాధికాతంక మై. 19
తక్షకుండు కుండలంబులం దెచ్చి యుదగకున కిచ్చుట.

క. శంకరనిభుఁ డగువిపులిభ,
యంక రళోపాగ్నియొక్కొ యనుచును జాలా
శంకుఁ డయి కుండలంబు లు,
దంకునకును దెచ్చి యిచ్చెన్ దక్షకుఁ డంతన్. 20

(2) దుష్కృంతమహారాజు చరిత్రము.

ప. ఆశ్రమగుఁకుఁ గాళింది యనుదానికి నీలుండు పుట్టై వానికి రథంతరిమును
జాని! దుష్కృంతుండుపుట్టై బుట్టియనన్యసాధారణగుణయుక్తుండై. 1

3. బాలహరిణములఁ బట్టెడు, లీలను విషమాటవీచలితకేసరికా

ద్వారేభకరభములఁ దన, బాలత్వమునంద యెగిచి పట్టుచునుతీయున్. 2

క. ఉర్వీరుహనివహముతోఁ, బర్వతములు వెఱికి యొండుపర్వతములపైఁ

బర్వంగ వైచుచు యావన, గర్వంబున నొప్పె నుర్విగడు నధికుం డై. 3

కా. ఆదుష్యంతుఁ డనంతసత్త్వఁడు సమస్తాకాంతమాతంగమ

ర్యాదాలంకృత మైనభూవలయ మాత్మాయ త్త మై యుండఁగా

నాదిత్యాంశుసమీరదుర్గమమహాగ్రాగణ్యదేశాశితో

నాదిక్షత్త్రచరిత్ర నేలె నజతుం డై బాహువీర్యంబునన్. 4

క. ఆతనిరాజ్యంబున ను, ర్వీతలము ప్రజాసమ్పద్ధి వెలసి రుజాశో

కాతంకక్షయశంకా, పేతం బై ధర్మచరితఁ బెరుగుచు నుండెన్. 5

వి. అమ్మహీపతి యొక్క నాఁడు మృగ మాచినోదార్థి యియి యాదిత్యహ

యంబులకంబె వెది గలవాహంబులు స్త్రూనినరథం బెక్కి యాజానేయ

తరంగానూఢు లైనయాశ్వికులు పరివేష్టించి! రాఁగ ననంతకుఁగిరిక క్తిచా

పకృపాణపాణులయిన విరభటసహస్రంబులతోఁ జని ఎనఁచు నమ్మ

గంబులం జాట్టుచుట్టి.

6

క. కలయఁగ నార్పునుబొబ్బయు,

నులీవున నవ్విపీన మనుమహోదధిఁ బెలుచుం

గలఁచెను దుష్యంతిమహా,

బలమందరనగము సత్త్వభయజననం బై.

7

కి. సరిభసపరిచలితమహా, శరభ ద్విపరిపు వరాహశార్దూల మన

ద్విరదాదిప్రకరభయం, క రవనమధ్యమున నృసతిగడుఁగడిమిమెయిన్. 8

క. ఓసరిలి పలచుమ్మగముల, నేసియు డాసినమ్మగముల నెగిచి భుజాసిం

వేసియుం జంపెను మృగయా, వ్యాస క్తినపారఘోరవస్యమృగాలిన్. 9

వి. ఇట్లు పెక్కుమ్మగంబుల నెగిచి చంపెడువేడుక నతిమారంబున కరిగిన

నాతనిరథవేగంబు ననుగమింప నోపక యధికఘృత్నిపాసాపరఁగు

లయి పదాతు లయ్యయిప్రవేశంబుల విశ్రమించి రంత దుశ్యంతుండు
కతిపయామాత్యపరిజనపురోహితసహితుడై కొండొక నేల యరిగి ముఁ
దట నొక పుణ్యనదీతీరంబున వివిధమరభిక్షుమఫలభారవిసమ్రతరు
లతా గుల్మపరిశోభితం బయినయొక్కవనంబు గని. 10

క. ఆమరపరిభాండమునకు,

రమణను వైత్రవణుచైత్రరథమునకు సమా
నముగా దీసిని భూభా,

గమునకు రచియించెనొక్కొక్క మలకాఁడు దయన్. 11

ప. అని దానిరమణీయభావంబుఁ బొగడుచుఁ జనుదెంచి యవ్వనంబు
సొచ్చునప్పుడు. 12

చ. అతిరుచిరాగతుం డయినయాతనికిఁ హృదయప్రమోద మా

తతముగ నవ్వనంబునలతాలలనల్ మృదులానిలాపల

ర్జిక్షుమాక్షతావళులు సేనలు వెట్టినయట్టి రైరి సం

పతదలిసీని నాదమృదుభావల దీవన లాప్ప నిచ్చుచున్. 13

ప. మణియును.

14

క. కాఱడవిఁ బలుచుమృగముల, నూరిడకం దిరిగి డస్పియున్నతనిశ్రమం
బాఱఁగ నెదఁ బరితాపము, దీఱఁగఁ జై వీచె నన్నదీపవనంబుల్. 15

మానిని. ఏచి తనర్చి తలిర్చినక్రోవుల ని మృగుతావుల బొంపములం

బూదినమంచియశోకములకొ మరపొన్నలఁ బొన్నల గేదఁగులం

గాచి బెడంగుగఁ బండినయాసహకారములం గదలీరతులం

బాచుచు వీసుల కిం పెనఁగక విసుచుకొ శుకకోకిలసుస్వరముల్. 16

కవిరాజవిరాజితము.

చవి చని ముందట నాజ్యహవిర్ధృతసౌరభధూమలతాతతులం

బెనఁగినప్రమాఁతులకొమ్మలమీఁద నశేతలతాంతము లైనను కా

యనిమధుపప్రకరంబులఁ జూచి జనాధిపుఁ డంత నెఱింగెఁ దటఁ
ఎన మిది యల్లదె దివ్యమునీంద్రనివాసము దా నగు నంచు నెదన్. 17

ప. ఇట్లు హృదయసుఖావహంబగుచున్నయవ్వనంబులో నరిగియరిగి యనవరత
మహాద్విజపత్యమానపదక్రమవేదధ్వనులను నవిచ్ఛిన్న హూయమానా
గ్నిహోత్రస్వాహాశబ్దంబులను ననేకమునిగణప్రణీతవచనవిషయవిభాగ
విగ్రహయన్త్యామిపుణవిద్యత్పంభావణఘోషంబులను బ్రతిపక్షదుర్విధే
దప్రమాణవిచార్యమాణవేదార్థమీమాంసకగోష్ఠీపివాదనాదంబులనుంజేసి
మ్రోయుచు యజ్ఞప్రయోగప్రవీణులైన యాజ్ఞకులకును వివితానుష్ఠా
నాసక్తులయినయనుష్ఠాతలకును వధికతపోనిరతులయినమహాతపోధ
నులకును నివాసంబయిన పుణ్యనదీతీరంబునఁ దద్దయోరమ్యం బయి
గంగాతీరంబున నరనారాయణస్థానంబునుంబోలె జగత్పావనం బగు
చున్నకణ్వమహామనఃయాశ్రమంబు గని యందు. 18

సీ. శ్రవణగుఱుంబుగా సామనానంబులు,
చదివిడుతుకములచదువు దగిలి
కవలక వినుచుండుకరులును గరికర,
శీతలచ్చాయఁ దచ్చీకరాంబు
కణములచల్లనిగా డ్వాసపడి వానిఁ,
జెంది గుఱు బున్నసింహములును
భూసురప్రవరులు భూతబలుల్ దెచ్చి,
పెట్టునీవారాన్నపిండతతులు

తే. గడఁగి భక్షింప నొక్కటఁ గలసి యాడు,
చున్నయెలుకలుఁ బిల్లులు నొండుసహజ
వైరివర్గంబులయింపహవాస మపుడు,
నూచి మునిశక్తి కెంతయుఁ బోద్య మంది.

౧. ఇక్కాశ్యత్రం దైవకణ్యమహామనీంద్రునకు నమస్కరించి వచ్చెద నా
నచ్చునంతకు నందఱు నిచ్చోటన యుండునది యని. 20

౨. ఎలయునమాత్యులం దగినవారల నుండఁగఁ బంచి ధారుణీ
తలవిభుఁ డొక్కరుండ చని తన్నిఁ బయోజదళాయతాక్షి నం
తులమిళితాళిసీలపరికుంచితకోమలకుంతలక శకుం
తల యనుకన్యకల గనియొఁ దన్నునివల్లభుమందిరంబునన్. 21

౩. అదియును ననంతవిలాసంబున జయంతుంబోనిదువ్యంతు నెఱింగి య
తినంభ్రమంబున నానసార్ఘ్యపాద్యాదివిధులం బూజించి కుశలం బడిగి
యున్న సక్కన్యకం జూచి దువ్యంతుం డిట్లనియె. 22

౪. క్రచ్చుట వేట వచ్చి యిట కణ్యమహామనీఁ జూచి పోవఁగా
వచ్చితి మెందుఁ బోయియో నా రనినక విని యాలతాంగి వా
రిచ్చటనుండి యాక్షణమ యేగిరి కానకుఁ బండ్లు దేర మీ
వచ్చు తెఱింగిలేని జనవల్లభ ! వారును వట్టు రింతకున్. 23

౫. వారు వచ్చునంతకు నొక్కమామూర్తం బుండునది యనిన విని య
కోమలివినయంబునకు మృదుమధురవచనంబులకు సంతసిల్లిదానిం గన్య
కఁగా నెఱింగి మనోజరాజ్యలక్ష్మీయంబోని దానిసర్వలక్షణలక్ష్మితంబు ల
యినసర్వావయవంబులుం జూచి సంచితహృదయుండై నీవెవ్వరికూఁతు
ర విట్టిరూపలావణ్యవిలాసవిభ్రమగుణసుందరి విందులకేల వచ్చి త
ని యడిగిన నది యి ట్లనియె. 24

శకుంతల దువ్యంతునకుఁ దనజన్మక్రమం బెఱింగించుట.

౬. జగతీవల్లభ ! యే న, త్యగణితధర్మస్వయాత్మఁ డని జనములు దా
జొగడఁగ జగదారాధ్యుం, డగుకణ్యమహామనీంద్రునాత్మజ ననినన్. 25

౭. ఇది మునికన్యయేని మఱియేలా నొ యాలలితాంగియందు నా
హృదయము దద్దయుం దవిలె నిప్పలు కింకను నమ్మ నేరన

యొడ విజితేంద్రియుం డనఁగ నిమ్మనిఁ బాఠకాఠిని నొప్పు కలి
 సది కలయా పెఱుంగ నవనీపతి యుక్తుకుఁ డయ్యె నొక్కఁడనియె. 26
 ప. ఇట్లు దువ్యంతుం డాశకుంఠలజన్మం బెఱుంగ వేడి వెడియు దాని
 కి ట్లనియె. 27

శే. ఉత్తమాశ్రమనిష్ఠితుఁ డూర్ధ్వరేతుఁ,
 దైనకన్యామహాముని యనఘచరితుఁ
 డట్టిముని కెట్లు గూఁతుర వైతి దీని,
 నాకు పెఱుంగఁగఁ జెప్పము నలిననేత్ర. 28

ప. అని యడిగిన వారాజునకు శకుంఠల యి ట్లనియె. 29

శ. ఇక్కమలాక్షి శకుంఠల,
 యొక్కడియది దీనిజన్మ మెవ్విధ మని త
 మొక్క మునినాఘఁ డడిగిన,
 నిక్కాశ్యపు ల్గిఁ జెప్పి రేను వినంగన్. 30

ప. నాజన్మప్రకారంబు మాయయ్య యమ్మనిఁగి జెప్పినవిధంబు చెప్పెదఁ
 జి త్తగించి విసు మని యాదువ్యంతునకు శకుంఠల యి ట్లనియె. 31

సీ. అనఘుఁడు రాజర్షియై తపశ్శ్రీమై, బ్రహ్మర్షి భావంబుఁ బడసి యున్న
 నన్న నీశ్వరుఁడువిశ్వామిత్రుఁడతిఘోరతపము నేయుచునున్న సత్తపమున
 కెంతయు విఱచి దేవేశ్వరుఁ డప్పఱోగణములలో నగ్రగణ్య యైన
 దాని మేనక యనుధవశాక్షిఁ బిలిచి విశ్వామిత్రుపాలికఁ జని తదీయ

ఆ. ఘోరతపము చెఱిచి శోమలి నా దైన,
 దేవరాజ్యమహిమఁ దివిరి నీవు
 గావు మనిన నదియుఁ గడుభయంపడి యమ,
 రేశ్వరునకు ప్రమోక్తి యిట్లు లనియె. 32

చ. వనజధ వప్రభావుఁ డగువాని వసిష్ఠ నపత్యశోక మ
 న్నననిధిలోన ముంచినయవారికనత్తుడు నిన్నుఁ బొట్టియీ

- యనిమిషు లెల్ల వానికి భయంపడు చుండుదు రట్టియుగ్రకో
 పనుకడ కిప్పు డేగు మని పాడియె యిప్పని నన్ను బంపఁగన్. 33
- ఉ. అమ్మని యల్లి చూచుడును నాక్షణమాత్రన గోత్రధారుణీ
 ధ్రమ్మలు వ్రయు నయ్యిసుము దక్కఁగ నంబుధు లింకు మూఁడులో
 కమ్మలు దిద్దిరం దిరుగు గాడ్పు నలింపఁగ నోడు నుగ్రతం
 బమ్మినయ్యిక్కిపోపరుపాలికి భామలు వోవ నోడరే. 34
- ఎ. అయినను నాసేర్పువిధంబున నమ్మనివెరుచి త్తంబు మెత్తపడిచి చిత్త
 తాయత్తం బగునట్లుగాఁ జేసెద నని వాసపు వీడ్కొని మేనక తనకు
 మందమలయానిలంబు దోడుగాఁ జనుదెంచి హిమవత్సర్వతప్రదేశంబునం
 దపంబు సేయు చున్న విశ్వామిత్రుతపోవనంబు సొత్తెంచె నంత.
- క. చల్ల నిదక్షిణమారుతి, మల్లన వీతెంచె దగిలి యాలలనాధ
 మ్మిల్లకుసుమాంగ రాగ స, మల్ల సనకుగంధి యగుచు మునివరుమిఁదన్. 35
- చ. అనిమిష కాంతయున్ నలలతాంతవిభూషణలీల నల్లన
 ల్లన వనకేలీలాలస విలాసగతిం జనుదెంచి ముందటం
 గనియె మనీశ్వరప్రవరుఁ గౌశికే గౌళకచిత్తభీతిసం
 జననమహాతపశ్చరణసంయతిచిత్తు నిరస్తచిత్తజన్. 36
- క. అంబుజలోచన గని వినయంబున నమ్మనికి మ్రొక్కి యనురాగముతో
 డం బుస్పాపదయవ్యాజంబున విహరించుచుండె సఖులుం దానున్. 37
- చ. ఆలసతి యొప్పఁగాఁ దరుణి యమ్మనివల్లభుమ్రాల నున్న నా
 మిలితకుగంధబంధురసమీరవశంబునఁ దూలి చాలపై
 నలు వెడలన్ బయల్పడియె నల్లకుచంబులుఁ గత్తయుగ్గమున్
 లలితకృశోదరంబుఁ దరళప్రసరీయుతతోమరాజయున్. 38
- క. అందుఁ దనదృష్టి నాటుడుఁ, గందర్వనికాతపాయకంబులు పెలుచెన్
 డెందముఁ గాఁడిన ధృతిసెడికంది మునీంద్రుండు దానిఁగవయందివిరెన్.
- ఎ. మేనకయు విశ్వామిత్రునివృంబునకుం దగినకామోపభోగంబులం బెద్ద

కాలంబు రమియించిన నయ్యిద్దఱకు నిక్కన్యక పుట్టిన దీని మాలిని
యనునొక్కయేటి పులివతలంబునం బెట్టి మేక దేవలోకంబునకుం
జనియె విశ్వామిత్రుండును దహోవనంబునకుం జనియె నంత నయ్యని
ప్రభావంబున. 41

అ. చెలఁగి లేచి నేడ్చుచిటుకుకదానిఁ గ్ర,

వ్యాదఘోరమృగము లశనబుద్ధిఁ
బట్ట కుండఁ జెట్టుపలఁ గప్పి రక్షించు,
కొని శకుంతలకులు గూడి యుండె.

వ. అంత నేను శిష్యగణంబులతోడ సమిక్కుసుమఘలాహరణార్థంబక్క
డకుం జని యమ్మాలినిపులివతలంబున శకుంతలక్షిత యై యున్నకూతు
నత్యంతకాంతిమతి నవనీతలంబున కవతరించినతరుణశిరేఖయుం బోని
దాని నెత్తికొని వచ్చి శకుంతలక్షిత యవుటంజేసి శకుంతల యనునామం
బిడి కరంబు గారవంబునం బెనిచితిమి. 43

మఘరాక్కర. తనర జనకుండు నన్నప్రదాతయును భయత్రాత

యును ననఁగ నింతులకు మువ్వ కొగిన గురువులు వీర
లనఘ ! యుపనేత మఱియు నిరంతరాధ్యాపకుండు
ననఁగఁ బురుషున కియ్యేవు రనయంబును గురువులు 44

వ. అనిం బరఁగివశాస్త్రార్థంబున నేను దీనికి భయత్రాతల మగుటం జేసి
గురుల మిదియును మాచే నభివృద్ధి క యగుటంజేసి మాకు హృదయా
నందిని యైనకూతురనికన్యమహాముని యయ్యునికిం జెప్పినవిధంబంతయు
చవి స్తరంబుగా శకుంతల నెప్పిన విని దువ్యంతుం డాత్మగతంబున. 45
దువ్యంతుండు శకుంతలను వివాహంబు నేసికొనఁ గోరుట.

౧. ఇది మునివాఢకన్య యని యెంతయు నిస్సహస్రత్తి సున్ననా
హృదయము రాజపుత్రి నని యిక్కమలాక్షి నిజాభిజాత్యసం
పద నెఱిఁగించినకొ మదనబాణపరంపర కిప్పు డుండ నా
శ్చంద మయి సంచరించె నభిపాతవికంపితపంకజాకృతిన్. 46

వ. అనుచు మదనాకురుం డయి దుష్ట్యంతుండు దనయం దక్కొనుం
యనురాగం బుపలక్షించి యిట్లనియె. 47

క. ఈవెల్కొనిజనములకు, నీవన్యథలూకనముల కీవిటపకుటి
రావాసములకు నుచితమె, నీవిలసితరూపకాంతి నిర్మలగుణమల్. 48

ఉ. ఈమునిపల్లె నుండు టిది యేల కరం బనురాగ మెప్పుగా
భామిని! నాకు భార్య ఏయి భాసురలీల నకేషరాజ్యల
క్షీమహనీయసౌఖ్యముల మేలుగ నందు మనిదిలేందుపా
దామలకుంగహర్ష్యముల హరిహిరణ్మయకుటిమంబులన్. 49

నీ. బ్రాహ్మంబు వై వెంబుఁ బరఁగ నార్షంబుఁ బ్రా,
జాపత్యమును రాక్షసంబు నాను
రంబు గాంధర్వంబు రమణఁ బ్రాచంబు,
ననునెనిమిదివివాహములయందుఁ,
గడుఁ బ్రకస్తములు సత్త్వత్త్రిమంశ్యులకు గాం,
ధర్వరాక్షసములు ధర్వయుక్తి,
నీకును నాకును నెమ్మిఁ బరస్పర,
ప్రేమంబు గాముండు వెంపఁ దొడఁగె

అ. గాన నెడయుఁ జేయఁగా నేల గాంధర్వ,
విధి వివాహ మగుట వినవె యుక్త.
మనన లజ్జఁజేసి యవనతవదన యై,
యాలతాంగి యిట్లు బనియెఁ బలికి. 50

క. కరుణానిరతులు ధర్వ, స్వరూపు లింకకు మదీయజనకులు సనుదెం
తుర్గు వారు వచ్చి నీ కిచ్చిరేని పాణిగ్రహణము నేయుము నన్నున్.

వ. అవిన దాని! దుష్ట్యంతుం డిట్లనియె. 52

తే. తనకు మఱి తాన చుట్టంబు దాన తనకు,
గతియుఁ ద న్నిచ్చుచోఁ దాన కర్త యనఁగ
వనజశ్రేత! గాంధర్వవివాహ మతిర,
హాస్యమును నమంత్రకమును నగుచు నొప్పు. 53

చ. అని దుష్టంతుండు గాంధర్వవివాహస్వరూపంబు పెప్పి శకుంతల నొడంబడిచిన నది యిట్లనియె. 54

చ. నరసుత! నీప్రసాదమున నా కుదయించినందునకు మహీగురుతరయాపరాజ్యమునకు దయతో నభిషిక్తుఁ జేయఁగా వరము ప్రసన్నబుద్ధి ననవద్యముగా దయ సేయు నెమ్మితో నిరుపనుదాన! యిట్లయిన నీకును నాకును సంగమం బగున్. 55

చ. అనిన విని శకుంతల కంతయు సంతోషంబుగా దానితోరినవరం విచ్చి గాంధర్వవివాహంబుననభిమతసుఖంబులనుభవించియక్కోమలీవీడ్కొని నిన్నుఁ దోడ్కొని రా నస్మత్ప్రధానవర్గంబుఁ గణ్యమహామునిపాలికిం బుత్తెంచెద నని యూహడ నొడివి దుష్టంతుండు నిజపురంబునకుం జనియె నిట శకుంతలయుఁ దనచేసినదాని మునివరుం డెఱింగి యలిగఁడునో యని వెఱచుచుండె నంత నమ్మహాముని వెంబుననుండి కందమూలఫలంబులుగాని చనుదెంచి లలితిశృంగారభావంబునలజ్జావనతేవవనయు నతిభీతచిత్తయునైయున్న కూఁతుంజూచితినదివ్యజ్ఞానంబున నంతవృత్తాంతంబుఁజెరింగి త్కత్తియులకు గాంధర్వవివాహంబువిధిచోదితంబ యని సంతతిల్లి శకుంతల కిట్లనియె. 56

తే. తల్లి! నీకులగోత్రసౌందర్యములకు,
దగినపతిఁ గంటి దానికిఁ దగఁగ గర్భ
మయ్యె నీదుగర్భమునవార డభిలభుఁస
వహనమహానీయుఁ డగుచక్రవర్తి సుమ్ము. 57

చ. నీధర్మనతితంబునకు మెచ్చితి నీవు గౌరవవరిం విచ్చెద వేడు మనిన శకుంతలయు నాచిత్తం బెప్పుడు ధర్మపునంద తగిలి యుండను నాకు దృవిల్లెడుపుత్తుండ దీక్షాయైశ్వర్యబలసమన్వితంతును వెంశకర్తయుఁ గాను వలయు ననిన నమ్మహాముని కరుణించి దానితోరినవరం విచ్చి యథాకాలవిధుల గర్భసంస్కారరక్షణంబులు సేయించి యున్నంత వర్షక్రయంబు సంపూర్ణంబైన శకుంతలకు భరతుండుదయించి

కణ్వనిర్వర్తితజాతకర్తాది క్రియాకలాపుం డయి పెరుగుచుఁ గరతలా
లంకృతచక్రండును జక్రవర్తిలక్షణలక్షితుండును సింహసంహననుండును
దీర్ఘబాహుండును ననంతజననత్వసంపన్నుండును నై పరఁగుచు. 58

మ. అమితోగ్రాటవిలోనఁ గ్రుమ్మరువిరాహ వ్యాళ శార్దూల బ
ద్ధ మదేభాదులఁ బట్టి తెచ్చి ఘనుఁ డై కణ్వశ్రమోపాంతధూ
జములం దోలిన కట్టుచుం బలిమిమై కాకుంతలుం డొప్పె వ
న్యమదేభంబుల నెక్కుచుం దగిలి నానాశైశవక్రీడలన్. 59

ప. ఇట్లు వనంబులోనిసర్వనత్త్వంబులను దనమహాసత్త్వంబునంచేసి దమి
యించు చున్న మూరినిఁ జూచి యాశ్చర్యం బంది యందలిమును లెల్ల
నాతనికి సర్వదమనుం డనునామంబుఁ జేసిరి కణ్వమహామునియు న
కుక్కుమారునుదార లేజోరూపవిక్రమగుణంబులకు సంతసిల్లి వీఁ డభిలభు
వనయావరాజ్యాభిషేకంబునకు సమర్థుం డగు నని విచారించి యొక్క
నాఁడు గూఁతున కిట్లనియె. 60

అ. ఎట్టిసాధ్యులకును బుట్టినయిండ్లను,
బెద్దకాల మునికి తద్ద తగదు
పతులకడన యునికి సతులకు ధర్మపు,
సతుల కేడుగడయుఁ బతుల మావె. 61

కణ్వమహాముని శకుంతలను దుష్కంతుపాలికిం బంపుట.

ప. కావున నీవిక్కుమారునిం దోడ్కొని నీపతిపాలికి నరుగుమని మహాతపా
ధనులైనశిష్యులం గొందఱఁ దోడు వంచిన శకుంతలయు జొన్పఁగిం
దోడ్కొనిదుష్కంతుపాలికి వచ్చి సకలసామంతమంత్రి పురోహిత
ప్రధాన పౌరజనపరివృతుండై యున్న యారాజాంగనుంగొని. 62

క. గురుశాశ్రమంబునను ము,
న్యరుదుగఁ బతివలనఁ గనినయనురాగము నా

దరణము ననుగ్రహించును,

గరుణయు సంభ్రమము నపుడు గానక యెదలోన్.

63

శ. ఎఱుంగఁజొకొ నన్న నెఱిగియు,

నెఱుంగనియ ట్లుండుకొక్కొయెడ ద వ్యగుటన్

మఱచెనొకొ ముగ్ధు లధిపులు,

మఱచెరె బహుకార్యభారమగులు గారే.

64

చ. తలఁపఁగ నాఁడు ఎల్కినవిధం బెడఁ దప్పఁగఁ జూచెనొక్కొచూ

డ్కులు విరసంబు లై కరము క్రూరము లైననిమిత్త మేమియో

కలయఁగఁ బల్కరించి రుపకారులు నై రని నమ్మి యుండఁగా

పలవదు బుద్ధిమంతులు నవశ్రియు లైనధరాధిపాదులన్.

65

ప. అని తలంచి చింతాక్రాంతయై శకుంతల వెండియు నాత్మగతంబున-66

శ. మఱచినఁ దలఁపింపఁగ నగు,

నెఱుంగనినాఁ డెల్లపాట్ల నెఱిగింప నగున్

మఱి యెఱిగి నెఱుంగ నొల్లని,

కఱిటిం దెలుపఁగఁ గమల గర్భనివళమే.

67

ప. అయినను వచ్చి మిన్నక పోవఁగాదు కాపుర నాపూర్వపుల్తాంతింబె

ల్ల నెఱింగించి యే నిష్కూమారుం జూపుదు నని మనంబున నిశ్చయించి

శకుంతల యారాజున కి ట్లనియె.

68

శ. జననాథ ! వేటనెపమున,

గొనకొని కిచ్చాశ్రమమునకున్ వచ్చి ముదం

బున నందు నాకు నీయి,

చ్చినవరము దలంపవలయుఁ జిత్తములోనన్.

69

క. బాలార్క శేఖఁ డగునీ,

బాలుఁడు నీకొడుకు వీనిఁ బారవకులర

త్నాంతకారు నుదారగు,

దాలయు యువరాజుఁ జేయు మభిషేకముతోన్.

70

ఎ. అనిన విని దువ్వొంతుండు దాని నంతయు నెఱింగియు నెఱుంగనివాడ
పోలే ని ట్లనియె. 71

క. ఏ నెఱుంగ నిన్ను నెక్కడి,
దానవో మిన్నకయ యనుచితంబులు పలుకం
గా నేల యరుగు మంబురు,
హానన ! యెందుండి వచ్చి తందులకు వశిన్. 72

ఎ. అనిన విని వెలవెల్లనై వెచ్చుచున్న నిశ్చేష్టితయై కందమ్మిరేకులవలనఁ
దొరంగుజలకణంబులపోలేగోపారుణితనయనంబులబాష్పకణంబులుదొ
రంగం దలవాంచి యారాజుం గటాక్షించుచు హృదయసంతాపంబు దన
కుఁదాన యుపశమించుకొని, పెద్దయుంబ్రొద్దు చింతించి శకుంతల యా
రాజున కి ట్లనియె. 77

ఆ. ఏల యెఱుక లేనియితరులయట్ల నీ,
వెఱుంగ ననుచుఁ బలికె దెఱిగి యెఱిగి
యేన కాని దీని నెఱుంగ రిం దొరు లని,
తప్పుఁ బలుక నగునె ధార్మికులకు. 78

న. విమలయశోనిధీ పురుషవృత్తి మెఱుంగుచు నుండుఁ జూచె వే
దములును బంచభూతములు ధర్మపు సంధ్యలు నంతరాత్మయుక్
యముఁడును జంద్రసూర్యులు నహంబును రాత్రియు నన్నహాపదా
ర్థము; లివి యుండఁగా నరుండు దక్కొన నేర్చునె తన్ను మ్రుచ్చిలన్.

క. నామౌటిఁగినట్ల యిన్నియు, నీయిచ్చినవరము ధారుణీవర ! యెఱుంగున్
నాయుండుఁ దొంటియట్టుల, చేయు మనుగ్రహ మవజ్ఞ నేయం దగునే.

క. సతియును గుణవతియుఁ బ్రజా,
పతియు ననువ్రతయు నైనవనిత నవజ్ఞా
న్విరదృష్టిఁ జూచునతిడు,
రతి శిహముం బరముఁ గలదె నుతిఁ బరికింపన్. 81

క. సంకతగృహమేధిఫలం,

బంధయోః బడయంగ నోపు ననుగుణభార్యో

పంథుం డగువాఁడు క్రియా,

పంతుఁడు చాతుండుఁ బుత్రివంతుండు నగున్.

82.

వ. మఱియును.

83:

సీ. ధర్మార్థకామసాధన కుపకరణంబు,

గృహనీతివిద్యకు గృహము విమల

చారిత్రకిత్త కాచార్యకం బన్వయ,

సీతికి మూలంబు సద్గతికి నూత

గౌరవంబున కేకచారణం బున్నత,

సీరగుణమణుల కాకరము హృదయ

సంతోషమునకు సంజనకంబు భార్యయ,

చూచె భర్తకు నొండ్లు గావు ప్రియము

ఆ. రెట్టిపుట్టములను నెట్టియాపదలను,

నెట్టితీతములను ముట్టఁబడిన

వంతు రెల్లఁ బాయు నింతులఁ బ్రజలను,

నొనరఁ జూడఁ గనినజనుల కెందు.

84

వి. మఱియు భార్య పురుషునం దర్థం బగుటంజేసి పురుషునకు మున్న ప

రేత యైనపతివ్రత పరలోకంబునం దన పురుషుం గూడఁ దదాగమనం

బు ప్రతీక్షించుచుండుఁదనకు మున్న పురుషుఁడు పరేతుం డైనఁ బదంప

ది తానును బరేతయై తనపురుషుంగూడ నరుగు నట్టిభార్యనవిమానించుట

యధర్మంబు మఱియునుంబురుషుఁడు భార్యయందుఁ బ్రవేశించి గర్భంబు

నఁ బుత్తుండై తాన యుద్భవిల్లుఁ గావున నక్టా దక్టా త్నమ్భునసీయను

నిది యాదిగాఁ గలివేదవచనంబులయందును జనకుండును బుత్తుండు

ననుభేదంబు లేదు.

85

క. విను గార్హ పత్య మనున,
య్యనలము విహరింపఁబడి తదాహవనీయం
బన వెలుగునట్లు వెలుగును,
జనకుఁడు దాఁ టుత్తుఁడై నిజద్యుతిసోడన్. 86

క. తాన తననీడ నీళ్లుల,
లో నేర్పడఁ కామనట్లు లోకస్తుతి! త
త్సూను జనకుండు నూచి మ,
హానందముఁ బొందు నతిశయప్రీతిమెఱున్. 87

వి. పున్నామ్నా నరకాత్త్రాయః ఇతి పుత్త్రీ యసువేదవనసంఘ గలదు
గావునఁ బుణ్యాచార్యం డయినపుట్టుం డుభయపక్షంబులవారి సుద్ధరిం
మఁ గావున. 88

క. నీపుణ్యతనువువలనన, యీపుత్త్రీకుఁ డుచ్చవిల్లి యెంతయు నొప్పుకొ
దీపంబువలన నొండొక, దీపము ప్రభవిల్లినట్లు లేజం బానఁగన్. 89

మ. విపరీతప్రతిభావ లేమిటికి నుర్వీనాథ! యీపుత్త్రీగా
త్రపరిష్కంఘముఖంబు నేకొనుము ముక్తాహారకర్పూరసాం
ద్రవరాగప్రసరంబుఁ జందనముఁ జంద్రగోళస్పన్నయుం బుత్త్రీగా
త్రపరిష్కంఘమునట్లు జీవులకు హృద్యంబే కడుకొ శతమే. 90

క. అనఘుఁడు ఎంతకరుండై,
పెనుపున నీసుతుఁడు వాజపేయంబు నూ
టొనరించు నని సరస్వతి,
వినిచె మునులు వినఁగ నాకు వినునీధి దెసన్. 91

క. భూరిగుణు నిట్టికులని,
స్తారకు దారకు సుదారధర్మప్రియ ని
స్కారణమ తప్పఁ జూడఁగ,
సారమతి! చనున నాటిసత్యము గలుగన్. 92

- చ. సుతజలపూరితంబు లగునూతులు నూటిటికంటె నూనృత
 వ్రత ! యొక బావి మేలు మఱి బావులు నూటిటికంటె నొక్కస
 తక్కిన పది మేలు తత్కీర్తుశలంబునకంటె నుతుండు మేలు త
 త్సుతశతకంబుకంటె నొక నూనృతవాక్యము మేలు చూడఁగన్. 93
- క. వెలయంగ నశ్వమేధంబులు వేయును నొక్కసత్యమును నిరుగడలం
 దుల నిడి తూపఁగ సత్యము, వలననములుసూపు గౌరవంబున పేర్చిన్. 94.
- తే. సర్వతీర్థాభిగమనంబు సర్వవేద,
 సమధిగమము సత్యంబుతో సరియుఁ గావ
 యెఱుఁగు మెల్ల ధర్మంబులకెందుఁ బెద్ద,
 యంద్రు సత్యంబు ధర్మజ్ఞు లైనమునులు.
- క. కావున సత్యము మిక్కిలి, గా విమలప్రతిభఁ దలఁచి కన్యాశ్రమసం
 భావితసమయస్థితి దయఁగావింపుముకొడుకుఁజూడుకరుణాదృష్టిన్. 96.
- క. త. త్రివిధుఁ డైనవిశ్వా, మిత్తునకుఁ బవిత్రయైన మేనకకున్ స
 త్పుత్తి నయి బొంకు పలుకఁగ, ధాతీరిలనాధ! యంతధర్మేతరనే. 97
- ప. అనిన శకుంతలపలుకులు సేకొన నొల్లక దువ్యంతుం డిట్లనియె. 98
- క. ఏ నెట నీ నెట నుతుఁ డెట,
 యే నెన్నఁడుఁ దొల్లి చూచి యెఱుఁగను నిన్నున్
 మానిన లసత్యపచనలు,
 నా నిట్టు లసత్యభావణం బుచితంజే. 99
- క. పొడువునఁ బ్రాయంబునఁ గడుఁ,
 గడిఁదిబలంబునను జూడఁగా నసవ్యకు నీ
 కొడు కని యాతని నెంతయు,
 నెడమడుగుగఁ జూపఁ బెత్తె యిందలు నగఁగాన్.
- ప. ఇట్టిలోకవిరుద్ధంబుల కేమోడుదు మయు క్తింబు లయిన పలుకులు వెలుకిక
 నీయాశ్రమంబునకుం బొ మ్మనిన శకుంతల యత్యంత సంతాపితాంతా
 కరణయె.

మధ్యాహ్నం. తడయక పుట్టిననాడే తల్లిచే దండ్రుచే విడువ

బడితి నిప్పుడు పతిచేతను విడువబడియెదనొక్క

నుడువులు వేయు నిం కేల యిప్పటిసోములు దొల్లి

కడఁగి నోచితిని గా కేమి యనుమను గందె డెందమున. 132

చ. ఇట్లు దద్దయు దుఃఖించి విగతాశయై బోరనఁ దొరఁగు బాష్ప

లంబు లందరద యొత్తికొనుచు నింక దైనింబ కాని యెండుకరణంబు

లే దని యప్పరమపతివ్రత తనయుం దోడ్కొని క్రిచ్చటి పోవ నున్న

యవసరంబున. 103

చ. గొనకొని వీడు నీకును శకుంతలకుం బ్రియనందనుండు నే

కొని భరియింపు మీరిని శకుంతల సత్యము విల్కె సాధ్య స

ద్వినుత మహాపతివ్రత వివేకముతో నని దివ్యవాణి దా

వినిచె ధరాధిపానునకు విస్మయ మందఁగఁ దల్పెభాసమల్. 104

చ. ఇట్లెల్లవారలకు నతిహర్షంబుగా శకుంతలపతివ్రతాత్మ్యంబును సత్యం

బును భరితోత్పత్తియుఁ బ్రశంసించువేలుపులపలుకు లతివ్యక్తంబు

లయి యాకాశంబుపలన వీలెంచిన విని దువ్యంతుండు సభాసదులు విన

ని ట్లనియె. 105

తే. ఏను నీయింతియును గాని యెఱుంగ రన్య,

లర్థి గన్ముహూహునియాశ్రమంబు

నందు గాంధర్వవిధి వివాహమునఁ గరము,

నెచ్చి జేరితి దీనిఁ బాణిగ్రహణము. 106

తే. అన్య రెఱుంగమిజేసి లోకాపవాద,

భీతి నెఱిగియు నిత్యంబు బ్రీతి దక్కి

యెఱుంగ నంటిని నిందల కిప్పు డెఱుంగఁ,

జెప్పె నాకాశవాణి యచ్చెరువుగాగ. 107

చ. అని మహానురాగంబునం గొడుకు నెత్తికొని హర్షపులక రెనఁగ వారిం

గనంబు నేసి శకుంతలామహాదేవి నతిప్రణయగారవంబున సంభావించి

యావరాజ్యంబునకు భరతు నభిషిక్తుం జేసి పెద్దకాలంబు రాజ్యము
ఖంబు లనుభవించి తనరాజ్యభారం బంతయు భరతుం బూన్చిదువ్యం
తుండు దహివనంబున కరిగె.

108

(3) ప్రాతికామి బ్రాహ్మణుని సభకుఁ దోడ్పొని వచ్చుట.

అ. అనినాఁడుచేత నాజ్ఞాపితుం డయి, సూతనందనుండు ప్రాతికామి
పాండవాగ్రమహిషిపాలికఁ జనిభక్తి, వినతుఁడగుచు నిట్టులనియె సతికి.
తరువ్రాజ.

ధనసంపదలు నిజధరణి రాజ్యంబు, దనయులం దమ్ములఁదన్నును నిన్నుఁ
దనర జాదంకాడి ధార్తరాష్ట్రులకు, ధర్మతనూజండుదా నోటువడియె
వనశాక్షి! కారవవరుపని నిన్ను, ఎడిఁ దోడుకొని పోవ వచ్చితి నిపుడ
చనుదెమ్ము కారవేశ్వరుడ డకనిన, జలజాయతాక్షి పాంచాలి యిట్లనియె.

ఆ. ఏయుగంబునందు నెట్టిదుష్కితవుండు,

భార్య నొడ్డి యోటువడినధర్త

గలఁడె యిది వినంగఁ గడు నపూర్వం బయ్యె,

నిట్లు నేయునొక్కొ యిందుకులుండు.

3

తే. మున్ను ద నోటువడి మఱి నన్ను నోటు,

పడియెనో నన్ను ము నోటువడి విభుండు

గ్రన్నఁ ద నోటువడియెనో యన్న! నాకు,

నెఱుంగఁ జెప్పము దీని నీ వెఱుఁగుదేని.

4

ఎ. ఎఱుంగవేని యస్కితవు నడిగి వచ్చి మఱి నన్నుం దోడ్పొనిపోవ నగు
నేని తోడ్పొని పా మ్మనినం బ్రాతికామి క్రమమఱి వచ్చి పాంచాలిపలు
కులు ధర్మరాజనకుం జెప్పిన దురోదరప రాజయదుఃఖితచేతమ్ముం
డగుటంజేసి యశఁడు వానికి నదత్తప్రతివచనం దైనఁ బ్రాతికామి!
దుర్యోధనుం డిట్లనియె.

5

క. సందిగ్ధ మయినయర్థము, నిందఱసన్నిధిన యడిగి తింద యెఱుంగన్
సుందరిఁ బాంచాలేంద్రసుతం దోడ్కొని రమ్మపొమ్మతడయక యనిసన్.

ప. వాఁడును ద్రాపదిపాలికిం బోయి దేవీ! నీయడిగినయర్థంబు నిర్ణయించు
వారయి సభ్యులు నిన్ను రాఁ బించిరిరమ్మనిన దుర్యోధనుడు శ్చేష్టితం
బునకు ధర్మరాజుసమ్మతఁబునకు వెఱచి యక్కోమలి ప్రాతికామి
షిఱుంద నేకవస్త్రయు నధోనీవియు నవిరళగలితనయనోదకబిందు
సందోహపరిషీడ్యమానపీనస్తనపరిధానాంతరయు నగుచు సభకుం జను
దెంచి కురువృద్ధుసమీపంబున నున్నంత ద్రాపదిం జూడ నోపక లజ్జి
తు లయి దుఃఖాయమానమానసు లయి తలఁబ వాంచి యున్న పాండ
వులవైలక్ష్యం బుపలక్షించి సంతసిల్లి దుర్యోధనుండు దుశ్శాసనుం
దిల్చి ప్రాతికామి పృతోదరునకు వెఱచు నీవు వోయి ద్రాపదిం
దోడ్కొని రమ్మని పంచిన.

7

ఆ. నిర్ణయాత్ముఁ బాపనిరతు దుశ్శాసనుఁ,
బనుచు టెఱిఁగి కృష్ణ పంకజాక్షి
గడుభయంబు నొంది గాంధారియొద్దకు,
నరిగెఁ గడు నడంగి యతిరయమున.

8

చ. తడయక కారవానుజుఁడు దానిఁజిలుందన పాణి యింక నె
క్కడ కరుగంగఁ బోయిఁ జాలుకం జను దె మ్మిట సౌబలుండు ని
న్నొడిచె దురోదరంబునఁ గురూత్తమునర్థమై వైతి నిక్కునుం
బుడమిని దమ్మఁ గోల్పడిరి పొల్లి! భవత్పతు వైనపాండవుల్.

9

ప. ఆమచు దాయ వచ్చిన సేను రజస్వలయ ముట్ట కుండు మేకవస్త్ర
నయి యున్న దాన మఱి గురుబంధుజనాధిష్ఠితం వైనసభకు నెట్లు
రా నేర్తు ననిన నీ వేకవస్త్ర వైన నేమి విగతవస్త్ర వైన నేమి ని
న్నెట్లుం దోడ్కొని పోదు నని బలాత్కారంబున.

10

ఉ. ఆవనవాసనం గురుకులాపకడుండు గడంగి రాజనూ
యావభృథంబునందు వసుధామరమంత్రపవిత్రవారిధా

- రావళిఁజేసి పావనము లైనశిరోజములం దెమల్చి పా
పావముఁ దీడ్చి తెచ్చె సభ కందఱు సంభోమమంది చూడఁగన్. 11
- వ. ఇట్లు వాతావధూతం బైనపతాకయుంబోలె దుక్కానసాపకృష్టయై
ద్రాపది వికీర్ణకేశయు వివర్ణవదనయు నై కర్ణదుర్యోధనకటని సైంధ
వాదిదుష్టభూయిష్ఠం బైనసభకు వచ్చి శోపలజ్జాపరవశ యయి. 12
- చ. అనుపమదైవయోగహతుఁ డయ్యు నవిశ్వము ధర్మసంపదం
దనరున కాని ధర్మజాఁడు ధన్యుఁడు ధర్మపథంబు తప్పఁ ద్రో
క్కునె కురువృద్ధులార! భృశశోపనుఁ డీతఁడు నన్ను నేల దు
ర్జనుఁ డిట యీడ్చి తెచ్చె నవిచారపరుం డయి దుర్మదంబునన్. 13
- చ. ఇది యుచితంబు గా దనక యిక్కురుముఖ్యులు నూచు చుండ దు
ర్మదుఁ డయి వీఁడు నన్ను నవమానితఁ జేసెడి సర్వధర్మను
విదులన నున్న యీభరతవీరులవంశము నేఁ డధర్మసం
పద నతినింద్య మయ్యె నని భామిని గృహ్లాఁ దలంచె భీత యై. 14
- వ. ఇట్లు జగత్ప్రియవిజయభుజవీర్యససాధులైనసాక్షులు గలిగియు నసాధ
యుంబోలెఁకాంచాలరాజపుత్రి భయార్తయై యార్తజనకరణ్యుండైన
జగన్నాథుజనార్దనుం దలంచుచుఁ గపటద్యూతమధుమదోన్మత్తుండయిన
ధర్మ పుత్రినిమిత్తంబున సుద్ధతంబయినపాండవపరాజయదహనంబుఁదన
రూక్షకటాక్షవీక్షణవచనంబులం బ్రవిర్తించు చున్నదానిఁ జూచి దుఃఖి
తుం డై భీమసేనుండు ధర్మరాజున కిట్లనియె. 15
- క. ధనకనకరత్నవలీవా, హనధరణీరాజ్యములును నాయుధములును
మును నోటువడుట యుచితమయిననన్నిభ! నీనికల్ల నీకుఁడ వగుటన్.
- క. ద్రుపదతనూజం బణముగఁ,
గపటద్యూతమునఁ జేయఁ గాఁ దగునె జనా
ధిప! యిది దుష్టద్యూతము,
నెపమునఁ బరిభూత యయ్యె నిష్కరుణులచేన్.

ప. శకునికైతవం తెలింగియం కాపద్యూతంబునఁ బ్రవర్తించి యధర్మప్ర
వృత్తుండ ముతి కావున భవద్యాహుదాహంబు నేయ వలయు నని
కోపించి పలికినం బవసతనయునకు నర్జునుం డి ట్లనియె. 18

సీ. ధర్మతనూజాండు ధర్మపు దప్పిన,
ధరణీతలం బెల్లఁ దల్లడిల్లుఁ
దగిలి నుహృద్ధ్యూతధర్మయుద్ధములకుఁ,
బరులచేఁ బిలువంగఁబడి విభ్రండు
గడఁగక విముఖుండు గాఁ జన దని శుభ,
క్షాత్రధర్మంబు లోకంబులందు
నిలిపెఁ దా నిది పతిశేరమియే దైవ,

వైపరీత్యం బైన వనరఁ దగునె
ఆ. గురుల ధర్మపరులఁ గోపించి ధీరు ల,
తిక్రమింతులే తదీయనిత్య
ధర్మగౌరవం బధార్మికు లగుచున్న,
పరులచేతఁ జెఱుపఁబడియె నిట్లు. 19

ప. అనుచు దుఃఖితు లగు చున్నపాండవులను దుశ్శాసనాపకృష్ట యై
సభాంతరంబుననున్నద్రౌపదిం జూచి వికర్ణుం డన్యాయశ్రవణవికర్ణు
లై మిన్న కున్నసభ్యుల కి ట్లనియె. 20

క. సమచి త్తవృత్తు లగును,
ద్రిమంతులకు నిశ్చదు ద్రౌపదీప్రశ్నవిచా
రము నేయవలయు నవిచా,
రమునఁ బ్రవర్తిల్లు టది నరక హేతు వగున్. 21

ప. ఇక్కురువృద్ధు లైనభీష్మ ధృతరాష్ట్రవిదురాదులును నాచార్యు లయిన
ద్రోణకృపాదులుం బలుకఁజెరి యున్నసభాసదు లెల్లం గామత్రోధా
దులు దక్కి విచారించిచెప్పం డనిన నెవ్వరుం బలుక కున్న నే నిందు
ధర్మనిర్ణయంబు నేనెద నెల్లవారును వినుండు జూదంబును వేటయుఁ

కానంబును బహుభక్షణాసక్తియు నేనునానుగుదుర్వ్యసనంబులం
దగిలినపురుషుండు ధర్మపుం దస్మి వర్తిల్లు నట్టివానికృత్యంబులు నేకా
నం దగవు కిరవానానాకుం దై వ్యసనవర్తి యయి పరాజితుం డయిన
పాండవాగ్రజుండు పాండవుల కందఱకు సాధారణధనం బయిన
పాంచాలిఁ బణంబుఁ జేసెం గావున ద్రౌపది యధర్మ విజితి యక్కో
మలి నేకవస్త్రం నిట దోడ్కొని తెచ్చుట యన్యాయం బనిన విక
ర్ణపలుకుల కొడంబడక కర్ణుండు వాని కిట్లనియె. 22

అ. ఎల్లవారు నెఱుంగ నొల్లనిధర్మపు,
బేల! నీకుఁ జెప్ప నేల వలనఁ
జిఱుతవాని కింత తఱుసంటిపలుకులు,
సన్నె పెద్దజనము లున్నచోట. 23

ఇ. నీవు ద్రౌపది నధర్మ విజిత యని పలికితి సభాసదులెల్ల నెఱుంగ ధర్మ
జుండు దనసర్వస్వము నొడ్డి యోటువడినప్పు డిది వానికి నెలిగాదు
గావున ధర్మ విజితయ యిట్లు గానినాఁడు పాండవు లిందఱును వీని
విజితఁగా నేల యొడంబడుదురు మఱి యేకవస్త్రం యై యున్నదని
సభకుం దోడ్కొని వచ్చుట ధర్మపు గా దంటి భార్యకు దైవవిహితుం
డయినభర్త యొక్కరుండ యిది యనేకభర్తృక గావున బంధకి
యనంబడు నిట్టిదాని విగతవస్త్రం జేసి తెచ్చిన ధర్మవిరోధంబు లే
దని కర్ణుండు వికర్ణువచనంబులకుం బ్రత్యేఖ్యానంబు నేసిన విని దుర్యో
ధనుండు దుక్కాసనుం బిలిచి యిప్పాండవులయూ ద్రౌపదియు వస్త్రం
బు లపహరింపు మని పించిన దాని నెఱింగి. 24

క. కిరఃస్యవసాయపరా,
జతు లగుటంజేసి బలిమి చెడి పాండుసుతుల్
ధృతిఁ దమపయిపుట్టుమా లా,
యితకీర్తులు మున్న పెట్టి యాసభ నున్నన్. 25

దుక్కాననుండు ద్రాపది గట్టినపుట్టం బాలుచుట.

కి. ఇది నేయిగా దని మది విచారింపక,

నద్దర్పి కుండు దుక్కాననుండు

నెట్టిన ద్రాపది గట్టినపుట్టంబు,

నభలోన విద్యై కాళంక లేక

యుడుగక యొలువఁగఁ బడియు మున్నపనీర,

మైనతద్వస్త్రంబునట్టివలువ

అలితాంగిజఘనమండలహనఁ బాయక,

యొప్పుచు నున్న నయ్యువిదఁ జూచి

అ. సభ్యు లెల్ల నుదితనమ్మదు లయిరి దు,

క్కాననుండు వస్త్రచయము పర్వ

తోపమాన మయిన నొలువంగ నోపక,

యోడిగె లజ్జఁ బొంది యుక్తుడక్కి.

26

వ. ఇట్లు భీమసేనుండు ద్రుపదరాజనందనకు దుక్కాననుండు సేసినయవ

మానంబు నూచి కోపరక్తాంతనయనం డగుచు నంతకాకారంబున దంత

నందవృక్షాదుముఖం డయి యెల్లవారును విన నిట్లనియె.

27

మ. కురువృద్ధుల్ గురువృద్ధ బాంధవు లనేకుల్ నూచు చుండఁ మాదో

ద్ధురుఁ డై ద్రాపది నిట్లు సేసిఁఖలున్ దుక్కాననున్ లోభి

కరలింక విధియించి తద్విశ్రులవక్షైల్లరక్తాఘని

ర్షర మురీపతి నూచు చుండ నని నాస్వాదింతు మగ్రాకృతిన్.

28

వి. ఇట్లు సేయైతిగేని పితృపితామహులౌకిం దప్పినవాడ నగుదు ననిన

నతని యతిమానుషం బయినమహావృషసాయంబున కచ్చుతం బంది

దిక్కులు చూడక ధిక్కుబ్రుముఖిరముఖు లగుచు నభాజనులు తమలో

సత్రుత్త్రీకుం డయినధృతరాష్ట్రు నిందించుద్రుపదరాజపుత్రివాక్యం

బలు విచారింపక వృద్ధరాజు బుచ్చించి రను చుండి తంత మద్యత

కాశం డయి విదురుం డెల్లవారిని వారింది యిట్లనియె.

29

క. మమతులు పాంచారీప్రశ్నమునకు నేర్పడక విశ్రాంతి పా
పము వొందు ధర్మసందేహము దీర్పనివాడు ముఖ్యమున జ్ఞానము.
మత్తకోకిలము. ఈవికల్పము బాలుఁ డయ్యును నేర్పరించి యథావిధి
జేవమంతరియపోలే ధర్మపుఁ దలెన్ని నీతనిబుద్ధి మీ
రేవనింపక చేకొనుం డిది యెల్లయుందును ధర్మస

ద్భావ మొక్కని నేర్పరింపగి బ్రహ్మకై నను బోలునే. 31

ఆ. సభకు వచ్చి ధర్మసందేహ మడిగిన, నెఱిగి చెప్పకుండిరని సభ్యు
లనృతదోషఫలమునం దర్థ మొందుదు, రనిరి ధర్మజేదు లైనమునులు. 32

ఆ. ధర్మ నెఱిగి దానిఁ దా నొందుగా లాభ,

లోభపక్షపాత లోలబుద్ధి

సభల నెవ్వఁ డేని సభ్యుఁ డై పలుకు వాఁ,

డనృతదోషఫలము ననుభవించు. 33

వ. ఈయర్థం వితిహాసంబులయందు వివరింపఁ దొల్లి ప్రహ్లాదునికొడుకు
విరోచనుండును సంగిరసుం డనుచిత్రనికొడుకు మధస్వంతును మోక్క
కన్యాప్రతిగ్రహనిమిత్తంబున నెల్లకుగుణంబుల నేన పెద్ద నేన పెద్ద నని
తమలో నిద్దఱును వివాదంబు నేసి ప్రహ్లాదుపాలికిం జని రండు మధ
స్వంతు ప్రహ్లాదున కి ట్లనియె. 34

తే నీవు ధర్మవిదుండవు మావివాద,

మఱిగి తీర్పు గుణశ్రేష్ఠుఁ డిరఁడొ నేనొ

చెప్ప మన్యథాబుద్ధి వై చెప్పితేని,

మఘవుకులికంబు ప్రచ్ఛ నీ మ స్తకంబు. 35

వ. అనినం బ్రహ్లాదుండు భయంపడి కశ్యపుకడకుం జని విరోచనమధస్వలు
తన్ను వివాదనిర్ణయం బడిగినవిధంబును తెప్పిన విని వానికిం గశ్యపుం
డి ట్లనియె. 36

తే. సాక్షియును ధర్మదర్శియు సాక్ష్యవిధులు,

దప్పఁగాదు తప్పినను సభర్తయు

వరుణశాఖానామ సంఖ్య వానిఁ గట్టి,

పాయ నేర్పించు నోక్కొక్కఁ డాయతముగ.

37

వ. ధర్మర బధర్మవిధం బయి నభకు వచ్చిన దానిం దీర్పనిసభ్యులధర్మ విద్దులగుదురు మఱి నభ్యులు కామక్రోధంబులు విడిచి యధర్మంబు వాపనిశాఁ డయ్యధర్మంబునం దొక్కపాదంబు నభ్యుల నొక్క పాదంబు భూపతిఁ దక్కినయది గర్తనం బొందు సమంజసు లైన నభ్యులచేరి విధ్యుక్తం బయ్యెనేని యధర్మంబు కర్తనం బొందుఁ గావున ధర్మంబు దప్పక చెప్పవలయుననినం బ్రహ్మాదుండు ధర్మమతి యై విచారించి తనకొడుకుకంటె గుణశ్రేష్ఠుఁడుగా మధస్త్వం జెప్పినఁ బుత్రులన్నీవాంబు విడిచి ధర్మపు దప్పక చెప్పి తని ప్రహ్లాదుం బ్రశం సించి మధస్త్వం డరిగఁ గావున మీరును ద్రావిడప్రక్షంబునందు ధర్మబుద్ధి నేయుండని విదురుండు పలికిన దుర్యోధనుభయంబున నభ్యు లెవ్వరుం బడుక రయిరి ద్రావిడయు నట్లు నకలక్ష త్రియ సమక్షంబున దుశ్శాసనుచేతం బరిభవింపబడి దుఃఖిత యయి. 38

నీ. అవిధింబున నొప్పి యాస్వశుంబరమునాఁ,

డభిలభూపతులచే నట్లు నూడఁ

బడి పాండవులధర్మపత్ని నై గోవిందు,

చెలియల నై దీనిచేత నిట్లు

పరిభూత నగుచు నభామధ్యమున మహీ,

శకులచేఁ జూడంగఁబడితి నిత

వడుదునే యిపుడు నాపలుకుల కెవ్వరుఁ

బ్రతివదనం వేల పలుకరైరి

అ. ధన్యులారా! యే నదాసినే దాసినే,

యెఱుంగఁ జెప్పి పనుపుఁ జెల్లదాని

ననుచు వనరుయన్న నాపగామరుండు కాం,

తనవుఁ డిట్లు లనియె దానిఁ జాచి.

39

ప. అవ్వా ! నీ ప్రశ్నలకు నుత్తరం బయ్యుధిష్ఠిరుని నోప్ప వలయుఁ
గానివాఁడు ధన్యునాత్మత యెవ్వరికిని నెఱుంగ గలఁడు దీనిఫలంబు
వేగంబ యిక్కురుకులపాంసను లనుభవింతు రని పలుకు చున్నయవ
సరంబున నక్కోమలిం జూచి నడుచు. 40

తే. తరుణి! యేవురకంటె నొక్కరుడ భర్త, *

యగుట లగ్న జాచంబున నాలి నోటు

పడనివానిఁగాఁ దగుభర్తఁ బడయు మింక,

ననుచు రాధేయుఁ డుల్లసమాడె నంత. 41

ఉ. అమ్మదిరిక్ విభీతహరిణాక్షిఁ గలాపవిభానికేళభా

రమ్మన నొప్పుదానిఁ దనరమ్యపృథూరుతిలంబు నెక్కఁగ

రమ్మని సన్న నేపె ధృతరాష్ట్రసుతాగ్రజాఁ డత్తు దాని చూ

రమ్మనఁ జూచి కారవకురంగమృగేంద్రుఁడు భీముఁ డల్మతోన్. 42

క. లయనమయదండధరని,

ర్ణయుఁ డై ధరణీకు లెల్లఁ దనపలుకులు వి

స్మయసంభ్రమభయసంభృతు,

లయి విను చుండంగ నిట్టు లనియెన్ సభలోన్. 43

ఉ. ధారుణిరాజ్యసంపదమదంబునఁ గోమలిఁ గృష్ణఁ జూచి రం

భోరు నితోరుడేశమున నుండఁగఁ బిల్చినయిద్దురాత్ముడు

ర్యారమదీయబాహుపరిని ర్తితచండగదాభిఘాతభ

గ్నోరుతరోరుఁ జేయుచు మయోధను నుగ్రరణాంతిరంబెనన్. 44

ప. అని సర్వజనభయానకక్రోధావేశవిఘ్నం డయి యాయుధంబు లున్న

పరినికి దృష్టులు నలుపుచు నగ్రజాముగంబు నూచు చున్న భీమనేను

నతిరాద్రాకారంబు నూచి భీష్మవిదురద్రోణాదు లిది కోపంబున కవ

సరంబు గా దని యాతనిం బ్రకాంతిచిత్తుం జేసి రంత. 45

క. ధృతరాష్ట్రనిగ్నిహోత్రా,

యతనంబున నజచె పలుకు లగ్నలు కాంతి

దుక్కు లరచు గారవత్తె,

తతిభృత లదికలొకత ప్రము లయ్యెన్.

46

క. కూరాత్తె మిల్ల దుష్పద, వీరకు లగు ధార్తరాష్ట్ర వీరులకయ్యా

గారముల నెగనె నెంతయు, ఘోరంబుగఁ గాకఘోర ఘూర్కారంబుల్.

క. అట్టిమనోత్పాతంబులు, వుట్టినఁ గృప విదుర కలకథా కాంతనవుల్

నెట్టన ధృతరాష్ట్రజులకు, బుట్టె నరిష్ట మని రిష్టమునఁ దమలోనన్. 48

వి. అంత నంతయు నెఱింగి గాంధారి విదురుం డోడ్కొని ధృతరాష్ట్ర

కడకుం బోయి పాండవపరాజయంబును ద్రౌపదిపరిభవంబును దుర్ని

మిత్తోత్పత్తియుం తెప్పిన విని ధృతరాష్ట్రుండు దుర్యోధనుం విలిచి

యి ట్లనియె.

49

చి. పరమపతివ్రతకో సభఁ దపస్వినఁ బాండవధర్మపత్ని ధ

ర్మరత నయోనిజం బ్రకృతిహానవభామినఁ గాఁ దలంచి తె

ప్పరములు వలకఁజూచి దగునె చాల్యమువాదిగ దుష్టభావనం

బెరిగితి నీమి త్తమునఁ బెద్దయు దుఃఖితు లై పొడవుల్. 50

వ. వారలవలన నీదురాగ్రహం బుడుగు మని కొడుకును భంగించి సకల

కాంధవహితంబు నేయం దలంచి ద్రౌపదిని కావించి కాంతవచనంబుల

ని ట్లనియె.

51

ధృతరాష్ట్రుండు ద్రౌపది గోరినవరంబు లిచ్చుట.

క. మందరి ! వాకోడండ్రుల, యిం దభ్యర్చితవు నీవ యతిముదమున నీ

కొండగఁ బ్రయంబు నేసెన, నిండుముఖీ! వేడు పెద్ది యిష్టము నీకున్.

వి. అనినం కాంచాలి యి ట్లనియె.

53

అ. కరుణతోడ వాకు వరము ప్రసాదింప, బుద్ధియేని లోకపూజకుండు

మనునిభుండు ధర్మరసయండు చాన్యంబు, వలనఁ బాయవలయు

వసుమతీక !

54

వి. అ ట్లయినం గురుకుమారులు గురువృద్ధజనలాలికుం డై పెరిగినప్రతి

వింధ్యు చానశృతుం డన కుండుదు రిదియ నాయుష్టం బనిన నిచ్చితి

నింక రెండవవరంబు వేడు మనిన ద్రౌపది యి ట్లనియె.

55

క. నెమ్మిని ధర్మజానముపురు, దమ్ములుఁ దమయాయుధములు తమవర్తవరూ
భమ్ములయుఁదోడ సకలహి, తమ్ముఁఁ బాయంగవలయుఁ బాన్యముమలనన్.

ప. అనిన ధృతరాష్ట్రుండు నీశోరినవరం బిచ్చితి నింక మూడవవరంబు
వేడు మనిన బ్రౌపది యిట్లనియె. 57

అ. వైశ్యసతికి నొక్కవరము సత్త్వత్రియ,
సతికి రెండు శూద్రసతికి మూడు
విప్రసతికి నూలు వేడఁ జన్వరములు,
గాన నింక వేడఁ గాదు నాకు. 58

ప. అనిన ధృతరాష్ట్రుండు శోడలిగుణంబులకు ధర్మం బెఱుంగుటకు సంత
సిల్లి యనుజనహితుఁ డయినయుధిష్ఠిరు రావించి నీశ్రు సర్వసంపదలు
స్వరాజ్యంబును నొప్పుకొని యొప్పటియట్ల యింద్రప్రస్థపురంబున కరిగి
ముఖం బుండుము నీకు లగ్గయ్యెడు మని వెండియు. 59

తే. నీవు నిత్యంబు వృద్ధోపసేవఁజేసి, యెఱుంగు బెల్ల ధర్మంబులనెఱుక లేక
కడఁగి నీ కెగ్గు సేసె నాశోడుకు దీని, మఱచునది నీకు నేకొండ్లుగఱపఁజేల.

క. మనమున వేరమిఁ దలఁపమి,
యూను సత్త్వమచిత్తుఁ డగుటయును గుణములు కై
కొని దోమంబులు విడుచుట,
యూను సుత్తముఁ డయినశ్రురుషును త్తమగుణముల్. 61

ప. ఏనా బుద్ధి లేక జ్ఞాదం బువేక్షించితి నబ్బబుద్ధిసత్త్వం డయినవృద్ధు
నన్నును మీతిల్లియయినగాంధారినిం దలంచి దుశ్శోధనాదులు నేసిన
దుర్లయంబులు నేకొన కుండునది సర్వకాస్త్రవిదుం డయినవిదు
రుండు మంత్రిగా సర్వధర్మవిదుండ వైననీవు రక్షకుండవుగా నిమ్మరు
కులంబునకు లగ్గునని ధర్మరాజుఁ బాండురాజురాజ్యంబునందు సమ
ర్పించిన. 62

తరలము. తరణి బ్రౌహ్మ యిట్లు పాండవ ధార్తరాష్ట్రుల దైవభీ
కరకరస్పరశోపవేగము గ్రన్నఁ బాచి వికత్తిహ

గరనిమగ్నమగుదురంచె బ్రహ్మకీర్తుల ధీరులం
బురుషసింహులకొని జేతులఁ బూని తద్దయఁ బ్రీతితోన్. 63

(4) ధర్మవ్యాధుండు గౌళికునఁ హింసాస్వరూపంబు చెప్పట.

ఎ. అని పలికి ధర్మవ్యాధుండు మఱియు నిట్లనియె నయ్య! నీవు దొలుత
నావ ర్తనంబు గనుంగొని యిది హింసాబహుళంబు గాడె యని పలికి
తివి దాని కేను దగుతెఱంగు నెప్పితి నది యట్లుండె హింస యిట్టిది
యహింస యిట్టి దని విభాగింప నెవ్వరికి నేర నగు. 1

క. మును తమచేసినకర్మంబునఁ జూచి నశించు భూతములు సంపెడువాఁ
డు నిమిత్తమాత్ర మింతయె, యని చెప్పఁగ వినిమె యంచితాచారులచేన్. 2

ఎ. అదియునుం గాక. 3

క. ఫలమాలామధికాకం, బులుఁ బశుమృగతతులు భక్ష్యములుగా భూతం
బుల కజాఁడు సేసె నని యు, స్థలితంబుగ మ్రోయు శ్రుతులఁ గాదనవకే. 4

సీ. అనఘ ! యాశీనరుం డగుశివి నిజగాత్ర,

హింస నింద్రాగ్నుల కిడఁడె మాంస

మతనికి లేదయ్యె నయ్య! యుత్తమగతి,

రంతిదేవుం డనురాజు దొల్లి

యనుదినంబును గోసహస్రద్రవ్యంబుఁ దా,

వధియింపఁడె వేయివత్సరములు

దురిత మమ్మహితాత్ముఁ దొడరెనే వేదార్థ,

నిరతులై శుత్యంతరియగు లైన

తే. ధారుణీసురమఖ్యులధ్వరములందుఁ,

బశువెరింపరే పశువులఁ బరమపుణ్య

గతులు గలుగవె వారికిఁ గడఁగి యగ్నుఁ,

లధికమాంసార్థులని శ్రుతులందు వినిమె.

- క. పితృదైవతకార్యములం, దతిభక్తిని మాంస మిడుట యర్హ మరయుఁ ద
త్పితృదైవ శేషములు స, మృతి భోజ్యము లనియు ముసేలమతములుగావే. 6
- మ. హలికుం దెంతయు నోజిలో దునఁగ నీరాగ్రంబునం జోఁకి ప్రా
ణు లనేకంబులు సచ్చ హింస యది యానో కాదో వేయేల మ
ర్త్యులు నేలన్ జరియించుచోఁ బదములం ద్రొక్కం బడుం తెక్కుజం
తులు హింసావిధి గా దనంగ వశమే దోషజ్ఞ! యూహింపుమా. 7
- చ. సలిలము తర్వి యాకసము సర్వము జంతుమయంబు గావునం
గలుగు నవశ్యమున్ సకల కర్మములందును హింస హింసకుం
దొలఁగిన దేహయాత్రయును దుర్లుట మైసటు బండు నింతయుం
దలఁపరు హింస నేయ మని తారు చరింతురు గొంద టిప్పహిన్. 8
- క. పనిపడి యహింస వ్రతముగఁ,
గొని ఐనమున నున్న మునులకుం దొడర దె హిం
సనము తరుమూలఫలశా,
కనిపీడన మదియు హింస గా దొకొ తలఁపన్. 9
- తే. హింస నేయనివాఁడు లేఁ డిజ్జగమున,
నొక్కఁ డైనను దమతమయోపినట్లు
హింస తెరువున కడ గల్గి యేఁగవలయు,
నదియ చూచి యహింస నా నతిశయిల్లు. 10
- ప. ధర్మంబు లహాప్రకారం బై యుండుఁ దదీయనూత్నగతి దురవబో
ధంబు గావున శ్రుతిప్రమాణంబులవలనను వృద్ధాచారనిదర్శనంబుల
వలనను నెఱింగికొనునది, 11

(5) ఉత్తరుఁడు కురు సైన్యంబు గనుంగొని భయ
భ్రాంతుం డగుట.

- క. కని యుత్తరుండు గరుపా,
తినమేనును దలఁతుమనము తిచ్చపడినచూ

పును నై తొట్రుపడుచు ని,

ట్లనియె దిగులు సొచ్చి యాబృహన్నలతోడన్.

1

క. భిష్ముద్రోగకృపాదిధన్వినకరాభిలంబు దుర్యోధన

గ్రీష్మాదిత్యపటుప్రతాపవిసరాక్షిర్లంబు శస్త్రాస్త్రహ

లోష్ట్రస్ఫూరచతుర్విధోజ్జ్వలబలాత్కుగ్రంబుదగ్రధ్వజా

ర్విష్టత్వాకలితంబు నైన్యమిది యే జేరంగ శక్తుండనే.

2

క. అకృతాస్త్రుండ కాలుండఁ గార్దుకవిద్యాప్రాధిమై నిరూఢు లయినయీ

శక్తిని జయద్రథ దుర్ముఖ, వికర్ణ కర్ణాదియోధవీరుల కెదురే.

3

క. ఇట్లగు పెంబుంగక వచ్చితి, పెట్టాకొ మనభంగి వీర లిందఱును గడున్

బెట్టెదులు మనకు మార్కొనునట్టికొలది గాదు భీతి యడరెడుండోడ్దోన్.

ఉ. కారవసేనఁ జూచి పడఁగం దొడఁగెన్ మదితోన జేను నీ

పూరక పోవు చున్ని యిది యొప్పునె యిప్పటిభంగిఁ జూచిన

స్వీరల నేను మార్కొనమి నిశ్చయ మట్లగుటన్ రయంబునం

దేరు మరల్చు ప్రాణములు దీ పన ముగ్ విసలే బృహన్నలా.

5

వ. అనిన దరహాసితపదనుం డగుచు శతమఖిలసయం డతని కిట్లనియె.

6

చ. అనదృశీలఁ బొచ్చురథికావలిమీఁదఁ జనంగ వెట్టితే

మనలక యామిషంబు గొని మార్గము వట్టినకుచ్చనైన్యమున్

వెనఁ జని ముట్టి గోధనము వేగ మరల్చు గాక యిమ్మెముం

బను లటు వోవఁగా మరలఁ బాడియె నీకు నరేంద్రనందనా.

7

ఉ. అంతిపురంబులోనఁ గలయంగన రెల్లను నెచ్చనంబులన్

సంతన మందఁగాఁ బనులఁ జయ్యనఁ బెచ్చెద నంచుఁ బూని నీ

తెంతయుఁజేటి వై యరద మెక్కి రయంబున వచ్చి యిచ్చటన్

దంతికురంగనద్భటకదంబుఁ జూచి కలంగు టొప్పుతే.

8

ఆ. అనినపలుకులన్ బృహన్నలఁ గనుఁగొని,

యెఱుంగు పడఁక నాకఁ డిట్లు లనియెఁ

బనుల దయ్య పెంబుంగుఁ బడఁకులసంతోష,

తేజ నాకు ననికఁ జాల నేను.

9

ప. అనవుడు.

10

చ. తనభాజక క్రియాన్ రిపులదర్పము నేర్పడఁ జూచి చూచి యె
ట్లును దెగ కున్నఁ బోక యిది లోకముచక్కటి కూరు లైన దీ
నిని మది మెచ్చ రీబలము నీ దెసఁ దేటియుఁ జూడ దింతకున్
మును భయపేతు వై నవిధముం దగఁ జెప్పుము నాకు నిత్రతీన్. 11

సీ. దెసలు బీటలు నాఱఁ దివురుచిందములతో,

తాపాలంబులకుఁ గలంగఁబడక
యూరవిడి నేనలు దెరలఁ బైఁ దోఁతెంచు,
ధూరి పెల్లడరినఁ దూలపోక
చతురంగబల మతిసాంద్రతఁ గవిసిన,
యగ్గలికమునకు బెగ్గడిలక
శస్త్రాస్త్రములు రథ్యపారథివర్తంగ,
రితి నాటుతలచునఁ దల్లడిలక

తే. బహువిధంబులఁ బగతుర బరకసమున,
నితైఱంగునఁ గలుగుత్రం దెల్ల నోర్చి
నిల్చి గల్చిన సత్కీర్తి నెగడుఁ గాక,
దవ్వుదవ్వుల నిట్టైన నవ్వు రెట్లు.

12

చ. అనుదివిశేంద్రనందనున కిమ్మునుజేశ్వరనూనుఁ డిట్లమన్
వినుము త్రిగ ర్తవాహినులు విక్రమసంపద సాంపు మీఱ గో
ధనములఁ బట్టినం బతి యుదగ్రత పైన్యము లెన్ని యన్నియుం
గొని యట వోయెఁ గాన మనకుం బురి కానట లేర యెవ్వరున్. 13

తే. ఒంటిఁ దలపకి కురు నేక నోర్పువాడ,
నే యి దేటికి నెడమాట లిట్లు లాడ
వారు గానక ముందఱఁ దేరు దోలు,
కొని రయింబునఁ బురికరుగుటయి! నీతి.

14

వ. అనినం బాధుండు పార్థి^{*} వినందనున కిట్లనియె. 15

క. వెగ జొంది యిట్లు వలుకఁగ,
నగునే పగతురు ప్రమాద మందఁగఁ బడులక
దిగ విడిచి పురజనంబులు,
దెగడం బా మగిడి పోక వీనత గాదే. 16

ప. అట్లుం గాక. 17

మ. నను సైరంధ్ర) గడంగి పేర్కొనియె బాసం బెంపుమై విల్పి తో
డని తోడైచ్చితి వీవు బంటుతన మట్లగించి పారాలి దీ
వన లిచ్చెం దుదిఁ బోయి కారపులు గోవర్గంబుఁ గొంపోవఁగాఁ
గని యే గ్రమ్మటి రిత్త వోడునె భయోత్కంపంబు నీ కేటికిన్. 18

తే. చిత్తవృత్తి యొక్కిందుక చిక్కఁ బట్టు,
మిపుడ కారవసైనికు లెల్లఁ బాచి
వెఱుగుపడ వేగమును లావు వెరవు మెఱయఁ,
గదుపుఁ బెట్టించి పోదము గ్రమ్మఱంగ. 19

వ. అనుచు వివ్వచ్చుండు గడంగి తేరు వోడ నిచ్చుటయు నాననంబు పల్ల
టిల్ల మాననంబు దల్లడిల్ల నాభూపల్లభకుమారుండు. 20

క. దవ్వుల విడిగినఁ జారులు, నవ్వుదు రఱి మేలు మేలు నను నాఁగకు నీ
క్రొవ్వలుగడని దలపడు, మెవ్విధిఁ జని తేమి యనుచు నెత్తిసభితిన్.

క. శరములు శరాసనము న, య్యరదముపై డిగ్గ విడిచి యతిరథసమునక
ధరణికి లంఘించి వెనఁ, బురి దెసకును లజ్జ పీటిఁబోవం బాటెన్. 22

ప. ఇట్లు నాటితం దనమనంబునం గుత్సించుచు బీభత్సండు యుగ్వంబుల
పగ్గంబులు నొగల ముడిచి రథంబు డిగ్గ నుతికి లంబకేశభారుండును
నాందోళితరక్తాంబర యుగళాంచఱుండును నగుచు నతనివెనుకం బఱచు
సమయంబున నిలిచి కనుగొనుకొరవబలంబునందు. 23

ఉ. అజ్ఞాన కొంద యప్పు డపహాసము సేయుచు గూఢరూపరే
ఖాజ్ఞత తేమిఁ దద్వికృతకాయముమీఁదను వృష్టి నిల్పఁగాఁ

- [బాజ్జలు మూర్తిసామ్యతయు బాహులదీర్ఘతయుం బటుత్వతత్వజ్ఞతయుం గతిస్ఫురదుదాత్తతయుం గవి సంకయంబుతోన్. 24
- లే. ఆడుచుంగంబుఁ బురుషసమాకృతియును,
 * గలిగి యున్నవి యొప్పు నూన్మలతసాంపు
 వికృతవేషావృతంబునై వెలయు నితఁడు,
 నివులు గవిసిన మెలయనినిప్పుఁ బోలే. 25
- ఉ. బాహులకాయయుం గమనభంగియు నర్జునునట్ల దీన సం
 దేహము లే దితండు తనలేజము దాఁపఁగ మత్స్యభూమిభృ
 గ్దేహమునందుఁ జేడి యఁగ గీడ్పడి యుండెనొ కాక యీకురు
 పూహముతోడికయ్యమున కొండొకరుం డిటు లొంటి వచ్చునే. 26
- చ. విరటుఁడు దక్షిణంబునకు వీరుల సారథులకొని జాజ్జై
 పురిఁ గలివారి నెల్లఁ గొనిపోయిన నొండులు లేమిఁజేసి యు
 క్తరుఁ డిటు నెచ్చు చుండి యరదంబు వగం గడపంగ నెవ్వరుం
 దొరఁకొన కున్నఁ దా నితనిఁ దోడ్కొని పచ్చినవాఁడు నూడఁగన్. 27
- చ. పరి సనుడెంచి గోగణముఁ బట్టి రనెన్ విని పిన్న గాన మీఁ
 దరయక రాజనందనుఁ డహంకృతిమైఁ బఱలెంచి నైన్యవి
 స్ఫురణముఁ జూచి భీతిఁ దనబుద్ధి గలంగినఁ బాటఁ జొచ్చె ని
 ప్పరుషనిశౌర్యసంపదయు భూరిబలంబు వెలుంగఁ డేమియున్. 28
- బ. అనుచు నిశ్చయరహితహృదయు లగు చుండ శుండాలరయఁబోలాసమ
 లేఖం బగుగమనంబునం బురుహూతపుక్తుండు పదశతమాత్ర ప్రదేశ
 పలాయితుం డైన భూమింజయు నెయిది పట్టికొనిన నతండు. 29
- నీ. వెలువెలఁ బాటుచు వెగ డొందుఁ జెదవుల,
 తడి యాట నెంతయుఁ నల్లడిల్లు
 జల్లన నంగంబు లెల్ల నిండఁ జెమర్చు,
 బదములుఁ గరములుఁ గుదియ నెడఁకు

- హృదయంబు తటతట నదరంగఁ బెలుకులు,
 దీనదృష్టుల మోముఁ దేటిచూచు
 నెలుఁగు గద్గదికఁ దొఱిల నేడ్చు విడు మని,
 ప్రార్థించు మాటఁ గీడ్చుట దోఁప
 కే. నిష్కళతశుద్ధ హేమంబు నిర్మలాజ్ఞప్తి,
 లాప్తవై దూర్యములుఁ దురశాధ్యరథముఁ
 గరటిదళకంబు నొకయూరుఁ బురము సాచ్చి,
 నపుడ యిచ్చెద నీ కను వార్తుఁ డగుచు. 30
- క. వాతోద్దిప్తముడిం గడు, వాతుర యై యెదురుచూచునంబకుఁ జేతః
 ప్రీతిగఁ జని యాయమఁ బొడ, మాకుం బో నీగదే విశుద్ధచరిత్రా. 31
- అర్జునుఁ డుత్తరునిఁ దనకు సారథిఁగాఁ జేసికొనుట.
- ప. అని మఱియు వావావిధదీనాలాపంబులం బ్రార్థించు చుండఁ బార్థం
 డు నగుచు నతనిం దేరు సేరం దెచ్చి, 32
- చ. వెలవకు మన్న పోటు కరువీరులతోడ నకళ్యమేని య
 తైలఁ గది యేల నీ కడుగు చేరికి సారథి గమ్ము వాకుఁ జ
 చ్చుటపిడు గెట్టు ల ట్టడరి కూరులమొత్తము మగ్గు నేసెదం
 బులపెద నేన రాశాధ్యతిఁ బాపెద గోవులఁ గ్రమ్ముచించెదన్. 33
- క. అనుచు పొడఁబాటు లే కు,
 న్నను నయ్యోత్తరుని నొగల నడుకొన నిడితా
 నును రథ మెక్కి రథికుఁ డయి
 చనియె నరుఁడు బమ్మి సేర సమ్మదలీలన్. 34

(6) అభిమన్యుని వివాహమహోత్సవము.

- ప. ఇట్లు వైవాహికవర్తనసంవిధానసానధానం జరుగుమగ్గుమహివాగుండు
 మాహూర్తికాదికర్తవ్యములు పరివేష్టింప నుండి లగ్నం పాసన్నం

బగుచు వచ్చె నని ధర్మతనయున కెఱింగింపం బనిచిన నతండు ననుజ
సహితంబుగా నలంకృతుం డై వివిధప్రసాధనతోభితు అగునమ స్తబంధు
జనంబులం గూర్చికొని యభిమన్యునకు శృంగారంబు నేయించి భద్ర
గజారాధంబు జేసికొని యేనుంగులం బేరుగలవారుపంబులను మట్టపు
దట్టంబు నేసికొని మణిగణంబులు సంబరనికరంబులుఁ బుష్పపుంజంబులు
ఫలప్రచయంబులు లోనుగాఁ గలయోగ్యవస్తువుల విస్తరిల్లినక్రంత నడవ
మంగళతూర్యనాదంబులు విప్రాశీర్వాదంబులు మాగధగానంబులు వంది
జనవాక్య సంతానంబులుఁ జెలంగ వానుదేవపురస్సరంబుగా విరాట
మందిరంబున కేతెంచి శంఖవిజయఘంటాపణవాదినీక్యంబులతోడ
నెదుర్కొని చల్లు సేసలు గైకొనుచుం జొరైతెంచిన.

1

క. విరటుఁడు సంభ్రమమును నా,

దరమును భక్తియును నాత్మఁ దలకొనఁ బూజా

పరుఁ డై సమయసముచితా,

చరణంబులు నిర్వహించె సమ్మదలీలన్.

2

శే. విహితపరిపాటితో విప్రవృద్ధజనులు,

పుణ్యకర్త పరంపరఁ బూని నడవ

నర్థిఁ గృష్ణయుధిష్ఠిర పార్థమత్యు,

వరులు దెరయొద్ద నవ్వధూవరుల నిలిపి.

3

వ. సాంఘత్యరికదత్తకాలకళావిశేషంబుల మంగళతూర్యంబులు నెలంగ
నత్తెర యెత్తించిన.

4

ఉ. వీనులఁ దియ్యమెక్క మును విన్నిఁ బరస్పరరాగవృత్తి లో

నూనినఁ జూచువేడుకల నువ్విటు లూరెడునెమ్మనంబు ల

చోచ నొకయింతసేపు నెడసొచ్చుట కోర్వక యుండ నున్న య

హృదయం గుమూఁడును మరవికారము లంకురింపఁగన్.

5

వ. అన్యోన్య్యావలోకనంబు నేయునప్పడు.

6

కీ. వరుచూడ్కి ముద్దయవదనంబువై కాటి,

తివుటమై నునుఁగాంతితీపు గ్రోలు

నుందరీరత్నంబుచూపు మనోరము,

నడుగులయొప్పుపై నల్ల నడరుఁ

బతివిలోకనములు పడఁతుకమైదీవఁ,

గలయంగఁ బలుమలు మెలఁగు చుండు

వెలదికటాక్షముల్ విభునిపైఁ గ్రమమున,

నెగసి మోమునఁ జోకి మగిడి ఎచ్చు

తే. నొండొరువులలేఁజెమటల నూని వ్రేఁగు,

పడినచాడ్పున నెవయనభంగులందుఁ

దగిలి మఱపునఁ నడయు నిద్దఱవికాల,

నయనదీపులు నెఱువఁ బయలుపడఁగ.

7

ఎ. తదనంతరంబ.

8

తే. ఒండొరులదోయికుల నినుపొందఁ జేయు,

నక్షత్రప్రకరంబు లన్యోన్యమస్త

కమలఁ బోసిరి మందారకల్పలతలు,

విరులు గమియ నొండొంటిపైఁ గురియునట్లు.

9

చ. లలితతనూవలీనముల లజ్జకతంబునఁజేసి మున్ను వి

చ్చలవిడిఁ బట్టఁగా వెరపు సాలక మోరలు వాణుచూపులక

లలిఁ దలఁచెఱు నోయు నెడలం దగ వొందిన నూలుకొల్పి యి

మ్ములఁ బచరింతు నొండొరులమోహనమూర్తులపై ఎఱువరుల్.

10

తే. చిత్తమున గాఢరాగంబుచేతఁ జూపు,

తెఱుగు దోపఁ గెంపారెడుతీగఁబోడి

మృదులపాణిఁ గుమారుండు మెలపుమై గ్ర,

హించెఁ బల్లవాలంబిమ శ్రేభలీల.

11

వ. ఇట్లు పాణిగ్రహణం కాచరించి.

12

క. పెనుగుడుట నిడినమాతం,

బును నవమాలికయుఁబోలెఁ బూలు పొంది రతం

డును నస్తుగ్ధయు నేకా,

సనమున నున్నపుడు మాత్మ సాభాగ్యమునన్.

13

నీ. కోర్కులు గెడఁగొడుకొని పారమెత్తన,

చిత్తంబు లూటఁ జిగురు లొత్తఁ

బులకాంకురములకుఁ వలతాఁకు డై యిరు,

మేనను మవ్వంబు మిగిలి పొదలఁ

దటి వేచి చనఁబోయి తడఁబడి మార్గతి,

ఎడి చూపు లాదట బయలుపఱుపఁ

జెమటలతావులు తమలోనఁ గలసి వే,

తొక్క సారభమునై చొక్కు సేయ

తే. గాఢసంస్పర్శభంగులు గలుగునట్టి,

హోమసమయకృత్రింబుల నొనవి సౌఖ్య

రసము పెన్నిట్ట పొరిఁజొరిఁ గ్రమ్ముదేర,

సమ్మదాంబుధిఁ దేలిరి సతియుఁ బతియు.

14

(7) శ్రీకృష్ణుఁడు ధృతిరాష్ట్రాత్తో సంభాషించుట.

క. జలదస్వనగంభీరత, నెలుఁ గొప్పఁగ దంతదీప్తు లెసఁగ ముకుందుం

డలరుచెవుల నఖిలజనంబులు విన ధృతిరాష్ట్రాభూవిభున కిట్లనియెన్.

క. జననాథ ! నీయెఱుంగని,

పనులు గలవె యైనఁ దగవుఁ బరమహితంబుం

దనవారికిఁ జెప్పన తగు,

నని పచ్చితి భారతాన్వయము ప్రിയ మొందన్.

2

క. శ్రీశోదకగతిఁ బాఁడవ,

కారవు లొడఁగూడి మనిఁగి కార్యం బది నీ

వారసి నడపుము వా రన,

నీ రనఁ గురుముఖ్య ! నీకు వేఱుం గలదే.

3

చ. భరతకులంబు ధర్మమును బాడియు సత్విముఁ జొత్తుఁ బెంపునుం
గరుణయుఁ గల్గి యుండు ననఁగా నుతిఁ గన్నది యందు సద్గుణో
త్తరులరు నీవు నీయనుఁగుఁదమ్ముఁడు నీతనయుల్ యశోధురం
ధరశుభశీలు కీనుచరిత్రకమ మిప్పుడు దప్పనేటికిన్.

4

కా. ఈవంశంబున కెల్ల నీవ కుదు రిం దెవ్వనిచందంబు రె

ట్టె వత్తిలి నఁ గీడు మేలుఁ దుది నీయం దొందెడుం గాన స

చ్చాపం బారసి లోనిపొత్తు వెలిప్పత్తంబు జనస్తుత్యముల్

గావింపం దగు నీక యెవ్విధమునం గౌరవ్యంబాగ్రణి !

5

చ. వినుము గురొధనాదు లగువీరు సధర్మలు గాక కార్యము

ల్లొనక మహార్థసిద్ధి యెడలుం దమ కీట్లన కన్వయంబువ

ర్తన మిది గాదు నాక తెడిదంపుఁదనంబున బంధుకోటికి

న్ననములు నొప్పఁగా నవగుణంబులకుం బుయ్యిలోడ రేమియాన్.

6

ఉ. కారవపాండవుల్ తెఱఁగు నైకొని కాంతితఁ బొంది యున్కి మే

లారయ నాకు నీకుఁ గుల మంతకు నీవృషకోటి కుర్వీం

బోరిత మైన నింతకును బుట్టు మహాపద గావునకో ధరి

త్రీరమణాగ్రగణ్య ! గలుగించి యవశ్యముఁ జొందొనర్పవే.

7

తే. నీకు వీరలఁ దీర్పంగ నేర వచ్చు,

నధిప ! తెఱఁగు నీవశమునయెదియ కాన

నీకు వీరలఁ దేర్చుట నెఱియ కాదె,

సిద్ధ మెవ్వారిఁ దెలి వొందఁ జేయ నేర్తు.

8

ఉ. అందు పృశోదరార్జునుల నాహవరంగమునందు మీఱువా

రెంతటో యెన్నుమా యిచట నీగురుభీష్ముల గ్రేణి నేయువా

రెండటొ వారు మీరు నని నీలుటకంటె భవద్బలంబు లై
యందఱుఁ గూడు టొప్పదె జనాధిప ! శాంతి యొనర్చు మెమ్మొయిన్.

తే. జగతిఁ గలజనపతులు నీచరణపీఠ,
మర్థిఁ గొలువ సముద్రవేలావృత్తోర్వి
యెల్ల నేలుట యొప్పదే తల్లిప్రజల,
యెడ విరోధంబు వాటించు టెంత మేలు. 10

క. సరసాధ ! నీ వుపేక్షా,
పరుడ వయినఁ గౌరవులక పాండవులక కా
వరయఁగ భూప్రజ కెల్లను,
దురితం బొనరించినట్ల తుదఁ గీడు ముమీ. 11

క. కారపాండవులం దె,
వ్యారలకుం జావు నొవ్వ వచ్చిన మేలు
రీరమణ ! చిత్తమున ని,
హారయుమా నీక దుఃఖ మగు నెట్లయినన్. 12

ఉ. మీరును వారుఁ బండితులు విక్రమవంతులు బాహుగర్వదు
ర్వారులు లోనిరి త్తబవరంబున నాఱడి సావఁ బోవ నె
ఘోరక యుండ వచ్చుఁ గడునొప్పెడుమేనులు వాఁడికై దువులే
గూరఁగ నాటినం బుడమిఁ గూలుట కక్కట యోర్వవచ్చు నే. 13

ఆ. ఇట్లు గాక యుండ నీరెండుదెఱుఁగుల,
వారిఁ గాచికొనుము ఎనుమతీశ !
నీదుప్రసాధవంబు నీతియు శాంతియు,
నభిలజనులుఁ బొగడునట్లు గాఁగ. 14

ఏ. అని చెప్పి వెండియు. 15

శ్రీ కృష్ణుడు పాండవులు చెప్పినమాటలు ధృతరాష్ట్రునితో జెప్పట.

తే. పాండవులు దండ్రీ సచ్చినప్రజలు వారి,
నరసి ప్రోచితి శైశవ మాది గాఁగ
నడుమ నిష్కారణమ దిగవిడువఁ దగునె,
పార మొందంగ రక్షింపు గారవమున.

16

ప. పాండుకుమారులు నీకుం బరమభక్తిం బ్రణమిల్లి యందఱు నొక్కమాటగా నీతో జెప్ప మని నాకుం జెప్పినవిధంబు వినుము తనపంపునం బండ్రెండువత్సరంబులు వనంబున వసియించితిమి పదుమూడగునేడు జనపదంబున నజ్ఞాతవాసంబునుం జలిపితిమి మాతంద్రీసమయంబున పరిపాలించి యే మర్ధరాజ్యం బెట్లునుం బడయుదు మని కృతనిశ్చయం లమై పడితిమి తల్లియుఁ దండ్రీయు నెల్లచుట్టంబులు నేడుగడయును మాకుఁ దాన మావలన నేరమి గల్గినం గినిసి యిట్లు గా దట్లని చక్కం బెట్లనది తానుగలపదివేలండ్లకుం దన్న కాని మఱియొఱుంగ మెట్టివార మైనను మమ్మును దుశ్శోధనాదులు దలంపరు తనయందుఁ బెఱంగు గలిగిన నెవ్వరు గొఱి గాకున్నను గులంబునాడి నెడక చెల్లునని రని పలికి మఱియు ని ట్లనియె.

17

ఉ. సారపుధర్మమున్ విమలసత్యముఁ బాపముచేరి బొంకుచేఁ
బారముఁ బొంద లేక చెడఁ బాలివి యైనయివస్థ సత్తు లె
వ్వార లుజేతు నేసి రది వారలచే టగుఁ గాని ధర్మని
స్తారక మయ్యు సత్యశుభదాయక మయ్యును దైవ ముండెడున్.

18

ప. అని యాసభ్యులకుం జెప్ప మనిరి నీవును సభాసదు లైనరాజులు నే మనియెద రనుం డేసు ధర్మంబును నీతియును మన్నిచొనిమనోవాక్పరి కారంబు లేకరూపం బైనసత్యంబ కాఁ జెప్పితి నిత్రెఱంగు మీకు మేలు శ్రోధమానమత్సరంబులు విడిచి యిట్లు నేయుండు.

19

ఆ. పాండవులకుఁ దగిన పాలు మేదినిఁ బంచి,
యిచ్చుకంటెఁ గార్య మెద్ది గలదు
ధర్మ మెద్ది సముచితం బగువిధ మెద్ది,
శక్య మెద్ది చెప్పుడ వాక్యవిదులు ! 20

క. అని పలికి మహారాజా !, విను మని ధృతరాష్ట్రునితోడ వెండియుఁ దాని
ట్లని చెప్పె వాసుదేవుఁడు, తనమది నఱు లేక కార్యదశ దెలియంగన్.

ఆ. వారితండ్రిపాలు వారికి నిచ్చి నీ,
పాలు నీవుఁ బుత్రపౌత్రచయము
ననుభవించి సుఖుల రై యుండుఁ డీని బంధు,
మిత్తెనుజనకోటిఁ మెచ్చు తెఱంగు. 22

క. ఎఱుంగవె యజాతీశత్రుని,
నెఱియును ధర్మంబు సత్యనిష్ఠయు మియు నె
తెఱంగున ననువర్తించెనో,
యెఱుంగవె తగుచేసి గలుగు తెఱుంగ వ యధపా ! 23

న. నీ వెఱుంగు దైనను జెప్పెద మీ మింద్రప్రస్థపురంబునుండి పాండవా
గ్రజుండు నీకుం బెంపునుం బేరునుం జేయం గొరి. 24

చ. మన మడఁగించి భూతలిశమాజము నెల్లను నిన్నుఁ గొల్పఁ జే
యదు నని పూని దిగ్విజయ మున్నతిఁ జేసి మహా భూతితో
మదిమది నుండ నీమతుఁడు మంత్రులు సౌబలుకాచ మాన్చి సం
పద గొని యంతఁ బోవక సభకో ద్రుపదాత్మిజ భంగ పెట్టరే. 25

ఉ. దానికి నీ వొడంబడితి ధర్మజుఁ డంతయుఁ జూచి సత్యముం
ఘాని వ్వికోదరాద్భనులు బొంగులుగాఁ బెడచేతిఁ గన్ను నీ
రూసఁగ నొత్తుకొంచుఁ జని యుగ్రవనంబున దుఃఖమగ్నుఁడై
దీనత నుండి పూన్కి దగఁ దీర్చియుఁ గూడి మనంగఁ గోరెడిన్. 26

- క. తనుఁ దాన పోలుఁ గాకే, మన పచ్చ నజాతశక్తునతికాంతరయ్య
 వినియము గౌరవమును నే, జనపతులకుఁ గలవు నెపుమ సౌజన్యనధీ !.
- క. ఏ నిం తాడితి నీనం, తానం విరుదెఱుగునకు హితము గోరి భవ
 స్సౌనునిమతియతిలోభము, మానిచి పాండవులఁ దెచ్చు మనుజాధీశా !
- ఉ. వారలు కాంతసూరులు భవచ్చరణంబులు గొల్వఁ బూని యు
 న్నా రటుఁ గాక మీ కది మనంబున కప్రియమేని యంతకుం
 బోరికి పచ్చుచుండుదురు భూవర ! రెండుదెఱుంగులందు నీ
 కారయఁ బథ్య మేది యగు నవ్విధ మేర్పడ నిశ్చయింపుమా. 29
- చ. అనవుడు రోమహర్షణము లంగములం బొడమ౯ నదన్యు రె
 ల్లను బ్రియ మంచి నెచ్చనములిం బురుగోత్తముఁ డింత యొప్పుఁ బ
 ల్కునె మఱుమాట లాడ నయగోవిందుఁ డెవ్వఁడు ధీరుఁ డెవ్వఁ డిం
 ననువరి యొవ్వఁ డంచు నచలాకృతు లై నెతి నూర కుండఁగన్. 30

(8) మంకి చరిత్రము.

- నీ. మంకి నాఁ బరగుబ్రాహ్మణుఁడు ధనేచ్ఛమై,
 పరించు శిక్షింపవలయునట్టి
 గుణ్ణాకోడల జట్టిగొని పీఠి లంకించి,
 యుండ లంకియిహోన గండు మీఱి
 పాటె నక్కోడియల్ పడి యున్న చనుపలా,
 ట్రేనుంగుపె నది యొగసి పఱవ
 సుభయపార్శ్వంబుల నురివోసిన ట్లవి,
 వ్రేలి చచ్చినఁ జూచి విప్రుఁ డడలి
- తే. రత్నములుఁబోనివత్సరంబు లకట
 వ్రేలు చున్నవి లాట్టెనువెంటఁ దవలి

యనుచు నిర్వేద మొంది యిట్లనియెఁ దన్నుఁ
గరుణతోడఁ గనుంగొనునరులతోడ.

1

తే. సారమతిఁ బరికింపంగఁ బౌరుషంబు,
కంటె దైవంబు ముఖ్యంబు గార్వసిద్ధి
కెచట నేనియుఁ బౌరుష మెసక మెసఁగె,
నేని యది దైవదత్తంబ యింత నిజము.

2

ఎ. కావున.

3

క. మనమునకు నుఖము గోరెడు,
జనులకు నర్థక్రియావికారదభంగుల్
పొనుపడ విడిచి భరము లే,
కునికియ యూహించి చూడ నుర విబ్బంగిన్.

4

ఎ. అని పలికి యుద్ధామం బైనకామంబు విడుపు వడకున్నఁ జిత్తంబునకు
నిర్వృతి గలుగు నే యనువిచారంబు వుట్టి తదీయోత్సారణం బూహిం
చి యాచిత్తధర్మంబు నుద్దేశించి.

5

క. నీమూలం బే నెఱిగితిఁ, గామమ ! సంకల్పమున న కలిగెడు సంక
ల్పమర్పరహిత మగుచే, ప్రోముద్రం బాల్చి నేను దుది యది నీకున్.

6

ఎ. అని కామం బనునది గోర్కి గావునఁ గోర్కియొప్పుమి దేటపఱుపం
దలంచి.

7

తే. సొమ్ము గోరినయంతని నుఖము గలుగఁ
దది యుపార్జింపఁగా సిద్ధి యగుట నిజమే
కలిగెనేని యనేకచింతల నొనర్చుఁ,
జెడుట చావుతోఁ దుల్య మయ్యిడుమ యేల.

8

ఎ. ఇచ్చానిరసనంబు నుఖం బని వెండియు.

9

క. కోక శ్రమత్పవ్లలకున్, నీకలిమియ మూల మగుట నీ కగపడుతాఁ
జేక త్రవ్యము గానం, దోకామమ ! నిన్నుఁ దొఱంగి యుండెద నుభి నై.

క. నీ వాసపటుప ధనములు, గావించెదఁ బో వినాశకముల నుడువఁగా
నీవశమే కాన నీచెడు, తేవగవుం దేదు పెనుప దేదైన్యంబున్. 11

చ. నులభమొ దుర్లభంబో యని చూడ నెఱుంగవు గన్నదానిపై
నలముదు కామమా ! యిడుమ లందఁగఁ జేయుదు నిండు తేమిటం
గలుగదు నీకు నీతెఱఁ గఁగాధరసాతలభంగి నీవు స
న్పొలమునఁ బోవ కుండి నినుఁజుచ్చెద బచ్చెనయాపుపోకిలన్. 12

తే. ధనముచేటున విసివి నామనము నిన్ను,
నీడవిడిచె నోకామమ ! యేను శాంతి
దాంతిసత్యక్షమాభూతవయలఁ జెంది,
నాఁడ లోభాదు లొందవు నన్ను నింక. 13

తే. కామసుఖ దివ్యసుఖములకాంతి నొఱుగు,
మేలిగోడశాంశంబులఁ బోల లేవు
గానఁ గామమ ! నిను శత్రుకరణిఁ జంపి,
బ్రహ్మపురమున నుండెద రాజుఁబోనా. 14

చ. జని పలికి మంకి యివ్వధంబునం గోడెలు సచ్చినం బుట్టిననిర్వచనం
బున సకలకామంబులం బరిత్యజించి దేవసముండై యుండె నని చెప్పిన
వినిపాండవాగ్రజుం డేమిన్ ర్తనంబున నరుండు వీతనోకుం డగుచుఁ
జరించు నెద్దానంజేన పరమగతి నడయు ననుటయు ననిమిషనదీనాంశం
డజగరచరితం బనునితిహాసంబు వినుము దాన నీయడిగినయర్థంబు కేట
పడు దానిం జెప్పెద నజగరనామధేయుం డగునొక్క బ్రాహ్మణుని
బ్రహ్మాదుండు శమప్రకారం బుపదేశింపు మని యభ్యర్థించిన నతం డతని
కిట్లనియె. 15

(9) భీష్ముడు ధర్మశాసకు గరుత్మింతునిచరిత్రంబు సెప్పట.

సీ. కశ్యపుభార్యలు కద్రువ పినతి నాఁ,
గల రాతపస్వి వారలకు ఁరము

గరుణ నిచ్చెద నన్నఁ గద్రువ వేత్రర,
 వినత యిద్దఱ వేడికొనిరి సుతుల
 మునియు న ట్లగుఁగాక యనియెఁ బదంపడి,
 యండముల్ వేయును నండయుగము
 నిరుసన యొకద్రువకు వినతకుఁ బుట్టె,
 నవి కుండముల నిడి యరసి యుండి

తే. రవి సహస్ర మేనూతేండ్లు నైన నునయ,
 మయ్యె నవ్వేయిగుడ్డుల నధిక బలముఁ
 నేజమును గల్గి యాసర్పరాజి యొప్పు,
 చుండె నారెండు విరియక యుండె మఱియు.

1

క. తనసంతి మైనకద్రువఁ, గని ఐగపును మత్సిరంబుఁ గదిరెడుమదితో
 వినతి కడుక్ వేగిరపడి, యనీతి'వొక యండ మవియ నడిచె నరేంద్రా!

ప. అడిచిన నందు.

3

క. పులుఁ గొక్కఁడు పూర్వాంగము,
 గలిగి జనించుటయు వానిఁ గని గూసఁ గ
 న్నుల నశ్రుజలంబులు పె,
 ల్లాలుకఁగ శోకిమున మునుగునులముతోడన్.

4

ప. అన్వేషిపడి యుండ నయ్యండజంబు.

5

చ. ఇరువుర మేను వుట్టుదు మహీనపుమేనులగో మహాబల
 స్ఫురణ వెలుంగ నెప్పెనుపుఁ బొందఁగ నీ కవయించి తిట్లు మ
 త్స్మరమునఁ జాపలంబునను చత్ఫల మందుము నీసపత్నికిన్
 నరపుడ వై నిరింపు మని వారినినెవ్వగ కాప మిచ్చినన్.

6

క. వెలవెలఁ బొలుచు పడఁకుచు,

నలుకుచుఁ దనమోముఁ జూచునయ్యఁగని న

పులుగు కృపఁ జూచి రల్లి !,

వలవ దడల నిది విధాతృవశ మయి వచ్చెన్.

7

ప. అని వెండియు.

8

క. ఏనుఁజేడ్లకుఁ బుట్టు నాయనూఁ డిం కీయన్నయండంబు నె
ఱైనట్ ధైర్యము గల్గి కావుము ప్రయత్నాసక్తిమై వాఁడు ద
ర్పానూనండు బలాభిరాముఁడు మదీయన్పూర్తిమన్నూర్తి నీ
కానందంబుగ నీగు దాస్యము త్రిలోకాశ్చర్యసంపాది యై.

9

ప. అనియె నిట్లు ప్రథమపుత్రుండు వికలాంగుం డగుటకును కాపప్రాప్తికిని
బరమనిశ్చేదనంబు నొంది వినతయ నవ్విహంగంబు నిర్దేశించినకాలంబు
ప్రతీక్షించి యయ్యండంబు రక్షించికొని యుండం దత్సమయసమాగ
మంబున.

10

చ. ఘనతరకంధరుండు దృఢకాయుఁడు దీప్తముఖుండు రక్తలో
చనుఁడు మహోత్తమాంగకుఁడు చారుగుసంగతపక్షసారమం
డనుఁడు పరిస్ఫురద్ద్యుతివిడంబితబాలదివాకరుండు లో
కనయనపర్వనిర్వహణకారి సుపర్ణుఁడు వుట్టై భూవరా !.

11

క. ఆనమయంబున నరుఁజో, దృఢానితగాత్రుండు దొలుతపట్టి యరుణుఁ డు
ల్లాసి యగుచు రవిపరిచ, ర్యాసుఖ మెదఁ గోరి చనియె నంబరవీధిన్.

12

మ. జననిం బాసి జనించునట్ల తనయిచ్చుం బక్షి నాథుండునుం

జని పద్మోద్భవకల్పితంబు లగుభోజ్యంబుల్ శరీరంబు వ

ర్ధన మొందింపఁగ సిద్ధసాధ్యగణముల్ దత్ ముద్దు సేయంగఁ గ్రీ
డనలోలత్వమానం జరించుఁ బరితుష్టస్వాంతుఁ డై యెల్లెడన్.

13

ప. అక్కలంబున వినోదంబునకై యరిగి యొక్కయెడ.

14

నీ. చంచులఁ జిగురాకుఁ జించియాడుచు నలి,

నెఱుంగింతుగండుఁగోయిలలసౌంపు

నలరుఁదేనియ గ్రోలి యన్ను సోలంబుల,
 మురియఁ తేఁటులనును మ్రోతయింపుఁ
 దనిపండ్లరస మాని తమలోనఁ జెలఁగుచుఁ,
 బలికడురాచిల్క పదుపురంగుఁ
 గొలఁకుల కలఁకులఁ గూడి క్రీడించు చుం,
 డెడునంచరండంబునడ బెడంగుఁ

తే. దరఁగఁ దేలుచుఁ బూఁదీపఁ దగులఁబడుచు,
 వచ్చుచిటుగాలిసోకును మెచ్చి మెచ్చి
 తగిలి కొనియాడుచును విసతయును గద్రు,
 వయును మున్నీటి చేరువవనునందు.

15

ప. మెలఁగు చుండి రట్టియొడ.

16

చ. కరువునఁ బోసిరో విధునికాంతి గుభాభితరంగఁ బెచ్చి గం
 డరు వొనరించిరో వారుజటాస్థలికిం దొడవై నయేటిపె
 న్నురువునఁ జేసిరో యన మనోజ్ఞ సితచ్చివ్విన్దుల్లసిల్లునుం
 దరతురగో త్రమంబు దవుదవ్వులఁ గాంచిరి చారులోచనర్.

17

ప. నిజేచ్చమై వచ్చినయుచై చ్చివంబు నిట్లాలోకించి.

18

క. వినత వాయ మింత యొప్పునె, యనూనధవళ ప్రభాధ్య మై యని పలుకన్
 విని కద్రువ యపరాంగం, బున నీతిమ దోచె ననియె భూపవరేశ్వర !.

చ. అనవుడు నప్పుగాఁజ్ఱి యిటు లాడితి నవ్వుల కాడిలో నిజం
 బునకునొ నీదుచూపునకుఁ బోలినభంగియొ చెప్పు మన్న న
 వ్వనిత దఁస్మితస్ఫురితవక్త్రముతో నిది యేటిమాట న
 ల్లనియొడ నాన రాదె తెమలం బలుకం బని యేమి నావుడున్.

20

ప. వినత దెలియం కాచి.

21

ఉ. కా దని పూని పల్కుటయుఁ గద్రువ పన్నిద మేమి దీనికి
 న్వా దిది యేల రిత్త యనినన్ విని యానర్థ నిక్కమేని నీ

వేది పంబుగాఁ దలఁచి యేర్పడఁ జెప్పితి దాని కేను సం

వాదము నేయుదాన గరువంబుగ నొక్కటి నిశ్చయింపుమా. 22

ప. అనిన వినికద్రువ వినతవదనంబునఁ జాడ్కి నిలిపి. 23

తే. నీవు గల్చిన దాస్యంబు నీకు నేను,

జేయఁగలదాన నేను గల్చినను నీవు

నాకుఁ జేయఁగలదాన వీకడింది,

పన్నిదము సఱు మని తెగఁబాటి పలికె. 24

క. అపాలఁతి యట్లు వల్కిన, కాపము ప్రేరేప నరుణజననికి నుత్సా

హోపేత మయ్యెఁ జిత్తిం, బాపన్నిదమునకు నేమియనఁగల దధిపా !.

ప. ఇట్లు వినతయుం దెంపు నేసి యత్తైఱంగున కియ్యకొనియే నయ్యిరు

వురుఁ బంచమహాభూతంబులు సాక్షులుగాఁ బల్కి పన్నిదంబు సఱ

చిరి కద్రువ పతిపరిచర్యకుం గాలం బయ్యె మఱి సచ్చి యశ్వంబు

నాలోకింత మని నెపం బిడి యప్పటికిం జాపు దప్పించి యవ్వధంబున

మగిడి యరుగు దెంచిరి తదనంతరంబ. 26

సీ. కుటిలంపుఁదలఁపునఁ గొడుకుల రావించి,

కద్రువ యిట్లనుఁ గన్నునీరు

దొరఁగఁగ వారలతో నబ్ధిపాంతకు,

వినతయు నేనును వేడ్క నరిగి

యచ్చి తెల్పునఁ గడు నభిరామ మగునొక్క,

యశ్వంబుఁ గాంచితి మవ్వఘాటి

గేవలధవళంబు నా విని యొడ్డార,

మునకు నే నదె నల్లఁదనము గంటె

తే. వెనుక దెస నన్న వా దయ్యెఁ గనలి పన్ని,

దంబు సఱచితి మోడిన దాస్యవృత్తి

వచ్చు సవతికి నే నెట్లు విరవుడంబు,

నేయఁ దగుఁ దోఁక నల్లగాఁ జేయరయ్య !.

చ. అనవుడు వాసుకిప్రభృతు లక్కట ధర్మవు గాదు నీవు నూ
చినతెరు వట్టిగెల్పు కుభసిద్ధి యొనర్చునె యట్లు గాక య
వృనితయుఁ దల్లి గాదె గరువంపుఁదనంబునఁ జూడ మాకు ని
ట్లనఁ గగునమ్మ ! యెట్లయిన నయ్యెను తాపము నేయ విచ్చునే. 28

క. ఈవిధ మెఘైయి నైనం, గావింపఁగ వలయు ననుట గల్గినఁ బరదే
తావాసుల మగుదుము మము, నీ వింకం దగదు తల్లి! నిర్బంధింపన్. 29

క. అని రట్టియొడం గొందఱు, జననిఁ దొఱఁగి యొక్కడేనిఁ జని రాధంగిం
జనితనూతలఁ తేర్కొని, నెనరు విడిచి యానెలంత నిఘరమతి యై.

{ కద్రువ దనకొడుకులకు జనమేజయునివలన }
నాశంబు గల్గునట్లు శపించుట.

చ. అమృతక రాన్యముంబున మహాముని వేడ్క నరుండు పాండుభూ
రమణునిదేవి గొంతియుదరంబునఁ బుట్టి ధనంజయాదినా
మముల వెలుంగుఁ దత్సుతునిమన్నఁడు సంభృతధర్మ మైనకే
ర్ని మెఱును నేల యేలు జనమేజయనాముఁ డరాత్యజయుఁ డై. 31

ఉ. ఆతఁడు సర్పయాగ మనునధ్వరముం గుపితాపైఁ డై పితృ
ప్రీతిగఁ జేయఁ దద్దహనభీకరభూరికిభాప్రవేశసం
జాతదురంతతాపమునఁ జాపఁగలా రని తాప మిచ్చెఁ ద
త్సారనవృత్తికి వెఱచి తక్కటి నాగము లాభుజంగితోన్. 32

తే. నల్లగాఁ జేయువార మే మెల్లభంగి,
నాతురంగమపతివాల మని రయమునఁ
బోయి వాలధరోమముల్ పొదివి నీల,
శోమసంచయ మెరి కురుక్షితిక !.

క. కడుపు గడ్డిని నంతో, కడుపుతమలి యగుచుఁ బిలిచినవరికిఁజూపెన్
భవాత్మకయ్యవినతయుఁ, దద్దోహంబెఱుగఁ జేమిదైన్యమునొందెన్.

క. నగుచుం గద్రువ వరపుడ,

వగుము విచారంబు విడిచి యనుడు వినత య

ట్లగుఁ గాకని లజ్జయుఁ బెను,

వగయుఁ దొలఁగఁ ద్రోచి చేసె వరపుడము దగన్.

35

వ. ఇట్లు కపటజయంబునఁ గద్రువ సత్యవినయాదిగుణవతి యయినవినతం
దనుకు దాసిం జేసికొని పరిహీనంబు అయినపరిచారికాకృత్యంబుల నిత్యం
బు నలంచుచుండెం బదంపడి యప్పరమసాధ్యి దనయగ్రతనయుం డాదే
శించిన తెఱిం గూహించి పెండవయండంబున జనియించినతనూజం దలం
చుచు నానపాటు గదిరినహృదయంబుతో దాస్యం బహులస్యంబున
నడపు చుండ.

36

ఉ. యావనదర్ప మంది జప మంతకు నంతకు నగ్గలింప మై

లా వధికంబు గాఁగ నుపలాతన సేయఁగఁ బద్మ సంభవుం

డావిహగోర్తమండు హృదయంబున గర్వ మెలర్ప నుద్ధతుం

డై విహరింపఁ జూచి యొకయప్పుడు నారదుఁ డల్లఁ జేరినన్.

37

వి. అతఁడు భక్తిం బ్రణమిల్లి నిల్చిన నప్పక్షితుంగవునకు నమ్మనిపుంగవుం
డి ట్లనియె.

38

తే. దాసి యై సవతారికిఁ దల్లి పనులు, నేసి నలఁగంగ నదైసఁ జింత వంత
లేక నీవిట్లు దిరుగుట లెస్సయగునె, యద్భుతోజ్జ్వలతేజ కళ్యపతనూజ.

చ. అనుడు విహంగనాథుఁడు మదంబకు దాస్యమురాకఁజం గతం
బనభువిచార ! యేది జెలియన్ వినిపింపవె యన్నఁ తెప్పె న
మ్మనివరుఁ డున్నరూపు హయముం గనుటాదిగఁ గల్గక కృపాం
గనలచరిత్ర మాతని కఖండపరిశ్చుటభాషణంబులన్.

40

- ఉ. చెప్పిన గోపమున్ వగవుల జిత్రమునం గదురంగ మేలుచే
లప్ప హితంబు నేనె జెలియల్ మను చున్నది వెంపుతోడ నం
చప్పడ వాయువేగమున నయ్యెడకుం జని మాట యెద్దియుం
జెప్పక తల్లికిం బ్రణతి నేనె విషాదభరార్తమూర్తి యై. 41
- ఎ. కద్రువపాలికిం బోయి. 42
- చ. పరమవినీతిమై నెఱంగి బాంధవ మారగ నల్ల నిట్లనున్
గరుడుడు దారితారి వగఁ గందుచు నీచెలియల్ చరించుని
వ్వరపుడపుంజరిత్రమున వచ్చునె నీ కొకపేర్ని యాసతిం
గరుణ యెలర్పఁగా విడువ గౌరవనంపదఁ జేయు నెంతయున్. 43
- ఉ. నీకును నేను బుత్రుడన నెప్పుఁ దగ్గ ననుఁ జూచి యెవఁ ద
ల్లి! కృప నేత పెద్దయును లెన్న యధర్మము ధర్మ మన్నగల్
నా కవి యేల దాస్యకృతి నాజనయితికి నివ్వధంబున
నాకయు దైవకృత్యమ మనంబునఁ బొంగుదు విడువ గల్గినన్. 44
- ఎ. అనిన విని మొగంబు ముఱకటించుకొనుచుఁ గద్రువ గరుత్మంతుఁ
కి ట్లయియె. 45
- మ. బలనంతుండవు నేర్పుచందములఁ జెప్పం జాలి యీర్తిప
ల్కులఁ దేర్పం బని లేదు తల్లికి మదిం గూర్చేని నే పోయి లో
కులు నిన్నుం బ్రణమింపఁ జె వ్రుమృతమున్ ఘోరంపుదాస్యంబు నేఁ
దొలఁగం తెట్టెద మీ కనంతి మగుసంతోషంబు సంధిల్లఁగన్. 46
- చ. అన విని దాని కియ్యకొని యల్ల సుపల్లడు వోయి కశ్యపుం
గని తనభాషణంబులును గద్రువపల్కులఁ జెప్పి లెచ్చువాఁ
డ నమృతి మెట్లు నే నని యొడంబడి వచ్చితి నన్న నాతిఁ డ
త్తనయునిఁ జూచి యుల్లము ముదంబును నచ్చేరువాటు నొందఁగన్.
- క. అమృతంబు దుర్లభం బయ్యమరుల కేనియు నతిప్రయత్నంబున గు
ప్తము నేసి యుండు వానవుఁ డమలచరిత! నీకు నగు నె యట్టిది లేరన్.

చ. విమలము.

49

చ. ఉదకము రక్షకం బగుచు నుండఁగ నుజ్జ్వలవహ్ని యందునుం
బొదువఁ గృపాణశక్తిముఖభారితరాయధవాస్తులై బహు
స్మరులు మహాగ్రకోపులు ఘనశ్చరకాయులనేకరాక్షసు
ల్పాదిగొని కావ నిన్పవలలో నమృతంబు సురక్షితసితిన్. 50

క. ఉండు నన విని విహంగవి,
భుం డల్లన నగుచు నీవు పుత్రిస్తేహ
ధ్యుండ వియి పలికి తే బలి,
యుండ నుపాయజ్ఞుడను మహాజ్ఞులలేచా ! 51

మ. అనుమానం బని యేల తెన్ను నమృతం బన్నం గడుం బొంగి యా
తవిఁ దాఁ గొంగిటఁ జేర్చి కశ్యపుఁడు పుత్త్రా ! నిశ్చయం బట్లయే
ని నిభంబు గమకంబునుం గలవు నానిం దిన్న లా మెక్కు నా
ఘనజంతుద్వితీయంబు నీకు నెరగాఁ గల్పించితిం బోవనా !. 52

ప. అనుటయు సంతోషించి గరుత్మంతుం దాగజకచ్ఛపంబు శాస్త్రుట
నుండు నెబ్బంగివి యని యడిగిన నప్పునీంద్రుం డవ్విహగేంద్రున
కిట్లనియె. 53

కశ్యపుఁడు గరుడునకు గజకచ్ఛపంబుల తెలుఁగొఱిగించుట.

సీ. ప్రాకృయోనిధిసాంతః బర్వతిం బొక్కటి,
ఘనశృంగకబలితాకాశ మగుచు
సురగనామంబున నొప్పు నచ్చేరువ,
వసియించు నొకమహావారణంబు
దానితటంబునఁ దామరకొల నల్లి,
ననుకరించుచు మధురాచ్ఛవారి

సంపద సొం పారు సమదలీలల నగ్గ,

జం బానగంబుపై సంచరింప

లే. మిఱ్ఱుఁ బల్లంబు గట్టును మెట్టు నొక్క,
మట్టమై యది నునుపారు మహితమైన
యొక్కొలన నీరు ద్రావఁగా ననుదినంబు,
నరుగు నయ్యిభవల్లభుఁ డనఘచరిత !.

54

ఉ. ఆం దొకకచ్చపప్రవరుఁ డత్యధికం బగుకాయమున్ బలం
బుం దనరన్ వసించు జలముం గొనువాంఛ గజంబు వోయినం
జెందఁగ నీక సంగరముఁ జేయుఁ బెరంగుచు నీరు ద్రావు గా
రుం దెగి యుండు నట్ల పగ కోవ మెల్లరంగ నాఁడు నాటికిన్.

55

కి. విను మధుకైటభు లనియొడు,
చనుశేంద్రులు కిచ్చపంబు వంతియు నై పు
ట్టినవారు ద మ్రేలుంగమి,
బెనఁగుదు రొండోరులనోడ ఫీక రిభంగిన్,

56

కి. ఒంటిమెయి నుండఁగా ను,
కక్కింటికి నాకిచ్చపంబు గౌరుం బట్టం
గంట మురిది యొక్కొకటన,
రెంటిం బొదువంగ ఎలయు రే వెర వారన్.

57

ఎ. అనుడు వై నతేయుండు.

58

ఆ. ఒకటి గొలనిలోన నుండు నొక్కటి గొండ,
మీఁద సంచరించు మీరు రెంటి
నడఁగ నొక్కమాట యడరి పట్టుట కృత్య,
మనియెదరు వశంబె యట్ల చేయ.

59

ఎ. అనిన నది యట్టిద యుపాయంబు నెప్పెవ నాకర్ణింపుమని శుమ్ముని
వరుండు.

60

చి. కరిపతి నీరు ద్రావుటకుఁగాఁ జనుచెంచినఁ గూర్మరాజు సం
గర మొనరించు చుండి తమకంబున నీళ్లులఁ బాసి ఏకమై
దరి నడరంగఁ బట్టు నది తత్సమయంబున రెంటిఁ గూడ నీ
వెరవున నూఁది చిత్తమున వేగిరపా పెటు లేక పొంచుమీ. 61

ఐ. అని యుపదేశించిన వీడ్కోనుటకు వినతుం డయినతన్ను నత్యాదరం
బునం గనుంగొని యత్తపోధనస త్తముండు నీవు గజకచ్చపంబుల నా
హారంబుగాఁ గొనిన నీకుం ద్రిదశాహారంబు దేర దొరకొనుటకు సంజే
హంబు లే చనుపట్టు పెల్కి పరమాశీర్వాదంబు లిచ్చిన. 62

మ. విని యుత్సాహము గందలింపఁగ వియద్విధీగతుండై విమా
ననికాయంబులు దూలఁ బక్షితివితానస్ఫారదీప్తివ్రజం
వినశక్తిప్రకరంబుఁ గీడ్పఱుపఁ బక్షింద్రుండు చంచల్లతిం
జనియెం దా నురగాభిధాన మగునాశైలంబుపెందిప్పవన్. 63

క. చని యల్పశరీరుం డై
తను నెఱుంగక యుండ మెలఁగి దానోగ్రగజేం
ద్రునిఁ గాచి నీరి కది వో,
యినయప్పుడ వెనుకఁ జనియె నెలమి దలిర్పవన్. 64

ఉ. దంతి సనంగ భూరిమదధారలగాలి యెఱింగి కూర్మ మ
త్యంతిసముద్ధతిం గొలని కడ్డపడన్ వెన వచ్చె ఎచ్చినన్
దంతియు నీరువట్టున నుదగ్రపుగోపము సందడింప దు
ర్దంతసముద్యమం బెసఁగ దానిపయిం గవిసెన్ మహోగ్రమై. 65

చి. కవిసి ఖరంబు లైనమునికాళ్లను వేయఁగ పాము నీరిలో
ను వెడల కుండి కూర్చు మతనుస్థిరతీవ్రవఖంబులం బదా
గ్రవిదళనంబు వేయఁగఁ గరంబున మోదఁగ వారణంబు దం
తవిహతి నొంపఁ గచ్చపము దారుణ మయ్యె రణంబు భూవరా!. 66

ఉ. ఇమ్మెయిల బోరి పోరి మది నేవును గోపము నట్లెప్పుడు గూ
 ర్నమ్మ గడంగి నీర్వెడలి మత్తకరిక్ బడి నాక్రమించి 660 000
 గ్రమ్మన రెంటిని బొదివి కచ్చపమున్ ఎలకాల నామనా
 దమ్మన వారణంబును ముదమ్మనఁ బట్టి తగిల్చె గోళ్లులన్. 67

చ. ఇట్లు వినతిపట్టి పట్టిన నవి దమయంత్రంబులు వొరలం బడ నడిచిపడు
 టయు నతండు. 68

మ. పెలుచక్ గోళుల నొత్తి యగ్రజముఁ దాఁబేలున్ పసం బేది మూ
 ర్చల నొందన్ వెస నెత్తి మేఘయుగళిసక్తలసద్దరికా
 చలవై హాసశేలియో యన నభస్సంచారి యై యుబ్బిన
 గ్గలికన్ దవ్వగఁ బాటి యుక్తఘనవృక్షం బయ్యెడం దోచినన్. 69

ఆ. దానిమీఁద నుండి నాని రెంటిని భుజిం,
 పంగ మదిఁ దలంచి పంచయోజ
 నములు నిడుపు గల్గ రమణీయకాఖపై,
 గరుడుఁ డెలమి నెఱఁగెఁ గురువరేణ్య! 70

క. ఎఱఁగినయ పెనువ్రేఁగున,
 విఱుగుటయును కాఖ చూచి విహగేంద్రుఁడు గొం
 దఱు మునుల నందుఁ గన్గొని,
 వెఱపున నాత్మీయచి త్తప్పత్తి గలంగన్. 71

తే. ఆవనిఁ బడ నీక శాఖఁ జంచవునఁ బట్టి,
 పట్టి వారలఘస్థితుల్ పల్లటిలక
 యుండ వెరవున ధరియించి యొత్తు నెగయఁ,
 జూచి యవ్వాలభియ్యలు చోద్య మంది. 72

ఎ. వైన తేయం డగుట మనంబుల ననుసంధించి కరుణించి. 73

క. ఈతఁడు దక్కఁగ నొకులకు, నీతెఱఁగుబలంబు వెరవు నేల కలుగు నం
 చాతరుకాఖ విడిచి చని, రాతని దీవించి యొగ్య మయ్యెడునెడకున్. 74

వ. చనినక గరుత్మంతుండు సంతోషించె దదనంతరంబ. 75

అ. విపులశాఖ నిచట వడిచిన నిచ్చటి, జంతుకులము లెల్ల జచ్చు నింక
నేమి నేయువాడ నే ననునెవ్వగ, వుట్టె నవ్వహంగపుంగవునకు. 76

ఎ. అట్టియెడ. 77

శ్లో. నిందితాచారయుతము పులిందదేశ,

మంబుధిప్రాంత మీశాఖ యందు విడువు

మమరవరులపం పిడి విహగాధినాథ !.

యను నెఱుంగు నభంబునం దావహిలై. 78

క. విని సత్వరముగ నటం గొని,

చని యద్దేశమునఁ గల్గి జనములు మృతిఁ బొం

ద నరం దాచిక్కటి నా,

ఘనశాఖయు నెప్పునంబుకలకయు విడిచెన్. 79

న. విడిచి భరితలీలంబుగా నొక్కలై లంబువిశాలతటంబునకుం బోయి. 80

క. కరికచ్చపములపెన్నె,

త్తురుఁ గండలుఁ గ్రొవ్వు మెదడుఁ దుష్టిగఁ బక్షి

శ్వరుఁ దాని యధకబలబం,

ధురుండై యమృతమున కేనె దుగ్ధాంతగతిన్. 81

ఎ. ఇవ్విధంబున. 82

క. చని దానిచుట్టు మండెడు,

ననలంబును జూచి తన్న హత్తరజిహ్వలో

దసికిన నెఱకలు గమరున్,

యనుతలఁపున బ్రహ్మఁ గాని నరగ రయమునన్. 83

ఎ. అరిగి తచ్చరణంబులకుం బ్రణతుండై కేలు మొగిచి. 84

చ. వినతకు దాస్య మొందె నొక వెంటఁ దదీయనిరాస హెతునై

యనఘవిచార ! నాకు నమృతాహరణంబు విధేయ మయ్యె న

ప్పని మెయి నగ్ని చేత నగుఁగాటగు నన్వేషితో భవద్దయా
వననిధి నాశ్రయించుటకు వచ్చితి నార్తకరణ్య ! కావవే.

85

ప. అనుటయు.

8

చ. అతనిఁ నెత్తులం డగుట సంబుజగర్భుఁడు విన్న పైపయిన్
వితతము గాఁగ జిహ్వలకు వ్రేఁ గగునట్లుగఁ జాల వై చినం
బతగవరేణ్య ! మ్రక్కఁబడుఁ బావకుఁ డయ్యెడఁ జొచ్చి నీదునాం
భితము ఫలింప నత్వరతఁ జేకొను మయ్యమృతంబు నావుడున్.

87

అ. అత్తఁ బొంగి మ్రొక్కి యతఁ డాలమందలు,
పరపు నైనయెడల కరిగి యరిగి
కొండయంత వెన్న గూర్చి వేగమ కొని,
పోయి యమ్మహాగ్నిఁ బొదియవైచి.

88

గరుడుఁ డింద్రుని జయించి యమృతంబు దెచ్చి
కద్రువకుఁ జూపుట.

కా. నీరుం బాయఁగఁ జల్లి రాక్షసులయున్నేమంబు మర్దించి హృ
త్సాగోదారు డయోమయం బయిన యజ్ఞాలంబు వే వ్రచ్చి దు
ర్వారైవ్విరవిహార మొప్ప నమృతగ్రాహం బొడంగూడుడుం
దారావీధిఁ జనం దొడంగె మగుడన్ దర్పం బెలర్పన్ వశిన్.

89

భాగవతము.

దశమస్కంధము.

(10). సత్యభామచేసిన యుద్ధము.

- మ. బలవంతుండు ధరానుతుండు గనె శుంభద్రాజునిబోపరి
స్థలశంపాన్వితమేనుమా యన ఖగేంద్రస్కంధపీతంబుపై
లలనారత్నముఁ గూడి సంగరకథాలాపంబులం జేయును
జ్వలనీలాంగుఁ గనన్నివంగుఁ గుహనాచంగుఁ రణాభంగునిన్. 1
- వ. కని కలహంబునకు నరకానురుండు గమకింపం దమకింపక విలోకించి
సంభ్రమంబున. 2
- క. వేణిక్ ఖొలైము వెట్టి సంఘటితనీవీబంధయై భూషణ
శ్రేణిం దాల్చి ముఖేందుమండలమరీచీజాలము ల్పర్వఁగాఁ
కాణిం బయ్యెదఁ జక్కఁగాఁ దుఱిమి శుంభద్వీరసంరంభయై
యేటిఁగొచన లేచి నిల్చెఁ దనప్రాణేశాగ్రభాగంబునన్. 3
- క. జన్యంబున దనుజునిదొ,
ర్జన్యము అడుపంగఁ గోరి చనుదెంచినసా
జన్యవరిఁ జూచి యదురా,
జన్యశ్రేష్ఠుండు సరససల్లాపములన్. 4
- క. లేమా ! దనుజుల గెలువఁగ,
లేమా నీ వేల గడఁగి లేచితి విటురా
లే మాను మానవేనియు,
లే మావి ల్లందికొనుము లీలం గేలన్. 5
- వ. అని పలికి. 6

క. హరిజాతీకి హరి యొసఁగెను,

సురనికరోల్లాసనమును శూరకతోరా

శూరసైన్యత్రాసనమును,

బరగర్వనిరాసనమును బాణాసనమున్.

7

కా. అవిల్లంది బలంబు నొంది తదగజ్యానంతలేజోవిశే

షావిర్భూతమహాప్రతాపమున వీరాలోకదుర్లోకఁబ్ర

తా వేగఁ సగుణంబు చేసె ధనువుం దన్వంగి దైత్యాంగనా

గ్రీవానంఘము నిర్గుణంబుగ రణక్రీడామహోత్సంతతోన్.

8

క. నారి మొఱయించె రిపునే,

నారింఖిణిహేతు వై ననాదము నిగుడ

న్నారీమణి బలసంప,

న్నారీభాదకము మూర్ఛ నండ నరేంద్రా !.

9

సీ. సౌవర్ణకంకణరూపరూప నినదంబు, శింజినీరవముతోఁ జెలిమిసేయఁ

చాటంకమణిగణధగధగదీప్తులు, గండమండలరుచు ల్లప్పికొనఁగ

ధవళితరాపాంగధశధశశోమలు, బాణజాలప్రభాపటలి నడఁప

శరపాతఘమఘమశబ్దంబు పరిపంక్తి, సైనికకలకలస్వనము లుడుప

తే. వీరశృంగారభయరాద్రవిస్మయములు,

గలసి భామిని యియ్యెనో కాక యనఁగ

నిషావుఁ దొడువుట దివుదుట యేయు పెల్ల,

నెఱుంగరా కుండ ననిఁ జేసె నిందువదన.

10

మ. పరుఁ జూచున్ పరుఁ జూచు నొంప నలరింపక రోషరాగోదయా

విరతక్షామటిమందహాసములతో వీరంబు శృంగారము

స్తరగ స్తన్నులఁ గెంపు సొంపు బరఁగ న్నందాస్త్రసందోహము

స్ఫరసాలోకసమూహము న్నైఋత్రయన్ జంద్రాస్య హేలాగతిన్. 11

మ. అలినీలాలక చూడ నొప్పెసఁగెఁ బ్రత్యాభీధపాదంబుతో
 నలికన్వేదవిక్రేణకాలకలతో నాకర్ణి కానీతన
 ల్లలితశ్యానఖపుంఖదీధితులతో లక్ష్మ్యవలోకంబుతో
 ఎలయాకారధనుర్విముక్తవిశిఖవాతాహతారాతియై.

12

సీ. బొమ్మపెండ్లిండ్లకుఁ బో నొల్ల ననుబాల,
 రణరంగమున కెట్లు రాదలంచె
 మగవారిఁ గనినఁ దా మఱుంగుఁ జేరెడునింతి,
 పగవారి గెల్వ నేపగిదిఁ జాలెఁ
 బసిఁడియుయ్యల లెక్క భయ మంచుభీరువు,
 ఖగపతిస్కంధ మేపగిది నెక్క
 సఖులకోలాహలస్వనము లోర్వనికన్య,
 పటహభాంకృతుల కెబ్బంగి నోరై

ఆ. నీలకంఠములకు నృత్యంబు గఱపుచు,
 నలసి తలఁగి పోవునలరుఁబోడి
 యేవిధమున నుండె నెలమి నానీధాది,
 మానములను రిపులమాన మడఁప.

13

సీ. వీణఁ జక్కఁగఁ బట్ట వెరవెఱుంగనికొమ్మ,
 బాణాసనం బెట్లు పట్టనేరై
 ప్రాఙ్మునఁ దీఁగె గూర్పంగజేరినలేమ,
 గుణము నేక్రియ ధనుఃకోటిఁ గూర్చె
 సరసముత్యము గ్రువ్వఁ జాలనియబల యే,
 నిపుణత సంధించె విశిత్తరముఁ
 జిలుకకుఁ బద్యంబు చెప్పనేరనితన్వి,
 యస్త్రమంత్రము లెన్నఁ డభ్యసించె

ఆ. బలుకు మనినఁ బెక్కుపలుక నిముగుద యే,

గతి నొనర్చె సింహగర్జనములు

ననఁగ మెఱసెఁ ద్రిజగదభిరామ గుణధామ,

చారుసత్యభామ సత్యభామ.

14

కా. జ్వావల్లీధ్వని గర్జనంబుగ సుర ల్సారంగయాథంబుగా

నావి ల్లింద్రశరాసనంబుగ సరోజాక్షుండు మేఘంబుగాఁ

దా విద్యుల్లతభంగి నింతి సురజిహ్వావాగ్నిమగ్నంబుగాఁ

బ్రావృట్కూలము నేనె బాణచయ మంభశ్శీకరశ్రేణిగాన్.

15

నీ. రాకేందుబింబమై రవిబింబమై మొప్ప,

నీరజాతేక్షణనెమ్మొగంబు

కందర్పకేతువై ఘనధూమకేతువై,

యలరుఁ బూఁబోడిచేలాంచలంబు

భాషజపరిధియై ప్రళయార్కపరిధియై,

మెఱయు నాకృష్టమై మెలఁతచాప

మమృతప్రవాహమై యనలసందోహమై,

తనరారు నింతిసందర్శనంబు

ఆ. హర్ష దామయై మహారోషదాయయై,

పఱచు చున్దరాలిబాణవృష్టి

హరికి నరికిఁ జూడ నందంద శృంగారి,

వీరరసము లోలి విస్తరిల్ల.

16

ఇ. ఇవిధంబున.

17

క. శంపాలతికలబెడిదపు,

టంపఱచే ఘోరదానవానీకంబుల్

పెంపఱ సన్నాహంబుల,

సాంపఱ భూసుతునివెనుకఁ జూచె న్విచ్చెన్.

18

చ. అయ్యవసరంబునం గంసహరి మనోహరిణిం జూచి సంతోషకారియుం
గరుణారసాహళీకన ప్రసారియు మధురపచనసుధారసవిసారియుం
దదీయసమరసన్నాహనివారియైనై యిట్లనియె. 19

క. కొమ్మ ! తానవివాధుని,
కొమ్మహవమునకుఁ దొలఁగె గురువిజయముఁ గై
కొమ్మ మెచ్చితి నిచ్చెదఁ,
గొమ్మభరణములు నీవు గోరిన వెల్లన్. 20

ప. అని పలికి సమ్మానరూపంబులును మోహనదీపంబులును దూరీకృతచిత్త
విత్తేపంబులు నైనసల్లాపంబులం గళావతిం దద్దయుఁ బెద్దటికంబు చేసి
తత్కరకిసలయోల్లసితకాణాసంబు మరల నందుకొనియె. 21

(11). నృ గ చ రి త్రి.

నీ. ధరణీక ! యొకనాఁడు హరితనూజులు రతీ,
శ్వర సాంబ గద చారు చారుభాను
లాదిగా యదుకుమారావలి యుద్యాన,
ఎనమున కతివైభవమున నేఁగి
వల నొప్ప నిచ్చానువర్తులై నుఖిలఁ,
జరియించి ఘనఃపాసలను బొంది
నెఱిఁ దప్ప నీల మన్యేషించుచును వేగ,
ఎచ్చుచో నొకచోట వారిరహిత

తే. కూపమును నందులో నొకకొండవోరె,
విపులమగు మేనియూసరవెల్లిఁ గాంచి
చిత్తమున విస్మయం బంది తత్తరమాన,
దాని వెడలించువేడుక దగులుటయును.

చ. పరువిడి పోయి తెచ్చి ఘనహాళచయంబుల నంటగట్టి య
గ్గురుభుజు లందఱుం గదిసి కోయని యార్చుచు దాని నెన్నెయిన్
దరలగఁగ దీయలేక దగ దట్టముగా మది దుట్టగిల్ల నొం
డొరుఁ గడవంగ వే చని పయోరుహవాభున కంత చెప్పినన్. 2

చ. విని సరసీరుహాత్ముఁ డతివిస్మితుఁడై జలశూన్యకూప మ
ల్లనఁ గదియంగ నేఁగి కృకలాసము నొక్కతృణంబపోలే గొ
బ్బున వెడలిం చె వామకరము న్నల్లిఁ జొన్ని య దంతలోనఁ గాం
చనరుచిమేను గల్గి పురుషత్వముతోఁ జొడసూపి నిల్చినన్. 3

వ. ఇట్లు నిల్చినం జూచి కృష్ణుం డతనివృత్తాంతం బంతయు నెఱింగియు
నక్కడిగవంబును గుమారవర్గంబును దెలియుకొఱకు నతనిచేతన తద్వృ
త్తాంతం బంతయు నెఱింగించువాఁడై యిట్లనియె. 4

చ. కనదురురత్న భూషణనికాయఁడవై మాహనీయమూర్తివై
యనుపమకీర్తిశోభితుఁడ వై విలసిల్లుచు ధాత్రిమీఁదఁ జెం
పొనరిననీకు నేమిగతి నూసరపెల్లితనంబు చొప్పుడె
విన నిది చోద్య మయ్యె సువివేకచరిత్ర ! యెఱుంగఁ జెప్పుమా. 5

క. అని యడిగిన మురరిపుపద,
వనజమ్ములు తనకీరీటవరమణు లొఱయన్
వినియమున మ్రొక్కి యిట్లను,
ఘనమోదముతోడ నిటలఘటితాంజలి యై. 6

గీ. విశ్వసంవేద్య ! మహిత ! యీవిశ్వమందుఁ,
బ్రకటముగ నీ వెఱుంగని దొకటి కలచె?
యైన నాచేత విన నిష్ట మయ్యెనేని,
యవధరింపుమా వినిపింతు నంబుజాక్ష ! 7

కా. ఏ నిత్యవృత్తనూజుండ న్నగ్గురుఁడు నా నేపారుభూపాఱుండన్
దీనవ్రాతము నర్థిఁ బ్రోచుచు ధరిత్రీనాయకుల్ కొల్చి సం

మానింపం జతురంతభూభరణసామర్థ్యండ్లనై సగతత

శ్రీ నిండానినవాండ సల్లలితకీర్తిస్సార్తి శోభిల్లగన్. 8

చ. పలుకులఁ దన్నుఁ దాఁ బొగడఁ బాతక మందు రటుండఁ దారకా

వలి సికతావ్రజంబు హిమవారికణంబులు లెక్కవెట్టఁగా

నలవడుఁ గాని నేను ఐనుధామరశోటికి దాన మిచ్చు గో

వుల గణుతింప ధాతయును నోపఁడు మాధవ ! యేమి చెప్పుదున్. 9

ఐ. ఆదియునుం గాక.

10

ఐ. పాలుచునువర్ణశృంగఖురము ల్తనరం దొలుచులులై నున

త్సలుగల పాఁడియావుల నుదాత్తతపోవ్రతవేదపాఠముల్

గలిగి కుటుంబులై విహితకర్మములం జరియించునట్టి వి

పులికు సదక్షిణంబుగ విభూతి దలిర్పఁగ నిశ్చయమృతా !. 11

ఐ. మఱియు న్యాయసముపార్జితివిత్తముల గోభూహిరణ్య రత్ననివాస

రథ హస్తా వాజికన్యా సరిస్వతీ వస్త్ర తిల కాంచన రజత శయ్యాది

బహువిధదానంబు లనూనంబుగ నేకంబులు నేపితిఁ బంచమహాయజ్ఞంబు

లూనరించితి వాపీ కూప తటాక ఐన నిర్మాణంబులు నేయించితి నివ్వి

ధంబునఁ జేయుచో నొక్కనాఁడు. 12

క. అనఘాత్మ ! కశ్యపాఖ్యం,

డనువిపున కే నకల్పవాత్సండనై యి

చ్చిన గోవు దప్పి నామం,

దనె కలసినఁ దెలియ లేక తగ నాగోవున్. 13

క. ఒండొకభూమిసురకుల,

మండనునకు దాన మీయ మసలక యాచి

పురిం దాగోవుం గొని చను,

చండక్ మాను ధారఁ గొన్న యుర్వీసురుఁడున్. 14

క. మది శోష మొదవ దోవతి,

వదలిన బిగియించుకొనుచు పడిఁ జని యిది నా

మొదవు నడివీధి దొంగిలి,

వదలక కొనిపోయె దిట్టివారుం గలరే.

15

చ. అనవుడు నాతఁ డిట్లనియె నాతనితో నిపు డేను దీని నీ
జనపతిచేత ధారఁ గొని సాధుగతిం జన నీది యంట యె
ట్లనిన నతండు నేనును ధరాధిపుచే మును ధారఁగొన్న యా
వని విసిపంప నిద్దఱకు నయ్యె నపారవివాద మచ్చటన్.

16

చ. ఇట్లు విప్రులిద్దఱుం దమలోన నంతకంతకు మచ్చరంబునం బెచ్చు
పెరిగి కలహించి నాయున్న యెడకుం జనుదెంచి మున్ను నాచేతన్
గోదానంబుఁ గొన్న బ్రాహ్మణుం డిట్లనియె.

17

నీ. మనుజేంద్ర ! ప్రజ లధర్మప్రవర్తనముల,

నడప కుండఁగ నాజ్ఞ నడపు నీవు

మనమున నేధర్మ మని యాచరించితి,

మును నాకు నిచ్చినమొదవు దప్పి

విచ్చి నీమందలొఁ జొచ్చిన నిష్ఠ డీ,

భూసురునకు ధార పోసి యిచ్చి

తగవు మాలితి నీవు దాతవు నపహర్త,

ఓ న నిన్నేమన నవనినాథ !

లే. యనినమాటలు చెవుల సోఁకినఁ గలంగి,

భూసురోత్తమ ! యజ్ఞానపూర్వకముగ

నిట్టిపాతక మొఱపె నే నెఱిగి నేయఁ,

గొనుచు నీ కిత్తు నొకలక్ష గోధనంబు.

18

క. అని మఱియును నవ్విప్రుని,

నునయోక్తుల ననునయించుచును నిట్లంటిన్

ననుఁ గావు నరకకూపం

ఋనఁ బడఁగాఁ జాలఁ బురుషపుంగవ ! యనినన్.

19

గీ. ఎంత వేడిన మత్సరం బంత పెరిగి,
మొదల నా కిచ్చినట్టియమ్మొదవె కాని
యెనయ నీరాజ్య మంతయు నిచ్చితేని,
యొల్ల నని విపు) డచ్చట నుండ కరిగె.

20

వ. అట్లంతం డరిగిన వారెండవ బ్రాహ్మణుం బ్రాహ్మించిన నతండును
జలంబు డింపక పదివేలరిశోరు పాడి మొదవుల నిచ్చిన నైనను దీనిన
కాని యొల్ల నని నిలువక చనియె నంతఁ గాలపరిపక్వంబైన నన్ను దండ
ధరకింకరులు కొని పోయి వైవస్వతు ముందరం బెట్టిన నతండు నన్ను
నుద్దేశించి యిట్లనియె.

21

మ. మనుజేంద్రోత్తమ ! మంశపాప ! జగన్మాన్యక్రియాచార ! నీ
మనదానక్రతుధర్మమూర్తి త్రిభువనఖ్యాతంబులై చెల్లెడిన్
మును దుష్కర్తృఫలంబు నొంది పదపం బుద్యానుబంధంబులై
చనుసౌఖ్యంబులఁ జొందు పద్మజనియాజ్ఞాన్ ద్రోవఁగా వచ్చునే. 22

వ. అని వేగంబునఁ ద్రోపించిన నే నపుడ పుడమింబడి యీనికృష్ణంబైన
యూసరవల్లిరూపంబుఁ గైకొంటి నింతకాలంబు తద్దోషనిమిత్తంబున
నిద్దురవస్థం జొందవలనఁ బ్రాణులకుఁ బుణ్యపాపంబు లనుభావ్యం
బుల యూరక పోనేరవు నేడు సమస్త దురితనిస్తారకం బయినభవ
వీయపాదారవిందసందర్శనంబునఁ జేసి యాఘోరదుర్దశలం బాసి
నిర్మలాత్మకుండ నైతి నని పునః పునఃప్రణామంబు లాచరించి మఱియు
నిట్లనియె.

23

గీ. కృష్ణ ! వాసుదేవ ! కేశవ ! పరమాత్మ !
యప్రమేయ ! వరద ! హరి ! ముకుంద !
నిన్నుఁ జూడఁ గంటి నీకృపఁ గనుఁగొంటి,
నఖిలసౌఖ్యపదవు లందఁ గంటి.

24

ఎ. అని యశకభంకులం గొనియాడి గోవిందునిపదంబులు తనకిరీటంబు
 సోకం బ్రణమిల్లి దేవా! భవదీయపాదారవిందంబులు నాహృద
 యారవిందంబునం తాయ కుండునట్లుగాఁ బ్రసాదింపవే యని తదను
 జ్ఞాతం డయి యచ్చటి జనంబులు నూచి యద్భుతానందం బొంద
 ననుల శేఖోవిరాజితం బైనదివ్యవిమానమం దాసీనుడై నిలంబున కరిగె.

భాస్కర రామాయణము.

సుందర కాండము.

(12) లంకాదహనము.

క. అమరులు బెడడగ గగనాం,

తమనం బఱతెంచి వాయుతనయుని నయ్య
స్త్రీయు బంధింపగ జవస,
స్త్రీయు లోక విచేష్టుడగుచు ధరణిం గూలెన్.

సీ. అటు గూలి తెప్పిటి నానుమంతుడైతెన,

బంధంబు బ్రహ్మ స్త్రీబంధ మగుటఁ
దనలో వెఱిగి మున్ను పం కిబ్బగర్భండు,
నలతెగ్గు ముచ్చినపరిమల వలంచి
బ్రహ్మేంద్రమాకుఁ పాలితుండు గునాకు,
నీయస్త్రీబంధంబు పాయు లెంత?
మరి మూర్ఖునిరతి బ్రహ్మ స్త్రీయంద్రాప్యస,
మనోనిచ్చి బంధవిముక్తుడగుచు

శే. నజునియూలియును గొంత యనుసరించి,

రాక్షసులు పట్టుకొని పోవ గాక్షసేంద్రు
నొద్ద కేగి యతనితోడ సోదర మాట,
లాడి మాచెనఁ గాక యం చలరు మండ.

క. అటుకను రక్కసు లందఱు,

బలువిడి పఱతెంచి గూచి భర్తించుచు మ్రో
కులఁ బావనిమనసంధులు,
ఒలువుగ బంధించి పట్టి పైపై దివింపన్.

ప. పాపవియ్య రావణదర్శనకుతూహలుం డగుటయు.

క. తనబంధ మూడు టెఱిగియుం,

గనుకని రక్కసులచేతఁ గట్టుల సంత

ర్జనముల నాటలఁ బోటులఁ,

జెను భర్జనపడుచు సధికభీఁడపోలెన్.

5

ప. ఊన్నహనుమంతుం గనుంగొని యితం డప్పడ బ్రహ్మస్రీబంధ

విముక్తం దైనవాఁ డనుచు నింద్రజి త్తాశ్చర్యప్రదావిషాదంబులు పెనం

గొన నంతరంగంబున.

6

ఉ. అక్కట యిట్టిలోక భయదాస్త్రముచేతను అక్కడయ్యె

డిక్కపి కన్నసాయకము లెంత తలంపఁగ నందు లబ్ధ నా

రక్కసుఁ డాసూరగుతు రావణునిొత్తు మిన్ను గొక్కసు

ల్లిక్కునఁ గట్టినిక్క పెడకట్టులతోడన తెచ్చి పెట్టెన్.

7

స. అప్పు డుగ్రాకారులై ముఖంబునఁ గోపంబులు ముద్రించి హమరు తుం

గనుంగొని.

8

త. ఎక్కడిమర్కటుండో తను వెన్నెఱు పంచెనో యేని నేయఁగా

నిక్కడ వచ్చినాఁడో విధియింతయు కాలము మొత్తిఫిట్టి ము

చెక్కుడుకిన్క రాత్రివరు లిందును నందును బట్టి యాడుచుకొ

నుక్కఁగ వ్రేయుమం బొడుచుచు న్నిరసించుచునుండ నయ్యెడన్.

క. రహోనాయకఁ డుద్ధతి,

పుష్కరప్రవరు గోషవిస్ఫారితతా

వ్రాతులతోఁ గడుఁ గిన్న,

నీవీచె నతండు నాకర్మ విస్మయం డగుచున్.

10

సీ. తపనీయభూషణోదంచితరోచులు,

సాదామనులమాప్కింజాల మెగుల

రమణీయతనులి పుర క్తచందనచర్ప,
 కలితసంధ్యారాగకాంతి నెనయ
 మకుటనానారత్నమణిగణదీధితు,
 ల్పర్జన్యకార్కుకప్రభల నీన
 భూరినక్షంబునఁ బొల్పుహారతేజీ,
 లలితబలాకాలిచెలుపు నొలయ

తే. భయవిహుంకృతి శరలపరివర జెలఁగ.
 మేచకాభ్రంబుకైనిది మేను వెలుఁగ
 దృష్టి కక్కజ మారెడు శేజ మెసఁగ,
 వాడిమగఁటిమిగోర గడు వ్రాలుమహిమ.

11

మ. పలువిఘ్నార్జితపంక్తిమస్తకమణిప్రస్ఫురణానలోక్రందుం
 గుటిలభూతుఁడభిమహిమచటులక్రూరస్ఫులింగచ్ఛటో
 దృటతోహస్తికిహకుశక్షణుఁడుఁ బ్రోద్ధప్తప్రలంబోన్మహి
 స్ఫుటసంప్రాప్తికి వారపత్రిఁడును జతుర్భుకరాకారుఁడున్.

12

ఉ. హేటకశైలశంఖసముదంచితజాటుఁడు రత్నచిత్ర
 స్ఫాటికభాసురానినుఁడుఁ జారుదుకూలసమాప్తినిండునై
 బోటులు కంకణకృణానోభిరపాణులు చేర చామర
 ల్పాటగ పీఠఁ బ్రాథవిలాససమున్నతు లొప్పు నొప్పయన్.

13

ఏ. నానారత్నచిత్రలింబున గాంచనమయంబును నైన యాస్థానంబునఁ బ్ర
 హస్తప్రముఖులైనమంత్రులు పరివేష్టింప నమర నేవితుండైన దేవేంద్రు
 నిమాడ్కి నేదీప్యమానుడై మొసయున్న లోకవిద్రావణు రావణుం
 జాచి జగత్పాదరహస్యపుం డచ్చెరు వండుచు నంతరంగంబున.

14

క. ఈరూపము నీఘవభుజ,
 సారము నీధృతియు నిత్తిసాందర్యము ని

- స్వరోదారగుణంబులు,
నీరాక్షసవిభునికార్య మిట్లాపైడునే ? 15
- క. సాదికవర్తియు రాక్షస,
జాతుఁడుఁ గాకుండెనేని శత్రుకాదిసుర
వ్రాతంబున కధిపతి యై,
యీశఁడు లోకంబు లెల్ల నేలం దగఁడె ? 16
- వ. అని విచారించువృక్షచరుని రోషశామాక్షం దగుచు నిరీక్షించి రాక్ష
సచక్రవర్తి ప్రహస్తున కెట్లనియె. 17
- క. నిను నెవ్వఁడు పుత్రైంచెను,
వన మేటికిఁ బెటికి తీవు వడి రాక్షసభం
జన మేల చేసి లెవ్వఁడ,
వని యడుగుచు నాపుడుం బ్రహస్తుం దతినిన్. 18
- క. కనుఁగొని లేజము చూడఁగ,
వనచరమాత్రుఁడవు కావు వచ్చినపని పెం
చన నేయక భయ మందక,
వినిపించిన నిన్ను వేగ విడిపింతుఁ దగన్. 19
- క. సురవరుఁడొ దండధరుఁడో,
వరుణుఁడొ ధనకుండుఁ డైత్యవరుఁడో నీ
పురి సార మాతగఁ బంపిన,
యరుబలుఁ డెవ్వఁడొ నాకు నొప్పగఁ జెప్పుమా. 20
- వ. అనినం బ్రహస్తుని కనిలజాం డిట్లనియె. 21
- క. హనుమన్నాముఁడ మారత,
తెనయుండ రఘురాముమానిం దపనప్రియనం
దనునకు నచివుండ నిక్కపు,
ననచరుఁడొ నీత వెదక విచిత్ర నిటకున్. 22

క. దివిజారిదర్శనం బ,

న్యవిధముల న్నాకు దొరక దని వనభంగం

బు వడిం జేసితిఁ జేసితి,

బవిరము నారక్షకొఱకు బలములతోడన్.

23

చ. కరము విరించిచే వళముఁ గాంచిననన్ను శరంబుల న్నురా

మరులకుఁ గట్ట రా దవుటఁ జూ శరము త్తుడనైతి లోకభీ

కరు దశకంకు నొందుగతిఁ గాన నశక్యము గాన రాక్షసో

త్కరములచేతఁ గట్టుపడి కన్గొనుచేడుకతోడ వచ్చితిన్.

24

మ. అని పలికి రావణుని గనుంగొని.

25

క. ఇనజాఁడు నీతోఁబుట్టువు,

నినుఁ గుశలం బడుగు మనియె న్నపతియు రవినం

దనుఁడును నీకును బుద్ధులు,

దవరంగాఁ జెప్ప మిరి తగవున నీవున్.

26

మ. వినుము దశరథుం డనురాజేంద్రునితనయుండు రామచంద్రుండు నీతా
లక్ష్యణసమేతుండై తండ్రియానతిని వనవాసంబున కేతెంచి దండకార
ణ్యంబున పర్వికు లైనఖరదూషణాదులం దునిమి యచటం దనపత్నిం
గోల్పోయి యనుజాండుం దాను నెల్లదిక్కుల వెదకుచు ఋశ్యమూకంబుఁ
జేరి యచ్చట సుగ్రీవునితో సఖ్యంబు చేసి యగినికిఁ బ్రియంబుగా
వానిం దునిమి తద్రాజ్యంబున కధిపుంగా సుగ్రీవుం బట్టంబుగట్టి నీతా
స్వేషణంబు నేయింపు మనిన సుగ్రీవుండును గరుడానిలవేర్చు మహా
సత్త్వసంపన్నులు నగు నశేక బోయికుతోట్ల సర్వలోకంబుల విడకి నీతి
నరసి రం డని పనిచే నేనును రాఘవసుగ్రీవులయానతిని సముద్రం బవ
నీల దాఁటి లంకాపురి సొచ్చి యంతట వెదకి యయ్యుకోకవనికామ
ధ్యంబున నున్న జనకరాజనందనం గాంచితి ధర్మవిరుద్ధంబును గుఱ
నాశకంబు నగుపరదారాపహరణంబు నీయట్టి బుద్ధిమంతులు గావిం

తురే! ధర్మశీలుం డగువాడు నూ యనపాయసుఖంబులం బొందు
బాపశీలుండు వివిధాపాయదుఃఖంబు తనుభవించు నీవు పరకాంతం
దెచ్చి పాపంబున కొడిగట్టి చెడ నున్నాడ వని పల్కి మఱియు. 27

సీ. చరణాగ్రమున నీభుజాదర్ప మడచిన,

ధూర్జటివిలు లీలఁ ద్రుంచివైచె
వాలపాశంబున పడి నిన్నుఁ గట్టిన,
వారి నొక్కప్పునఁ గూల నేసె
నని నిన్నుఁ జెఱఁగొన్న యర్జునుఁ బోలొన్న,
పరతురాముని నాజి భంగపఱిచె
గడిమిమై నొక్కఁడ ఖరదూషణామలఁ,
బదునాలువేపుర బాతినమరె

తే. ఎచ్చుహాధసుర్ధరున కె గ్గాచరించి,
వారిహరబ్రహ్మశక్రాదు లైన నతని
భయదనిగ్హతిసంఘాతిపాతకాత,
బాణఘాతిహతులు గాక బ్రతుకఁగలరె?

28

ఉ. ఈగవిడి రాఘవాస్త్రోత్తతు బుగ్రతరార్చులు మింట నంట నీ

కరము బురంబు నలగఁచులుఁ గంతము లాస్యము లంఘ్రులూరులున్
శిరములు మర్మము ల్బరులుఁ జించుచుఁ ద్రుంచుచు నుచ్చి పాటుచు
స్థూలములు నేయుచు స్నిగుడ మూడుజగంబులు నాప నోపునె 29

కా. శ్రేణీభూతిములై దిగంతము లధిక్షేపించుసామితిదో

న్యూనోగ్రోత్థితరక్షపుంఖగణనోద్ధాతస్ఫులింగచ్ఛటా
క్షేణవ్యలధురీణతాణములు నర్షింపంగ నీ వేల న

ప్రాణతాణశరీరులై నిలుతురే బ్రహ్మదురు స్కందటన్.

30

మ. తురగస్యందనమై సామజభటస్తోమంబుతో గూడ నీ

పురి భస్మంబుగఁ గాల్చి నైతికమహాతుల్యైనుజుశ్రేణి నె

తురు గ్రంథం బడ గ్రుద్ది నెంపి మఱి మృత్యుకూరతం బట్టి నీ
శరము ల్బ్రొంపంగ నేన చాచుదు జయశ్రీలబ్ధి వర్ధిల్లంగన్. 31

క. సుగ్రీవాదుల యెదుట ను, వగ్రత నినుఁ ద్రుంతు నందు నాడివరింపుని
రాగ్రణిప్రతిజ్ఞ కతన న, శగ్రీవుడ ! బ్రదికి తీవు చావక నాచేన్. 32

ఆ. అజానివరము నీకు నమరగంధర్వాను, రాహియుక్ష రాక్షసాలిచేక్ష
మడియ కుండఁగాని మమజవానరులచే, గలనఁ జానుండఁగాదు వినుము.

క. ఘనుడగు రాముఁడు మనుజుం,

డినజుఁడు నానరుఁడు గాని నియ్యరువురచే

ననిఁ జావంగలవాడవు,

మనిమున నామాట నల్లు మతికరి చిగుచున్. 34

శా. సీకంఠార్పితకాలపాశము శిరోనిర్భూతపాతించు లం

కాకి స్సించియకాళరాత్ర గళబద్ధదగ్రకాలాహి క

న్యాయకారాగతిమృత్యు వాజనకకన్య న్నేగ నర్పించిలో

క్రైకత్రాణుని రామునిం గనుము నీకా కుద్ధి గాకుండినన్. 35

క. సీతారాములకోప, స్త్రీతానలతిఖలం గలయుఁ బేర్చుచు లంకా

భూతివ్రాతము భస్మభూతము గావించు ననుడుఁ బొడమిన కిచ్చి న్. 36

మ. కుటిలభూతుటిధీమఘాలదశక క్రూరు నానావుటో

దృటలంబోవృహనుప్రకంపనఁబ్బిల్లై శ్రీహరిఁ బ్రసూరై

పటువృష్టన్ముటవిస్ఫులింగములు పైవైఁ గ్రమ్మ నీకవమ

ర్కటునిం జంపుఁడు నా పిఠిబలములు ధర్మిం బొప్పలంకేతుగోన్. 37

శా. ఈకోపంబున కగ్నియో వెరుబుండో యూకాముందో నాయువో

నాకాఢీశురేణో యక్ష నాయకుండో కీనాకుంజో కోణనందో

యాకీకధమూ దింతవాఁ డెరియ మీ దయ్యగ్ని నేరూడిన

న్నీకు న్వధ్యుండు గాఁడు పైఁపు నుదిలో నీ వింక లంకేశ్వరా ! 38

చ. దూతికు వెధకింపైఁ గత,

భూతము ముండనము నంగకి ర్ననమును నె

- త్యాతదండము లెందును,
కూత యవధ్యఁ దని చెప్పదురు భర్తవిదుల్. 39
- ఎ. అని పల్క రావణుండు విభీషణుసంకు లాదరించి. 40
- క. తరుచిరునకు వాలము ప్రయ,
కర మగుటను వీనితోఁకఁ గాలించి నక్తం
చరు లందఱుఁ జాడఁగ నీ,
త్రుర మంతయుఁ గలయుఁ దిప్పి పుచ్చుం దనినన్. 41
- ఎ. ఉద్ధతి రణకర్కశు లురక్కను లక్కపీఁద్రుం గదిసి. 42
- క. నానుమనివాలము పెరుఁగఁగ,
ఘనతరకార్పాసపట్టికా శ్రేణిం గై
కొని మానెతోడ నానిచి,
యవలం బిడి మండ నూది రార్పులు నిగుడన్. 43
- ఉ. అప్పుడు శుష్కకాష్ఠనిగయజ్వలితాగ్నిసమప్రదీప్తఁడై
యొప్పుమఁ గీలజాలకలితోన్నతివాలము రాక్షపాలిపై
నిప్పులు రాలఁ గ్రప్పుమను నిండినసంపడి నాయుఁ జాఁడుమని
విప్పక పారు లోలిఁ దనుఁ దగ్గయు విస్మయ మంది మాడఁగన్. 44
- క. రోమాంచాపృతమ వు,
ద్వానాద్రుముఖం గి మెఱయఁ నత్కిలోవ్య
చ్చీమరెరనాల మురుసా,
దామనిగతిఁ నెరిఁ దనిఁ గరుచిరుఁ దాత్సన్. 45
- క. ఈకిల్లు శ్రేయకొని యీ,
నాకారులఁ గంపునపుడు నానారిన్
నీకంఘలు గల వెగతిఁ,
జీకొని కడ లేనిరణముఁ జేయుదు నింకన్. 46

ఎ. కొంతతడ వేమైనం జేయ నిప్పు పైరించెద మున్ను రాత్రి కానం జూడఁ
 తొప్పడ దీలంకాపురంబునం గలయశేషవిశేషంబులు నివాసమయం
 బున నీరక్కసులు త్రిప్పికొనం బోయి చూచెదం గాక యనుచుండ
 నంతలోఁ గాలకింకరభయంకరాకారు లగురాక్షసకింకరులు బలువి
 డిం గవిసి.

47

ఉ. ఉరవడి శంఖకాహళము లూడుచు దిక్కులు వ్రెయ్య నార్చుచున్
 తెరసి మృదంగనిస్సహగభేరులు ఘోషిల వ్రేయుచున్ భుజో
 ధ్వరబలుఁ దైద వాయుసుతుఁ దోరపుమోతుల బల్బుగా మద
 ద్వీరచముఁ బోలెఁ గట్టి కొని వీధులఁ విప్పఁగఁ జూచి రక్కసుల్.

క. చని నీతో భాషించిన,

వచచరునిం బట్టి తోక పెడిఁ గాలించి యం

గన ! పురిఁ ద్రిప్పుచునున్నా,

రనవుడు వాపల్కు శస్త్రహతిగతిఁ దాఁకన్.

48

ఏ. నీత యతదుఃఖాక్రాంతయై యత్యంతనిష్ఠ నగ్నిదేవు నుద్దేశించి. 50.

నీ. వాటివిలేకుండు నావగ బుడుపంగ,

వడి సముద్రము దాటి వచ్చునేని

పతి కృతజ్ఞుండు సత్యభాషావిశేషుండు,

సతిపుణ్యచార్మితుఁ డయ్యెనేని

గురుకులశ్రుహుఁ డొరి చేయుదునేని,

యభిలషన్నుతి సాధ్య నైతి నేని

తపము నేయుదునేని దమశమాన్విత నేన,

నియతశీలత్రసిత్యనేని

తే. వెలయు భాగ్యవిశేషము ల్లుగునేని,

నీవు నాపయి సత్కూపాన్వితుండ వేని

పరఁగ నగ్నిదేవుడ ! రామభక్తుఁడైన,
మరుతాత్మజునకు శ్రేష్ఠకారి ఐగుము.

1.

క. అని జనకజ యనలసా,

ర్థవ చేయఁగ ముందటం బ్రవక్షిణకిభి లే
పున నెగయఁ బ్రజ్వలించుచు,

ననఁజుడు హనుమంతునకు హిమాంతుం డయ్యెన్.

52.

క. ఆయెడ కాలాగ్రంబున,

నాయకగతి మండుచున్న యయ్యలము ప్రా

లేయనగాకృతి శీతల,

మై యుండుట కరుదు వొంది యనిలజఁ డాత్మన్.

53

క. రామునిపామర్థ్యముననొ,

భూమిజకారుణ్యముననొ పొందుగఁ బననొ

ద్దామసహాయంబుననొ,

నామేను దహింప వియవలతీవళిఖల్.

54

ఎ. అనుచు సంతోషించి మహాత్మానాంబున.

55.

న. బలువురు రక్తిసుల్లిగిచి పట్టినపాశము రెల్లఁ బ్రదించిగొం

చలఘురయంబుతో నెగసి యార్చుచు గోపుర మెక్కి యచ్చటం

బలువిధి సూక్ష్మగాత్రుఁ డయి బంధము లన్నియు నూడ్చి యున్నతా

నలఘువదేహ మెప్పటివికాలముగా ధరియించి యేవునన్.

56

క. మును దోరణమునఁ బెట్టిన,

ఘనతరపరిఘంబు లీలఁ గ్రాలఁగఁ గలం

గొని తినుఁ బట్టినపనుజాల,

మునుకొని వడి నేలఁ నూల మోది నెక్కించెన్.

57

క. వ్రాలి యిటు విక్రమించి వి,

కాలారుణవదనవారిజం బలరఁగ లాం

- గూలాభిలబ్ధ్యాలా,
మాలి యగుచు మెఱసె నంశుమాలియుఁబోలెన్. 58
2. ఇట్లు మెఱసి. 59
3. నావాలంబున మెఱసెడు,
పావకునకుఁ దృప్తి గాఁగఁ జైపైఁ గ్రవ్యా
దావాసము లాహుతులుగఁ,
గావించెద నింక ననుచుఁ గపిపతి కిన్కన్. 60
4. మంటఁ జటచ్చటధ్వములు మేఘఘనధ్వమలై చెఱంగ నిం
టింటికి దాటి వాలమున నేచించిచ్చుఁ దగిల్చి దిక్కు ల
స్సింటను విక్కులింగములు నిండఁగఁ జల్లుచు మంట లాకసం
బుట నొకండ యుగ్రత సమస్తగృహంబులుఁ గాల్చు చున్నెడన్. 61
5. అదె యిదె పెప్పొగ ల్పొగసె నక్కడ మండఁ గొడంగె నెల్లవో
ట్లవె ఘనవిస్ఫలింగములు నాకస మంచెడుఁ బేర్చునర్చుల
ల్లవె హయకాలల న్రథగజాయుధకాలల ధాన్యకాలలక
ద్రవిణతనుత్రకాలలను రావణుపట్టపుసర్వకాలలన్. 62
6. ఆనుమఁ గలవరంబునఁ జొరు లిట్టట్టును బఱవం జొచ్చిరి. 63

యుద్ధకాండము.

(13) విభీషణువిషాదము.

రణమునఁ గొండవోలె రఘురామశరంబులు గూలియున్న రా
వణుఁ గని పోక వేగఘనవారినిధుల్లను ముఱప నావిభీ
షణుఁ డతిదీనుడై యడలు సైంపఁగఁ జాలక చేరదచ్చి తత్
క్షణమున విన్ననాచుఁ బలుచంపముల నివలపించె నేడ్చుచున్.
అన్నా! యోదళకంఠ ! ఘోరసమరవ్యాపారనిత్యత్వసం
పన్నత్వంబున యాధి కక్కి విలసద్బాహుబలప్రాధిచే

నాన్నత్యంబున మించి దైవగతిఁ దుట్టచ్చికి మఁ నేడు వి
చ్చిన్నా శేషశిరఃకరుండ వయి హా ! కీదద్దతిం దూరితే.

మ. సురలక్ష్మీకచిక్కర్షణప్రవణము ల్బంధద్రవ్యోత్సక్తుల
హరశైలోఽథరణప్రచండబలము ల్పూర్వక్షదుస్సాధము
హరిదంతద్విరదేంద్రదంతదళనవ్యాపారఘోరంబులు
గరమై యున్న భవత్కరంబులు సతంగ శ్రేణిపా లయ్యెనే ?

క. సురతరుక్మసుమశ్రేణి,

సురుచిరమృదుతల్పమధ్యశోభిత మగునీ

యురుశరచేహం బిప్పుడు,

పరుసనిసంగ్రాహభూమిఁ బడఁ గా లయ్యెన్.

గీ. అర్కిమండలతుల్యంబు లై వికక,

తిమిరజాలక భేదనశీమము లైన

నిమలదీధితిమణికిరిటములు నేడు,

సడలి యంతంత నుగ్గులై పుడమిఁ గూలె.

క. ఎనసినగురుప్రకమగాన,

ఘనతిరభుజరాజసత్త్వగౌరవమున న

త్యజుపముఁ డగు నీతో నేని,

యనఁ జాలినవారు జగములందును గలరే.

వీ. నయశాలివై యుండి నరనాథుసుందరి,

దెచ్చి యాయాపడఁ దెచ్చుకొంటి

పల దని చెప్పినఁ జలమున నీభంగి,

నామాట లేమియు నమ్మవైతి

మనువంశనాథుని మనుజుఁగాఁ దలఁపక,

భూమినందన నిచ్చి పుచ్చ వైతి

రామునితోడివై రథితి యేట్రాదు,
మాను మన్నును నీవు మానవైతి

జే. నీతి హితములు వేళొన నేరవైతి,
తెలిపి చెప్పినఁ గ్రొవ్వునఁ దెలియ నైతి
చెడుట స్కన మన్నును నుడుగ వైతి,
తెగుఁ నాగ్రహబుద్ధియు దింపవైతి.

7

క. పరకాంక్షలు తిల్లులుగా,
నిరవారఁ దలఁపకున్న నిహముం బరముం
చొరకొను నేమేలు గలుగునె,
కొర ముండే వాని బుధులు దుష్టుం డనరే.

5

క. ఘనతరదుర్బానియుచే,
ననయంబును గలుగునీపుయంకృతదోషం
బున నింతి పుట్టె నేఁ జె,
క్షీనపలుకులు వప్పుచుయ్యెఁ బిదప నరసింహన్.

9

క. అని శోకింతుమిఁ దానియి,
మనమున నెలకొనమిఁ జీసి మానము చూలన్
ఘనమూర్ఖు మనుగఁ దెలియున్
వసుజేతుఁడు శోకః ప్నితపాత్తుం డై.

10

క. ఇనుఁడు ధరఁ బడియెఁ జండుఁడు,
మునిఁగెం దిమరగాన నన్ని మొగి హిమ మయ్యెన్
గనకాద్రు ధౌత్యం గె ననుక్రియ,
దనుజాధః నాలిసి తిల్లు దర్పము చూలన్.

11

కా. సారస్వతి శౌర్యమూలము విరాజద్బాహుశాఖంబు దు
ర్వాకోదారి త్రిపతాళ మతిదీప్యతోపపుష్పంబుఁ బా

పారంభైకఫలంబు నై పరగుదైత్యాధీశవృక్షంబు దా
నీరూపంబున రామహస్తీ వితిచేత్ హేలాసముల్లాసియై. 12

చ. కరయుగచంతదుర్జయము గర్వమదాంధము ఘోరచాపదు
ర్భరకగదున్యహక్రమముఁ బచ్చజవశసముద్భవంబు ని
ర్గతరుషండఖండనవికాలతరం బగు దైత్యరాజసిం
ధురపతిఁ గూల్చె రాముఁ డనుదుర్జయసింహము బాణదంష్ట్రమై. 13

ఆ. నిబిడవిక్రమార్పి నిశ్వాసఘామంబు,
సాహసేంధనంబు సత్ప్రతాప
మయినరావణాగ్ని యారామజలదంబు,
చేల నార్పఁబడుట సిద్ధ మయ్యె. 14

హరివంశము.

ఉత్తరభాగము. ఆ. 2

(14) బలరామవ్రజగమనము.

- క. తిమపిన్న నాటియాటల,
క్రమ మంతయుఁ దలచి వేడ్క గడలుకొనఁగఁ జి
త్తిమునందు గోకులాలో,
కమనోత్సవి మిచ్చుగించి కర మిష్టమునన్. 1
- మ. జలజాతేక్షణబోడఁ జెప్పి తదనుజ్ఞం చా నొకండుక్ సము
ష్టిలకాంతారవిహారయోగ్య మగువేషం బొప్ప వ్రేపల్లెకుక్
లొన్నె నేఁగినఁ దన్నివాసులు మహోల్లాసాశ్చర్యై యమృహ
బలు సంతతి నెదుర్కొనంగ నతఁడుక్ బంధుత్వధౌ రేయతిన్ 2
- క. కొంపఱు మొక్కి ననగం,
గొంపఱు మొక్కింగ వరుసఁ గొంపఱు గుశలం
బంపద యదేగి కాఁగిటఁ,
గొంపఱు నిదియిచ్చి ప్రణయకొవిదుఁ డగుచున్ 3
- క. గోకితు పొదివికొనఁగాఁ,
దీపారెడుచూడ్కితోడితిన్ననియుచితా
లా ములఁ బ్రియము నలుపుచు,
నాపోనియింపుసంపు లభినయములుగన్. 4
- ప. ఉన్నంతి గోపవృద్ధు లంపఱు నతినిం బరివేష్టించి యిష్టగోష్ఠిం దగిలి
యట్లనిరి. 5
- క. స్వాగతిమే యాడవకుల,
రాగవివర్ధన ! మహత్త ! రామ ! కుఖ్రీ

బి గి నిమిషపుడు గని సుఖి

భాగుల మే మ్మేలి మ్మేలి భాగ్యదయమో

6

తమోమహేశ్వరులు తద్దయు రమ్యము బిట్టిప్రాణిజా
తములకు నంటి యిప్పుడు గదా జమయ్యో గానొప్పి ధవి
క్రిముండవు నీవు నీపసులఁ గాచినచోటికి వచ్చి యిప్పుయిక్
కులుఁ గో యాడ నింకఁ గడు మాన్యుల మతిమి దేవతానికిన్.

7

శ్రీ గౌరవ చాణూరి ముస్లికుల భంజిందుట,

కంసు గాముర్తి కర నడంచి

అందుకు శత్రువుతండ్రు బలిష్ఠులు,

శుభ్రీలోఁ ఇమిఁగోఁడి నూహవంబు

1^oవం 128 గున కి మెచ్చయంగ ను,

దా శిష్యయుధావా మహిమ

ధూనికాశ, ముఖోడి ధూనికాశం గామంబు,

కర్తవ్యము, స్వర్గాలుఁ గూర్చు

తే. సు-మనర కేతెంచుకొ యనటఁ జెనె,

మొదటి పాఠశాల గ్రామంలో ఉన్నది

అందున సగించి యమృతం ప్రజరితె.

మొన్న, గో నూడి నెవ్వరి మిప్పు డేము

8

క. ఈనను మత మంతయు నిట్లు,

*12 నీలనఁ బఠింప నడ - మీవా గగువా.

ਗੰਗਾ ਤੇ ਖੇਤਰ ਦੇ ਲਾਗੇ,

శా. ౨ పా. ౧౧ గాగి యగుట యరదియె యనఘా !

9

అం. వి. కు. పట్టయ నక్కటయి . నేల మారు గూ

అయిన బేదం గాన రెండు మీదనో నుంచి మిగ్గింపం

బు సరసాన్నము ల్గడిచి బుద్ధిఁ చనర్చినమాకు నెందు శో
భన మగు టేమిసందియము బాంధవు లేవ్వరు మిన్నఁ బోలఁగన్. 10
క. రాచసిరి యుండియు న్నది,

యాచవికిం తొరడు నాకు హరికి నిచట బా

ల్యాచరణములై మక్కువ,

యేచందంబులను మఱివ నెన్నఁడు రామిన్. 11

ఎ. అనిన సంతస్లి వారందఱు నతిని నభినందించి మాధుర్యహృద్యంబులగు
మద్యంబులును, సమధికాపేక్ష్యంబులగు భక్ష్యంబులును, భావానురూ
పంబులగు ననులేపంబులును, జేతోవిలోచనకల్యంబు లగు మాల్యంబు
లును, ననేకంబు లాకల్యాణమూర్తికి సమర్పించినం బ్రీతుండై వివిక్తం
బు రమణీయంబు లగు ప్రదేశంబున. 12

ఉ. గోపిక లంది యీఁ బసిఁడిశోర నుదారసుగంధికిధు వి

చ్చాపరిపూర్తిగాఁ గొని వెసం గడు నుగ్గడు వై ముదంబు స

వ్యాపకభంగి నంగము సమ స్తము ఘూర్ణన మందఁజేయు ను

ద్దీపిత మైన మోహము మదిం బరతింత్రిత యావహింపఁగన్. 13

నీ. కనకపుమోక్షునఁ చనరెడుగురదంతి,

మాడ్కి సుత్ఫుల్లదామయన నమరి

నిండువెన్నెల పర్వ నెఱయుకైలాసాద్రి,

తెఱగునఁ జందవదీప్తి మెఱసి

చలదుల్కు మగుశరజ్జలదంబుక్రియ సేక,

కుండలమణిదీప్తి కొమరు మిగిలి

ఘనభోగియుక్త మై తనరుపటీరంబు,

గతిఁ జేతిహలమున నతిశయిల్లి

తే. తారకలలోఁ గలంకవిస్ఫారం డగుచు,

నలరుపూర్ణేందువిధమున నతివిపిండు

నడుమ నీలాంబరద్యుతి బెడంగు గాఁగ,
నధికధవళాంగరుచి నొప్పె వవ్విభుండు.

14

(15) స్కందకృష్ణులయుద్ధము.

క. హరుఁ డరుగుఁగాక యసురే,

శ్వరరక్షణ మింకఁ దొలఁగ వచ్చునె నాకున్

హరి నొడుతుఁ బొడుతు మగఁటిమి,

యరుదుగ నని కార్తికేయుఁ డనికిం గడఁగెన్.

1

ప. ఇట్లు కుంభాండప్రహితం బగురథంబుతోడ నడరి యుతండు.

2

ఉ. చానఁకొటి యుబ్బి వినతాగుతు మేనును గృష్ణు మేను ద

త్సూనుని మేను ముష్టిక నిషానిను మేనును వాబురంపవె

స్సోనల ముంచి సాంద్రతరతోఁజిత ధారలు ధాత్రి నించినం

దా నొకచేతకున్ సమపథానము లేక మురారి ధీరతన్.

3

ప. ఒక్కింత పైరించి కార్తనిర్దుక్తశరంబు లాశరజన్నుపై నిగిడింప రాసి

జేయ రాక్కి జేయులును సాయక సహస్రంబులం బరఁగించి రఘువ్రతు

మూడగుల తెఱంగున మహాతేజంబు నూపి మహావేనుతేజంబు మట్టు

పడం జేర్చినం గోపించి కుమారుండు.

4

చ. జగముల నేర్చునాఁటిరవిచాడును దుస్సహదీ ప్తిచండమై

నెగడి సమస్తకాత్రవవినిర్మథనోత్సాహసాధనం బనం

బ్రగుణవిభూతిఁ బెంపెసఁగుబ్రహ్మశిరం బనుసాయకంబు నె

న్నగధరుమీఁద నేయ గగనంబున నిండె మురార్తనాదముల్.

5

మ హరి యాలోన సమాహితాస్త్రుఁ డయి సగ్వాస్త్రావమర్దక్రియా

పరుసోపక్రమమైన చక్రము నతిస్పర్థం బ్రయోగింపఁ ద

త్పరిపాతంబున వణ్ణుభాంబకము విద్వస్తప్రభాకాలమై

సరమక్షిణత నొందె మేఘపటలప్రచ్ఛన్నమూర్యాకృతిన్.

6

గీ. బ్రహ్మశిర మివ్విధంబునఁ బ్రతిహతప్ర,
భావ మగుటయు నగ్ని సంభవుఁడు మఱియుఁ
దనకుఁ బ్రయసాధనం బయి తనరుత్తక్తి,
వైచే దడయుక హరిఁ గూల్చువాంఛఁ బేర్చి.

7

మ. చలదుల్కావలిమాడ్కి సంక్షయశిఖిజ్వాలాక రాళాకృతిక్
గలఘంటాకతి మ్రోయ దిగ్గనభాగం బెల్ల నొక్కింతఁజే
వెలుగ న్యచ్చుతడప్తముక్ దవి సుర స్వీక్షించి విభ్రాంతిమై
జబజాతాక్షుడెస న్నిరాశు లయి చేష్ట ల్లక్కి రత్యంతమాన్.

8

గీ. శక్తి కలవాఁడు కావున శక్తి నేర,
ఐచ్చునందాఁక సుస్థిరత్వమునఁ జూచి
చేర రానిచ్చి యుగసంకారమునన,
నిలిచె నమరు లెలర్ప నియ్యలముయకుఁడు.

9

క. అంతట నిలువక మఱియును,
నంతక ఐక్యానుకారి యగుచక్ర మతం
డంతయు వెస గుహుపై ని,
శ్చింతత వైచుటకుఁ జక్కఁ జేత నమరెన్.

10

నీ. ఆసమయమున మహాదేవుపసుపునఁ,
బార్యతిచైతన్యభాగ మైన
లంకాభిధాన లీలామూర్తి కాంచనా,
భరణదీధితు లెందుఁ బ్రజ్వరిల్ల
దిగ్వాసయై ఐచ్చి దేవసేనానికి,
నడ్డమై నిలువంగ నయ్యతుండు
కని శిఖ్రమున దృష్టి క్రమమింది యి బేల,
విశ్చితకార్యంబు నీవు చెబిచి

అ. తకట తొలగు తొలగు మట్లు కాకున్న వి,

కాఖఁ గొనుచు వేగఁ జనుము పాసి

యేను జక్ర ముడిసి యిదె యూరకుండితి,

ననిన సంతసిల్లి యవ్వఘాటి.

11

వ. అమహానుభావుపలికినయట్ల చేసె.

12

మార్కం డేయపురాణము.

(16) పాతివ్రత్యమాహాత్మ్యము.

- ఉ. దానక జేంద్రభూధరక దంబతురంగతిరంగసంఘకాం
తానికురంబరత్నమహితం బయి లక్ష్మీకిఁ బుట్టిని ల్లనం
గా నశ్శిరామమై భుననగౌరవవైభవయు క్తమై ప్రతి
ష్ఠానపురంబు వొల్చు విలసనస్థామ స్థలరాశిచాడునన్. 1
- వి. అప్పరంబునఁ గౌశికుం డనువిప్రుండు పూర్వజన్మపాపఫలంబునంజేసి.
చ. కరచరణాగురు బుట్టిగి గాత్రము తద్దయు (22) చీము నె
త్తురు దొరఁగంగఁ బెక్కుటికి దుస్సహమై శుడియంగ ఘర్షర
స్వర మెసఁగంగ నీఁగ లనిశంబును జాప్తుని మూఁగుచుండ హే
యరసము మూర్త మైనయటు లాశతకుష్మరుజాభిభూతుడై. 3
- చ. అలఁదురుచుండఁగా నతనియంగన పుణ్యచరిత్ర సాధ్వీ స
త్కులజ పతివ్రతానరణికోవిద మాపగుణాభిరామ ని
ర్మలినతాంగి యాత్మవిభు మానుగ దైవముగా మనంబున
స్థలఁచుచు నిత్యభక్తిపరత న్లను లిల్లను బ్రీతి నేయఁగన్. 4
- చ. ఉడుకక నాథుమై దొరఁగుచుండెడునెత్తురుఁ జీముఁ బల్కలుం
గడుగుచు సూనియం నలయుఁ గాల్గును జేతులుఁ దోమిలోమి యిం
పడరఁగ నీకు లారు చుఁ బ్రియంబునఁ జిరలు దాన కట్టుచుం
గుడుపుచుఁ గామభోగములఁ గోమలి గూతనిఁ బ్రీతుఁ జేయుచున్. 5
- క. అతఁ డెంత యలిగి తిప్పిన,
మరిఁ గింకిరిపడఁ యెపుడు మాతాడక యా
నత యగుచు నప్పతివ్రత,
యతని నతిశ్రేష్ఠఁగాఁగ నాత్మక దలఁచుచున్. 6

ఎ. ఆరాధించుచుండ నొక్కనాఁ డమహీదేవుండు నిజాంగన కిట్లనియె. 7

క. ఏ నొకగణికారత్నము,

మానుగఁ గనుగొంటి రాజనూర్గంబున సా

ధీ! నేఁడు వేడ్కయడరెను,

దానిగృహంబునకు నన్నుఁ దగఁ గొనిపోయ్.

8

ఉ. ఆనగుమోసుచెన్ను శళియందును బంకరుహంబునందు లే

దానయనప్రభాతి మదనాస్త్రములందు మెఱుంగులందు లే

దానును మేనికాంతి లతికావలియందుఁ బండియందు లే

దానినాయతాక్షిలలితాకృతి నాచుదిఁ బాచు నేర్పునే.

9

నీ. మెఱుఁగారులేదీఁగ మెచ్చనియత్తన్వి,

తనులత చెల్వంబు గనుగొనంగఁ

గలకంఠములయెలుంగులయేపు దీపించు,

నలపోల్చియుద్దుఁబల్కులు విసంగఁ

గనకకుంభంబులకాంతి గైకొననియా,

కాంతచన్ద్రు బిగఁ గొనిలింపఁ

బొగురుటాకులనునుజిసిసాంపు దెగడున,

చ్చిసలాక్షికమైవి చవిగొనంగఁ

ఆ. జిత్త మొనవుఁ దివుటఁ జిడిముడిపడియెడు,

నీవు ధర్మతత్త (సఖిణహృదయ

వాలతాంగి నన్ను ననురక్తిమై గూర్చు,

మన్నభాగ్ని నేను మందకుండ.

10

క. ఇనుఁ డస్త్రమించెఁ జీకటి,

యును మొగులును నడ్డగించె నుగ్గలి నాకుఁ

జన శక్తి లేదు దర్పకు,

ననర్థకాస్త్రములు నెఱుఁకు లాడెనుఁ దోడ్తోన్.

11

చ. అని మహనాతురుం డగునిజాధిపు చెప్పినమాట యేర్పడ

న్విని వివయము భక్తియు వివేకముఁ బ్రీతియు నగ్గలింప న
వృషీత కడు స్పృయత్విమున వల్పు నృథంబుగఁ గట్టి లంఘకు
న్దన మొదువంగఁ బుచ్చికొని నాగుని మూఁపునఁ దాల్చి చెచ్చెరిన్.

చ. తఱచయి నీలనీరదవితానము పై పయి గప్పి యెంతయు

నైఱవఁగ నేలయు ద్దిశలు నింగియు నిండఁగఁ బర్వి ఛాలఁ గ్ర
క్కిటిసినచిమ్మచీకటి నితేశ్వరుఁగొర్కి యొనర్చువేడ్క న
తైఱున గృహంబు వెల్పుడి మతిత్వరితంబుగ నేగుచుండఁగన్. 13

చ. మార్గంబునక్రేవ నొక్కయెడ.

14

అ. మ్రుచ్చుగాఁ దలంచి చెచ్చెర నాకెకు,

ల్పట్టి తెచ్చి కొలుతఁ బెట్టినట్టి
మహితపుణ్యుడైన మాండవ్యుడను ద్విజో,
త్రమనియెడమమూఁపు దాఁకె బెట్టు. 15

తే. తాఁగుటయు మేను గదలి వేదనభరంబు,

క్రొత్త యగుటయు నమ్మగిండుండు గనలి
నన్ను నిట్లు నొప్పించిననరుడు సూర్యుఁ,
డుదయ మగుటయు మరణంబు నొందుఁగాలి. 16

పక్షప్రతాపశాసమువలన సూర్యోదయములేఖి,

దానిచే లోకోపద్యసమును.

చ. అని ముని లోప మిచ్చుటయు నావసతామణి శోకతప్తయై

యినుఁ డుదయింప మత్పతికి నెగ్గు ఘటిల్లెడు నట్లనెని న
య్యినుఁ డుదయింప కుండు సేక నేను బతిప్రతి నైన నన్న న
య్యినుఁ డుదయింప గోడె విను మిట్టివ మన్న సతీప్రభావముల్. 1

వ. అంతం ద్రియామ బహుయామస్తు వర్తింసం దోడంగిన జగంబులు సంతోష
భితంబు లయ్యె నప్పుడు సుర లెల్ల భయంబున సుర జ్యేష్ఠుం గానం జని
యప్పతివ్రతామహానుభావంబు నెఱిగించి యిట్లనిరి. 18

సీ. ఆనెస్యనుదయా స్తమయములు లేకున్కి, జేసి కాలంబులు నిక్కువజేయె
ననుదినస్నానసంధ్యజపహోమాది, వివిధకర్మంబులు విరతిఁ బొందె
వేదాధ్యయనములు విధవిహితస్వధా, స్వాహాదు లొగి నిలువంగఁబడియె
నిత్యనైమిత్తికకృత్యము లక్రతుసురా, తిథిపూజలడఁగె ధాత్రీతలమున

తే. నెలమి నేను హవిర్భాగములు పరిగ్ర,

హించి యాచ్యాయనముఁ బొంది యూహితార్థ

ములును సస్యసమృద్ధియు వెలయ నరుల,

కొనఁగుటలు దప్పె జగముల కొదవె బెగడు. 19

చ. లోక వ్యవహారంబులు విచ్ఛిన్నంబులయ్యె నింక దివసోత్పత్తి యేవిధఁ
బున నగునని విన్నవించిన విరించి కరుణించి యిట్లనియె. విషం దాహ
వ్రతామహాత్మ్యంబు పతివ్రతచేతినే కాని చక్కంబడదు శాశ్వత
బరమ పతివ్రతయుఁ దపస్వినియు నైన యతిభార్య ననసూయ
నిక్కార్యంబు సక్కుంబెట్లు మని ప్రార్థింపుఁ డనెన నమరు లాపుణ్య
నతికడ కరిగి బహువిధంబులం బ్రార్థించిరి. 20

చ. ఆతులితనిత్యసత్యపతి యైనపతివ్రతయ్యా నయనా

ర్పతి యుచియింపమి గడు విపక్షక జేడ్చడి నిన్నుఁ గాన వ

చ్చితిమి దినంబు మాకు దయసేయుము తొల్లిటియట్లు కాఁగ వి

శ్రుతిసునిత్రీ! యన్న ననసూయ సుంపరిఁ జాచి యిట్లనున్. 21

చ. అనుపమ మాపతివ్రతమహత్త్వియు దాని నిధనకరంపరా

ననియఁతులార! చెప్పెన నుపాయముచేతఁ బదియుండైన భ

ర్మను వెగకుండఁ జేయుఁడు యథాస్థితి నుండఁగ నే నొనర్చిద

్తిన మననం గరం బలరి నేవతి లట్టల చేయఁ బూనినన్. 22

అననూయకును కౌశికి పత్ని కిని సంవాదము.

న. అననూయాదేవియు దేవగణసహితయై యాపతివ్రతారత్నంబునదనం
బున కరిగి దానినేమం బడిగి యిట్లనియె. 23

క. దేవతలకంటె నధికుం,గా వల్లభు మదిఁ దలంచి కల్యాణీ! సం
భావితె యతనివదన,శ్రీవిభవము సూచి సంతసిల్లుదె యెపుడున్. 24

క. పతిశుక్రూషణమున నే, నతులఫలప్రాప్తనైతి నభిమతఫలముల్
పతిశుక్రూషణియతిని, సతతముఁ బడయులగ వచ్చు సతులకు సాధ్యీ!.

మ. వ్రతము ల్కృతజపోపవాసములు తీర్థస్నానము ల్యజ్ఞదా
నతపఃకర్తము లాచరించుచును నావాధంకుల న్నిత్యము
న్వతి యాచూససహిష్ణుఁడై కడఁగి సంపాదించుపుణ్యంబులో
సతి శుక్రూషణఁ డైకొను న్నవీయుఁ దా సాఁబాలు ధర్మస్థితిన్. 26

తే. స్త్రీజనంబుల కుపవాసతీర్థదాన,
దేవపూజావ్రతాదులతెరువు వలదు
పతిసమారాధనవ్రతపరితఁజేసి,
ఈగతి వారికిఁ దంగేటిజాన్ము సుమ్ము. 27

ఉ. ఏ పతిధన్యరాలవు వినీతవు పుణ్యచరిత్ర వెంటియున్
దైవముకంటె నెక్కుడుగఁ చత్వరతం బతి గారవెంటు పూ
జాఁనయోపచారముల సంతతముం బరితుష్టఁ జేయ దీ
భూషణయంబున న్నగులు పోలరు నిన్నుఁ బతివ్రతామణీ ! 28

చ. అని యిటు లత్రిపత్ని ప్రియమారగఁ బల్కినపల్కు కౌశికాం
గన విని ప్రీతిఁ జిత్తము వికాసము నొందఁగ నీయమగ్రహం
బునఁ గృతకృత్యనై యమరపుంగవదర్శనమోగ్య నైతి న
న్ననిశము భర్తృభక్తియతాత్మికఁగా నొనరింపు భామినీ ! 29

క. అని పతికి యానతి మదీ,యఁబయమున కేగుచెంచి తత్యావరణం
బున నీవు నీకు నేనే, పనివేయుదు నర్థిఁ జెప్ప భవ్యచరిత్రా ! 30

ఐ. అని యడిగిన నప్పటివ్రతకు నననూయ యిట్లనియె.

31

తే. ఇనుఁడు నీయాజ్ఞ నుదయింప కునికి నిపుడు,

సృష్టిఁ జీఁకటి గవియుటఁజేసి తలఁకి

నిన్నుఁ బ్రార్థింపు మని గుర ల్నిన్ను వేడి,

కొనిన వచ్చితి నీకడ కనఁకుచరిత !

32

ఐ. వినుము దినాభావంబున నిఖిలకర్తనాశనంబును గర్భనాశనంబునం
ద్రివిష్టపవాసులకుం బుష్టిహీనతయు దాన ననావృష్టియు నగు ననావృ
ష్టిదోషంబున జగంబు నశియించుం గావున నీవు దేవహితార్థంబుగాఁ
బూర్వప్రకారంబునం బ్రభాకరవ ర్తనంబు చెల్ల ననుగ్రహించి లోకంబు
బుద్ధరింపు మనిన నప్పటివ్రత యిట్లనియె.

33

క. మాండవ్యుఁడు మద్వల్లభుఁ,

జండాంకుఁడు వొడుచుటయును జాఁగలఁ డని తాఁ

జండతిరకాప మిచ్చుటఁ,

జండాంకునిపొడుపు నా కసంమత మతివా !

34

తే. అనిన నననూయ యిట్లను విను పరివ్ర,

తాంగనలపెంపు నాచేతి నతిశయిల్లు

మగువ ! నీపతి మృతుఁడైన మగుడ నతనిఁ,

జీరతరాయుస్స మేతునిఁ జేయుదాన.

35

తే. అనినఁ బ్రియ మంది యాతపస్విని గ రాంబు,

జములు మొగిడించి భక్తిఁ జిత్తమునఁ దనర

నోదివాకర ! నిత్యసత్సృజ్యలత్నా !,

దినమణి ! వేగ నుపయింపు మనియె ననిన.

36

నీ. చుక్కలదీ ప్తివిస్ఫురణంబు చవిగొని,

మిన్ను లేఁగెంపున మెఱుంగువెట్టి

మనతిమఃపుంజంబు గనుకనిఁ బోదోలి,

దిక్కులఁ దేజంబు దీటుకొల్పి

కైరవాకరములగర్వంబు కబళించి,

కమలమండములకుఁ గాంతి యొసఁగి

తలకొన్నతుహీనంబునర్ప మడంగించి,

చక్రవాకముల కుత్సిప మొనర్చి

తే. తనసముజ్జ్వలదీప్తివితాన మడరి,

యభిలజనులకు ననురాగ మాహింప

నెలమి ననసూయ మహితార్ఘ్యమెత్తి మొక్క,

నుదయగిరికిఘరంబున నొప్పె నినుఁడు.

37

ఎ. పదిరాత్రుల కిట్లు ప్రభాకరుం డుదయించుటయు.

38

క. మునివరునితీవ్రశాపం,

బునఁ బ్రాణవిముక్తుఁడై విభుఁడు వ్రాలిన మే

దినిఁ బడకుండ నతిని న,

వృనితామణి పొదివి ప్యై వెగ మదిఁ గదురన్.

39

ఎ. అట్లుమృత్యుఁడైన నయ్యత్రికిశత్రుం బప్పరమపతివ్రతం గనుంగొని.

40

క. మతి నొక్కింతయుం వెగవెను,

పతికుఁ గూషాతిపంబుబలమున నే నీ

పతి నిదె మగుడం బడసెవ,

నతిరయమునఁ జూచు శుభగుణాన్వితమూర్తిన్.

41

ఎ. అని పలికి.

42

చి. అనుపమరూపశీలవినయాదిగుణంబుల నాదుభర్తగో

నెన యొరు నేను గాన ననునీదృఢసత్యమువేర్చి నీద్విజం

డనయము లబజీవుఁడు నిరామయుఁడున్ దృఢయాపనుండునై

వనితయుఁ దాను గూడి శతవత్సరము ల్సుఖియించుచుండెడున్.

43

తే. మనముఁ బలుకునా జెయ్యు సమత్వమొందఁ,

బతికి శుశ్రూష సతతంబు భక్తిఁ జేయు

దాన నే నైతి నేనియాధరణిసురుఁడు,

ప్రాణయుతుఁడు గావుత మని పబ్బటయును.

44

ఉ. ఆవసుధామరుండు విగతామయుఁడు స్వయాపనండులే

జోవిభవాధికుండు నతిసుందరుఁడు స్మరసన్నిభుండునై

తా వెన నత్తితుం డగుడు దైతసంఘము మెచ్చి సమద

శ్రీవిధిఁ బుష్పవృష్టిఁ గురిసె న్నొరసె న్నివి దేవదుండుభుల్.

45

నృ సింహ పు రాణ ము.

(17) హిరణ్యకశిపుఁడు వెట్టు బెంధలు.

నీ. ఎనరాశిలములు వడిఁ దిప్పకొనులీలఁ,
గలగిందు మందరాచలముకరణి
నంబుజప్రియకుముదాపులఁ బొరిఁ బట్టి,
బాధించు సింహికాప్రభపుభంగి
ఘనగోరిగోత్రశృంగంబులు వెనఁ జాఁకి,
పాడిచేయుఁ దీవ్రదంభోలిపగిదిఁ
బ్రబలబలాహకప్రకరంబు వ్రచ్చి వెం,
దఱలాడుఁ బటుమారుతంబుమాడ్కి-

గీ. దిగ్గజంబులగుండెలు దిగులుకొల్పు,
ఘోరరఘునఁ గ్రూరమృగారిపోల్కిఁ
బ్రకటభుజదర్పమునఁ దన్నుఁ బట్టలేక,
దుర్విషముఁడై హిరణ్యాక్షపూర్వజాండు

1

నీ. తపములఁ గ్రుస్సినతపసులఁ బట్టి తె,
స్పించి యచ్చరలతోఁ బెండ్లిసేయు
మోదంబుతో నశ్వముఖుల లాయంబులఁ,
గట్టి చొక్కనియలఁ గవణ మెత్తు
ఘనగేశ్వరులకిరంబుల నున్నమణు లూడ్చి,
కొమరార వెట్టువగుండు లెన్ను
జెలఁగి గంధర్వులచేతివీణలు పికా,
చూచి కిచ్చి పాడించి చూచి నవ్వు

గీ. ఖడ్గములుఁ బాదుకలు ఘటికములు నపహ,
శించి సిద్ధపుంగవుల గారించుచుండు

భవనతాధలు దన కిటు ప్రాప్తు నోక,
లుగ నురారాతి శేర్చె మల్లోఖ్ డగుచు.

2

క. సదభిమతము లగుదుఃఖము, విదితముగ హిరణ్యకశిపవే స్వాహా య
న్నదివక్కమంత్రమొండె, య్యదివొరకుండఁగనురారి యజ్ఞాస్పంచెన్.

చ. సరసిజసంభవుండు హరి శర్వుఁ డనంగఁ గలారె వేటె యొ
క్కరుఁడు జగత్త్రయంబునకుఁ గరయు భర్తయునఁప్రహర్తయున్
దిరముగ నేన కాకయని దేవకులద్విషఁ డాగమక్రియా
కరులకుఁ దన్నుఁ గొల్పుఁ డని గర్వమున న్నియమించె నెల్లబోన్. 4

సీ. భాసుఁ బిల్పించి నాపంపునఁ జాయని,
తెరువరివై మీఁదఁ దిరుగు మనియొ

జండునిఁ బిలిచి నాశాసనంబున జగం,
బున నెల్ల నోషధుల్ ప్రోవు మనియొ

ననిలునిఁ బిలిచి నాయజ్ఞఁ బ్రాణుల కెల్ల,
వలయుప్రాణంబువై మెలగు మనియొ

ననలునిఁ బిలిచి నాయనతియందునఁ,
బాచకాదిక మోజపలుపు మనియొ

గీ. దనచరిత్రించె పల్లంపఁబనిచె బహువి,
ధేతిహాసపురాణార్థజాతి నెల్లఁ
చిన్న వినుతింపఁ బనిచె వేదముల నెల్ల,
వైత్యనాయకుఁ డభిలవిధాయకుండు.

5

మ. జముఁడై తాన సమ స్థకర్మగతులున్ శాసించు సేతింబు నూ

వ్వును ఎన్నింబును దాన యయ్యుతితీన్ సంధిల్లఁగాఁజేయు న

రముఁ గామంబును దాన కైకొని ప్రమోదం బందు ధర్మంబు మో

క్షును నావీర్యుడటాక్షలక్ష్యములనన్ గర్వోత్కటస్వాంతుఁడై. 6

ఉ. నేలయుఁ గొండలుఁ దిశలు వింగియు దీవులు నంబరానుబంధం

గాలనుబంధం గ్రహపరులు గాడ్పులు విహ్నులు నాకమర్త్య పా
తాళములు నిజాకృతులు దాల్చి సరోరుహసూతిఁ గొల్పున
ట్లాలఘుశీలఁ గొల్చు సదయాత్మత యేర్పడ వచ్చునిచ్చలున్. 7

ఎ. ఇట్లు లోకసరమేశ్వరుం డగుననురేశ్వరుండు నింతలైశ్వర్యుండును,
గురుభుజవీర్యుండును, దివిజమర్దవకార్యంబులు నవార్యంబులై చెల్లుచుండఁ
జండప్రకోపదీపిత్రిలోకుం డగుచు ననేకసంవత్సర సహస్రంబులు
సామ్రాజ్యంబు నేయుచుండ నాఖండలస్రముఖబృందారకు లందఱు
రహస్యంబుఁ గూడఁబడి గురునితోఁ గర్తవ్యం బడిగిన నమ్మహామతి
మరుత్పతి కి ట్లనియె. 8

క. నీతులచేఁ ద్రోవడు దుష్టితునియుద్రదేక మెసఁగి నిగిడినయెడ లో
కాతిక్రమహేతు ఎగున, హేతుకళానాశనంబు నెమ్మెయిన నగున్. 9

చ. కడిదివరంబు వాగుహగర్భునిచేఁ గనినవాఁడు వాఁడు మీ
యెడ నశంబుఁ బెప్పగయు నీనును రోషము నెమ్మనంబులో
జడగొనియుండుఁ గవున ససాధ్యుఁ డవధ్యుండు దైత్యవాఁడు డే
వడువునఁ బోరువంబుఁ గొని వాని జయించుట ప్రేగుచూడఁగన్. 10

నీ. సామంబు చే శక్రు సాధిత మంటివా,

సామంబు భుజనందు నేరు హగునె
భృత్యులతో దాసు భేదింత మంటివా,
యసహాయసాహసుం డసుగవరుండు
దానంబు ఎత్తవిధాయక మంటివా,

మెల్ల మెల్లను వాఁడు కొల్లగొనియె
పండింతనంబున దడిచి మంటివా,
చైనని యజ్ఞేయు నిర్లంపరాదు

గీ. కానఁ జతురుపాయంబులు కార్యసిద్ధి,
జనకములు గావు మఱి చూడ సంధివిగ్ర

హాదులైన మధుగుములు నప్రయోజ,

నములు పగతుడు ఘనుడు దుర్దముడు గాన.

11

క. స్థానమును వృద్ధియు న, ద్దానపతియందు నంచితములైనవి దే

వానీకము సంక్షయగత, మైనయని త్రివర్గతత్త్వ మారసి చూడన్. 12

ఎ. స్వామ్యమాత్య సుహృదోక్తి రాష్ట్రదుర్గబలంబులను సప్తాంగంబులును
సంపన్నంబులై తదీయసామ్రాజ్యంబు రిపులకు నభియోగ్యంబు గాకుండు
టయు నాకాకసులను నమృహిమ విగతం బగుటయుఁ బరమేష్ఠిదత్త
వరలాభంబున నుపయోగ్యులుం డైనవాఁడునుం గావున నసురకుం గాల
బలంబు సమధికం బగుటయుఁ ద్రిలోకంబులును దనియధీనంబులుగాఁ
నైకొని యున్నవాఁ డగుటంజేసి దేవబలంబు సిద్ధంబగుట యవలంబింప
వలయుట నాకుం దోచినకర్ణం బది యట్లుండ వెండియు నొక్క
తెరింగు చెప్పెద.

13

కా. కామక్రోధమదాద్య మైనయసుహృద్ధర్మంబులకే గెల్పనే

ధీమంతుండు సమర్థుఁ డాతఁడు విశోధివ్రాతముకే గెల్పు నీ

కామక్రోధమదాదినిర్మితుడు దుష్కర్మండునై యుండు వాఁ

డీమై నెవ్వరిచేత నేనియు రమాహీనుం డగుకే వ్రేల్చిడిన్.

14

క. అజితాత్ముఁ డైనయితని, విజయంబును సిరియు విరియు వేగంబ శర

త్పృజనితజలధరములు గడు, నిజము లగు నె యంబరమున నిముసంబైనన్.

మ. దితిశం డిప్పుడు కామకోషముల నుద్రేకించి లోకంబు దు

స్థిని నొందించుచు నున్నవాఁడు, విభవాంధభూతచేతస్కుండై

మతిహీనుండునుబోలె సౌఖ్యనిరతికే మత్తిల్లి యున్నాఁడు ని

ర్మితుఁ గావించగలచ్చు దైవపరమకే జేపట్టి యీపాతకున్.

16

క. విజయాభిమానతృప్తు బ, రుజనద్విషుఁ గానుసంవృతోన్నాదు విసో

దజతుని వెసఁ దొడరంగా, విజయం బగు ననిరి నీశివి స్తరవేదుల్.

17

- క. తమఁ దా నెఱుంగనివానికిఁ, దనుఁదాదండించుకొనని తామసునకు నెం
దును దైవబలములేదిం,త నిరూఢతఁ గనినసిరియుఁ దవ్వగఁ దోఁచున్.
- వ. మనకు దైవంబు దాతయు వాసుదేవుండ మనకె యననేల యనేకప్ర
హ్లాండాకోటిజాతంబు లైన చరాచర భూతంబులకుఁ బరాయణంబు
నారాయణాభిధానం బగు తేజంబు. ఈజగంబుల సంకటం బుడుప నాదే
వునకు నపహర్యంబు మన మమ్మహాత్ముశ్రీపాదపద్మంబులు చేరి మనతెఱఁ
గంతయు విన్నవించుము మున్ను చెప్పితి హరి శరణాగతులయాపదలఁ
కాపనోపు నాపురుషుండు మనకు నెయ్యదికర్తవ్యంబుగా నానతిచ్చెఁ
దర్శికారంబున నపకారులకుఁ బ్రతికారంబుచేయుద మిదియ నిశ్చ
యంబు.

బ్రహ్మోత్తరఖండము.

పంచనూశ్వాసము

(18) అష్టాదశపురాణ రహస్యములు.

ఉ. శ్రీగురుదేవహీనము నేయఁగరాదు పురాణ వేద శాస్త్రాగమ ధర్మము ల్విడువరాదు మహీసుర రాజ దేవతాజ్ఞాగతి మూఱరా దొగి మృష ల్యచిన్ముంపఁగరాదు నిత్య మభ్యాసతపూజ మాని కుడువం జనరాదు నరేంద్రనందనా ! 1

క. గురుగోత్రాప్తానూతా,
పరత స్వర్తింపు మెపుడు పరధనములకుం
లతసకుల కానఁ జెందకు,
నిరతసదాచారధర్మనియకుండ ఎగుమీ. 2

క. స్నాన జప హోమ తర్పణ,
దాసములను చిప్ర దేవతా గురు పూజా
మానితకార్యములను నీ,
మానసమున నలనవృత్తి మానఁగలయున్. 3

క. కోపము విద్యేషంబును,
కాపము వాక్రోశవృత్తి దండమును దురా
లాపంబులు వైకున్యము,
సాపచారములు విడువు భద్రగుణాభ్యా ! 4

క. నిరతము విషయాసక్త,
శ్చురితమనోవృత్తి సాధ్వనూయయు హింసా
పరతయు వాత్సల్యముతియును,
బరనింద యొనర్ప నలదు పార్థివతనయా ! 5

క. అత్యాహార మతిశ్రమ,

మత్స్యలాపమాలు మణియు నతిశయకోపం

బిశ్వత్కటమగు నిద్రయు,

నత్యాకాంక్షయును విడుపు మనవిరలంబున్.

క. జనక శ్వశుర సతీగురు,

జననీ బుధభాషణములు సమ్మద మొప్పు

న్విన విశ్వాసికృతులు మది,

ననయును నిష్కపటువచన మది నమ్మచగున్.

7

క. కృపలు ననాఘని పృథ్వుల,

నపరాధవిహీను బాలు నలలను భాస్వ

త్కిరప వలయుగ రక్షింపుము,

తపనీయాదికము లానగి కాక్షిణ్యమునన్.

8

కీ. బంధుమిత్రులయెడ భావంబు నిలుపుము,

కృప గల్గి యుండు దుఃఖితులయందు

స్వస్థులందు హర్షంబు గావింపుము,

మజనుల చిక్షింపు కోపదృష్టి

శరణాగతుల డైనశత్రువులైనమా,

జంపఁగా వెలదు నిశ్చయముగాను

నెలమి బాత్రాపాత్ర మెనైన వేడిని,

తేదన కిమ్ము దేహదులైన

తే. దల్లి తిట్టిడియు గురుడు నందనుడు విప్రుల,

దాచరించినయపరాధ మది సహింపు

మాళ్ళరయైపరుండనై యనుజనంబు

శ్మశ్రమత్తుండనై యుండు మనఘచరిత!

- క. కీర్తి మహాభూషణ మగు,
 కీర్తియ లక్ష్మీకరంబు కృతకృత్యతయం
 కీర్తి శుభం బగుఁ గావునఁ,
 కీర్తి యుపాన్జింపు మెపుడు కృతపుణ్యుడనై. 10
- తే. హయ గజా శ్వ రత్న హాటకంబులనైన,
 నపహరింప ధాత్రి నపయశంజు
 విడువలయు దానిఁ గడు సత్వరంబుగఁ,
 దృఢమాగాఁ దలంచి ధీరవర్య ! 11
- క. గౌరీశ్వరపదభక్తుల,
 వారాధింపుము ప్రసన్ను లగునట్లుగఁ గుం
 పారపయోనిధిమగున్లు,
 వారసి వా రుద్ధరింతు రనవరతంబున్. 12
- క. అయుర్బలధనవిద్యా,
 శ్రేయఃకీర్తిప్రశాపశీలంబులు క
 ర్తాయత్తత వచ్చినచోఁ,
 బాయక యవి యనుభవించు భవ్యవిచారా !. 13
- క. కాలము దేశము శక్తియుఁ,
 దా లెన్నఁగఁ దెలిసి చేయు కార్యము వా
 ర్యాలోచనపూర్వకముగ,
 మేలుగ నెచ్చోట నైన మితిహింసచవా !. 14
- క. జపహోమస్నానంబులఁ,
 దపమాంబు విశ్వకార్యములను దత్పరమతిని
 చపలత్వ ముడిగి యుండుము,
 కపటం విందుకయు లేక కలువవిదూరా !. 15
- క. దాక్షిణ్యమేతం బ,
 ల్పాక్షర మధికార్థ మతత మతిహృద్యతరం

బక్షిణ మసందిగ్ధము,
దక్షిం బగుపలుకు వలుకడగుఁ దథ్యముగన్.

16

క. ఆపదలందును శత్రు,
వ్యాపారములందు భీతి వలవదు నీకున్
బాపములకు గురువిప్రా,
లాపములకు వెఱచి యుండు లాలితబుద్ధిన్.

17

నీ. పరుల నెవ్వరినైన బాధంపకుండుము,
పరులబాధ లడంపు కరుణ వెలయుఁ
జోరదుష్టరినివారణం బొనరింపు,
బాహ్యగేహసుషుప్తిఁ బరంగవలదు
బంధుమిత్రజ్ఞాతిభార్యాసుతాతిథి,
భోజనంబుల సమబుద్ధి వగుము
విద్యాకథార్థర్పవిహితవాక్యోపదే,
తములందు సకతనిశ్చయఁడ వగుము

తే. ఏస్థలము సాధువిప్రభూయిష్ట మగును,
బుణ్యతీర్థంబు లెచ్చోటఁ బొందియుండు
శివనివాసంబు లేభూమిఁ జెలఁగుచుండు,
నచట నిలువు మవశ్యంబు వార్ష మొదవ.

18

క. కులటావేశ్యాకాముక,
ఖలనంగతదేశముల నొకానొకవేశ
న్నియవకుము జగత్ప్రభు వగు,
నలికాత్తుని మదిఁ దలంపు ముక్తాంతంబున్.

19

క. ఎప్పుడు శాంతియు దాంతియు,
నెప్పుడును కుచ్చివరంబు లెప్పుడు ధర్మం
బెప్పుడు జితషడ్వర్గత,
దప్పక వర్తింపు మీవు ధరణిశసుతా!.

20

క. యతులకు విశ్రులకుఁ బతి, ప్రతలకు పరధేనువృషభరత్నములకుఁ బు
ణ్యతరునదీనిజగృహదే, పతలకు వందన మొనర్చు వాలాయముగన్. 21

ఆ. భక్త్యభోజ్యలేహ్యఫలపుష్పతాంబూల,
వస్త్రభూషణాదివస్తువితతి
శివసమర్పితంబుఁ జేసి యాపిస్తుట,
ననుభవింప వలయు ననుదినంబు. 22

కా. భద్రాచారపరుండవై నిరతమున్ బ్రాప్తీముహూర్తంబున
న్నిద్రాసక్తిఁ బరిత్యజించి శుచివై నిష్కల్పమత్వంబునకే
రుద్రాణీరమణుం శృపాగుణసముద్రున్ శంకరున్ శ్రీమహా
రుద్రుం జిత్తమునకే భజింపు మతిధీశాచాత్తభావంబునన్. 23

ఆ. నిర్వికల్పముగను నీ వాచరించిన,
స్నానదానహోమజపతపములు
ననుదినంబు తత్ఫలాపేక్ష బుడిగి ర,
ధ్యముగఁ జేయు మీశ్వరార్పితములు. 24

చ. వివరణ భాషణ శ్రవణ వీక్షణ భోజన పాన దానసం
గ్రహ శయన స్థలంబులను రాజకళాధరుఁ బార్వతీపతి
గుహజనకున్ పృషధ్వజాని గోత్రశరాసను దేవదేవుని
న్మహితవిచార ! నీదుమది మానక నిల్చి భజింపు మేర్పడన్. 25

మ. పరపంచాక్షరమంత్రపాఠకులు శైవాచారపాఠీలు లీ
శ్వరభక్తు ల్భసితత్రిపుండ్రవిలసత్ఫలప్రదేశాంచిత
బురురుదాతుమణిప్రదీప్తకరయుగ్మ బృహత్పై నట్టియా
పురుషశ్రేష్ఠులు నిల్చియుందు రెపుడు భూతేశులొకంబునన్. 26

ని. ఆని చెప్పి వత్సా! యివ్విధంబున ననేకపురాణంబులయందు విస్తరింపం
బడిన ధర్మసంగ్రహంబు లన్నియు సంక్షేపరూపంబున నీకుం దెలియ
ననుగ్రహించితి. 27

(19) శ్రద్ధాభక్తులను గూర్చిన యితీహాసము.

- క. శ్రద్ధయై లోకహితం బగు,
 శ్రద్ధయై నిజజననిపసిది సౌఖ్యము లొసంగుకొ
 శ్రద్ధాపరుల నభివృద్ధి,
 మృద్ధులఁగాఁ జేయు చుందు రెల్ల సుపర్వుల 1
- కా. శ్రద్ధాభక్తిసమేతులై విబుధులకొ సంప్రీతిఁ బూజించిన
 నిద్ధించు నిజకామితార్థములు నిశ్చేయఃపదప్రాప్తియొక
 శ్రద్ధాహీనులపూజ సంధ్యతరువున్నప్రాయమై యిచ్చనం
 సిద్ధిం జేయదు సర్వనూనపులకుకొ సిద్ధంబు ధాత్రీసలిన్. 2
- ఆ. ఓమహాత్మలార ! యుపదేశమునకన్న,
 శ్రద్ధ గలిగి యునికి సిద్ధి దనరు
 నిమగ్నమునకు నితిహాస మొక్కటి,
 విన్నవించు వినుఁడు వీను లలర. 3
- క. ప్రాంచద్విపులసరస్వ,
 త్కాంచీస్థలి వెలయునట్టిఘనతరబహుమ
 ట్పంచాశద్విషయములం,
 బాంచాల మనంగ నొక్కపత్తన మలరున్. 4
- మ. అనిశం బప్పుర మేలు ఖండితసమస్తారాతిసంఘాతుఁడై
 హనుమరేక్కరుఁడు విక్రమస్ఫురణ మావాభ్యున్నతి న్నారుతా
 తనరాత్మేక్కరుఁడు సర్క్కుపారసముకొ సర్పారికేతుఁడు భూ
 జనవిఖ్యాతుఁడు సింహకేతుఁడనురాశిశ్రేష్ఠుఁడువ్యవస్థిన్. 5
- ఉ. సారబలాధ్యుఁ డాస్పపతిచంద్రునకుకొ బ్రథవించె వైరిసం
 హరుఁడు దుర్జయుం డనుకుమారుఁడు శౌర్యకుమారుఁ డర్థిమం
 దారుఁడు శైలజాధిపపదాబ్జవిచారుఁడు సింధురాజగం
 భీరుఁడు మేరుధీరుఁడరవిందశరౌపసుగుంధరాంగుఁడై. 6

వ. అంత.

7

క. జననాథనందనుం జోక,

దినమున మృగయాభికాంక్ష దీపింప ధను

స్సునిశితచాణధరుండై,

చనియెం గాంతారమునకు శబరులు గొలువన్.

8

ఐ. ఇచ్చిధంబున నమృహారణ్యంబు ప్రవేశించి యచ్చటం బఱతెంచు
వేదండ గండక పుండరీక భల్లూక ఐరాహ మహిషాది దుష్టమృగంబుల
విదళించుచు విహరించుచున్న సమయంబునఁ దద్భటుం దైన యొకశ
బరుండు చండకుం డనువాఁడు మృగయా స్వేషణపరుం దై వంబునం
దిరుగుచు నొక్కయొడ జీర్ణంజైన దేవాలయమునందు స్ఫుటితం జైన
లింగంబుఁ గాంచి దైవనియోగంబు దానిం గొనివచ్చి యారాజనందను
నకుం జూపి యిచ్చహాలింగంబున కేను బూజనం జొనరించెద దీనిం
బూజించువిధానం తెట్టిది నవిస్తరంబుగా నానతియ వలయు నని ప్రా
ర్థించిన శబరునకుఁ బరిహాసముగా నారాజకుమారుం డిట్లనియె.

9

శీ. ఇచ్చహాలింగంబు నెప్పిలోఁ బూజించు,

క్రమ మెఱింగింతు సాంగంబుగాఁగ

విను మీపు సంకల్పవిధిపూర్వకంబుగా,

నవవారి నభిషేచనం జొనర్చి

యొప్పుగాఁ బీఠమం దునిచి యాపిమ్మట,

నతికుఠ్రగంధపుష్పాక్షతముల

నర్పించి ధూపదీపాదికంబు లొసంగి,

నెవ్వుదిలోన ధ్యానముఁ జేసి

తే. మొదలఁ జితిభస్మ ముపహరముగ నొనర్చి,

యంత నాత్మోపయుక్తాన్న మాదరమున

మరల నైవేద్య మొనరించి మంత్రపుష్ప,

వందనాదులు గావింప వలయు నెప్పుడు.

10

క. క్రమ్యుఁ టూజించి ప్రసా,
దమ్మ ధరింపఁ దగు సంతతియును జితాభ
స్మయ్య నివేదించిన శీ,
ఘమ్మన సంతృప్తిఁ జెందు గంగాధరుఁడున్. 11

క. అని యుపదేశించిన విని,
జననాథకుమారుపలుకు సత్యం బనుచున్
దనిలో నెంచుచు దృఢమతిఁ,
జనియెన్ శబరుండు తో బసవదనంబునకున్. 12

చ. నిరుపమభక్తి నాత్మతరుణ సహితంబుగ నీశ్వరార్చనా
పరతి విహించి యంతః జితభస్మ నివేదన మాచరించి క్ర
మ్యుఁ నిజభోగ్యవస్తుచయ మంత నొసంగుచుఁ దత్ప్రసాదమున్
శిరమునఁ దాల్చి పిమ్మట భుజించు నతండు మనుబు రంజితన్. 13

ఎ. ఇట్లు శబరీసమేతంబుగా శబరుం డమ్మహేశ్వరలింగంబునకు దృఢ
భక్తిపరుండై నిరంతరంబు పూజనం బాచరించుచున్నంతఁ గొన్నిదినం
బులకుఁ జితాభస్మ రహితం బైనపాత్రంబు నిగిక్షించి తత్సంగ్రహణార్థం
బుగ నలుదెసలుం బరికించి యొందును గానక మరలి నిజనివాసంబు
నకు వచ్చి విషణ్ణచిత్తంబున మానవ్రతుండై యున్న నిజపల్ల భుం గాంచి
తత్కుంటుంటిని యిట్లనియె. 14

క. నీ వేటికిఁ జీంతించెడు,
శైవసమర్చనము లేల సమకూర్పవు నీ
భాషముఁ దెలియం బలుకుము,
నా విని యాశబరుఁ డనియె నతవదనుండై. 15

తే. ఇంతి ! విను మీదినంబున నీశ్వరోప,
హారమునకుఁ జితాభస్మ మబ్బ దయ్యె
శైవపూజాంతరాయంబు సంభవించె,
గాన నిక నేమి నేయుదుఁ గమలవదన ! 16

క. గురువాశోక్త్యల్లంఘనమున,

దురితంబులు నొందుఁ గానఁ దొయ్యలి ! వినుమా

పరమేశ్వరుఁ బూజింపక,

తిరముగ భుజియింప నొల్ల దృఢమతి నెపుడున్.

17

ఎ. అని యివ్వధంబున నొడివినప్రాణవల్ల భువకుఁ దర్కశత్రం విట్లనియె. 18

సీ. ప్రాణేశ! దీనికై పరితాప మేటికి,

నిపు డొక్క సదుపాయ మేను గంటి

బహుదారుష్యునిజగ్మహదాహ మొనరించి,

తనమేను వైచి దగ్ధం బొనర్తుఁ

దద్భస్తమున నివేదన మాచరింపుము,

పరమేశ్వరునకు సాదరత మెఱుయ

నని విన్నవించినఁ దనపత్ని నీక్షించి,

శబరుండు పల్కె విస్మయము నొంది

తే. సరస ధర్మార్థకామమోక్షముల కెపుడు,

సాధనంబు సుఖార్హంబు సకలభోగ

భాజనంబు సుయావనం బైన కనుపు

నెట్లు విడిచెడు సంతానహీన పగుచు.

19

ఎ. అని పలికిన శబరుం జూచి శబరి యిట్లనియె.

20

క. పరజనులకుఁగా నిచ్చిన, శరీరమున సుకృత మందు సాక్షాజ్ఞగదీ

శ్వరున శౌసంగినతనువుల, ఐరపుణ్యం బెన్నఁ దరమి? వాక్పతికైనన్.

ఉ. పూర్వభాంతరంబులను బుణ్యము లెన్ని యొనర్చి యుంటినో

పర్వతకందరస్థలిఁ దపంబుల నేక్రియ సల్పియుంటినో

సర్వసరిజలంబుల భృతంబుగ మజ్జన మాడియుంటినో

శర్వసమర్చనంబునకు సారసిజాంగ మొనంగఁ గాంచితిన్.

22

ఎ. అని పలికి నిజవల్లభు నొడంబడిచి పుణ్యజలాపగాహనం బాచరించి

కుచీభూతగాత్రయై హరిద్రాంజన శంకుమ గంధ పుష్పాక్ష తాద్ర్య

లంకృత యై నిజగృహాద్వారంబున ననలంబు దరికొల్పి ప్రదక్షిణత్ర
యం జొనరించి యవ్వీతిహోత్రునకు నభిముఖంబుగా నిలిచి గురువంద
నంబు గావించి యుచ్చహోదేవుఁ దన మనంబునఁ దలంచుముఁ గృతాంజలి
యై యిట్లని స్తుతియించె. 23

ఉ. దేవ! మదింద్రియంబులు ప్రదీప్తమయింబులు దేహ మిష్టపం
భావితగంధధూప మశిభాసురచిత్తము దీప మెన్నఁ బ్రా
ణావలియే హవిస్సు కరణంబులు మీకు సీతాక్షతంబులై
జీవితపూజనం బివ్వుడు నేనెవ నయ్య కృపాపయోనిధి! 24

తే. సర్వలోకాధిపత్యంబు స్వర్గ మైన,
బ్రహ్మపదమైన వలదు హిపాదమాన
తావకపదాజ్ఞధర్తి చిత్తంబునందు,
వెలయుఁజేయుము భవతరంబులకునైన. 25

క. అని ప్రార్థించుచు శబరుని,
వనితామణి ధీరవృత్తి పహ్నిచ్చాల
న్నన మలరఁ బ్రవేశించుచుఁ,
దనమేను దహింపఁ జేసెఁ దర్క్షణ మందున్. 26

క. అంతఁ జితాధస్యులు త,
త్కాంతుఁడు చా సంగ్రహించి తగఁగఁ గుటీశఁ
పాంతంబున శైలసుతా,
కాంతునిపూజన మొనర్చె గౌరుకమతియై. 27

చీ. శబరుండు శివపూజ నలుపుచు వివశుడై,
మహితప్రసాదసంగ్రహణమునకు
నెప్పటియట్లు తా నొప్పుగాఁ బిల్చినఁ,
దనపత్ని పచ్చి ముందటను నిల్చి
నంత నాశబరుఁ డత్యద్భుతస్వాంతుడై,
ప్రాంజలియై యున్నపడఁతిఁ గాంచి

నిదగదేహునై నీ వెట్లు వచ్చితి,

విపుడు నిజాలయం బెట్లు వొడమె

తే. దేజయన నగ్ని దహించుచు దినకరుండు,

కిరణములను దహించు భూవరుడు దండ

మన దహించును మనయున భూసురుండు,

తగ దహించును శాస్త్రసిద్ధంబు లిట్లు.

28

క. ఆటు గావున గ్నహయితముగ,

జటులజ్వాలాగ్ని దగ్ధస్వాంగిక వై

యెటువలె వచ్చితి విప్రుడు,

నిటలాడునిమహిమ తెలియ నేర్తురె మనుజుల్.

29

ఎ. అని విస్మయాక్రాంతచిత్తుం డై యశి - శబరునకు శబరి యిట్లనియె. 30

మ. దహనజ్వాలయందుఁ జొచ్చి మథ్నిదం జెంది నిర్మూల్యసం

గ్రహణార్థం బయి పిల్వఁగా వినుచు బాగ్ర స్త్వింబు సంధిల్లినన్

గృహమున్ దేహయు పూర్వరూపములభంగిం జెంద నేతెంచితిన్

మహితం దైవశివప్రసాద మిది న న్నన్దింపు ప్రాణేశ్వరా ' 31

సీ. అని యివ్వధంబున నతిశయవృద్ధిగాను,

రాగంబు దోపఁ బరస్పరంబు

శబరదంపతులు సంభాషణంబులు నేమన,

నవసరంబున విస్మయము జనింప

దివినుండి వచ్చె దేదీప్యమానం బగు,

మణిమయమైన విమాన మొకటి

యంత నయ్యురువుర నతిమైత్రిఁ బుష్పగా,

సూక్తులఁ జేసిరి రుద్రభటులు

తే. భవ్యశివపారిషదకరస్పర్శనమున,

విఘటితరమైన దివ్యదేహములు దాల్చి

సిద్ధచారణగంధర్వశేష్యమైన,

క్రిసదాశివలోకంబుఁ జేరి రపుడు.

32

ప. ఇట్లు శ్రద్ధాపూర్వకంబుగ శబరదంపతులు పరమేశ్వరపూజనం బాన
రించి నిజదేహంబులలో మహాయోగిజన సంభావితం డైన శివలోకంబు
నకుం జని యందుఁ బరమానందంబున నుండి రని చెప్పి నూతుండిట్లనియె.

క. కులవిద్యాచారంబులు, తలఁపఁగఁ బని లేదు భక్తితాత్పర్యముచే
నలికాక్షునిఁ బూజించుచు, విలసిల్లెడుసునునిబోలు విజ్ఞాన కలరే ? 34

కూర్తా పురాణము.

(20) జయధ్వజాని విష్ణుభక్తి.

ప. ఆకారవీర్యార్జునుని నూర్పురు కుమారులు పుట్టిరి; అందైదుగురు బల
వంతు లైనశూర శూరసేన పృష్ఠ కృష్ణ జయధ్వజా లనువారు. 1

క. వారైదుగురు మహారణ,
శూరులు సత్కృతులు సత్యశుద్ధులు ధర్మో
దారులు కడపటియాతఁడు,
నారాయణపరుఁడు మొదటినల్వరు శైవులే. 2

తే. ఆజయధ్వజఁడచ్యుతు నమితభక్తి,
శరణ మని పూజ సేయంగ శైవులైరి
మొదటినల్వరు శూరాదు లది తగ దని,
యాజయధయ్యజానకు నిట్టు లనిరి క్రీ.తి. 3

క. మనకండ్రీ శంభుభక్తుఁడు,
జనకునిమార్గంబు విడువఁ జన దిన వారిం
గని యిట్లనియెఁ దదనుజఁడు,
వినుఁ డిది నామతము మీకు వివరింతుఁ దగన్. 4

మ. తలఁపక రాజులు కేశవాంశజను లిద్ధాశ్రీతలం బెల్ల ని
చ్చులుఁ బాలింతు రవశ్యమున్ నృపులుకానిలక్ష్మీకళత్రుండు ని
ర్మలలోకత్రయపాలనప్రకటకుంధద్వివ్యచారితుఁడే
పలనం జూచినఁ బూరుషోత్తముఁడెకా పంధ్యుండు సర్పయ్యం డిలన్. 5

చ. వినుఁడు గుణశ్రయిన్ మొదట వేఱుగఁ దోచెను మూఁడు మూర్తులం
దు నొకఁడు సాత్త్వికుండు హరి దుష్టతరిం దునుమాడి చేయఁ బా

లనమును రాజగుండు కమలప్రభవుండు జగజ్జనికీయన్

దనరెను దామగుండు మఖదారకుఁ డెంతయుఁ ద్రుంచుఁ గావునన్. 6.

శే. ధరణిఁ బాలింప నమరినవరపరులకుఁ,

బాలనమునకు సాత్త్వికభావుఁ డైన

హరి నమర్చింప నగు నన నన్న లతిమ,

నమ్ము లిట్లని రాతమ్మనకు నయమున.

7

సీ. వినుము సంహారకృత్తని రుద్రు నంటి వా,

రెండె ముముక్షులకు నెంతయు నుపాస్యఁ

డనఘ తామసశక్తి నవలంబన మొనర్చి,

కాలమైనట్లు లోకముల నెల్ల

లయ మొనరించు నట్లనె నిజజ్ఞానశ,

క్తినిజేసి సంస్కారిజనుల దుర్ల

యావిద్యను హరించి యమృతం బొసఁగుఁ గాన,

శివుఁడు పూజ్యుఁడు మనీషిప్రతితికి

తే. వనిన వారల కనియె జయధ్వజుండు,

సత్త్వగుణ మొంది నరుఁడు మోక్షంబు నొందు

సాత్త్వికుఁడు గాన హరియె మోక్షప్రదుం డ,

టంచుఁ బలికిన వార లిట్లని రతనకి.

8

శే. నిజము సాత్త్వికజనులచే నీతికంఠుఁ,

డర్చితుం డయి సత్త్వము నరెడె తాల్చి

మోక్షము నొసంగుఁ గాన ముముక్షువులకు,

శృంగరునిపూజ భక్తితోఁ జలుపవలయు.

క. మునులు స్వధర్మము మోక్షం,

బునకుఁ దదన్యంబు బంధమున కని రటు గా

కను విష్ణుశక్తి దేవత,

మనకుఁ దదర్పనమె యుత్తమము ధర్మ మగుక.

10

అ. అనిన నగుచు నిట్లు అనియెఁ గృష్ణుం డను,

నతఁడు మనకుఁ దండ్రి యర్జునుండు

దేనిఁ జేసె మున్నదే కదా మనకును,

ధర్మ మనె వివాద దగిలె నిట్లు.

11

అ. వాద మొక్కుడైన వల దని యట శూర,

సేనుఁ డందఱకు విచించె నిట్లు

దీనివిషయ మేమి తెల్పుదురో ఋష,

లదియె సత్ప్రమాణ మగును మనకు.

12

సీ. అనిన సంరంభమునను వాగ లందఱు,

నరిగిరి సప్తమశార్దూలున్న

యాత్రమమునకు బ్రహ్మజ్ఞానపూర్ణు లె,

వారికిఁ దెల్పిరి వాద మెల్ల

నపుడు వసిష్ఠాదు లారాజులకు యథా,

ర్థముగ విచించిరి సుమతులార!

యెవ్వని కేజేవుఁ డివ్వమో వానికి,

నతఁడె దేవుం జగు నదియె నియమ

అ. మనఁగరాదు కార్యమున కయి యేదేవు,

నైనఁ గొలిచి ఫలము నంద వచ్చు

నిదియుఁగాక మీకు నెఱిగింతు వినుఁడు వి.

శేష మొకటి కలదు శిష్టఫణితి.

13

సీ. నృపులకు విష్ణుండు నింక నిండ్రుండును,

విద్రుల కగ్ని నవిధిహరులును

సురలకు విష్ణుం డసురులకు రుద్రుండు,

యక్షగంధర్వుల కమృతకరుండు

విద్యాధరుల కైందవీదేవి సాధ్యుల,

కినుడు రిక్షస్సుల కీశ్వరుండు

కిన్నరులకు హిమవన్నగాత్మజ ఋషు,

లక్ శివాజాలు మనుప్రకరమునకు

తే. నార్యవిష్ణ్వీశరవులు గృహస్థున కింక,

సర్వదేవతలును బ్రహ్మచారి కజాడు

కనఁగ వైఖానులకు భాస్కరుండు యతికి,

శివుండు దేవత లని మున్నుచెప్పె నజాడు.

14

తే. భూతములకును గూర్కాండజాతములకు,

గ్రమముగా రుద్రుండును మహాగణపతియును

నందఱకు బ్రహ్మయే దేవుఁ డనుచు మున్ను,

ధాత తెల్పెను గోక విభ్యాతముగను.

15

ఉ. కాన నయచ్ఛజం డసురకంటకు విష్ణునిఁ గొల్పవచ్చు నం

చాన యొసంగి నాఋషుల కందఱకుఁ బ్రణమిల్లి యప్పు డా

మానవాధపుత్రు లనమప్రభ నొప్పెడురాజధానికిఁ

భూసుతనిర్యు లేగి ప్రజఁ బొందుగ నేలి రరుల్ చలింపఁగన్.

16

టీ ప్పణ ము.

(1) ఉదంకుడు పాష్యమహాదేవికుండలములందే బోవుట.

[ఉదంకుడు వైచినిశిష్యుడు. ఇతిఁడు గురువక్షిణ యేమి ఎలయు నని యడుగ, నతిఁడు తనభార్య నడుగు మనియె. ఆమె పాష్యనిభార్యకుం డలములు తెచ్చి యిమ్మ నెను. శిష్యుఁ డందులకై పోయి పెక్కుచిక్కులు పడియు, తుదకుఁ దనకార్యము నెఱవేర్చుకొనియె. ఇందు, గురుభక్తి, శిష్యనిశక్తియై కాక, యనకార్యనిర్వహణాపక్తియు వెల్లడి యగుచున్నది.

1. అనుపంకము, తపస్సలయ-రూపక సమాసములు, తపస్సుచేఁ కాపములు పోఁగొట్టుకొన్నవాడు. న+అతంక=అనాతంక, న+అతత్వరుషము.

భక్తి-తృప్తియర్థకమైన ద్వితీయ.

2. గురుకులము-ఇందు, కులమునకు గృహమని యర్థము, 'గురుకులవాస' మన్నమాట నినుదన్నది. అణిమ, మహిమ, లఘిమ, గరిమ, ప్రాప్తి, ప్రాకామ్యము, ఈశిత్వము, విశిత్వము-ఇవి యణిమాదులు.

3. నియోగము-అజ్ఞ; వాని పన్నెన-ప్రయోగవిశేషము.

4. ఏను-నేను య. నానా. అయిదు, గుర్వర్థి-గురు+అర్థి-యణాదేశసంధి. పూన్ని య. మానికి, పూనిక. పూనుధా॥ కృత్తు.

5. ఈ+కాంచితీ; ఈ=ఇచ్చుధా॥ తు యన్నర్థకము. య. ఈయ, ఇయ్య. అంతఃపురము-తత్స, అంతిపురము- తత్స.

6. ఈపద్యములో, రాజు మాటల మృదుత్వమెట్లున్నదో గ్రహించునది.

9. ప్రత్యుశితపాణిపాదపదనుడు-పంచార్చిభావమిదే.

7 రోయు-క్వా రోసి=అసహ్యపడి. తోయు=వెదకు; అనుధాన్యము— అట్లీలము; ఉదంకపాష్యుల పరిస్పరకాపము లిందుఁగలవు, స్వల్పదోష మునకై శపించుట నజ్ఞనలక్షణము కాదు.

10. ఇది యెన్నికియైన పద్యము. ఇందు, బ్రహ్మ క్షత్రియులకు మనో వాక్కులయందుఁ గల వ్యత్యయమును, సమర్థతలును, ఎంతోచక్కఁగ,

జెప్పఁ బడినది. ఆఖండల శస్త్రము=వ్రజాయుధము. (కఠినతము మైనది.)

11. నగ్నబేడము=దిగంబర వేషము.

12. భూవిపరీమః=భూ+విపరీమః=విలము. నానా; స్పష్టము.

13. తోడన తగిలి=వెంటఁబడి.

14. కులపర్వతములు=మహేంద్రము, మలయము, సహ్యాము, శుక్తిమంతము, గంధమాదనము, వింధ్యము, పారియాత్రము.

సహస్రస్థణములు=వేయిపడగలు; అనంతఁడు భూమిని మోచువాఁడు; విష్ణునకుఁ బానుపు. అయ్యెడు—సంపూర్ణవార్ధకము.

15. ఆరిఁ=దుర్లభము; అశక్యము; అరుదు=అశ్చర్యము, అపూర్వము, నానుకీ శివునకు అలంకార మైనవాఁడు.

16. కోటి=తుద, వాద్దు (విరావిరికోటి=విరావిరుండను చిన్న సామువలకుఁ గల) ఫణిరాజులు-రాజి-ఁ. ప. రాజులు=సమూహములు, రాజశబ్ద మమ వాచర్థకము కాఁబట్టి 'అయ్యెడు' అనుక్రియ యేకపచనమందున్నది.

17. ఈక్షణశ్రోత్ర=చక్షుశ్రవణ=కన్నలే చేవులుగఁ గలవి, పాములు, ఇవి వినునెడఁ జూడ లేవు; చూచునెడ వినలేవు.

18. నాగకులము = సమూహము, అనువియించు = నేయు.

ద్వాదశి + అర + చక్రము, అర = అంచు.

అతిప్రమాణ = ప్రమాణాతీతిమైన; అతిభక్తి = ఎక్కుడు భక్తి.

ఉదంతనశ్చత్రాయార్థమున వడ్డి.

19. మితవచన + అనియమిత+అర్థ + స్తుతులకు—కొలఁది మాటలలాశే విపులార్థము గల స్తోత్రములకు. ఇదియె విశేషము.

20. కిరంబు=అవ్య—మిక్కిలి; నానా-చేయి, పన్ను, లోండము. ధ్వానము=ఊడుట, వల్లె—రూ - పల్లె; అవ్యయము-అంగీకారనూచకము.

21. ఈ పద్యమున భయానకరసము ఎల్లంపఁబడినది. సమయోచితముగ శబ్దాడంబరము, తదసమూలముగ కార్ద్దాలవృత్తమును, గలవు. చాడ

బతు, బాడబానలము—మధ్యమపదలోపి కర్మధారయము. అందు
గుణము మొగమొవంటి మొగముగల సముద్రమధ్యస్థమైన యగ్ని.

22. శంకరనిభుండను విశేషణము విప్రనకు 'భయంకరకోపాగ్ని' యను
టచే సార్థకమైనది. పరికరాలంకారము.

(2) దువ్యంతచరిత్ర.

(ఇందు, తైలి స్వభావసిద్ధముగ నున్నది; శకుంతలాదువ్యంతుల
పరస్పరానురాగము, కణ్వుని యనాథ సంరక్షణదీక్ష, శకుంతల దువ్యం
తునితో జేసిన వినయ వివేక విహిత ప్రసంగము, దివ్యమర్జ్య పాత్రముల
సమ్మేళన వైశద్యము, రసవంతముగఁ జిత్రింపఁబడినవి.)

1. దువ్యంతుని తండ్రి ఈలినుఁడు, తల్లి రథంతరి. చంద్రవంశ్యుఁడు.
2. దువ్యంతుఁడు బాల్యమునందె సింహాశరభాదులను బాలహరిణముల
వలెఁ బట్టె ననుటనుబట్టి మాడ, నితఁడు పెద్దతనమున నెంతటి పరా
క్రమవంతుఁ డగు నని తోచునో కనిపెట్టునది.
వి+సమ=విషమ. విషమ + అటవి—సవర్ణదీప్తి సంధి; కాహ్లా + ఇభ
—గుణసంధి, బాల + త్వ-'త్వ' భావార్థకము; బాల్యము (రూ)
బాలత్వమునందు-'అ', నిశ్చయార్థకము.
3. ఒండు.మఱి యొక. వైచు.యాపాం. వేయు.
యావనగర్వము శక్త్యాశక్త్యముల గణింప నీయ దని భావము.
అతిశయోక్తి, యావన గర్వము - తద్భ - జేష్ఠుని ఘోరువము.
4. అకాంత మూలంగములు=దిగ్గజములు-ఎనిమిది-విరావతిము, పుండరీకము,
వామనము, కుసుదిము, అంజనము, శ్రష్టవంతము, సార్వభౌమము,
సుప్రతీకము. ఇవి కాక, సప్తకులపర్వతములు, అదికూర్మము, అది
నిరాహము. అదిశేషుఁడు భూమిని మోయుచున్నట్లు పురాణములు
చెప్పుచున్నవి.

అదిత్యాంశుః=సూర్యకరణములు, సమీర=వాయువు, ఇవి చూరని
యరణ్య మనుటచే సాంద్రాటవి యని భావము.

వీర్యమునన్-‘స’ : ర్లకము తృతీయార్థకము. వీర్యము తద్భూతము;
‘అది త్కృత చరిత్రనేతే’—పూర్వరాజ మర్యాదను పాటించి పాలించె.

5. రుజ - రూ - రుక్ = రోగము ;

6. మృగయ - రూ - మృగవ్య - మృగములఁ జంపుట, వేట.

పూంచిన - పూనిచిన - పూన్చిన - (రూ) = కట్టిన.

అజానేయము=అజానదేశమునఁ బుట్టినది, ఉత్తమాశ్వము, అజానేయ
మె తురింగార్థమై యుండ, తురింగమును జేర్చుట, కరికలభము ఎంటిది.
ప్రయోగదృష్టము.

7. ఆర్పుల బొబ్బల యులివు—ఆర్పుబొబ్బ లని ద్వంద్వముగఁ జెప్పక,
వేర్వేరు విభక్తి లోపముతో సమసింపఁజేయుట యిందలి ప్రయోగ
విశేషము. ఆర్పు- ఆర్పుధా॥ కృ॥ ఉలియు ధా॥ కృ॥ ఉలివు.

విపినమును మహాదధిగాను, దువ్యంతరిలమును మందరము గాను
నిరూపించెను. సముద్రమథనకథ సూచింపఁబడుచున్నది.

8. కడిమిమెయిక్ - ‘మైక్’ రూపాం॥ ‘చేతి’ అని యర్థము. అవ్య॥
నామవాచకము-మెయి=శరీరము.

9. ఏసి - వేసి - వ్రేసి - సమార్థకములు- = శొట్టి.

10. పిపాస - సనాద్యంతధాతు వృత్తి - త్రావనిచ్చు.

11. ఉపమాలంకారము.

12. చొచ్చు + అపుడు—నుగాగమము.

13. ఇందు, ప్రకృతి సౌందర్యము లలితముగ ప్లేంపఁ బడినది.

అలంకారము ఉత్పేక్ష. సేసలు = తలఁచెను.

పువ్వులు లక్షితముగాను, పక్షుల కలకలములు దీవనముగాను, చెప్పఁ
బడుట భావిశుభసూచకము.

వృత్తము చంపక మవుట, మఱింత సొగసు తెచ్చినది.

14. కాలు + అడవి - కాలుటడవి, కాడవి.

దోడక - విశ్రాంతియు మాటలేక.

అలక = పోవునట్లు; ఆరక = నిండునట్లు, (కన్నులార)

ఎద-తదృశ; తత్స-హృదయ.

దువ్యంతుని యుద్యమమున ప్రకృతియుఁ దోడుపడుచున్నది.

15. మానినీవృత్తము - రాఁబోవు మానినీవృత్తమును స్ఫురింపఁజేయుచున్నది.
వనశోభవర్ణియము.

ఏచి = పెరిగి; తనర్చి = ప్రకాశించి; తలిర్చి = చిగిరించి.

తావు-అవ్యదేశ్యము, వీనులు-నిత్యబహు.

16. రాజమనసులోని యుత్సాహమువలెనే, యీ వృత్తమును చిత్రగతిని నడుచుచున్నది.

చనిచని-ఆప్రేడితము-బహుదూరము పోయి.

హోమధూమము తీరగవలె చెట్టుకొమ్మలఁ జాట్టుకొనుటచే, పువ్వులు లేకున్నను తుమ్మెదలు అంటిపెట్టుకొని యుండుట యిదియే మున్యాశ్రమమని తోఁపించినది.

17. వేదమునకు, 'పదము' 'క్రమము' మాత్రమేగాక జట, ఘన, కలపు.

18. కరులయు + సింహంబులయు + సత్త్వంబులయు + సహవాసము — దూరాన్వయమై 'యొక్క' లోపించిన సమాసవిశేషము, ఎట్లు, యునితపోమహిమ జాతివైరము నుడిపినదో !

19. నావచ్చునంతకు — నేను వచ్చునంతకు. ప్రయోగవైచిత్ర్య.

20. తత్ + ముని = తన్ముని.

21. జయంతుఁడు-ఇంద్రుని కొడుకు; రూపమునకు ప్రసిద్ధిగన్నవాఁడు.మఱి, కుబేరకుమారుఁడు నలకూబరుఁడు, విష్ణుపుత్రుఁడు మన్మథుఁడును సౌందర్యమున నెన్నిక గన్నవారె. అర్హ్యపాద్యాదివిధులకే-అది శబ్దముచే గ్రహింపఁదగినవి మఱేవి ?

22. ఒకొ-సందేహార్థకము.

23. మహూర్తము=12 క్షణములకాలము; 2 గడియలకాలము;
వచ్చితని-వచ్చితిని+అని; మధ్యమపురుష వకారలోపము.
24. జగతి-తత్సమ-భూమి; దేశ్య - = అరంగు.
25. తవివె-తగిలె-గ కారమునకు వకారము, ఇట్లు అగు, అవు;
నమ్మ నేరనయ్యెదన్ - అగుధాతుభూతార్థక మనుప్రయుక్తమైనది.
వాడుకలో, నమ్మ నేరనైతి.
కలయాపు=నిజస్థితి,
27. ఊర్ధ్వరేతునకుఁ గూతుర వెట్లయితి వని యడుగుట యనుచితము.
29. కాశ్యపులు-కన్వయిండు-పూజ్యార్థక బహువచనము, అర్థి - తెనుఁగున కోరిక; తత్సమ-యాచకుండు.
30. చెడి-చెడుధా “ప్రేర-క్త్య”
భయంపడి-భయముపడి-మువర్ణమునకు నిండుకున్న.
32. త్రిశంకునియజ్ఞమునకు విశ్వామిత్రుండు యాజకుడైయుండ, వసిష్ఠుండు తాము చేయింపనిదాని నీతఁడేల చేయించుచున్నాడను నీగుచే నధిక్షేపింపఁగా నలిగి, విసిష్ఠకుమారులను శక్తియున్నగు నూర్పురను జంపెనని పురాణము.
పాడి=వ్యాయము; పాడి=పాలు, పెరుగునున్నగునవి-పాడి+ఎ-‘ఎ’ ప్రకృతము.
33. పమ్మిన=అతిశయించిన, రూ-పంచిన,
విశ్వామిత్రునికోపముచే గల్గిన యుత్పాతము లిందుఁ గలవు.
35. దక్షిణమారుతము-మలయమారుతము. ‘చల్లని’, ‘అల్లన’ ‘సుగంధ’-నిచే వాయువునకు వర్ణింపవలసిన కైత్య,మాంద్య, సౌరభ్యము లను గుణత్రయి వివరింపఁబడె.
36. కాశిక=విశ్వామిత్ర; ఇంద్ర.
విశ్వామిత్రుని తపస్సు దేవేంద్రునికేల బాధకము ?
తపోగ్నివలన ప్రజలకుఁ గల్గ బాధ రాజాదెకదా !

37 పుష్పాపచయము — పుష్ప+అపచయము=పుష్పలుతుంచుట (కోయుట); వ్య. ఉపచయము = పెంచుట.

సఖులు-సఖి, సఖుడు, ఏకవచనములు, ఇచట స్త్రీపరమె.

38 ఎలువ + ఎడలక్ - ఆకారసంధి.

ఎల్ల-ఎలుదయొక్క రూపాం, = స్థూల మైన,

39 కందర్పసాయకములు-అయిదు. అరవిందము, అశోకము, చూలేము, నామల్లిక, నీలోత్పలము. ఇవి కలుగుటచేతనే మన్మథుడు పంచబాణుడనబడు.

40 ఏలు - ఏటి - శౌరవిభక్తికము - సమాసమున;

41 చెట్టుపలు - రూ - చేట్టుపలు, = తొక్కలు.

42 కూతురు - ద్వి॥ ఏకవ॥ కూతుర్

పోని = పోలిన.

శకుంత + ల = పతులచే రక్షింపబడినది. (వృత్తి)

43 అక్కరలు - విదువిధములు . కర్ణాటభాషాసీద్ధములు. మధురాక్కర - ఒకసూర్యగణము, మాండింద్రగణములు, ఒక చంద్రగణము కలది, వృత్తములట్ల ప్రాసము. యతి మూడు గణముల పైని. ఇందు, స్త్రీకి చుగ్గురును, పురుషున కైదుగురును, ఐదువు లయినట్లు చెప్పబడియె.

ఏనుగుడు-ఏగురు. రూ-ఏవురు.

అనయము-దేశ్య-ఎల్లప్పుడని యర్థము.

తత్ప - అన్యాయము.

44 శకుంతల-కణ్వుని పెంపుడుకూతురు.

కణ్వుడు శకుంతలకు పెంపుడుతండ్రి.

45 అలంకారము-ఉపమ.

అభిజాతభావ మాభిజాత్యము - ఉన్నత ఎంతసంభవము.

47. శకుంతలానవాజసాందర్భమునకు వనవాపాదికము విపరీతముగాదువ్యంతునకుఁ దోచెను.

ఉచితము + ఎ-‘ఎ’ కాక్వర్థకము.

‘గుణములో’—అమహద్భక్త బహువచన విశేష్యము. కావున, దీని విశేషణము ‘ఉచితము’ అని యేకవచనమున నున్నది.

48. నీవిలాసమునకు మానివాసమె యర్హమైన’ దని దువ్యంతుఁడు శకుంతలలో నిజాభిప్రాయమును వెల్లడించెను.

49. వివాహము లెనిమిదిటిలో గాంధర్వ రాక్షసములు క్షత్రియ వైశ్యలకుఁ దగినవి. కన్యాపరులు పరస్పరప్రేమచేఁ జేసికొను వివాహము గాంధర్వము. బలాత్కారముగి పధువు నెత్తికొని పోయి చేసికొను పెండ్లి రాక్షసము.

లజ్జక్ + చేసి—చేసి, తృతీయార్థకమైన అవ్యయము.

50. ‘కరుణానిరణులు’ ‘ధర్మస్వరూపులు’—ఈ విశేషణములు సమయ సముచితముగ నుపయోగింపఁబడినవి.

52. గాంధర్వవివాహస్వరూప మిందు విఁరింపఁబడినది.

54. శకుంతలకోరికనుబట్టి యామెలోకజ్ఞత యెట్లు వెల్లడియగుచున్నదో !

56. కన్యనిదివ్యదృష్టి యిందు స్పష్టపడుచున్నది.

‘నీదుగర్భమునవాడు’—అలుకస్వమానము.

57. ‘నాచిత్రము ధర్మపునఁదె తగిలియుండ పర మి’ మృగుటకీ, శకుంతలయొక్కలోకాతీతసౌశీల్యము ద్యోతితము. శకుంతల వర్షత్రయము చూచుదాల్చుట లోకాతీతము. సద్యోగర్చసంఘాత, మూఁడు తొమ్మిదులు మోచుటకంటె నిది మించినది.

58. శకుంతలుఁడు. అపత్యార్థకతద్ధితము.

59. సత్త్వము = బలము, జంతువు.

అందలియునులు-అంద్వాదుల కలిగాగమము సమాసమున.

60. సాధ్య = పతివ్రత - సాధుశీల.

తద్గ - తూ - తద్గయు; ఇట్లు వెండి - వెండియు.

ఏడుగడ - (ఏడ + కడ) గురువు, తల్లి, తండ్రి, పురుషుడు, విద్య,
దైవము, దాత - అని యేడుగురు దిక్కు.

“క. గురుడును దల్లియుఁ దండ్రి యుఁ
బురుషుడు విద్యయును దైవమును దాతయు నాఁ
బొరి నేడుగడయుఁ దానై
హరి నను రక్షించుఁగాత మనవరతంబున్.”

63. ఎడ-కాలము. దవు = దూరము - ఎడ దవ్వగుట = చాలకాల మగుట.

ముగ్ధులు = మోహపరవశులు.

64. పృథివి నధిపులు నూతనప్రియులు గారే? అని నానుడి.

66. ‘క. తెలియనిమనుజుని సుఖముగఁ

దెలుపం దగు సుఖతరముగఁ దెలుపఁగ ఇచ్చున్

దెలిసిన వానిం దెలిసియుఁ

దెలియనినరుఁ దెలుప బ్రహ్మదేవుని పశమే? - భగ్గుహరి.

కఱటి = పండు, మోసగాడు.

67. పోంఁగాదు = పోదగడు.

68. గొంకొను = యత్నించు.

72. వెల్ల వెల్ల నై = వెల వెల పోయి;

వెచ్చనూర్చి = వేడినిట్టూర్పులు విడిచి.

కంపు + తమ్మి = కందమ్మి.

వాంచి-పంచి-పంగుధా॥ శ్రీ॥ క్త్వా.

74. మనుష్యుఁ డెంతరహస్యముగ నేపని చేసినను, భూతపంచకాదులు
సాక్ష్యము లగు చుండును.

దక్కొనన్ = దక్కు + కొనన్ = స్వతంత్రుఁ డగుటకు;

ముచ్చిలన్ = దొంగిలింప; పంపించుటకు.

75. తొంటి - రూ - తొల్లిటి, తొల్లింటి, తొల్లి'కి విశేషణము.

76. (77), (79) పద్యములు కంతపాఠము చేయఁదగినవి. ఇందు భార్య
యందలిభర్తావి శేషములు వివరింపఁబడినవి.

80. ఇందు, సహగమనము పూర్వాచారముగఁ జెప్పఁ బడినది, 'అంగా దంగా స్పంధవసి, - ఆత్మానై పుత్త్రీనామాసి' అను సూక్తము లను సంధింపఁబడినవి.
81. గార్హ పత్యమునుండి యాహవనీయము పుట్టినట్లు, తండ్రి నుండి కొడుకు పుట్టును. గార్హ పత్యము-సాగ్నికగృహస్థుని యజ్ఞాగ్ని. ఆహవ నీయము-దేవతల నాహ్వానించుచు వ్రేల్చు నగ్ని. దక్షిణాగ్ని-తోఁ గూడి శ్రేతాగ్ని లనఁబడు.
82. నీళ్లు - బహుత్వముమీఁది బహుత్వము.
83. పుత్ + త్ర = పుత్త్రీ = పుత్ అను వరకమునుండి రక్షించువాఁడు, పుత్ర
85. పుత్త్రీగాత్రపరివృంక్షము చందనాదికాధికశీతల మనుట. ప్రాణ ము లేచి వచ్చునని వాడుక.
86. వాజ + పేయము = అన్నరూపమైన రసము త్రాఁగఁబడునది.
సామవేదులు చేయు యజ్ఞము.
వినిచెత్ - వినుధాతుప్రేరణము. (వినిపించెను)
87. సత్యము = ఇబట, ప్రతిజ్ఞ.
'నాఁటిసత్యము కలుగఁ' అనుకంటే 'కలగఁ' అనుట మేలు.
88. ఉత్తరోత్తరోత్కర్ష - సారాలంకారము, దీనివంటిది.-
'కం. శతకూపాధిక దీర్ఘక;
శతవాప్యధికంబు క్రతువు, శతయజ్ఞ సము
న్నతుఁ డొక్కకొడుకు, తత్సత
శతకంబున కెక్కు డొక్క సత్యోక్తి నృపా!''
శతంబు+న+కంటే-ఇందు న గాగమము వి శేషప్రయోగము.
89. అశ్వమేధము-దేనియందు అశ్వము బలియాయఁ బడునో ఆయజ్ఞ ము ఇది రాజులు మాత్రమే చేయువది. దానిం బట్టిన రాజులను జయించి చేయవలసినది.
గౌరవంబున పేరి త్ - సమాసమున నగాగమము.

90. సరియఁ గావు + ఎఱుఁగు - సంధిలేమి పా

అందురు, అందు.

91. సమయము-ప్రతిజ్ఞ. నానా-కాలము, ఆచారము, జ్ఞానము, సిద్ధాంతము.

చూడు-చూడుము. ప్రార్థనార్థక మువర్ణలోపము.

92. నీమూలమున మానవంతురాం ద్రుండఱు నసత్యవాదిను లనెడి యపకీర్తి
రానీయవలదు.

నాన్ - రూపాం - అనన్.

93. పాడవునన్-ఆచారమునందు.

ఎడమడుగుగన్ - వ్యుత్పాదముగా.

97. శకుంతలపరితాపము.

మధ్యాత్మిక-ర - రెండింద్రగణములు, ఒక సూర్యగణము,

రెండింద్రగణములు, ఒక సూర్యగణము - కలది

ఇట్లొక్కపాదము, ప్రాసము నియతము.

ఇందు, యతి యైదవగణము మొదటి యక్షరమయినది.

99. దివ్యవాణి - ఆకాశవాణి - రూపము కనబడక వినబడుధ్వని, ఇది,

సత్యసత్యముల నిర్ధారించు పట్ల వినిపించు దైవభాషితము, పురాణ
ప్రసిద్ధము.

100. వీచు + రెంచు = వీరెంచు = వచ్చు. (విసరు)

102. లోకాపవాదము - లోకప్రవాదము - నింద.

అంటిని నందఱు - ద్రుతముమీఁది ద్రుతము.

ఎఱుఁగనంటినే నందఱు కిప్పు డెఱుఁగ' అనుట రెన్న.

103. ప్రాజ్ఞఁ డయిన కుమారుడు కలుగ, తండ్రి ఐనప్రస్థాశ్రమము నొందు

ట సనాతన ధర్మము. బ్రహ్మచర్య, గార్హస్థ్య, వానప్రస్థ, సన్న్యాసి
సము లని యాశ్రమములు నాలుగు.

104 భాస్కర, జహ్ను, కన్యకాతీర-యమునా, గంగానదుల యొడ్డుల.

(3) ద్రాపదీ వస్త్రా సహరణము.

(దుశ్యోధనునిమామూద్యుతమున ధర్మరాజు తన సర్వస్వమును, సోదరులను, తన్నును, శకుని తలఁపించుటచేఁ గడకు ద్రాపదిని, ఒడ్డి, యోడినపుడు పొండపులు తనకు వక్తలైరని రాజరాజు సంతసించి, ద్రాపది నవమానింపఁ దలఁచి ప్రాతిగామి సంపినసంసర్పముం దీకథ సెచ్చివది. ఇందు-ద్రాపదీదేవిధర్మజ్ఞతయు, అతిలోకమానినీత్వమును, మనోదైర్యమును, భక్తివిశేషమును విస్ఫురితము లగుచున్నవి.)

1. మహిః = పట్టపుదేవి. నానా; శేదె;

పాలికి = సగ్గిఱు. నానా, ఎంతునకు.

2. తరువోజు-రెండు ద్విపదపాదములు కూడి దీన నొకపాద మగును.

1, 5, 7, గణముల యాద్యక్షరము యతి.

ఓటు - ఓడు వా॥ కృత్తు.

3. యుగములు - నాలుగు-కృత, శ్రేతా, ద్వాపర, కలియుగములు. ఒడ్డు = పందెము పెట్టు.

‘భార్య నొడ్డి యోటు వడిన భర్త గలఁడె’ యనుట యీమె యమ ర్నాభిమానముల పిల్లడించు చున్నది.

4. ద్రాపది చేసిన సూక్ష్మ విషయవిమర్శన మిం దున్నది.

6. సందిగ్ధమైన యర్థము = సందేహాంశము.

7. ఏకవిస్త్రీ = గుంపుల-ఇట్టి యెడ, నొంటి బట్ట కట్టుట మర్యాద.

వృకోదరుఁడు = నృక + ఉదర; తోడేటికడుపువంటి కడుపుగలవాఁడు.

8. కృష్ణ - నల్లనిది - ద్రాపది కీపేరు రూఢము.

9. స్త్రీ నివహనింపఁ దలంచుదుశ్యుసనునికొర వాధముఁడనుటయుచితము.

అరుగంగఁ బోలు - పోవచ్చును.

ఒడుచు - = ఓడి చు - దేశ్యప్రేరణము.

పొల్లి - పాలఁతియుక్త రూపాంతరము, ప్రయోగవిశేషము.

10. డాయ్ - రూ - డాయ్ - ఇటు, దడల కభేదము. ఇట్లు, డాగు, డాగు.

11. అపశదుఁడు - = నీనుఁడు.

రాజనూయసు - సర్వదేశాధీశ్వరుఁ జయించి, వారిచేఁ గానుకలు గొని, రాజులుచేయు నొక ప్రసిద్ధయాగము. అపబృథము - యజ్ఞ దీక్షానాశర స్నానము.

ద్రాపది శిరోజములు యజ్ఞమంత్రిత జలాభిషేకము నంది పవిత్రము లయినవి. అట్టి వానిని బట్టి దుక్కాసనుఁ డీడ్చి తెచ్చుట దారుణ కృత్యము.

12. కర్ణ శకుని దుర్యోధనసైంధవులు - దుష్టచతుష్టయము.

13. భర్తయుంగలి గౌరవమును, దుక్కాసనూయందలి దుక్కిలతయు, ద్రాపదిహటలవలనఁ దేటపడుచున్నవి.

14. ఒక్క దుర్మార్గునివలనఁ గులమున కెల్లఁ దీఱిని యపఖ్యాతి కలుగు చున్న దని నీతి. ఇందుచేతనె దైవ మె దిక్కని ద్రాపది కృష్ణునిం బ్రాశించెను.

15. జగత్ప్రియ - స్వర్గమర్త్య పాతాళములు. అలం - అనుప్రాసము.

16. ఇన - సూర్యుఁడు - నానా . రాజు.

17. పణము = పందెము.

18. భీమునికి ధర్మజానిపైఁ గల్గిన కోపాచేకము. స్త్రీగౌరవము చెడుటచే, అగ్రజానియెడ మున్నెంత విధేయత యున్నను, ఇట్లనిపించినది.

19. అర్జునునిసామరస్యజ్ఞాన మిందు స్పష్ట మగు చున్నది. నేరమి = అజ్ఞత.

పరులు = శత్రువులు; నానా - ఇతరులు.

20. వికర్ణుఁడు దుర్యోధనుని యన్యతమ భ్రాత, ఇతఁడు పిన్నయన్యు, ధార్మికావర్ణమును నిర్భయముగా వెల్లడించినాడను. ఏఁడు విభీషణు నట్టి వాఁడు.

22. కాదము, పానము, వేట, బహుభక్షణాసక్తి - ఈనాలుగే యిట
దుర్వ్యసనములుగఁ జేర్కొనఁ బడినవి.

“గీ. వెలది, కాదంబు, పానంబు, వేట, పలుకు

ప్రల్లదంబును, దండంబు, పరుసఁదనము,

సామ్య నిష్ప్రియోజనముగ వమ్మునేఁత,

యనెడున ప్రవ్యసనములఁ జనదు తగుల.”

నైఁ జెప్పిన బహుభక్షణాసక్తి యిందు లేదు.

వికల్పవిధర్మవిమర్శన మిటఁ జేటపడు చున్నది.

1. వ్యవసాసత్తః డయిన ధర్మజాని పందెము పాటిగాదు.

2. పంచపాండవులకును స్వర్ణమైన ద్రౌపది ధర్మజానిచే మాత్రమోటున
డుట తగనిది.

ఈ రెండు కారణములచే ద్రౌపదిని జయించితిమని భావించుట, రజ
స్వలను దోడైయుట యన్యాయము, అని వికల్పనివాదము.

23. గరువము+పలుకులు=గరువంపుఁబలుకులు.

ఇందు, మునిర్లమునకు, విందుపూర్వక ‘పు’ నిర్లకమును,

పీదప నుగాగమమును, వచ్చినవి.

చనును×ఎ-చనునె, చన్నె. విశేష ప్రయోగము.

24. వికల్పని ధర్మసిద్ధాంతమును పూర్వపక్షముచేయుటలో
కల్గుని విపరీతబుద్ధి గాన వచ్చెడు.

25. ఒర్పెక్=విప్పెను.

ఆశంక=పూర్ణ సందేహము.

పస్త్రంబునట్టి=పస్త్రమునంటి.

ద్రౌపదిదైవవిశ్వాసమహిమ యిట నూచితము.

దుర్యోధనుడు పరాధవింపఁబోయి పరాధవింపఁబడెను.

28. భీముఁడుదుశ్శాసననిగూర్చి చేసినప్రతిజ్ఞను దెలుపునుప్రసిద్ధపద్యము.

30. పద్యము మొదలు (38) వఱకును విదురునిధర్మోపన్యాసము.

31. 17 పుట చూడు.

39. ద్రౌపది తన గౌరవము వెల్లడించింది.

‘అ’ విధంబున నట్లు ‘లా’ స్వయంవరులను నని ప్రారంభించుట మె
ఱుగు దెచ్చినది.

40. అవ్యా=అమ్మా-గౌరవార్థకము.

గహనంబు - చొరరానిది.

కులపాంసము=ఎంశదూషకుని.

41. కర్ణునియనుచితపరిహాసోక్తి.

42. కలాపవిభాసికేశభారమున్న నొప్పుదానికొ = నెమలిపురిపతి నొప్పు
శిరోజములచేఁ బ్రకాశించుదానిని.

కొప్పునీడి వ్రేలాడుమన్నదాని నని భావము.

43. లయనమయదండధరనిర్దయుడై = ప్రళయకాలమందలి యమునిపతి
దయారహితుడయి.

44. భీముడు దుర్యోధనునిగూర్చి చేసినప్రతిజ్ఞ - సుప్రసిద్ధ పద్యము.

రంభ+ఊరు+నిజ+ఊరు+దేశమునకొ-అని పదచ్ఛేదము.

46. 47. ద్రౌపది నెఱమానించుటచేఁ గలిగిన యుత్పాతములు,

ఎఱుగులు-ఏక-ఎ-ఎఱుడు=ముసలినక్క.

48. మహాత్+ఉత్పాత = మహాత్పాత. కర్మధారయన. కలశభూ =
ద్రోణుడు (కుంభసంభవుడు).

అరిష్టము=కీడు. నానా. కాకి, కుంకుడుచెట్టు, పురిటిల్లు.

49. ‘పరమపతివ్రత, తపస్విని, ధర్మరతి, అయోనిజ’ ఇవి ద్రౌపది ప్ర
కృతిమానవిభామిని కాదని తెలుపుచుండె. దెప్పురములు = దుస్స
హించెనములు.

కాల్యము దక్కవు = చిన్నతనపుఁ జేష్టలు మాన వైతివికదా?

51. భంగించి=భంగపెట్టి యని సామాన్యార్థము.

ఇట, మందలించి యని భావము.

52. కోడండ్రురయందు - (కోడండ్రయందు) బహుత్వముమీఁద బహుత్వము.

అభ్యర్చితవు-అభి+అర్చితవు, అభి ఉపసర్గ 'ప్ర పర ప్రతి పర్యత్యధ్యభ్యవానూపసంస్వప, ని వి నిత్తురుదప్యాజిత్యుప సర్గాస్తు వింశతికి'

54. ధృఙ్ స్త్వః డు వరములు కోరుకొమ్మన్నపుడు, ద్రాపది, 'తన్నిం తకుఁ దెచ్చిన ధర్మజాని దాస్యమునుండి విడిపింపు మనుట యొక గుణవిశేషము.

దాస్యము = (దాసభావము) సేవ.

56. నెమ్మి = నెమ్మది, నానా-క్షేమము, సంతోషము, నెమిలి.

58. బ్రహ్మ, క్షత్ర, వైశ్య, కూద్ర స్త్రీలు కోరఁదగిన వరముల విధి.

ధృతరాష్ట్రఁ డెక్కుడు వరము లిచ్చెదనన్నను, ద్రాపది ధర్మము నకుఁ గట్టువడి రెండే కాని మూడవది కోరననియె. ఇది మఱియొక గుణవిశేషము.

59. అగ్ధ × ఎగ్ధ (మేలు, కీడు).

60. ఎఱుక - ఎఱుగుధా. 'కృ'.

మఱచునది - అది విధ్వర్థకము.

61. ఉత్తమపురుషుని యుత్తమగుణములు.

62. ధృతరాష్ట్రఁ డు ధర్మజా ననునయింతుట.

63. పాచి - పాయుధాతుప్రేరణక్తార్థకము.

క్రన్ననక్ - రూపాం - క్రన్నక్ = త్వరగా.

ఉద్ధరించెక్ = లేవనెత్తెను.

తరలము — న,భ,ర,స,జ,జ,గ

12 వ యక్షరము యతి.

31. మత్తకోకిలము — ర,స,జ,జ,భ,ర.

11 వ యక్షరము యతి.

4. అహింసాస్వరూపము.

(కాశీకుఁ డనుబ్రాహ్మణునకు ధర్మవ్యాధుఁ డనుకిరాతుఁడు ధర్మ సూక్ష్మము నెఱింగించు సంవర్భమున వచ్చినది. కాశీకుఁడు తపశ్శాలి. ఇతఁడొక చెట్టుక్రిందఁ గూర్చుండి తపస్సుచేయుచుండ, మీఁదనుండి కొంగరెట్టవైచెను. ఇతఁ డలిగిమాడ, కొక్కర తోడనే చచ్చిపడె. మాధ్యాహ్నికభిక్షార్థమై గ్రామములోనికిఁ బోయి, యొక బ్రాహ్మణ గృహమున నీతఁడు భిక్షుమడిగెను. బ్రాహ్మణి భిక్షు తెచ్చునంతలోనా మెథ ర్తవచ్చుటచే, నతని కుపచారిములుచేసి వచ్చునప్పటికి బాగయ్యె. కాశీకుఁడు మండిపడెను. నీకోపమునకు నేఁ గొక్కరను గానని యాప తివ్రత సమాధానము చెప్పఁగా నతఁడాశ్చర్యపడి వేడ నామె ధర్మ వ్యాధునికడ ధర్మసూక్ష్మములు నేర్చుకొమ్మని పనుప వచ్చినవాఁడు. ధర్మవ్యాధుఁడు మాంసవిక్రయమను కులాచారము నడుపు కిరాతుఁడ యును, జాతిస్మరత్వము మాతాపితృభక్తి ధర్మజ్ఞత గల యుత్త ముఁడు.)

1. ఎవ్వరికి నేర నగు ? = ఎవరు గ్రహింపఁగలరు?
నేరువక్ - అనుటకు నేరక్ అనుట విశేషము.
2. చూచి - నిశ్చయార్థకము, చూ. చుచి, చువ్వె, చూ, చుమి, చుమ్మి, చుమీ, చుమ్మి.
భూతములు = ప్రాణికోటులు. నానా - పంచభూతములు, పితృచములు, పుట్టినవి, జరగినవి.
4. భక్త్యము = (తినఁదగినది) తిండి, పిండివంట.
అహారమైదువిధములు - భక్త్యభోజ్యలేహ్య చోష్యపానీయములని.
అస్థలితము = (జాఱనిది) స్థిరమైనది.
శ్రుతులు = (వినఁబడునవి) వేదములు.
వేదములు మొదట ధర్మనిరూపముననే పుట్టినవి.
అప్పటికి తిపిలేదు.

5. శివీచక్రవర్తిశరణాగతరక్షణధర్మము పరీక్షింపఁ దలంచి యింద్రుఁడు
దేగయై పావురమైన యగ్నిని తఱిమికొని వచ్చినపుడు, తన్నుశర
ణుఁడొచ్చిన పావురమును గాపాడ శివీ తన కుని మాంసమును దాని
యొత్తు కోసి యిచ్చెను.
6. వీర్యశేషము - విభుసము, దైవతశేషము - అమృతము.
“ అత్పాలంభం గవాలంభం సన్నాస్యసం పలపైతృకమ్,
దేవరాచ్చ సుతోత్పత్తిః కలౌ పంచ విశ్వాద్యేత్ ”
7. హలికుఁడు - (హలము-నాఁగలి కలవాఁడు) = వ్యవసాయదారుఁడు
ఓజ = క్రమము.
నీర + అగ్ర = నాఁగటితుద.
జంతులు = జంతువులు - ‘వు’ లోపము.
దోషజ్ఞ ! = పండితుఁడా.
- ఉహింపుము + ఆ = సంప్రార్థనార్థకము.
8. దేహయాత్ర - జీవయాత్ర = పొట్టపోకొనుట, మనుగడ,
తారు-నూ-తమరు, తాము.
9. తొడరు = సంధవించు.
నివీడనము = మిక్కిలి బాధించుట. (త్రుంచుట కోయుట మొ.)
10. ఎడ = దూరము - నానా. సమయము, స్థలము. అందు (ఉదా.
నాయెడల.)
11. దురవబోధంబు = దుః + అవబోధము = దురవగాహము = తెలి
యరానిది.

5. ఉత్తరసారధ్యము.

(పాండవు లజ్ఞాతవాసకాలమున విరాటునిపురి నున్నవారని, నుం
డిరేని విరటునికిఁ దోడుపడుదురిని బయలుపడుదురెని సమయభంగ
ము చేయ నగునని యెంచి విరటుని పశుగణములను బట్టుటకు ముందు

గ దక్షిణమునకు నుత్తరమును బంపి యోధుల నెల్లర రానిచ్చి పిమ్మట నుత్తరగోగ్రహణమునకై దుర్యోధనాదు లెల్లరు రాఁగా వారి నెదుర్కొనుటకై యుత్తరుఁడు పోదలఁచినప్పటికథ యిది.)

1. బృహన్నల - అర్జునుని యజ్ఞాతవాసమునందలి మాటు పేరు.

వృత్ - బృహత్ + నల = మంజుగడ్డివలె నల్లకొనిన శిరోజములుగల.

అర్జునుని కిడిన ఊర్వశీశాపమీ యజ్ఞాతవాసమున నుపకరించినది. బృహత్ + నల - 'రల' లకు నభేదముచేసినను ఈ గూఢనామము సత్యమి యైనదని తోచెడు.

కలహము - తద్భ - కయ్యము.

2. మై మఱువు - రూ - మై మఱుగు - కవచము.

తోడి - రూ - తోడిగి (గి షర్ణలోపము).

తప్ప + క్రుంక = వెనుకఁ దీయుటకు.

నైరంధ్ర — పరగృహముం దుండి స్వతంత్రురాలయి శిల్పకార్యములు చేయునిల్లాలు.

3. చేత - చేయుధా॥ కృదంతము.

సారథికమ్ము — సారథివికమ్ము - మధ్యమపురుష వు వర్ణకలోపము వైకల్పికము.

ఏడ్డఱ్ = పరాక్రమముచే

4. వైరాటి = విరాటపుస్త్రుఁడు ఉత్తరుఁడు.

కిరీటి = అర్జునుఁడు. తద్భ - క్రిశీ.

5. ఖండవము - ఇంద్రునివనము - నకలమైనయోధులు కలది.

బహుయజ్ఞ హోమాజ్యభక్షణమునఁ గలిగిన యజ్ఞర్థవ్యాధి నివర్తించు తొనఁ దలఁచి, ఇంద్రునివలని యాటంకము లేకయొండ తన ఖండవద హన కార్యమునఁ దోడుపడుమని యగ్ని కృష్ణార్జునులను వేడుకొనఁగా,

కానపంజరము గట్టి కాపాడి, పార్థుఁడారనివలన నక్షయకూటిరాదులు
టాందినట్లు పూర్వకథ. ఇయ్యడవ తక్కిన - ఇప్పుడే తగ్గినదా?

6. తనుత్రాణము = కవచము, (శిస్తా)ణము = పానా).

7. ఒకలగా = వ్యత్యాసముగా, తాముమాటుగా. మై = శరీరము.

8. కంకటము = కవచము.

పసి - పశుశబ్దభవము.

చిడిముడిపడక = లోటుపడఁగా.

10. సిడము = ధ్వజము.

11. గెలుము = గెలుపుము, ఇట్లు - నిలుము, పిలుము.

13. పూంచి - పూనిచి, పూన్చి, ఇట, విందువు విశేషము.

పంచానన - పంచ+అనన=విడద మొగముగల.

15. ఉత్తర చిన్నతనపుఁ గోరిక.

పొత్తిక-చిన్నగుడ్డ, పొత్తి, 'క'స్వార్థము - పొత్తు=పేనుము.

16. చేకొనునట - ఇది సాధారణముగా దుఃఖాశ్చర్యములం దెలుపు
నవ్యాయముగ వాడఁబడుచున్నది. జయలక్ష్మినే యుత్తరుఁడు చేకొను
నప్పుడు, పొత్తికలు దెచ్చుటొక్క ఘనకార్యము కాదని భావము.

17. సొగలు = కూబరములు.

గ్రుక్క = ముడుత

వీర్యపణముపలనిక = శృణానమునైపు.

భూమింజయుఁడు - ఉత్తరుని నామాంతరము.

అయ్యెడుకొ+అని = అయ్యెడు మని.

ఎడుతల ద్రుతంబునకు అనుకరణంబున ముగాగమము.

పరేతనిలయము = శృణానము.

18. ఈప్రకృతపద్యమున, కారవనైనయము నడచునప్పటితోప్పు వీరశృంగా
రముల సమ్మేళనముం దెలుపు దున్నది. అనుపచ్చనిచోటు తానుతొంత
ములవలెను, ఎఱ్ఱనిచోట్లు చిగుళ్లవలెను, తెల్లనిచోట్లు పూఁతొదలవ లెను

పసపుపచ్చనిచోట్లు పుష్పాడులవలెను, అయి నైనయు నడుచునప్పుడెగ
సిన ధూళి ప్రమదావనమువలె నున్న ట్లు తేల్చితి.

నలిక = చక్కఁగా.

కాఁపు = కాఁపురము.

గోడిపడక = అణఁగఁగా.

పూవు + పొద - పూఁబొద, ప్రాంతాదులవలె నిందులు ప్తశేషమును,
నుగాగమమును.

పూవు + పొడి = పుష్పాడి. బుప్తశేషమును, పూర్వప్రాసమును, పైపా
ల్లునకు ద్విత్వమును సిద్ధించినవి.

19. భయభ్రాంతునిస్వభావము.

గరుపాతిన = గగుర్పొడిచిన (శరీరము).

తలఁకు మనము = చలించిన నునక్కు.

తీచ్చపడిన = నిశ్చేష్టమైన (చూపు).

20. భీష్మఁడు, ద్రోణుఁడు, కృపుఁడు మొదలయిన యోధులనుచే భయం
కర మయినది, దుర్యోధనుడను గ్రీష్మర్తువునందలి చండభాసుని పరా
క్రమములచే వ్వాప్తమైనది; శస్త్రాస్త్రములయొక్కయుగ్రతచే ప్రకా
శించుచు రంగబలముచే బెడిదమైనది; యెత్తయినకైక్కములను జ్వాల
లతోఁ గూడినది.

అస్త్ర - మంత్రిపూర్వకముగఁ బ్రయోగింపఁబడునది.

శస్త్ర - శస్త్రమున్నగునాయుధము.

21. అకృతాస్త్రోడక = ఉత్తమపురుష విశేషము = అస్త్రవిద్యసేర్పని
వాఁడను.

22. పెట్టిదులు = కూరులు.

కొలఁది = శక్తి.

23. మార్కొనమి = మార్కొను, వ్యతిరేకభావార్థకము.

“ప్రాణములు తీపన మున్వీనవే, బృహన్నలా!” ఇది, నామడి యైనది.

24. దర + హసిత = చిలు + నవ్వు.

25. ఆమిషము = లాభము, ధనము, (మున్ను, గోధనమే ధనము) నానా.
భోగ్యవస్తువు, మాంసము.

26. నెఱు + మనము = నెప్పునము.

27. ఎలుగుపడఁగఁ = ఎలుగు + పడఁగఁ = కంతస్వరము తగ్గఁగా.
దయ్యము = దైవశబ్దభవము.

ఉత్తరునిపిఱికితనపుమాటలు నవ్వుపుట్టించుచున్నవి.

29. పోక - పోవుధా. కృదంతము = పోవుట.

లోకముచక్కటి = లోకధర్మము.

30. చిందము = శంఖము.

ఉరవడి = కడువేగము.

అగ్గలికము = అతిశయము.

వర్తము = కవచము.

బరవసము = పరాక్రమము.

క్రందు = ఆపద.

నవ్వురెట్లు = ఎట్లు నవ్వురు? అని యన్వయము.

31. బాసట = తోడు.

లేర = లేరు+అ - నిశ్చయము.

32. వెడమాటలు = వ్యర్థభాషణములు.

34. వెగడు = భయము.

తెగడు = నిందించు.

36. అగ్గించి = స్తుతించి.

కొనిపోవు = కొనిపోవునకు విశేషరూపము. రిత్త - రిక్త (తిత్సము
తొరక.

37. కడుపు = పడులమంద.

పెట్టించి = విడుచునట్లు చేసి.

38. పల్లటిల్లె = వెల వెల పోగా.

39. అగుదా. ప్రే = అగు = అడ్డగించు.

40. వీటిబోపా = చెడునట్లు.

41. కుత్సించుచు = నిందించుచు.

బీభత్సండు = శత్రువులను యుద్ధములలోఁ గలఁతపఱచువాడు.

42. బృహన్నలను జూచి యజ్ఞులు నవ్వుచున్నారు ; ప్రాజ్ఞులు వస్తుతత్త్వమును గనిపెట్టుచున్నారు.

43. ఊష్ణలత = లైక్షిణ్యము, శౌర్యము.

‘వికృతవేషాన్వితింబులై’ - యనన్వయము.

‘వికృతవేషాన్వితింబులై’ యనుటయొప్పు.

నివులు = రూ. నీలు. నిప్పుమీది తెల్లనిపొర.

44. పేడి = నపుంసకుడు.

(పేడి = గడ్డము మీసము కలిపివాడు)

45. దొరకొనక = (కొరక) సిద్ధపడక

46. పరి = పేసి.

47. ఎయిదు-రూపాం, ఎయ్దు = వెంటడించు.

48. తటతట - కొట్టుకొనుట యందైన యనుకరణము.

పెలుకులు = భయాదులచే విహ్వలించు.

కరటిదళకము = పదియేనుగులు.

49. నాతోడిప్రేముడి = (నాతోడక + ప్రేముడి)

సమాసమున, చేత తోడ వెలసల కిత్సంబు.

ప్రేముడి - ప్రేమయునుటకు వైకృతము.

అంబకు = అమ్మకు.

చేతకప్రీతి - ఇందరి విసర్గము ఉపధ్యానీయము.

పోడసూతు = కనుగొందును.

51. అన్న - అదరార్థకము.

పోటు = యుద్ధము.

చిచ్చుపిడుగు = అగ్నిచురుమైనపిడుగు - (నిప్పులొలుకునది)

తత్సమసమాసము - అగ్నిచురుమాశని.

6. అభిమన్యువివాహము.

(ఉత్తరునికి లభించిన దనుకొన్న విజయము బృహన్నలదేయనియు, నతఁడు విజయుఁడై యనియు గ్రహించి, సంతసించి, విరటుఁడతనికిఁ దన తనయు నుత్తరను గానుకగా సమర్పింపఁ దలపెట్టఁగా, నర్జునుఁడు ధర్మాను మతమునఁ దనతనయున కిచ్చున్న సందర్భమందలికథ.)

1. వైవాహిక ... సావధానుండు = వివాహప్రయత్నములయందు శ్రద్ధ గలవాఁడు.

మహూర్తికులు = మహూర్తమువెట్టువారు. (శ్రోతిష్కులు) జాతక, మహూర్త, సిద్ధాంతము లని శ్రోతివభాగములు మూఁడు.

లగ్నము - ఇచట, నిర్ణీతసమయము, మేసాదులు పండ్రెండు లగ్నములు లేక, రాసులు.

వివిధప్రసాదనశోభితులు = నానాలంకారములచే నొప్పవారు.

భద్రగజము - ఉత్తమజాతియేనుగు.

భద్ర, మంద్ర, మృగము లని గజజాతులు మూఁడు.

మట్టపుధట్టంబు నేసికొని = కొలదిదీసేన గూర్చుకొని.

ధట్ట = నేన. మువర్ణకము చింత్యము.

క్రంత = వాడుకలో, కంత, పెండ్లికొడుకు వారు పెండ్లికూతు వారికిఁ దీసికొని పోయెడు బహుమాన ద్రవ్యములు.

నానా; సందు, రన్న, రంద్రము.

కూరము = వాద్యవిశేషము.

మాగధ — పంశక్రమముగ పరాక్రమాదుల సంగడించువాడు.

పంది = ఒక వ్యక్తియోదార్యాదికమును స్తుతించువాడు. (నూతుడు-
జయవెట్టువాడు.)

ఈ ముగ్గురును బట్టుజాలివారె.

2. విరటుని యెదురుసన్నాహోత్సవము.

3. విహితపరిపాటితో = విధి ననుసరించి (విధిక్రమమున).

4. సాంఘ్యరికులు = జ్యోతిష్కులు.

5. వీనులకొ — నిత్యబహువిధననుగాఁ బ్రయోగింపఁ బడుచున్నది. =
చెవులయందు.

తియ్యము = ప్రీతి.

వినిక = వినిక - వినుధానిక

ఉసు = పూసు (అదిహల్లోపము)

ఇట్లు నెగయు పోవు హెచ్చు మొ.

ఉవ్వెరులూరు = ఆశపడు.

మరవికారము = మోహము

6. అవలోకనము - రూ - ఆలోకనము = చూచుట.

7. తివుట + మై = కొరిక + తో.

నేగెగువడిన చాడ్చునకొ = చిక్కుపడినట్లు.

ఎఱకుప = జ్ఞానము (భావము).

తా|| పథావరుల పరస్పరావలోకనములు నఖిళిఖ పర్యంతము వ్యాపించి
యనురాగమును వెల్లడించు చున్నవి

9. దోయికులు - దోయిలి (ఏక|| ప||) దోసిలి (రూపాం) నినుపు + ఒం

దకొ = నిండు పడునట్లు, (పూర్తి) అక్షరప్రకరము = సేనాగ్రాలు

రిలగ్రాలు. పోసిరి = ఇటు, అర్థి నేపదార్థకము. (పోసిరినిరి)

అలం||—ఉపమ.

10. విచ్చలవిడి = స్వేచ్ఛ

వెరపు = ఉపాయము.

(cf- వెఱపు, వెఱుగు)

పచరింతురు. (ప్రచారింతురు. తత్స.) పఱపుదురు,

11. చిత్తమున గాఢ రాగము అలుక్పమాసము.

రాగము = ప్రేమ, రక్తిమ.

ఉత్తరమనసులోని యనురాగము చేయి చాపగానే చూపినట్లు

రక్తిమః నిపించుచున్నది. అలం|| ఉత్ప్రేక్ష. పల్లవాలంబిమత్తే భరీ

లక్ = చిగురు పట్టుకొను మదపుటేనుగు రీతిని, అలం. ఉపమ.

కాలునేతులురక్తవర్ణము లగుట భాగ్యసూచకమని సామ్యధికకాస్త్రము.

13. పెనుగుడుటక్ — పెను + కుదురు + అన్ = పెన్దపాదుల్

1. 2.

1. ను గాగమము 2. టు వర్ణము జౌపవిభక్తిము.

చూశము = చూమిడి పెట్టు.

నవమాలికి = విరజాజితీవ.

అలం|| — ఉపమ.

14. ఉత్తరాభి మన్యుల పరస్పరానందసమ్మేళనము.

వర్ణనము స్వభావసిద్ధము.

క్షత్రియులు ద్విజులలోని వారు కావున, వివాహాదులందు హోమాదికములు గలవు.

గెడగూడ = జత గూడ.

ఎంబిన = పొందిన, ముట్టిన.

ఉఱుట = విశ్రాంతి.

(ఉఱుడు ధాతు కృదంతము)

తలతొడులు = తలలను (మొనలను) తగులునవి.

మవ్యము = సోగము, కోమలత్వము.

మార్గతి = మాటు + గతి, (అన్యమార్గము) — శకటరేఫము సంయుక్తమున రేఫమగును. చొక్కు = పారవేశ్యము. (చూ॥ చొక్కుమందు చొక్కుపాడి)

పెన్నిట్ట — పెన్ + నిట్ట = పెద్ద + ప్రవాహము. సమ్మదాంబుధి — రూపకసమా॥

(7) శ్రీ కృష్ణుని రాయబారము.

[పాండవులు సమయము చెల్లించి వచ్చి తమపా లిమ్మని సంజయుచే రాయబారము నడపినను దుర్యోధనుఁ డొడంబడమిచే, కులనాశమునకుఁ దలంకి సామరస్య మొనర్చి యెట్లు లయిన సంధి సమకూర్పుమని సమర్థుడయిన శ్రీ కృష్ణుని ధర్మరాజు పంపిన సందర్భము]

1. జలదస్వనగంభీరతే = మేఘధ్వని (ఉఱుము) వంటి యాడంబరముతో ఎలుఁగు = కంఠధ్వని. (నానా. ఎలుఁగుబంటి) దీ ప్తి = కాంతి.

చవుల్ = రుచులతో (శ్రావ్యముగా)

మేఘోపమానము శ్రీకృష్ణుని శరీరమునకుఁ గలదు; కావుననే వాక్కులు ఉఱుములవలె, దంతకాంతులు మెఱుములవలె, నుండుట సమంజసము.

భూఃభునకుఁ = భూవిభునితో

— వ్యా॥ ఎచ్చెర్థాఽముఖ్య కిర్ణంబునకు 'తోడ' 'కు'

ఎర్లకంబులు ప్రాయుకింబుగ నగు.

2. సభలలో నెట్లు భాషింపఁదగునో కృష్ణునియొక్క గడలోనె నెల్లడియగు చున్నది.

భారతాన్వయప్రియము = భారతివంశమువారికి మేలు

3. షీరోదశి గతి-పాటు నీరు వలె. (షీరనీరవ్యాయము)

4. సద్గుణోత్తిరులరు-మధ్య; విశేషణ.

= మంచి గుణములచే శ్రేష్ఠులయినవారలు.

(శ్రీశీయాతత్పరుషము.)

శుభ శీలురు—బహుప్రీహీనమా॥

దీర్ఘపూర్వక లకాశోపధాదంత సంస్కృతనమ మహచ్ఛబ్దములమీది
'లు'ల లకురుర లాదేశంబు లగును.

5. లోనిపాస్తు.....జనస్తుత్యముల్ కావింపం దగు.

నీమనసులోనిది క్రియలోఁ గనఁబఱుప వలయునని భావము.

కుటుంబములోని వారు తెచ్చిన మంచిచెడ్డలు యజమానునకు వచ్చును.

ఇది లోకధర్మము.

6. సుయోధనుఁడు = దుర్యోధనుఁడు.

నాక = అనక.

పుయిలోడరు = వెనుదీయరు.

(7) తెఱుగు = సంధి, నానా, విధము.

పోరితము = పోరు (యుద్ధము)

8. వలసినకొ = ఇష్ట మగు నేని.

తీర్పంగనేర వచ్చుకొ = చక్కఁబఱుప నగును.

వీరలఁ దేర్చుట = వీరిని ప్రసన్నుత నొందించుట.

నెఱి = న్యాయము.

9. అనికొ = యుద్ధమునందు.

ఈర్ణుట = చచ్చుట, నీగుగుయొక్క. రూపాంతరము.

10. సముద్రవేలాపుతోర్వి = కడలిచెలియొకట్టచేఁ జాట్టఁబడిన పుడమి.

(సకల భూమి)

11. ఉపేక్ష × అపేక్ష.

12. చాపు = చచ్చుధా॥ కృ॥

నొవ్వు—నొచ్చుధా॥ కృ॥ రూ॥నొప్పి.

ఎవ్వరికి వచ్చిన పేలు? — ఎవరికి వచ్చినను మంచిది కాదు.

13. నీరు వారు = కారవ పాండవులు.

రితబరము = పట్టిపనికిమాలినయ్యుద్ధము.

అబడి చావు-నింద్యమైన మరణము.

య్యుద్ధము వాళహేతువని శ్రీకృష్ణుని హితబోధ.

14. యుద్ధమైనయెడల, పాండవులకే విజయము కలుగును, నీరాజ్యము పోవును. నీకపఖ్యాతి వచ్చును, తరువాత పరితాపము కలుగును, అను భావము వచ్చునట్లు “నీదు ప్రాభవంబు నీతియు కాంతియుఁగాచి కొను” మని శ్రీకృష్ణుఁడు చెప్పెను.

16. ప్రజలు = బిడ్డలు.

17. పదుమూడగు నేఁడు - పదుమూడవ యేఁడు.

(ఏడు = అలు నొకటి)

అజ్ఞాతవాసము = తెలియకుండునట్టి యునికి.

“పదివేలేండ్లకు” — ఎన్నటికిని (హతీయము)

ఒక్కరూపు = ఒక్కవిధము.

కొఱగా కున్నా = పనికి మాలినను.

18. ధర్మము పాపముచేతను, సత్యము బాంకుచేతను చెడునని యన్వయము ఇట్టి దాని నుపేక్షించువారికే యాపద యగును. ధర్మసత్యము లందు దైవముండును.

19. మనోవాక్కాయములు త్రికరణములు.

క్రోధమానమాత్సర్యములు = కోపము, గర్వము, చలములేక ద్వేషము.

(ఇవి యరిషడ్వర్గములొనివి)

20. చెత్తఁడ = చెప్పఁడీ! (పకారద్వయభోషమును, సంప్రార్థనార్థకమైన అకారమును.)

21. అఱ = భేదము.

దళ = అవిస్థ, స్థితి

23. అజాతశత్రుఁడు - వ్యూ॥ శత్రువులు పుట్టనివాఁడు, ధర్మరాజు; ఇతనికి మనసులో నెవ్వరియొడను శత్రుత్వము లేదని భావము.

ధర్మరాజాదులు అణగి మణగి యున్నారని మాత్రమె యెన్నకు, వారు బలవంతులై సుమా యని శ్రీకృష్ణుని నూచన.

25. మదిమదినుండన్ = నెప్పుదిగా, నిశ్చింతగా నుండఁగా.

26. భుక్తులు + కాన్ = వలగినవారు + అగుచుండఁగా.

పెడచేతఁ గన్నునీ రొత్తుకొను—స్వభావోక్తి

(దుఃఖమును దిగ మ్రంగి)

అపకారులతో నైనను పొత్తుగోరు చున్నాఁడు;

ఇది ధర్మజా గుణవిశేషము.

27. తనుఁ దాన పోలుఁ గాక = తనకు పాటి తానే కాని (అన్యాయాలంకారము.)

28. ఇరు దెఱుగు = రెండు పక్షములు.

సమా॥ ద్విగువు. ద్విగువున కేకవచనము ప్రాయుక్తముగవగు.

29. శాంతికూరులు = సమయము వచ్చునఱకు శౌర్యము నణచి శాంతియు విహించువారు.

(నిపులు గవిసిన నిష్ఫలజ్ఞీవారు.)

పథ్యము = హితము.

30. నెఱి = క్రమము.

రోమపార్షణము, రోమాంచము = గగుర్పాఠి, అనువు + అరి = వెరవరి, ఉపాయకారి.

అగి - మతుబరకము.

అచలాకృతులు = కదలని స్వరూపములుకలవారు.

అచల—నశిత॥ అచలాకృతులు = బహుప్రిహి.

(8) మంకి చరిత్రము.

(ధర్మరాజు కరతల్పగతుఁ జయినభీష్ముని ధనముల్లుఁ జూచిన పురుషునకు నుఖమిట్లుగ నని ప్రశ్నింప, నందులకు కాంతనవుఁడు చెప్పినయితి హాసము.)

1. కోడియ-రూ, కోడె=దున్న నీడువచ్చిన చూడ.

పోని=పోలిన.

వత్సరములు - కోడెచూడలు.

అకట! - సంతాపార్థకము.

నిర్వేదనము = విచారము.

2. దైవము పొరుషముకంటె హెచ్చు.

దైవము = అదృష్టము (భగవంతుఁడు)

పొరుషము = పురుషకారము, మనుష్యుఁడగు.

ఇట్లు “క. క్షేత్రంబు పురుషకారము

ధాత్రీశ్వర! నీవ మరయ దైవము రెండుకొ

మాత్రపడఁ గూడెనేనికొ

కాత్ర మగుకొ గర్భకరుఁడు ఘమున రెండుకొ.”

3. అర్థ...భంగుర్ = ధనవిషయమైన యుపాయపద్ధతులు.

ఉరవు = (గొప్ప) కౌచిత్వము.

4. ఉత్సాహంబు = కదలించుట, హోగొట్టుట.

5. సంకల్పమర్చము = ఉద్దేశముయొక్క యొరయిక.

6. తుదయది = దానితో సరి (అనివాడుక)

7. చెడుట కావుతోఁ దుల్యము—ధనవాతము ప్రాగసంకటము.

8. ఇచ్చానీరసనము నుఖము = నిరాకా పరమం నుఖమ్.

9. శృష్ట = అక, నానా. కాహము.

10. కావించెదఁబో = నేనసంపాదించునే యనుకొ.

(అది పోవుచుండ, నీవాపగలవా?)

11. నిండుట = రృప్తి.

రసాతల భంగి = సాతాళము వంటిది (అగాధము)

నీవు చచ్చిపోవునా? - నీవు పోవుచోటున.

బచ్చెన = పూత, వర్ణము.

బచ్చెనరూపు పోతలక = కృత్రిమమార్గములచేత.

12. కాంతి-శమము (కామక్రోధాదులు లేని స్థితి) అంతరిందియనిగ్రహము.

దాంతి = కామ్యేంద్రియ నిగ్రహము, తపఃశ్లేశమునోర్పు శక్తి.

క్షుమ = ఓర్పు, సహనము.

చెందినాడ (చెందిన+నాడ) ఉన్నకలన వర్ణంబుల మీది తచ్చర్చి
నకారలోపము బహుళము.

13. (విహితాముష్మిక ద్వంద్వాతీతమైనదే గుళిము.)

కామగుళి... పోలరేవు-తా-విహితాముష్మిక గుళివాంఛలను విడుచుట
వలన గలిగెడు మేలులో నీవు పడునామన పాలయినను సరికా
నేరవు.

14. చచ్చినంబుట్టిన = చచ్చుటచేత గలిగిన.

ఫలితార్థము—ఆకాపరిత్యాగము పరమస భావము.

(9) గరుత్మంతుని చరిత్రము.

(ధర్మరాజు భిక్షుని దనధర్మ సందేహము లడుగు సందర్భమున
వచ్చినది.)

1. కశ్యపాదు—ఇతడు దేవదైత్యాదులకు జనకుడు.

(బ్రహ్మహునసప్తస్త్రీః ఉయిన మరీచిః కళాదేవిః, జనించినవాడు.

పదునెడువంశల యెండ్రుక కద్రువ నేయియండము అవిసినవి.

2. సవతి-సపత్నీతద్యవము.

3. అనియతిక = యు కళాలము రాకుండగానే.

4. పులుగు = పక్షి, ఒక్కడు = ఒక్కటి.

పూర్వాంగము = తొలగ్గకాము.

ఉల్లము = మనసు.

5. నివ్వెటపడి = నిండు, వెట(గు), పడి

అరిగజంబు = గ్రుడ్డునుండి పుట్టినది.

6. వినతకుఁ గలిగినకాపము.

పెనుపు = పెనుచుట్ట, వృద్ధి.

చాఫలము = చాంచల్యము; (వాంఛ)

వరపుడు = దాసి; (వరపుడము = దాస్యము)

7. అలుకుతున్ = భయపడుచు.

9. అనుకాడు (తస్తుడు) X అగ్రకాడు (అన్న)

మహాగ్ర...మూర్తి = మిక్కిలి భయంకరమైన తేజ స్వరూపుడు.

ఈగున్ = పోనోట్టును.

11. సుపర్ణుడు = (మంచి తెక్కలు గలవాడు) గరుత్మంతుడు. పరిస్స

ట...దివారందు = ప్రకటమైనకాంతిచే పోల్చబడిన కాలసూర్యు

డు గలవాడు. అనగా కాలసూర్యుని తేజస్సువంటి తేజస్సు కల

వాడు (ఎఱ్ఱనివాడు) లోకమున...కారి-కన్నులపండు నైనవాడు.

ఈ పద్యమున, గరుడుని యంగసౌష్ఠవము అచ్చున గుడ్డి నట్లు పొడ

కట్టు చున్నది.

12. అరుణుడు = ఇరవే యేకారుడు;

ఇరవేడు సూర్యసారథి యయ్యె.

13. తన యిచ్చ—స్వేచ్ఛ (తత్స)

15. చంచలు = పక్షిముక్కు.

పోలము = మత్తు, మోక్కు.

తరంగ = అల (తరంగకల్పభవము)

పదుపు - య - పదుపు = గుంపు (తిర్యక్సమాహము)

నడకడగు = నడక పొగడు.

వన సౌందర్య మిండు వర్ణితము.

17. 'ఓ' సంజ్ఞార్థకము - అలం-కా శ్రేణి.

మనోజ్ఞ సితచ్ఛవి = అందమైన తెల్లరంగు.

కరువు=మాన (లోహదులు కరగి పోయియుటకు నడుమ నందుంది

కట్టిన మట్టిదిన్ను.

గంజరువు = వడియచ్చు, కరువు.

దవు దవ్వలక్-రూ - దవ్వనవ్వలన్. దాదవ్వలన్, దాదాలక్ =
కడు దూరమున (అక్రమేదితము)

చారులోపనలు=చక్కని కన్నులు గలవారు (గుండరులు)

18. ఉచ్చైశ్రీవము - వ్య - పెద్ద చెవులుగలది.

తెల్ల గుట్టులు - పాలసముద్రమునఁ బుట్టిరిది.

19. అపరాంగము = వెనుకవ్రక్క, పిఱుందు.

నీలిమ = నైల్యము.

20. నవ్వులక్ + అడితిది + ఓ = పరిహాసమున కంటివో; నీదుమావు
నడఁ జూలినభంగి యొ=నీదృష్టికె యట్లున్నదో!

తెరలక్ బలక్ = వివిరించి చెప్పటకు.

21. వాడు = వాడము (తర్క); వాడుకలో నిందార్థకము.

సంహదము = సాదృశ్యము. (సమాధానము)

24. కడిది = గొప్ప.

పన్నదము చలుము = పండెము వేయుము.

తెగఁ బాటి = సాహసించి.

26. ఇయ్యోనియో = అంగీకరించెను (రూ: ఈయకొను, ఈకొను)

27. ఓడ్డారమునకు = చూ చొడ్డుటకు, ప్రతిభుటించుటకు. చేయరన్న
— చేయుఁడు + అన్న; . చేయుఁడి! వ్యా॥ సంపార్థనంబునం
దెచాడు లక్ష్మప్రయోగంబులగునపుడు వ్రేలి, కుచియిగు.

28. 29. వాణికి ప్రభుకుల ధర్మగుణము.

31. అమృతకరాస్వయము = చంద్రవంశము.

గౌంతి - కుంతి నైకృ||

32. కన్దువ తనమాట విననికొడుకులకు కాపమిచ్చుట, శృంగికాపముచే
సర్పదప్తుడై చచ్చిన తనతిండి పరీక్షిత్తు తృప్తికై జనమేజయము
సర్పముగము చేసెను.

అదహన...తాపమునకొ = ఆయజ్ఞాగ్నియొక్క భయంకరమైన పెను
మంటలలో బడుట వలన బుట్టిన మహాపరితాపముతో.

తక్కటి నాగములు = మిగిలినపాములు.

33. వాలధి = నోక.

36 పరిచారికాకృత్యము = దానిచేయదగినపని.

అందు = బాధపెట్టు.

37. అగ్గలింపకొ = అతిశయింపకొ.

ఉపలాంస = బుజ్జగించుట.

ఒకయప్పుడు = ఒకప్పుడు సుటకు విశేషప్రయోగము.

39. సవతాలు = సవతి.

చింతవంతి - జంట మాట

43. ఎరంగి = నమస్కరించి.

శేర్మి - శేరిమి = శేర్మి, సామర్థ్యము (గొప్ప)

44. విడుపు-విడుపు - విడుచు ఛా|| కృపదంతము. = విడిపించుట విడువట.

45. ముఱకటియకొను = త్రిపుకొను.

46 కూర్తు = ప్రేమగలవాడవు.

47. ముదంబును వచ్చెరుపాటు = సంహారశక్తియులు.

49. విస్వలను = ఆకాశమునైపు (దిక్కు)

వాదిగొని = గుమిగూడి.

జల, విప్పి, భట దుర్గములు మూడు.

50. బలియుఁడు = బలవంతుఁడు.

54. గౌరు = ఏనుఁగు.

55. మధుఁడు కచ్చపము (తాఁజేలు); కైటభుఁడు దంతి (ఏనుఁగు)

56. కంట—కనుట (కనుధా || భావార్థము)

59. వీర = కడిమి.

60. వీడ్కొను, వీడుకొను—శబ్దపల్లము = సెలవుపుచ్చుకొను

తేరక—తెచ్చుధా || తుమున్నర్థము (తేన)

61. పక్షతి...ప్రబంబు = తెక్కలగుంపునఁ బ్రకాశించు కాంతి
సమాహము.

62. సింకి = నీటికి - జౌపవిభక్తికము లేనిరూపము.

63. నీరుపట్టు = దాహము.

64. కాకుల గొట్టుల—బహుత్వముపై బహుత్వము, సాము = సగము.

65. చలకాలు = కుడికాలు.

వామపాదము = ఎడమకాలు.

కచ్చ+పము = కచ్చముచేఁ ద్రావునది, తాఁజేలు.

66. ఒరలంబడక = ఒరఁగిపోక

అడచిపడు = ఎగసిపడు.

67. వసంబు+వీది = వశము తప్పి.

మేఘయుగళి ... కేళియోయనక = మేఘములజంటకలిగి యొప్పు
ధాతు చిత్రములుగల కొండయొక్క ఆకాశమునందలి యాటయో
యనునట్లు.

అలం—ఉత్పేక్ష.

68. పంచయోజనములనిడుపు=పంచామడ పొడవు.

ఎరఁగు = దిగు.

70. బిట్టు = కీఘము.

వల్లటిలు - పల్లటిలు = చలించు; కర్మకర్తస్థమగు.

ఓయ్యో (క్రియావిశేషణము) = తిన్నా, మెల్లగా
విశేష్యరూ. - ఓయ్యన.

వాలభిల్యలు - తలక్రిందుగఁ దపస్సుచేయుమునలు.

71. వైసలేయుడు, వినతాపత్యము = గరుడుడు.

76. పులింద = ఉత్కలదేశమందలి కొండలమీది మేచ్చుకాతి.

77. అట గొని = అటకుఁగొని.

వ్యా || కాలాధ్వములకుం బ్రాయశ్చముగ ప్రథమయగు.

చక్కటి - చక్కి = చోటు.

79. ఆను = రావు.

అమృతమునకు - వ్యా || నిమిత్తార్థకవృత్తి.

81. తన్మహా త్తరజిహ్వాల్ = ఆయన్నియొక్క పెద్దమంటలు.

తనుకు = జ్వలించు, ప్రకాశించు.

82. కేలు మొగించి - చేతులు మోచి (నమస్కరించి)

83. ఒక వెంటక్ = ఒక విధమున.

విధియు = విధింపఁబడినది.

ఎగురాము = పరిహాసము (పరాభవము)

అన్వేషతోక్ = అను + వెషతోక్ (ఉత్పరోపము)

84. అతనికి ఎచ్చలుడు - అతనియొడ దయగలవాఁడనుటకు ప్రయోగ
విశేషము.

మ్రగ్గఁబడుక్ = అడఁగిపోవును.

85. ఆలమందలు - ఆవులమందలు.

86. వ్యాత్సరోచారుడు = ఎక్కుడు మనోహరముగలవాడు.

అయోమయంబైన యజ్ఞాలంబు = ఇనుపతీగలతో నల్లిన ఆ వెల.

రావీధి = నక్షత్రమార్గము.

88. విభూతము = ఎగురఁగొట్టఁబడినది.

కనుగ్రహింపఁగలవెనగక్ || తా || కన్నులెఱ్ఱుకాటఁగా

రాద్రంబయిన చిత్తంబుతో - రా॥ మనములో కోపమునన్ని

అవస్థలతోగ్రుండు = గర్వముచే ధయంకరుడై.

90. ఒకఁడు నేయఁజాలక - ఏదియఁ జేయ నేరక.

వదియ = తగ్గు.

మదమటి = గర్వముచెడి. (మదము + అటి)

92. అగడము - అవగడముయొక్క రూపాంతరము. = అకార్యము.

ఎవగలుగె - దూరముగా.

94. కర్నకుండు = పనినెఱవేయునట్ల దీక్షగలవాఁడు.

నీ నాయొడఁబాటు - మనయందల సమ్మతి.

95. ఎలనింగూరంగె = సంతోషపడునట్లు.

96. మారెంక = ప్రక్కలను.

97. గుఱ్ఱమువాలము = మిత్రమనమానము.

100. అభినందించిరి = కొనియాడిరి.

అమంత్రికులఁజేసి = (సంబోధించి) పెంపుగైకొని.

101. గరురుత్పంథుని చరిత్రములోని ముఖ్యంశములు.

అగ్నింపక = కొనియాడుచుండఁగా.

మగిడి = మరలి. మగుడుధా॥త్వా॥

వాగ్మి ఇ, ఎ-పరమైనపుడు ఉపాంత్యమయిన ఉకారమునకు ఇత్వము.

(ఇందు గ్రహింపఁబడిన గరుడుని సౌకిల్యములు—

(1) దేవాశము—బ్రహ్మచే బెడుగుట.

(2) మాతృభక్తి—వాస్తవముమండి నిడిపిండుట.

(3) దేవాబలము—గజకర్పసములను, పంచయోజనాంతరవిప్లవాభిస
మాయుట.

(4) విజయకార్యదీక్ష—జలాయుధ దుర్గముల భేదించుట.

(5) ధర్మపరాయణత—అమృతకలశమును మరల నిండున కిచ్చుట.

(6) ఉపాయజ్ఞత—అగ్నివ్యాసలను వెన్నుమద్దలుజేసి చల్లార్చుట.

(10) సత్యభామచేసిన యుద్ధము.

(లోకకంటకుఁ డయిననరకాసురుని జయింప శ్రీకృష్ణుఁడు విడలు పప్పుడు సత్యభామ తోడంబోయి తన ధనుర్విద్యా వైశద్యము భర్తకుఁ జూప యుద్ధము చేసెను. రాజకన్యకలును ధనుర్విద్య నభ్యసించుట ప్రారబ్ధులగును.)

1. ధరాసుకుండు = వరాహావతారమున భూదేవియందుఁ గలిగినవాఁడు, నరకాసురుఁడు, లోకకంటకుఁడు. గరుత్మంతుని మూఁపు మీఁద సత్యభామతోడి కృష్ణుఁడు చంద్రబింబముపైని మెఱుముతో నొప్పుమేఘ బోల్పులడెను.

కనన్నిమంగుక్ = కనత్ + నిమంగుక్ = ప్రకాశించుచున్న యక్షుల జూడి గలవానిని.

కుహవాచంగుక్ = కూయలచేఁ బ్రసీదుని = కూయలమారిని.

రణాధంగుక్ = యుద్ధమున నోటమిలేని వానిని. (శ్రీకృష్ణుని)

అలం—అంత్యనియమము.

- 2 గమకింపక్ = సిద్ధపడఁగా.

తమకింపక్ = తొందరపడక.

3. చొల్లెము = చుట్ట.

నీని = పోకముడి.

పయ్యోద-పై+ఎవ. పైటపెంగు.

కుటిమి = నుడిచి.

4. యదురాజన్య శ్రేష్ఠుఁడు = యదువంశపు రాజులలో మేటి.

యాదవులు—యదు వృష్టిభోజాంధకు లని వాడుగు తెలుగులవారు.

అలం-యమకము.

5. అలం-యమకము.

శేమా = తరుణి !

శేము+ల? = అనమరుత్తుల మా?

శే+మాను - లెమ్మ - ఘాసుము = తోలగను, పోరుడుగుము.

శే+మావిల్లు = సిద్ధపడుము + నాచేతిలోని విల్లు.

7. అలం-అంత్యప్రాసము.

కాకాసనము-వృద్ధ-కాగములు చిమ్మునది, విల్లు.

తా. దేవతలను సంతోషపెట్టునది, రక్కసుల భయపెట్టునది, శత్రువుల గర్వమడచునది.

8. తదగగ్య...ప్రతాపమునక = ఆ వింటియొక్క యపరిమితమైన మహా శేజస్సువలనఁబుట్టిన కార్యముచేత.

స+గుణము = వారిలోఁ గూడునట్లు.

నిర్+గుణము = త్రాళ్లుతెగునట్లు (వాడుక)

అనఁగా, విధవాత్వము వచ్చునట్లు.

9. వారి-తెలుఁగున:-వింటిత్రాడు.

తత్సమమున. — స్త్రీ).

రింఖణ = వాణుట

బల+సంపన్న+అరి+ఇభ+అదికము = బలవంతులయిన శత్రులయేమఁ గుణ మున్నగునవి.

10. సత్యభామ తనూవిలాసము యుద్ధపరికరములతోడి సమ్మేళనమున వీరశృంగారాది రసములు మూర్తీభవించి నట్లు తోఁపించినది.

తొడుగుట, తిగుచుట, ఏయుట, మొఱుంగ రాకుండనమట శరలాభుని నూచకము.

11. వీరశృంగార సమ్మేళనముఁ జిత్రించు తేలి పద్యము.

12. ప్రత్యర్థము—విలుకాఁడు ముందటికి ఎడమకాలుచాచి నిలుచుట.

విలుకాఁడు యుద్ధకాలమున నిలుచు విధము లైదు.

1. ప్రత్యర్థము.

2. అర్థము-కుడికాలుముందటికి చాచి నిలుచుట.

3. సమపదము-రెండుకాళ్లతో సమముగ నిలుచుట.

4. వికాశము-రెండుకాళ్లనడుమ కేసెడెడము గలుగనియట.

5. మండలము-రెండుకాళ్లు గుండ్రముగబెట్టి నిలుచుట.

అలిక.....లతోక = నుదుటిచెమటలో నంటినముంగురులతో.

అకర్ణి...దీధితులతోక = చెవులవలకును లాగబడిన నారియొక్కయు గోటికొనలయొక్కయు కాంతులతో.

లక్ష్మీనగోకంబుతోక = గుఱిమాచుటతో.

వలయా...రాతియై = చుట్టుదిరుగు వింటినుండి వెలువడు బాణనమాహముచే గొట్టబడిన శత్రువులుకల దై.

(సత్యయొక్క ధశ్వర్ణిద్యాపాటవ మిందు వ్యక్తమవుచున్నది)

13. కన్యకా సిద్ధక్రీడలను యుద్ధ ప్రసిద్ధకృత్యములతోడ వ్యక్తిస్తమంగా వర్ణింపుట.

14. చారు+సత్య+భా+మా = ఒప్పిదమైన సత్యము, కాంతి, సంపద కలది (బహువ్రీహి)

15. సత్యయుద్ధము వర్షకాలముతోఁ బోల్పబడినది. ధనుష్వంతారము తిలుము, దేవతలు చారితములు, విల్లు ఇంద్రధనుస్సు, కృష్ణుడు మేఘము, సత్య మిలుపు, బాణములు పర్షదారలు, రాక్షసగణము దావాగ్ని.

16. ఇందు, యథాసంఖ్యలంకారము.

శత్రువు = కెండా;

ధూమశత్రువు = తోకచుక్క.

పరిధి = పరివేషము, వృత్తము (circle) యొక్క సీమను సూచించు గోళాకార రేఖ (circumference)

18. దానవానీకంబుల్-విచ్చెక్.

అనీకము (నేన) నపుం|| కర్త గనుక, క్రియకేకవచనము.

19. అంశ్య ప్రాసము.

మధుం...సారి = తీయనిమాటల నమృతముఁజలుపవాడు.

రదీమ...వారి = ఆమె యందప్రయత్నించువాఁడు.

20. యమకము.

దానవనాథుని కొమ్ము ఆహవమునకుఁ దొంగెగఁ = రాక్షసకపటమువారు యందమునకు విముఖులైరి.

కై కొమ్మ-రూ॥కైకొనుమా. కొమ్ము+ఆభరణములు

21. అంశ్యప్రాసము.

కకాపతి - విలాసములు, విద్యలు కల దని సాభిప్రాయవిశేషము.

11. నృగ చరిత్ర.

[కుకయోగి పరీక్షిస్తూచోరాజునకుఁ తెప్పించి. నృగుఁడు మూర్ఖమంత్రిఁడు. ఇహ్మకరినయుఁడు. పుణ్యకారి. అయినను, తెలియక దాశము చేసియుండిన గోవునే మరల దాన మిచ్చుటచే మానర విల్లి యిచ్చెను. (బహుస్వమజ్ఞానమున నైవ నవహరిం రాదనునీతియునుఁజెలుపఁబడినది.)]

1. పిపాస = త్రాపనిచ్చ.

ఊసర విల్లి = తొండ ముదిరినది.

ఇల్లె, నక్క ముదిరి పండగు.

పాశము = త్రాడు.

3. కృకలాసము = తొండ

4. తెలియుకొఱకుక. తెలియుట కొఱకు (ట గోపము)

5. ఊసర విల్లి తనము - త్వప్రత్యయార్థకము తనవర్ణకము.

6. నిటలఘటితాంజలి యొ-మదుటఁ గూర్చఁబడిన దొయిలికలవాడయి.

8. చతురంత భూభరణ సామర్థ్యము = వాలుగు చెఱఁగల సేలయేలు శక్తి.

9. ఆత్మస్తుతి సావహేతువు.

అలం - అతిశయోక్తి.

11. మవర్ణ కృంగభరణములు = బంశారు కొమ్ములు, గొరిజలు

12. పంచమహా యజ్ఞములు:—

‘పాత్రో హోమ ఇన్ద్రాగోమ సపర్యా రర్పణం బలిః,

ఏతే పంచమహాయజ్ఞా బ్రహ్మయజ్ఞాదిహమకాః.’

14. ధార - జలధార, దానము ధారాపూర్వకముగఁ జేయఁబడును.

వాడుకలో “నీళ్లువదలివాడు”

15. మొదపు = ఆపు.

18. గోధనము = గోవులనుసాము. పూర్వము గోధనమే ధనము. ఇప్పుడు దీనికి కూర్పన పశువులను సాములనియే వాడుచున్నారు.

21. కింకరులు - కింకర వృత్తి. ఏమిచేయుదునని యడుగువాడు, సేవకుడు.

22. సావత్తయ్యములలో కొలఁదిపాటిది ముందనుభవించనగునని కాస్త్రము.

23. అనుభావ్యము = అనుభవించదగినది.

దురితనిస్తారకము సావమును పోగొట్టునది.

24. సామాన్యముగ నందఱు పఠించు వేద్యము.

25. పదంబులు...ప్రణమిల్లి = పాదాక్రమంబులై.

విమానము = ఆకాశసంచారము గలది.

12. లంకాదహనము.

[వీరాశ్వత్థామము పాపని లంకకేగి రావణుని బుద్ధిగణనఁ దలఁచి యుగోకవిని విజువఁగా రక్కసులు రావణునెదుటికిఁ గొంపోవ నరఁడలిగి తోకగాలుపుడన, వాలాగ్నితో లంకను దహించి చూచి రమ్మిన్నఁగాల్చి ఎచ్చెనను సామర పుట్టించెను. ఇందు హనుమంతుని విఖ. సాహస ధైర్యకార్యములు గూ పట్టుచున్నవి.]

2. అట్లగర్భుఁడు వలెతియై యిచ్చినవరము.

Allusion:—హనుమంతుఁడు పుట్టఁగానే మూర్ఛలించుమును పండ్లని

మింగఁ జోవ, ఆనేడిమికి మూర్ఛ చెందెను. తండ్రి వాయదేవుడు కోపించి స్తంభించెను. అందుచే లోకము లాకులపడెను. అప్పుడు, బ్రహ్మాదులు నీకుమారుని బ్రతికించి ఎరము లిక్తుము, లోకవ్యవహారము నడుపుమని వాముదేవుని వేడుకొనిరి. అతడు బ్రహ్మ యికిని బ్రహ్మదండ బ్రహ్మస్త్రములవలన హానికలుగకయండ పరమను గ్రహించెను.

4. అగుటయుఁ:—అగువఱకు, కాఁగా.

వ్యా॥ భావార్థకముపై యుల్లక నముచ్చయము ఆనంతర్యార్థకము.

10. వ్రీదా, విషాదములు = సిగ్గు పగపులు.

11. రావణుని రూపమునందు మేఘధర్మము నిరూపింపఁబడినది.

అలం . ఉపమ.

సాదామని = మెలుపుతీవ.

బలాకాఠి = బెగురుపిట్టలగుంపు.

12. పటు ... బాహుగ్రుడు = మిక్కిలి ప్రకాశించు పదిలల చేతను, రత్నములతో దీప్తిహానములయిన బాహువులచేతను భయము కలుగఁ జేయువాడు.

కుటిల...కులేక్షణుడు = విక్రము లయిన కనుబొమ్మ లనెడు పెద్ద పొగచే తీక్ష్ణమైన, సూరమైన, మిఝగులులచే విస్తరిన కోపాగ్ని వ్యాపితచే వ్యాప్తమైన చావులు కలవాడు.

ప్రాద్ధవ్య...వక్త్రీడు: — గట్టిగా కఠినబడిన వ్రేలాడు పెదవుల పయి కాపట్ట దంతములచే భయంకరమైన ముఖము గలవాడు.

13. హటక...కాటుడు.—బంగారు కొండకొనవలె నొచ్చుడి సిగముడి గలవాడు.

కోటులు = స్త్రీలు.

లోకవిదాప్రణునిఁ = లోకభయంకరుని.

17. ప్రహస్తుడు = రావణసేనాని.

ఇందు, ప్రభువులు మంత్రులచేతనే యడిగించి గౌరవము నిలుపు
కొనువా రని తెలియ నగును.

12. తపన ప్రియనందనునకు సచివుడక్క — సూర్యపుత్రుడైన శుగ్రీవుని
మంత్రిని.

27. బలిముఖ — బలిముఖ = వానర-

28. ధూర్జటిపిలు — శివధనుస్సు.

రాముడు నీతావివాహార్థము శివధనుర్భంగము గావించెను.

రావణుడు త్రిలోకజయార్థమై పోయి కైలాస మెత్తినపుడు,
శివుడు తన బొట్టనవేలితో నదిమెను.

(వాని సముద్రతీరమునఁ దపస్సు చేయుచుండ, వెనుకాటునఁబోయి
రావణుడు పట్టుకొన వరఁడట్టి రావణుంబట్టి సప్తసముద్రములలో మంచి
విడిచెను.

(హామధేనువునకై పోరఁజొచ్చిన కార్తవీర్యార్జునుని పరకు
రాముడు చంపెను.)

29. బరులు = ప్రక్కలు.

30. పౌమిత్రి ... బాణములు = లక్ష్మణుని భుజమందలి యములపాది
నుండి వెనువెడు రత్నపు మొనలు గల యనంభ్యము లయి పుట్టుచున్న
మిణుగుణుల గుంపుచే పెచ్చుపెరుగు మంటలుగల బాణములు.

33. మరకరి = మరకము + అరి = మాయలమారి. అరి - మరుబర్ధకము.

35. జనకకన్య - తల్లి - జానకి.

నీకంకార్పితకాలపాశము — నీకదేశాన్యము.

నీమెడకుదగిలించిన యమపాశము ఎంటిది.

శిరోనిర్హారపాశము = నెత్తిపై పిడుగుపడుట.

లంకాకన్సంచయకాళరాత్రి — లంకావాసులయినరక్కసులకు మా
రకకలి.

గళ.....కాలాహి = పెడం దుగులుకొన్న నల్లకాయ. కన్యా +
అకార+అగత+మృత్యువు = స్త్రీరూపమున వచ్చిన మృత్యుదేవత.

37. కటిల...ఘోరామృతై

= పక్రములయిన కనుబొమలచే భయంకరమైన పది నదురులును,
అందరి పెద్ద ముక్కులును, వ్రేలాడు. పెదవులును, చెక్కిరి పైభాగము
లును, కదలు చున్న పెద్ద కోటలును, గలుగుటచే క్రూరిమైన మొగము
గలవాడయి.

38. నీకోపమునకుఁ దగఁ దిరఁడు అష్టదిక్పాలకులలో నెవ్వఁ దిరఁడు?

39. దూతకు విధింపఁబడిన కీర్తలు.

1. కొరదాదెప్పలు 2. కల గొలుగుట 3. అపయనములలో నేదో
యొకటి నఱుగుట.

43. కార్వాసపట్టిక = గుడ్డపేలిక

44. చూఁడుచుక = దహించుదు.

45. గగుర్పొడిచిన మేను మేఘమువలెను, బావలాలము గలవాలము
మొలపులెను ఉండెనని.

51. వీర యగ్నిం క్రాంతించుట.

52. ప్రారేయనగము = మంచుకొండ.

47. తోరణము = పురర్వాసము.

పరిఘము = గద (పరిఖ = అగడ్త)

18. విభీషణు విసాదము.

[రావణుఁడు యుద్ధభూమిం జచ్చి పడియుండ, సోదరప్రేమచే
విభీషణునకుఁ గల్గినవిసాదము. రావణుని గుణదోషము లుగ్గడింపఁబడినది.]

1. నైపక - తిర్పమనూః సహింపక.

2. మున్ను మహాయుద్ధములలో భుజాలము గనఁబడిచిన నీవు నేడు

చేతులు తెగఁ గొట్టఁబడి నేలఁగూలితివా?

3. దేవలక్ష్మి కొప్పువట్టి యాడ్చునవి, యుద్ధములలో నానినవి, వెండి కొండ నెత్తినవి, దిగ్గజములదంతముల నూడఁ బెఱుకునవి, - ఇట్టివి చేతులు.

11. నూత్యుఁడు నేలఁబడెను, చంద్రుఁడు చీకటిలో మునిగెను; అగ్ని చల్లఁబడెను, మేరువు ఒరఁగి పోయెను.

12. రూపకాలంకారము—

బలమైన మూఁపులను మ్రాను, కలది; శౌర్యమను వేళ్లకలది; భుజములను కొమ్మలు కలది; అనివార్యమైన ధైర్యమను చిగుళ్లు కలది; పెచ్చు పెరుగు కోపమును పువ్వులు కలది; పాపకార్యములను ఫలములు కలది; యగు రావణుఁడను చెట్టును రాముఁ డను గజము విడిచెను.

13. కర...దుర్జయము=చేదోయి యను దంతములచే జయింప రానిది; గర్వమనుమదముచే కన్ను గాననిది; ఘోర...క్రమము=క్రూరచాప ధరులగువారి చేతులకు పట్టరానిస్థితికలది(గజరాజు); (క్రూరములయిన విండ్లను ధరించిన చేతులయొక్క సహించరాని విధముకలవాఁడు-రావణుఁడు).

పద్మజ వంశసముద్యవంబు=బ్రహ్మవంశమునఁ బుట్టినవాఁడు (రావణుఁడు); శ్రేష్ఠమయిన జాతిలోఁ బుట్టినది (ఏనుఁగు);

నిర్లర.....రంబు—దేవత లనెడు చెట్లగుంపును విఱుచుటచే గొప్పది.

దైత్యరాజ సింధురపతి=రావణుఁ డనెడి యేనుఁగు. బాణదంష్ట్రమై=బాణములను దంతములుకలదియై.

14. సాంద్ర పరాక్రమ మను మంట, ఊపిరి యను పొగ, సాహసమను కట్టెలు, ప్రతాపమును ప్రతాపము, కల, రావణుఁ డనెడి యగ్నిని రాముఁడను మేధుము చల్లఁజేసెను.

14. బలరామ వ్రజగమనము.

[జరాసంధు నోర్చిన వెనుక, బలరాముడు కృష్ణునితోని వ్రేపల్లె
కుఁ బోవుట. ఎంకటివారికిని జన్మస్థానము మీఁది వ్రేమయిందీ తీలును.]

1. కడలుకొనక = అతిశయింపఁగా.

అలోకము = అలోకనము = చూచుట.

2. వ్రే = గొల్ల, స్త్రీ॥ వ్రేక పుం॥ వ్రేడు.

4. తీసారెడు చూడ్కి (తీపు×అరు) = మనోజ్ఞ మగు చూపు అ+పోవని =
తప్పి తీరినది. (అదట + పోవని)

6. స్వాగతమే = ముఖమైన రాక గూ? (ముఖముగ వచ్చుతిరా?)

7. దేశభక్తిని వెల్లడించు పద్యము.

8. రామకృష్ణులు చేసిన వీరకృత్తిములు.

10. బలరాముని వినయము, కృతజ్ఞత.

11. మాకిచ్చటి పిన్నవాఁటి పడులు మఱపురాకయిండుటచే, రాజ్యలక్ష్మి
మీఁద సహితము మాకంత మనసు పోవుట లేదు.

రామి—వచ్చు ధా॥ వృతి॥ భావార్థకము, క్రియా విశేష్యము.

రామిక్-తృతీయార్థమున ద్వితీయ.

12. అంత్యప్రాసము.

వివిక్తము=విజనము, రహస్యస్థలము.

13. కోర=గిన్నె

శీఘ్రపు = వెల్లపుఁగల్గు.

ఉగ్రడుపు = మిక్కిలి యధికము.

మూర్ఖసమేందక్ = తిరుగుడు పడఁగా.

14. ఉల్లేఖాలంకారము.

బలరాముడు తెల్లనివాఁడనుటకు సురదంతి వెంటలయిన సామ్య
వస్తువులు చెప్పఁబడినవి.

చందనవృక్షములు దక్షిణదిక్కున నున్న మలయ పర్వతమున నుండు నని, వానిని జాట్టుకొని పాములుండు నని, పురాణము.

15. స్కంద కృష్ణల యుద్ధము.

[ఉషాకన్య నిమిత్త మనిరుద్ధుడు నిరుద్ధుడు కాగా నతనిం దెచ్చుటకు శ్రీకృష్ణుడు బాణానురునిపై దండెత్తినప్పుడు బాణపక్షమున వచ్చిన స్కందునితో శ్రీకృష్ణునకు యుద్ధము తటస్థించినది. ఈశ్వరలేజము కూడ విష్ణులేజమునకు లోగినది. రాక్షసపక్షపాతి యీశ్వరుడు; దేవతా పక్షపాతి విష్ణుడు.]

1. కార్తికేయుడు = మట్ కృత్తికల పెనుపు కలవాడు.

ఈశ్వరపుత్రిడు — ఇతడే కుమారస్వామి, స్కందుడు.

ఈశ్వరలేజము గారి భరింప లేక, యగ్నిలో నెలకొల్పి, నతడును

తెలునం బెట్టగాఁ దీసి మట్ కృత్తికలు పెనిచి రని పురాణకథ.

కానీ = కానిమ్మ. ఓడుకుక్ = ఓడింతును. అని = యుద్ధము.

3. వాలు × అము = వాణరంప, (రుగాగమవిశేషము) చేత - చేయు ధా. కృదంతము.

సమవిధానము = సమాధానము.

4. ముగ్గురు మూడగు లట్లని పోలిక.

5. ఏర్పు = దహించు.

సమస్త — సాధనంబు = ఎల్లపక్షముల మధించునుత్సాహము గలయా యుద్ధము.

6. క్లీబతి = నపుంసకత్వము.

కురమాస్వామి కాలు మొగములు.

7. ఉల్క = నిప్పుకునుక.

తక్కిరి = విడిచిరి.

9. శక్తి = బలము. శక్తి = ఒకానొకదేవత.

11. పనుపు = ఆజ్ఞ

దీధితి = కాంతి.

దిగ్వాస=దిగంబర॥ (బట్టలేనిది)

16. పాతివ్రత్య మాహాత్మ్యము.

[కాశికునిభార్య తన పతి కుష్ఠరోగి యని యనాదరింపక యాతని పరిచర్యయే యధికపుణ్యఫల మని యాతని రోగికలు దీర్చుచుండి తన పాతివ్రత్యముచే నూర్వోదయము కాకుండఁ జేసినది.]

1. ప్రతిష్ఠానపురమునకు సముద్రము పోలిక చెప్పఁబడ్డది.

3. ఆంగులి = వ్రేలు

(వనీ) = విడిపోయి. వ్రయ్యుధాశువు.

రుజు = రోగము.

4. అలందురు = పగచు.

6. కింకిరిపడక = అసహ్యపడక.

అనత = విధేయురాలు.

9. చెన్ను = సొగసు.

10. తివుట = రోగిక. తివుడుధా.

11. ఉగ్గలి = స్త్రీ. నెఱుకులు = ఆయువుపట్లు.

12. అగ్గలింపక = హెచ్చుగా, ఎల్వ = బట్ట.

13. చీకటి x చీకటి = చిమ్మచీకటి.

14. శ్రేవ = ప్రక్క.

15. మ్రుచ్చు = దొంగ.

16. కాత = అశీరర్థము

17. తుదను లోలోక్తి ననుసంధించె.

18. త్రియామ=రాత్రి పగటిలో సూర్యాపరములందొక జాముకలియుట.
 చే నిక నిద్రానస్థ కేర్పడినది మూడుజాములై యైనది. త్రియామ
 బహుయామయయ్యెననుటలో రాత్రియొంతకుం దెల్లవాఱలేదని భావము.
21. అహః+పతి=సూర్యుడు.
 22. అధఃకరింపక్ =నిరసించుటకు.
 24. భావింతు+ఎ=భావింతువేయని.
 26. సహిష్ణుడు=ఓర్పువాడు.
 27. తంకేటిజాన్ను=కులభ సాధ్యము.
 29. భర్తృభక్తినియతాత్మికగ్=పతిభక్తి మనసుననిలుచునట్టి దానిగా.
 32. కఠియుటఁ జేసి=కూడుటచేత.
 తలఁకి=జడిసి.
 33. కారణముల.
 34. చాక్=చావ్ రూపాంతరము.
 37. గనుకని=మిక్కిలి, తీటుకొల్పి=నిండించి.
 ఆర్ఘ్యము=సూర్యునికిచ్చు జలాంజలి.
 39. పొదివిపట్టెక్=నందిటఁబట్టెను.
 44. మనము చెయ్యవలయుక-త్రికరణములు(తలఁచుట చేయుట చెప్పట.)
 కావుతక్+అని-కావుతమని (ముగాగమము)
 5. ఉత్తికుండు=లేచినవాడు.
 అగుడుక్=అగుధాతు, ఆనంతిర్యము.

17. నృసింహపురాణములో హిరణ్యకశిపు వెట్టిబాధలు.

(అధికతపంబొనర్చి హిరణ్యకశిపుండుబ్రహ్మచేవరములందిన గర్వమున
 నమరులను వెట్టికాధించుచున్నాడు. ఆతనికూరత, బంధికమాడులిండు
 ల్లడికాఁగలవు.)

1. ఉపమాలంకారము.

సింహికాప్రభవుభంగి = రాహువువలె.

గోత్రగోత్రశృంగంబులు = మలపర్వతములయెడింటియొక్క శిఖరములు.

దంభోలి = వజ్రాయుధము.

బలాహకము = మేఘము.

దుర్విషహుండు = సహింపరానివాఁడు.

2. లాయంబు = గుట్టపుసాల.

కవణమెత్తు = గుట్టములకు మేరవేయు.

3. స్వాహా = హోమముచేయుటయం దుపయోగించు పదము.

4. అగమక్రియ = యాగకార్యము.

5. భానుప్రభృతులను ఎకపర్చుకొనుట.

6. నీతగ్రీష్మవర్ష కాలములుమూడు.

ధర్మార్థకామ మోక్షములునాలుగు.

8. మరుత్పతి = దేవప్రభుఁడు.

10. వ్రేగు = భారము.

11. దాయ = శత్రువు. చెనసి = చేరి

ఉపాయములు. నాలుగు; సంధివిగ్రహయానాసనదైర్ఘ్యభావసమాశ్రయములు షడ్గుణములు; త్రివర్గము = సితివృద్ధిక్షయములు.

12. స్థానము = సితి.

13. సప్తాంగములు.

14. కామక్రోధలోభమోహమదమత్సరము లాఱు మనశ్చక్రములు.

ఈమై = ఈవిధముగా.

వ్రేల్చిడి = అహుతిగా.

15. అజితాశ్కుఁడు = జయింపరానిమనసుగలవాఁడు.

శరత్ = అశ్వయుజకార్తికమాసములు.

16. విభవాంధీభూతచేతస్కుండై = ధనముచే గన్ను గానని మనస్సుగ
అవాడై.

17. ఎవరి నెదిరింప జయ మగు?

ఎవరినీరి తొలంగును?

19. చరము = జంగమము. అచరము = స్థావరము.

18 అష్టాదశపురాణరహస్యములు.

(బ్రహ్మోత్తరఖండములోనష్టాదశపురాణములలోను చెప్పబడినముఖ్యధర్మములని యుదాహరించిన విందు పొందుపఱుపఁబడినది) ఇవిప్రచారంబునఁ బెట్టినవారు కృతార్థులని ఫలితము.

1. హేళనము = వేళాళిశము. మృష = అబద్ధము.

2. నదాచారము = పూర్వాచారము.

3. కార్యములకొ. ద్వితీయ - సప్తమ్యర్థము.

అలసవృత్తి = చలకనగఁజూచుట.

4. ఆక్రోశవృత్తి = ఏడ్పు, పిశునతద్ధి-పైశున్య.

5. విషయాసక్తి - శబ్దస్వరూపరసగంధములం దాదరము.

సాధు+అనూయ యదాదేశనంధి.

6. "అతి సర్వత్ర వర్జయేత్" అనుట కిది.

7. శ్వశుర = పిల్ల నిచ్చినమామ.

8. కృపణుకొ=లోభిని. తపనీయము = బంగారము.

9. పాత్రము = మిత్రతాదిగణములోనిది.

11. హేటకము = బంగారము.

13. కర్మాయత్తములు ఆయాత్మలాదులు.

14. మితహిశననా! (మాటయొప్పుడును పరిమితిముగాను, విననింపుగాను, ఉండవలెను.)

16. ఎట్టిమాట పలుకవలెను?

18. కావ్యగేహనుషుప్తి = ఇంటిపైటబయట.

19. కులట = అంకులాడి. ఆలిక+అక్షి=నిటలాడు(డు).=శివుడు.

22 భక్త్య = పిండిపంటలు, భోజ్య = ఆహ్లాదులు.

లేహ్య = పచ్చళ్లు. భోజనమైదు విధములు.

పేమాః(డు)గాక చోవ్య-ఊరుఁగాయలు.పానీయ (చారుప్రభృతులు).

అలంకారములునాలుగు. ఎస్త్ర), పుష్ప, గంధ, భూషణములు.

23. బ్రాహ్మీముహూర్తము = తెల్లవాఱకమునుపు నాలుగడియలు.

రుద్రస్యభార్యా = రుద్రాణి = పార్వతి.

26. పంచాక్షరి. (నమశ్శివాయ) శైవులకు పంచాక్షరీజపము, రుద్రాక్షధారణము, విధూరి, విభూతిస్నానము, లింగధారణము, ఆర్చనము, బిల్వము, సోమవారవ్రతము అనునీయెనిమిది ముఖ్యములు. భసిరత్రిపుండ్రము=నుదుటవిభూతి రేఖలుమూడు. భూరేశ్వరోక్తము=కైలాసము. ఇదే వెండికొండయనికొందఱు.

27. ఎత్సా ! ప్రేమనూచకపదము. సంక్షేపరూపంబునకే = క్లుప్తముగా.

19 శ్రద్ధాభక్తులనుగూర్చి.

(శబరుఁడు శివపూజను శ్రద్ధతోఁజేయుచుండ నొకప్పుడు చితాభస్మము దొరకక వగచు భర్త నొదార్చి శబరి తాను భస్మమై భక్తిఁజూపినది శివప్రసాదమున నిద్దఱును ముక్తులైరి.)

1. శ్రద్ధ+ఎ. నిశ్చయార్థకము.

సుపర్వలో = దేవతలు.

2 నిశ్చేయఃపదిప్రాప్తి = మోక్షస్థానములభించుట. ఇందలి విసర్గము ఉపద్వి నీయము.

పంధ్య = గొడుగు.

3. ఉపదేశమునకన్న = కన్న కంటెకుమఱు. ఇందున గాగమును. ప్రయోగ విశేషము. ఇతిహాసము. పూర్వకథ.
4. సరస్వత్కాంచీస్థలిక్ = సముద్రములు మొలనూలుగాఁగల భూతలము నందు. పంచాశత్ + విషయంబులు = ఏబదియగుదేశములు; దీనినే ఛప్పన్న దేశములనివాడుక.
5. హనుమత్కేతుఁడు = అర్జునుఁడు.
 మారుతాశనరాత్కేతుఁడు = కుమారస్వామి.
 సర్పారికేతుఁడు = విష్ణువు.
 సింహకేతుఁడు = రాజుపేరు.
- 6 అంత్యప్రాస.
8. మృగయ = వేట, అభికాంక్ష - అభి ఉపసర్గ.
9. వేద+అండ = వేదండ = ఏనుగు; శకంధ్యాదిగణము.
 పుండరీక = పెద్దపులి.
 స్ఫుటితంబు = చెడినది.
 దైవనియోగంబునక్ = కర్మక్రమమున.
10. ఉపచారములు.
11. చితాభస్మము = కాటిబూది. (చితా రూ. చితి.)
14. విషణ్ణ = విచారగ్రస్తమయిన-వ్యతి-ప్రసన్న.
15. నలవదనుండై = తలవంచుకొన్నవాడై.
16. ఉపహారము = కానుక. అంతరాయము = విఘ్నము.
19. తనమేను. నామేనని.
21. వాక్పతి = బ్రహ్మ; నలుమోములవాడని విశేషము. మజిమాటల నేర్పరియనియు.
23. హరిద్రాంజన = పసుపు, కాటుక.
24. ఇంద్రియములు పూవులు, దేహము గంధధూపము, చిత్తము దీపము. ప్రాణములు హోమపదార్థములు, కరణంబులు ఆక్షరలు. ఇట్లు జీవితశివ పూజచేసెను.

25. శివభక్తికన్నస్వర్గాదు లెక్కువది కావనిభావము. నీపాదమాననీపాదములతోడు. ఇదిప్రమాణము.
27. కుటీర + ఉపాంతమునక = గుడిసెవద్ద.
28. అగ్ని వేడిమిచేతను, రవి కిరణములచేతను, రాజు శిక్షచేతను, ద్విత్వఁడు మనసు చేతను దహింతు రని కాస్త్రము.
29. నిద్రపోయి మేల్కొనినట్లయినది.
32. ద్యు = దివి. వి + మానము = అకాశగమనముగలది. తృప్తకము = విమాన భేదము. పారిషదులు = శివపార్వ్యచరులు.
34. విజ్ఞాలు = విశేషజ్ఞాలు. ప్రాజ్ఞాలు, కలరు + వ. కాకుభృ. శేతనిభావము. భక్తియే ముఖ్యము.

20 జయధ్వజనివిష్ణుభక్తి.

[తామసదేవతారాధనకంటె సాత్వికదేవతాపూజాదికము మేలని ఋషుల ప్రపంచనము. కులచారమైన శివారాధన మాని విష్ణుభక్తుఁడైన ప్రహ్లాదునివంటివాఁ డీజయధ్వజుఁడు.]

2. సర్కేతులు = మంచి పనులుచేయువారు.
4. తండ్రియాచారము కొడుకున కుండవలెనని వాదము.
5. „నావిష్ణుః పృథివీపతిః,” అనుశ్లోకము మిచట.
అర్చ్యుఁడు = అర్చనార్థుఁడు.
6. మూఁడుగుణములు మూఁడు మూర్తులు మూఁడుపనులు. ముఖచారకుఁడు = యాగ (గతునిది) సాశకుఁడు. జని = త్రుట్టుక.
7. పాలనమునకు సాత్వికమే ప్రధానము.
అతిమనః = ఎక్కువబుద్ధిమంతుఁడు.
8. సంహారకృత్తు. హరింతములకు ద్విత్వోత్పములు ప్రాతిపదికము.
శివుఁడు భక్తులయజ్ఞానసంహారినుమి.

9. ముముక్షువు = మోక్షేచ్ఛగలవాడు.
శివుఁడె వృద్ధిక్షయములకు హేతువు.
10. మోక్షము = విడిపడుట., వ్యతి-బంధము-కట్టుపడుట.
11. వివాద-వివాదము-ములోపప్రయోగము.
13. సంరంభంబు = తొందర-సప్తమహర్షులు వసిష్ఠాదులు.
శిష్టఫణితిక్ = పెద్దలయాచారమునుబట్టి.
14. అగ్ని + ఇన సవర్ణదీర్ఘసంధి
విధి = బ్రహ్మ-నానా-కర్తము
అజ = బ్రహ్మ. విష్ణు + ఈశ = యదాదేశసంధి.
వైఖానసులు = విఖానసునివంశస్థులు (నంబులు)
15. కూక్మండ = భూతభేదము.
16. కంటక = ముల్లు (తాధించునది)
ఆరి - బహు - ఆరులు - ఉత్పలోపము ఆరులో = క్రతులు.

తస్పాస్పల పట్టిక.

పుట	పంక్తి	తస్ప	ఓస్ప.
1	5	ప్రధానము	ప్రధానత
	25	మహత్త్వ	మహత్త్వ
7	22	స్వధర్మ	స్వధర్మ
9	1	సిద్ధిఁడు	సిద్ధిఁడు
11	14	నిర్వచనము	నిర్వచనము
15	5	మహత్కర్మ	మహత్కర్మ
	22	బ్రహ్మాండ	బ్రహ్మాండ
17	8	ధర్మము	ధర్మము
18	19	క్షీర్తన	క్షీర్తన
19	24	మారము	మార్గము
21	10	వ్రాథమి	ప్రాథమి
	19	స్వాధ్య	స్వాధ్య
28	9	వెంకట	వేంకట
30	14	మింతిక	మింతిక
31	19	ఆదిన	ఆదిన
35	11	పుణ్యములై	పుణ్యములై
	18	మెలు	మేలు
43	5	రెండుపద్యములువిడువఁబడినవి.	
	17	మా హాత్ము	మహాత్ము
	20	కావ్య	పావ్య
47	14	వనంబులని	వనంబులని
	13	రిక్తుగుమా	రిక్తుగుమా
51	3	ఇటు	ఇటు

పుట.	పంక్తి	తప్పు	ఓప్పు
55	1	నెలుంగ	నెలుంగ
	4	యనుచిరంబులు	యనుచిరంబులు
	8	కణంబుల	కణంబులు
61	25	తాంత	తాంతః
62	24	గాగ	గాగ
63	2	భరతుం	భరతునందుం
	23	కామి	కామిః
68	21	తికి	గతికి
69	20	బుద్ధి	బుద్ధి.
72	7	గాంధారి	గాంధారి
73	11	నొప్పు	నొప్పుఁ
74	22	బరువరింపరే	బరివరింపరే
75		ఉత్తరుని చరిత్రలో నాదిని 18 పద్యములువదలిరి	
78	23	రక్తాంబర	రక్తాంబక
79	22	వెలు వెల	వెల వెల
	23	దల్ల డిల్లు	దల్ల డిల్లుఁ
82	12	దీపుల	దీపుల
	15	నక్షతి	నక్షత
86	10	తుదఁ	తుదఁ
88	2	నధి	నిధి
102	24	హేతువై	హేతువై
115	13	ముఖంబున	ముఖంబుల
119	21	గ్రోత్థిత	గ్రోత్థిత
123	14	వియనల	వియనల
125	1	దుట్య	ద్రుట్య
130	14	జేయ	జేయ

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఒప్పు
132	12	నయ్యలము	నయ్యలము
137	19	జేడ్వడి	జేట్వడి
142	4	గలగించు	గలగించు
144	12	నగున్	యగున్
	23	దండింతనఁబునదడింత	దండితనంబున దండిం
150	3	అపద	అపద
	11	తిథి	తిథి
154	8	త ..	తనదు
156	8	బివుడు	బివుడు
165	10	ఈగినుఁడు	నీనుఁడు
169	6	న న	నచ
170	21	గర్భ	గర్భ
171	1	ఏడ-కడ	ఏడు+కడ
173	1	పా...	పాదాంత్యముకాబట్టి
174	5	ప్రాతిగామి	ప్రాతికామి
175	5	అవబృథ	అవభృథ
176	17	× ఎ	+ ఎ
194	17	సుఖ	సుఖ
203	16	ధారలు	ధారలు
204	24	బుర	ఖుర
205	22	చుపట్టు	చూపట్టు
207	1	ప్రహనుఁడు	ప్రహస్తుఁడు
208	2	అకార×	అకార+
	22	విహదము	విహదముచే

156186

11001

